

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ YAYIN NO. 357
EDEBİYAT FAKÜLTESİ YAYIN NO. 70
ARAŞTIRMA YAYIN NO. 59

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

AŞIK GARİP HİKÂYESİ

Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma

Dr. Fikret TÜRKMEN

Baylan Matbaası - Ankara
1974

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ YAYIN NO. 357
EDEBİYAT FAKÜLTESİ YAYIN NO. 70
ARAŞTIRMA YAYIN NO. 59

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

AŞIK GARİP HİKÂYESİ

Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma

-Doktora Tezi-

Dr. Fikret TÜRKMEN

Baylan Matbaası Tel : 25 01 22 - 25 07 65
1974 - ANKARA

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖNSÖZ	
KISALTMALAR	X
GİRİŞ	XI
Halk Hikâyeleri Hakkında Çalışmalar	
A — Metin Tesbitleri	XIV
B — İlmî Tetkikler	XX
C — Aşık Garip'le İlgili Çalışmalar	
I — Metin Tespitleri	XIV
II — Aşık Garip Üzerine Yapılan İlmî Çalışmalar	XXX
Notlar	XXXV
I. BÖLÜM	
Aşık Garip'le İlgili Problemler	
A — Konunun Mahiyeti	1
B — Hikâyenin Teşekkülü	2
Notlar	13
II. BÖLÜM	
Aşık Garip Hikâyesinin Yapı Bakımından Tahlili ve Varyantların Mukayesesi	15
Notlar	31
III. BÖLÜM	
Aşık Garip Hikâyesindeki Şiirler	33

IV. BÖLÜM

	<u>Sayfa</u>
Aşık Garip Hikâyesinin Tesirleri	101
I — Türkiye'de :	
A — Halk Arasında Aşık Garip	101
B — Halk Hikâyelerinde ve Saz Şairle- rinin Eserlerinde Aşık Garip	104
C — Aydınlar Arasında Aşık Garip ...	107
II — Türkiye Dışındaki Aşık Garip	109
Notlar	111

V. BÖLÜM

METİNLER	112
Destan-ı Hikâye-i Maksud (Y ₂)	113
Mısır Şehrinde Zuhur İden Aşık Garip (Y ₃)	196
Aşık Garip Hekâyesi (S ₁)	205
Aşık Garip (S ₂)	242
Aşık Garip (S ₃)	257
SÖZLÜK	292
BİBLİYOGRAFYA	302

Türk Halk Edebiyatı içinde, halk hikâyeleri, geniş repertuarı ve özel karakterleri ile önemli bir yer tutar. Bunlar, bilhassa İ. Kunoş-tan sonra, araştırmacıların dikkatini çekmiş ve üzerlerinde bazı çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmaların bir kısmında, halk hikâyeleri, bütün olarak incelenmiş ve bunlara ait genel problemler üzerinde durulmuştur (Hikâyelerin mahiyeti, teşekkülü, diğer nev'ilerle münasebeti... v.b.).

Diğer bir kısım araştırmalar ise, monografik mahiyettedir. Yani, bu gruptakiler, bir tek hikâyeye ait problemleri konu edinmiş, ancak, o hikâyenin sadece nesir kısımlarını esas alarak, bu kısımların masal karakteri üzerinde durmuştur. Şiir kısımları da şeklen incelenmiş, hikâyenin epizotları ile münasebetleri araştırılmamıştır.

Ayrıca, her iki gruptaki çalışmalarda, bir kaç müstesna, hikâyelerin, ya sadece matbu varyantlarından, yahut da bir hikâyenin tek varyantından istifade edilmiştir.

Aşık Garip hikâyesi üzerindeki bu çalışmamız, ikinci grubu teşkil eden monografiler arasına girmektedir. Ancak, bu monografide, yukardakilerden farklı olarak şiir, epizotlarla münasebetlerine göre değerlendirilmiştir. Bunun yanı sıra, tek varyantla iktifa edilmeyip, ağırlık, canlı halde bulunan sözlü kaynaklar olmak üzere, yazma ve matbu kaynaklar da incelemeye dahil edilmiştir. Bundan başka, sadece Anadolu sahası değil, bugünkü Türk boylarının ve Ermenilerin meskûn bulunduğu coğrafi bölgelerin de araştırma konusu içerisine girmesi, kanaatimizce, bu tip çalışmaların yeniliğini teşkil etmektedir.

“Aşık Garip Hikâyesi Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma” adını taşıyan bu çalışmamız, biri giriş olmak üzere altı bölümden meydana gelmiştir.

Girişte, halk hikâyeleri hakkında umumî bilgi verilmiş ve bunlar üzerindeki çalışmaların tenkitli bir tahlili yapılmıştır.

Birinci bölümde, Aşık Garip hikâyesinin, kullandığımız varyantlardaki epizotları mukayese edilmiş ve tekrarlanan epizotlar bir şema haline getirilmiştir.

İkinci bölüm, şiirlerin epizotlarla münasebetlerine göre, varyantlardaki dağılışının ve yapısının incelenmesini ihtiva etmektedir. Bu bölümün sonunda da bir tablo ile şiirlerin varyantlara dağılışı gösterilmiştir.

Üçüncü bölümde, Aşık Garip hikâyesi ile ilgili menşe, zaman ve mekân problemleri üzerinde durulmuş, bilhassa Aşık Garip'in biyografik şahsiyeti münakaşa edilmiştir.

Dördüncü bölümde ise, hikâyenin, Türkiye'de ve Türkiye dışında, günümüze gelinceye kadar, saz şairleri, halk ve aydınlar arasındaki tesirleri gözden geçirilmiştir.

Son bölümde metinler bulunmaktadır. Burada incelememizde kullandığımız on altı varyanttan beşi verilmiştir. Bunlardan ikisi, hiç neşredilmemiş, yazma, üçü de, hikâyeci-aşıklardan derlediğimiz, orijinal, sözlü varyantlardır.

Çalışmamızı hazırlarken metod yönünden sıkıntıyla karşılaştığımızı itiraf edelim. Muhakkak ki, Türk halk hikâyeciliği sahasındaki araştırmaların mahdut oluşu, bu metod sıkıntısının başlıca sebebidir.

Genel olarak, peri masallarına tatbik edilen V. Propp (1)'un morfolojik metodu ile, dünya halk edebiyatlarının motif indeksini veren S. Thompson (2)'un metodunun konumuz olan Aşık Garip hikâyesine tatbiki mümkün olmamıştır. Çünkü, Propp'un metodu daha ziyade masallara tatbik edildiği için, realist karakter taşıyan ve bir tek hikâyeye inhisar eden böyle bir araştırmada, sıhhatli bir netice vereceği, tarafımızdan şüpheli görülmüştür.

S. Thompson'un metodu ise, halk hikâyeleri için yetersiz kalmaktadır. Zira hikâyemizdeki motiflerin bir kısmı, Thompson'un motif indeksinde mevcut değildir.

Biz, bu sebeplerle, çalışmamızda motif yerine epizotların mukayesesini esas almayı tercih ettik. Tespit ettiğimiz on epizotun, bütün varyantlarda ayrı ayrı mukayesesini yaptık. Neticede, ortak epizotların, hikâyedeki fonksiyonlarını kısaca belirttik.

Bu vakıa göstermiştir ki, dünya halk edebiyatı sınıflandırmaları içinde, henüz yerini bulamamış olan halk hikâyelerimiz için, kendine mahsus yeni metodlara ihtiyaç vardır.

Çalışmamız sırasında, karşılaştığımız her türlü güçlüğü yenmede, büyük yardımlarını gördüğüm, muhterem hocam Prof. Dr. Mehmet Kaplan'a minnet ve şükranlarımı arz ederim.

IX

Ayrıca rusça kaynaklara ait meselelerde fikirlerinden istifade ettiğim, sayın Prof. Dr. Ahmet Caferoğlu'na, rusçadan yaptıkları tercüme için, Doç. Dr. Nazif Hoca ile Dr. Hüseyin Ayan'a, ingilizce kaynaklardan faydalanmamı sağlayan arkadaşım, As. Ruhi Esengün'e, kütüphanelerinde bulunan yazmaların fotokopilerini almama müsaade eden Dr. Mehmet Çavuşoğlu ve Cahit Öztelli'ye teşekkür ederim.

Erzurum, Mayıs 1972
Fikret TÜRKMEN

- 1) Propp, Viladimir : Morphology of the Folktale
(Second Edition)
University of Texas press
Austin and London, 1968
- 2) Thompson, Stith : Metif Index of Folk Literatur
6 c. Helsinki, 1832-33 (FFC. 106)
(Second Edition : Bloomington-Indiana 1955-58)

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geçen eser
Az. YB	Azerbeycan Yurt Bilgisi
B.	Baskı
Bkz.	Bakınız
HBM	Halk Bilgisi Mecmuası
Halk Hikâyeleri...	Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği
JAF	Journal of American Folklore
Proben...	Proben der Volksliteratur Turk. Stämme
S.	Sayı
s	Sahife
SMOMPK	Sbornik Materialov dlya Opisanıya Mestnostey ı Plemyon Kavkaza
T. Az. V.	Tarihli Azerbaycan Varyantı
TFA	Türk Foklor Araştırmaları
yy.	Yılı yok.
?	Belli değil

G İ R İ Ő

Türk Halk Edebiyatı içinde anlatı (narratif) esasına dayanan nev'iler önemli bir yer tutar. Bunlar içinde en önemlileri destanlar, masallar ve halk hikâyeleridir.

Bu üç nev'in birbirleriyle olan münasebetlerini P. Nailî Boratav incelemiştir (1).

Biz burada teferruata girmeden bu nev'iler arasındaki benzer ve farklı tarafları göstereceğiz.

Destanlar; milletlerin tarihinde derin iz bırakmış önemli olayları harikulâdeliklerle süsleyerek anlatan uzun, manzum ve millî eserlerdir. Destan anlatıcısı ozan (Akın veya Bakşı) onu bir kopuz eşliğinde söyler. Bir takım mimik, jest ve taklitlerle anlatımı kuvvetlendirmeğe çalışır.

Halk hikâyelerinde de bu anlatım an'anesi devam etmekle beraber mühim bazı farklar onu destandan ayırır. Bunları şöyle sıralamak mümkündür :

a) Tarihi bir vak'anın olması şart değildir.

b) Nazım-nesir karışıktır. Zamanla nesir nazma üstünlük kazanmıştır.

c) Şahısların ve olayların anlatılmasında realist çizgilere daha çok yer verilmiştir.

d) Kahramanlıktan çok aşk maceraları konunun ağırlığını teşkil etmektedir.

Ayrıca destanlar belli bir daire teşkil ederler. Halk hikâyelerinde -bilhassa aşk konulu olanlarda- böyle bir daire söz konusu değildir. Hikâyenin kahramanı âşık olur, sevgilisine kavuşmak için maceralara atılır ve kavuşur (Kerem ile Aslı, Ferhat ile Şirin... gibi bir kaç müstesna). Hikâye burada biter. Halbuki destanlarda durum böyle değildir. Meselâ; Manas destanını Manas'ın oğlu Seme-veye ve onun oğlu Seytek devam ettirirler (2).

Destanî geleneğin izlerini en çok taşıyan Dede Korkut Hikâyeleri'nde ve Köroğlu kollarında bu tesir görülmekle beraber halk hikâyelerinde kaybolmaktadır.

Masallar da halk hikâyeleri ile yakından ilgilidir. Hatta birçok halk hikâyesi konusunu masaldan almıştır .Ms. Kırmanşah hikâyesinin konusu Binbir Gece Masalları'ndan alınmıştır (3).

Masal; nesirle söylenmiş, tamamiyle hayal mahsûlü olan ve anlattıklarına inandırmak iddiası bulunmayan, kısa bir anlatı nev'idir (4).

Masalın en karakteristik özelliği seri bir tahkiye tekniğine sahip olmasıdır. Ayrıca, masallarda olayın geçmişe ait olduğunun belirtilmesine bilhassa dikkat edilmektedir.

Halk hikâyeleri, masala nazaran daha uzundur. Nazım-nesir karışık haldedir. Konuşmalar hikâyenin en heyecanlı ve hareketli bölümünü teşkil eden aslî unsurlardır. Halbuki masallarda, duygusal tesirden tamamen uzak talî bir unsurdur.

Ayrıca anlatım tekniğinde, dinleyici muhitinde de farklar vardır. Masal, daha çok kadınlar arasında ve evlerde anlatılmakta, hikâyelerse çoğu zaman profesyonel âşıklar tarafından kahvelerde, düğün ve toy gibi toplantılarda söylenmektedir.

Hikâyeler XV. asırdan sonra cemiyetteki sosyal değişmelere paralel olarak ortaya çıkmıştır. Bu asırdan itibaren "âşık" adını alan sanatkarlar bu nev'i yaratmış, nakletmiş ve geliştirmişlerdir.

Halk hikâyelerinin ortaya çıkış sebepleri konusunda araştırmacılar tarafından çeşitli fikirler ileri sürülmüştür.

Prof. Dr. Fuat Köprülü, çeşitli makalelerinde halk hikâyelerinin teşekkülünde islâmî-bilhassa İran-tesiri sebep olarak göstermektedir. İslâmiyetin Türkler arasında tam yerleşmediği devrelerde, ozanların, eski kahramanlara ait menkabeleri kopuz eşliğinde anlattıklarını, fakat bu anlatımların daha çok eski destan kalıntıları ve mitolojik unsurlarla dolu olduğunu söylemektedir. Aşk konusunu işleyen hikâyelerin -bilhassa İran'la sıkı kültür münasebetlerinin söz konusu olduğu- XV-XVI. asırlarda ortaya çıktığını ileri sürmektedir (5).

P. Nailî Boratav ve İlhan Başgöz de aynı görüşe katılmakla beraber bu nev'in feodal ve aristokratik cemiyetlere has olan epik türün yerini aldığı görüşündedirler. Epik türün anlatıcıları daha çok

seçkin zümreler huzurunda san'atlarını icra ettikleri halde, âşıkla-
rın küçük kasaba ve köylerde umumi toplantılarda anlattıklarını
iddia etmektedirler.

W. Eberhard ise hikâyelerin doğuş sebebini İran tesirine bağ-
lamakla beraber, Wunsch ve Gasemann (6)'ın "Epiklerin klanlarla
irtibatı olduğu, klanlar ortadan kalkınca, epiklerin âşk hikâyesine
dönüştüğü" hakkındaki görüşlerini doğru buluyor, fakat bunun
Türk halk hikâyeleri için doğru olup olmadığı hakkında kesin bir
hükme varamıyor (7).

Biz de destanî bir an'anesi olan Türklerin, islâmiyeti kabul et-
tikten sonra bu an'änenin birçok hususiyetlerini muhafaza etmekle
birlikte (temsili özellik,saz eşliğinde söyleme...) konunun kahraman-
lıktan, bilhassa İran Şehnâme ve klasik edebiyattan geçen Ferhat
ile Şirin, Leyla ile Mecnun gibi hikâyelerin tesiri ile, âşka dönüştüğü
kanaatindeyiz. Bu gün yaşayan birçok Anadolu âşk hikâyesinin
menşeinin Azerbaycan olması ve halen en canlı şekilde bu bölgede
yaşaması bölgenin kuvvetli İran tesirinde kalması ile izah edilebilir.

Türk halk hikâyelerinin konusu, merkezî durumda olan bir kah-
ramanın etrafında teşekkül etmiş epizotlardan meydana gelmiştir
(8). Hikâyede olaylar nesirle, kahramanın heyecanları, keder ve se-
vinçleri, birbirleriyle olan konuşmaları ise şiirle anlatılmaktadır.

Hikâye terimi devirlere ve bölgelere göre değişiklikler göster-
mektedir. Dede Korkut'ta "Boy" kelimesi hikâye karşılığında kulla-
nılmıştır. XVII ve XVIII. yüzyıllarda hikâye veya hekât (bilhassa
Azerbaycan'da), kullanılmaktadır. Bugün Doğu Anadolu'da ve
Azerbaycan'da "Nağıl" kelimesi de yaygın durumdadır.

Ayrıca, kısa hikâyelere "Kıssa, Serküşte<Sergüzeşt", türküsüz
hikâyelere de "Kara Hikâye" denilmektedir.

Hikâyeler belirli bir anlatım geleneğine sahiptir. Genel olarak
bir hikâye şu üç büyük bölümden meydana gelmektedir :

- a) Döşeme (Azerbeycan'da Üstadnâme),
- a) Hikâyenin metni,
- c) Dua.

Döşemede âşık, dinleyiciyi anlatacağı hikâyeye hazırlamak, daha
önce yaşamış ustaları yad etmek ve dinleyiciye bilgi vermek için
bir giriş yapar. Bu girişe döşeme adı verilir. Daha sonra hikâyenin
metnini anlatır ve bir dua ile bitirir (9).

HALK HİKÂYELERİ HAKKINDA ÇALIŞMALAR

A — METİN TESBİTLERİ

Halk hikâyeleri geçen asırdan itibaren Türk ve yabancı bilginlerin dikkatini çekmiştir. Anadolu halk hikâyelerinden bir çoğu yazıya geçirilmiş ve üzerinde tetkikler yapılmıştır. Biz önce tesbit edilen yazmaları, matbu varyantları ve sözlü an'aneden derlenmiş metinleri gözden geçireceğiz.

Türk halk hikâyelerinin bazıları çeşitli cönklerde el yazması halinde bulunmaktadır. Bugün için çoğu hususî ellerde bulunan bu yazmaların sayısını vermek mümkün değildir. Ancak üzerinde çalışmalar yapılan ve bizzat kendi elimizde bulunan Tahir ile Zühre, Kerem ile Aslı, Aşık Garip, Asuman ile Zeycan, Arzu ile Kanber ve Şah İsmail'in yazmalarının bulunduğunu bilmekteyiz. Araştırmalar ilerledikçe yazmaların ihtiva ettiği hikâye sayısının artacağı muhakkaktır.

Halk hikâyelerinin matbu varyantlarına gelince; bunların sayısı epeyce kabarıktır. Bu konuda ilk eser Macar Türkoloğu I. Kunoş'a aittir. Kunoş 1892 yılında 11 halk hikâyesini ve bunlar üzerindeki tetkiklerini neşretmiştir. Bu hikâyeler şunlardır :

Koroğlu (10), Şah İsmail, Elif ile Mahmut, Melikşah, Aşık Garip Derdiyok ile Zülfisiyah, Razınhan ile Mahfiruze, Gül ile Sitemkâr, Tahir ile Zühre, Arzu ile Kamber, Aşık Kerem (11).

Ayrıca Kunoş, bu hikâyelerden üçünü (Kerem ile Aslı, Aşık Garip ve Aşık Ömer) Macarca'ya tercüme etmiş ve "Türklerin Millî Romanları" adı ile neşretmiştir (12). Maalesef biz bu metinleri göremedik, isimlerini ikinci kaynaktan istifade ederek tesbit ettik.

1899 yılında Radloff, Proben...serisinin VIII. cildini Osmanlı Türklerinin halk edebiyatına ayırmıştır. Burada I. Kunoş'un Osmanlı metinleri yer almaktadır. Bu cildin içinde, çeşitli halk edebiyatı mahsûlleri yanı sıra halk hikâyelerinden Şah İsmail'in metni verilmiş, Kerem'in 123, Garip'in 51 türküsü neşredilmiştir (13). Aynı eserin diğer ciltlerinde de çeşitli Türk boylarının halk edebiyatı numuneleri verilirken, bugün Anadolu'da yaşayan birçok halk hikâyesinin o bölgedeki varyantları da neşredilmiştir. Meselâ :

III. ciltte (Kırgız metinleri içinde) Hemra,

IV. ciltte (Tobol metinleri içinde) Tahir ile Zühre, Arzu ile Kamber,

VI. ciltte (Tarañçı metinleri içinde) Ferhat ile Şirin, Hemra, Tahir ile Zühre,

VII. ciltte (Kırım metinleri içinde) Aşık Garip, Karacaoğlan, Tahir ile Zühre yer almaktadır (14).

Bunların neşredildiği devrede Türkiye'de de litograf usûlü ile sayıları 14 ü bulan halk hikâyeleri neşredilmiştir. Bunların hem bas-kıları bozuk, hem de mevzular anlaşılmaaz durumdadır.

Taş baskılarının bir kısmı eski yazmalardan, bir kısmı da, bil-hassa İran'dan göç etmiş olup, hikâyeyi bilen şahıslardan derlene-rek basılmıştır. Bu taş baskılarının listesi ve meydana getirilişleri hakkında Pertev Naili Boratav (15) ve Otto Spies (16) yeteri ka-dar bilgi verdiklerinden biz bu bilgileri tekrar etmekten sakındık.

Sözlü an'anede ise bugün sayısı 150 yi aşkın hikâyenin yaşadığı tahmin edilmektedir. Bunlardan bir kısmı hem tesbit edilmiş, hem de neşredilmiştir. Bir kısmı da bilhassa 1939 dan sonra tesbit edil-miş fakat henüz neşri yapılmamıştır. M. U. (Murat Uraz) 1937 de Aşık Kemâl'dan "Emrah ile Selvi" hikâyesini derleyerek neşretmiş-tir.

Pertev Naili Boratav da DTCF Folklor Arşivinde 67 halk hikâ-yesinin tesbit edildiğinden bahsetmiş ve bunların listesini de neş-retmiştir (17). Fakat biz DTCF de böyle bir arşivi bulamadık.

Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde 1963 den beri bir-çok hikâye banda alınmış, bunlardan Dr. Muhan Bali'nin derlediği hikâyelerin sayısı kendisi tarafından neşredilmiştir (18).

Ayrıca çeşitli halk evlerine ait mecmualar da birçok hikâye me-tinlerini ihtiva etmektedir. Ancak bunların derleniş usûllerinin ilmi olup olmadığı münakaşa konusudur. Buna rağmen bilhassa HBH, Altıok (Edirne), Yeni Türk (Eminönü) gibi ciddi ve dikkate değer neş-riyatta bulunanları da mevcuttur. Bunların bibliyografyası Millî Folklor Enstitüsü'nün çıkardığı "Türk Folklor ve Etnografya Bib-liyografyası I, II" adlı kitaplarda gösterilmiştir (19).

Prof. Dr. Ahmet Caferoğlu'nun Anadolu Diyalektolojisi üzerine derlediği külliyat içinde de zengin halk edebiyatı mahsûlleri yanı sıra bazı hikâyelerin metinleri ve bazılarının da parçaları yer almak-tadır. Bunlardan

XVI

a) Doğu illerimiz ağızlarından toplamalar içinde;

Lâtif Şah ve Telli Mührüban hikâyesi

Nağıl

Ehmet Vezir

Kerem (Parça)

Aşık Abbas (Parça)

Aşık Kerem

b) Güney-Doğu illerimiz Ağızlarından Toplamalar (Malatya, Elâzığ, Tunceli, Gaziantep ve Maraş vilâyetleri ağızları) içinde;

Memmet Şah Hekâsı (Malatya'dan)

Elboğlu (Maraş'tan)

Aşık Şahmayıl'dan (G. Antep)

Muhayyî Hurşut Bey

c) Anadolu Diyalektolojisi Üzerine Malzeme I içinde de eksik bir Kerem ile Aslı hikâyesi bulunmaktadır (20).

Ayrıca Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dil ve Edebiyatı Bölümü öğrencilerinin lisans tezleri içerisinde birçok halk hikâyesi metni de bulunmaktadır. Biz bu tezleri ve ihtiva ettiği halk hikâyelerini aşağıdaki çizelgede göstereceğiz :

Öğ. Adı	Tezin Adı	Tarihi	Hikâyenin Adı	Der. Yer	Anlatıcının adı	Yaşı
Aydın, Ensar	Çıldır-Arpaçay Tereke- melerinin halk edebiyatı	1968	Yanya Bey'in Hik.	Çıldır	Musa Ünlü	48
Çağlar, Asker	İğdirve havalisine ait bazı halk hikâyeleri	1968	Burzu'nun kellegöz hikâyesi	İğdir	Kanber Özcan	58
»	»	»	Gamsi Şah Hik.	»	»	»
»	»	»	Şah Abbas'ın nağırıcı Hik.	»	»	»
»	»	»	Üç Gardaş Hik.	»	»	»
Deniz, Aziz	Şah İsmail Üzerine bir Araştırma	1968	Şah İsmail	İğdir	H. Ali Ud	74
»	»	»	»	»	Necati Hakkıgüler	58
»	»	»	»	»	K. Ali Gezer	58
»	»	»	»	»	Cafer Çelik	51
Şimşek, Yılmaz	Taşlıçay'dan halk Ed. Ör.	1968	Emir Ersalan hik.	Taşlıçay	Rıza Tanrıverdi	69
Tan, Tübet	Şenkaya Türkmenlerinin Halk Ed. Örnekleri	1968	Arzu ile Kanber	Şenkaya	Rıza Kalkan	50
»	»	»	Yarah Mahmut	»	Allahverdi Kalkan	45
Boza, Yaşar	Tahir ile Zühre	1969	Tahir ile Zühre	Erzurum	Behçet Mahir	55
Adım, Abdullah	Tuzluca Folkloru	1970	Lâtif Şah	Tuzluca	A. Ayyıldız	42
Akçay, Zeynel	Tufarganlı Abbas	1970	Tufarganlı Abbas	İğdir	Kurban Gezer	60
Aydın, Süleyman	Kağızman Folkloru	1970	Mustafa'nın hik.	Kağızman	Yusuf Bakır	73
Piskin, Burhan	Nevşehir Folkloru	1970	Mahı	Nevşehir	Ayşe Söylemiş	65
Rayman, Hay- rettin	Yozgat Folkloru	1970	Arzıynan Ganber	Boğazhyan	Nuriye Altıntaş	50
»	»	»	Necibin Ance	Yozgat	Hilseyin Polat	69
»	»	»	Tayırınan Zöhre	»	Fatma Bağdaş	60
»	»	»	Hurgit ile Mahmihr	»	?	?
Ocal, Targan	Erzincan Folklorundan örnekler	1971	Esman ile Zeycan	Erzincan	Reşat Lalbek	46
Tınuçin, Edip	Bayburt Folklorundan örnekler	1971	Arzu ile Ganber	Bayburt	Fikriye Öztuna	?

Bunlardan başka bizzat derlediğimiz 50 ye yakın halk hikâyesinin dökümü yapılmadığı için tam bir listesini veremedik. Kısa bir zamanda bunların tasnifi yapıp Edebiyat Fakültesi Folklor Arşivine konulacaktır.

Yukarıda sözünü ettiğimiz metin tesbit ve neşirlerinin yanı sıra bilhassa taş baskılar esas alınarak dil ve üslûbunda bazı düzeltmeler yapılarak yeni telifler de dikkatimizi çekmektedir. Bunlardan bir çoğunda müellif ismi bulunmamaktadır.

Cumhuriyet devrinde, bu mevzu üzerine devlet de eğilmiş ve Matbuat Umum Müdürlüğü 1937 tarihinde bir tamim yayınlayarak yazarları ve kitapçıları yarışmaya çağırmıştır. Bu tamimde “Halk yığınlarına güzel ve iyi eserler tattırmak ve halk için eser yazdırmak” gayesi güdülüyordu. Teklif şunlardan ibaretti :

“1 — Halk kitaplarının kahramanlarını halk seviyor. Bu kahramanlar aynen bırakılsın; yalnız bunlar rejimin ruhuna uygun, yüksek mânalı, yeni vak'alar içinde gösterilsin. Böylece halka sevdiği kitaplar vasıtası ile telkin etme imkânı hazırlansın. “Nasıl ki, Miki-Maus tipi daima aynı kalmakla beraber, her filmde ayrı bir mevzuun, ayrı bir muhitin kahramanı oluyorsa yukarıda adları geçen ve halkın gayet iyi tanıdığı tipleri yepyeni mevzular içinde kullanmak ve böylelikle halkın alışık olduğu kahramanları yeni Türk inkılâp ve medeniyet gayelerine uygun telkinler yapan maceralar içinde yaşatmak istiyoruz”.

2 — Bu esasa göre ilk olarak şu kitaplar hazırlanacaktır : Aşık Garip, Köroğlu, Ferhat ile Şirin, Leyla ile Mecnun, Yedi Alimler, Tahir ile Zühre, Arzu ile Kanber, Şah Maran, Kerem ile Aslı, Nasrettin Hoca” (21).

Bu tamimden sonra Aşık Garip ile Kerem ile Aslı'yı Besim Atalay, Arzu ile Kanber'i Bekir Sıtkı Kunt hazırlamıştır (22). Bunlardan Bekir Sıtkı Kunt'un Arzu ile Kanberi çok fazla değişmiş, birçok yeni ilâveler yapılmış ve hikâye tanınmaz hale gelmiştir. Besim Atalay ise hikâyelere daha az müdahale etmiştir.

Bu yazarların yanı sıra Selâmi Münir Yurdatap, Muharrem Zeki Korgunal, Murat Uraz, Eflâtun Cem Güney, Dâniş Remzi Korok... vb. yazarlar halk hikâyelerini yeni bir şekilde işleyerek dil, üslûb yönünden tamamen değiştirmişler ve hikâyelerin orijinalitesini kaybettirmişlerdir. Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Türkiye'deki bu neşriyatın yanı sıra, halk hikâyelerimizin bir çoğunun menşei olan Azerbaycan'da da bu saha ile ilgili çalışmaların yapıldığını görüyoruz.

Azerbaycan'daki halk hikâyeleri çalışmaları hakkında Nureddin Seyidov, "Azerbeycan Nağılları Haggında" adlı uzunca makale-sinde bilgi vermektedir (23). Adı geçen makaleden öğrendiğimize göre, Azerbaycan'da ilk neşriyat 1825 yılında Polyernaya Zvesda" gazetesinde bir azerî halk hikâyesinin neşri ile başlamaktadır.

1852 de "Kafkaz" gazetesinde de bir azerî hikâyesi rusça'ya tercüme edilir.

1881 yılında neşir hayatına atılan "Sbornik Materialev dlya Opisanıya Mestnostey i Plemen Kavkaza" (Kafkas halkının ve bölgesinin tasvirine ait materyaller mecmuası) birçok halk hikâyesinin neşredilmesini sağlar. Bu mecmua 1914 yılına kadar neşriyatına devam eder. Bilhassa; Reşit Efendiev, F. Köçerli, Y. V. Çemenze-minli, H. Hasanzade, F. Sultanov, Bayramalibeyov ve M. Vezirov'un neşriyatı birçok halk hikâyesinin tanınmasına sebep olur.

Bu yıllarda Azerbaycan'da başka gazete ve mecmualar da çıkmaktadır. Bunlar arasında Debistan Mecmuası (1906-1907), Kesbi Gazetesi (1908-1909), Mektep Gazetesi (1913-1914) bilhassa çocuklar için, halk hikâyeleri neşrederler.

1917 kominist ihtilâli ile halk hikâyelerini propaganda vasıtası olarak kullanma cihetine gidilir. Bu arada "Azerbaycan Tetkik ve Tettebbu Cemiyeti" kurulur. Bu cemiyet geniş bir folklor toplama faaliyetine girişir. E. Suphanverdihanov, E. Elizade, Prof. A. V. Begri'nin çalışmaları neticesinde zengin bir halk hikâyeleri külliyyatı toplanır.

H. Elizade, 1929 dan 1940 a kadar verimli bir derleme faaliyeti-ne girişir. Derlediği malzemelerden halk hikâyeleri ile ilgili olanlar şunlardır :

Azerbaycan El Edebiyatı (1928)

Azerbaycan Aşıqları (1929)

Aşıqlar (1935)

Tufarganlı Abbas

Şemkirli Hüseyin

Aşık Elesker

Kerem

Şah İsmail

Köroğlu

1935 te H. Zeynallı 72 hikâye, 1 efsane ve 1 destanı ihtiva eden “Azerbaidjanskıe Tyurskie Skasky” adlı Rusça eserini yayınladı.

1941 yılında M. H. Tahmasıb “Azerbaycan Nağalları” nı neşreder. Bu zamana kadarki neşriyat içinde en ilmi ve objektif olanı bu eserdir. Hikâyeler dil özellikleri muhafaza edilerek yazıya geçirilmiştir.

Azerbaycan halk hikâyelerinin toplanmasında en büyük emek E. Ahundov’a aittir. 200 kadar halk hikâyesini derlemiş ve bunlardan da çoğunu neşretmiştir.

İlk olarak iki cilt halinde “Azerbaycan Nağalları” adlı kitabını neşreden Ahundov bu kitapta hikâyelerin millî husûsiyetlerinin bozulmamasına, özellikle, dikkat etmiştir.

1967 de “Azerbaycan Dastanları” adı ile beş ciltlik bir külliyat yayınlamış ve dastan adı altında halk hikâyelerini neşretmiştir.

1968 de iki cilt halindeki “Azerbaycan Folklor Antologyası” içinde halk hikâyeleri de mevcuttur. Bu eserin ikinci cildinde dastanlar başlığı altında;

Emrah

Necefhan ve Perizad Hanım

Aşık Gerib

hikâyeleri, Nağallar başlığı altında da Şah Abbas’ın Bostancı ile maceralarını anlatan bir kara hikâye neşredilmiştir.

B — İLMİ TETKİKLER

Halk hikâyelerinden bir çoğu ilmi olarak da tetkik edilmiştir. Behçet Gönül, Otte Spies’ten yaptığı “Türk Halk Kitapları” adlı tercümesinin baş kısmında bu çalışmaların kısa bir özetini vermiştir (24). Bu tetkiklerin bir kısmı kitap, bir kısmı da makaleler halindedir. Biz önce dikkate değer bulduğumuz kitaplardan sonrada makalelerden söz edeceğiz.

İlk tetkikler daha ziyade matbu haldeki hikâye metinlerine dayanmaktadır. Bu tetkikler içinde Ignace Kunoş yine ilk sırayı almaktadır.

1892 yılında “Anadolu Türk Halk Romanları” adlı tetkikinde 19 kadar halk hikâyesini mevzuat ve şekillerine göre incelemiş, bunları;

- a) Kahramanlık romanı,
- b) Saz şairlerinin romanı,
- c) Saz şairleri-kahramanlık romanı

olmak üzere üç gruba ayırmıştır (25).

1929 yılında Dr. Otto Spies "Türkische Volksbücher" adlı incelemesini neşretmiştir (26). Spies'in bu eseri 1941 yılında Behçet Gönül tarafından "Türk Halk Kitapları" adı ile türkçeye çevrilmiştir.

Bu eserin bizce en mühim özelliği, halk hikâyeleri problemlerine topluca bakması ve bilhassa masal-hikâye münasebetlerine ilk temas eden eser olmasıdır. Her ne kadar motifler verilirken milletlerarası katalogtan istifade edilmemiş ve sathî kalınmış ise de birçok problemin halline ışık tutmuştur. Şekil, iç yapı... vb, bu arada sayılabilir.

Eserin ikinci eksikliği, sadece matbu halk hikâyelerinden istifade edilmiş olmasıdır. Bilindiği gibi halk hikâyelerinin kaynakları matbu, yazma ve sözlü kaynaklardır. Bunlardan bilhassa sözlü kaynak ihmal edilirse neticenin sıhhatinden daima şüphe etmek gerekir.

Aynı yıl içinde Dr. Hans-August Fischer, "Schah İsmail und Gülizar" adlı eserini yayınlar (27). Biz, maalesef, bu eseri göremedik. Behçet Gönül Türk Halk Kitapları'nın tercümesi münasebetiyle yazdığı girişte bu eser hakkında şöyle demektedir : "Türk halk romanlarını kendi toplulukları içinde tetkik eden kıymetli ve uzunca bir mukaddime ile birlikte, Şah İsmail ile Gülizar hikâyesinin müteaddit baskıları karşılaştırılmak suretiyle tenkitli metnini ve Almanca tercümesini ihtiva eder" (28).

Aynı eser hakkında Pertev Naili Boratav 1965 de Lizbon'da neşredilen "L'état actuel des Etudes de "Récits Populaires" Turcs" (Türk Halk Hikâyeleri Tetkiklerinin Bugünkü Durumu) adlı Fransızca makalesinde şöyle demektedir : "Halk hikâyelerinin masal ile münasebetlerini incelediler..." (29).

1931 yılında Pertev Naili Boratav "Köroğlu Destanı" adlı eseri ile bu şekli incelemiştir. Bu eserin girişinde halk hikâyeleri hakkında bilgi verilmiş, daha sonraki bölümlerde Köroğlu'nun muhtelif problemleri üzerinde durulmuştur (30).

Fuat Köprülü 1930 yılında "Kayıkcı Kul Mustafa ve Genç Osman Hikâyesi" adlı incelemesinde hikâyelerin teşekkülü meselesi üzerinde durmuş, Kayıkcı Kul Mustafa ile meskur Genç Osman Des-

tanın'dan hareket ederek hikâyenin tarihle münasebetini işlemiştir (31).

Pertev Nailî Boratav'ın "Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği" adlı eseri 1946 da çıkar, bu eser bu zamana kadarki neşriyatı gözden geçirmiştir. Ayrıca girişinde halk hikâyeleri hakkında geniş bir bibliyografya vardır. Halk hikâyelerinin mevzuu ve şekli, üslûb meseleleri, doğuşu ve gelişmesi, tarihle ilgisi, kitaba geçişleri ayrı ayrı bölümler halinde incelenmiştir (32).

1949 yılında Şükrü M. Elçin, "Kerem ile Aslı Hikâyesi" adlı monografisini neşretmiştir. Bu kitap önce İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Türkoloji Bölümü" nde lisans tezi olarak hazırlanmış ve daha sonra bazı ilâveler yapılarak bastırılmıştır. Şükrü Elçin bu eserinde, Kerem'in tarihî kişiliği, hikâyenin teşekkül tarihi, Hikâyedeki motifler... v.b. problemler üzerinde durmuş ve hikâyenin metni yerine sadece şiirleri vermiştir (33).

Halk hikâyeleri tetkikinde yeni bazı problemler W. Eberhard'ın 1955 de Kaliforniya Üniversitesi "Folklore Studies" serisinin 5. kitabı olarak çıkan "Minstrel Tales From Southeastern Turkey" adlı eserinde araştırma konusu olmuştur.

Yazar 1951-52 yıllarında Güney-Doğu Anadolu Bölgesi'nde bizzat derlediği 5 halk hikâyesini tetkik etmiştir.

Eserin girişinde, genel olarak âşıklar hakkında bilgi verilmiş, hikâye konusunun ve şeklinin diğer milletlerdeki benzerleri tesbit edilmiştir. Daha sonra "Elbeylioğlu Hikâyesi" nin çeşitli yerlerdeki uğradığı değişiklikler, hikâyenin sosyal ehemmiyeti, kuruluşu, sıfahî an'ane ve nakil şekli anlatılmıştır.

Daha sonra Ali Paşa Hikâyesi, Köroğlu, Hurşit ile Mahmihri, Kozanoğlu Manzumesi aynı metoda yakın bir usûlle tahlil edilmiştir. Eserin sonunda Elbeylioğlu ve Ali Paşa hikâyelerinin İngilizce tercümeleri verilmiş ve bibliyografya ile indeks ilâve edilmiştir (34).

1958 de Otte Spies'in talebesi olan Edith Fischdick "Das Türkische Volksbuch "Elif und Mahmud" Ein Beitrag zur Vergleichenden Märchenkunde" adı ile bir monografi neşretmiştir (35). Bu kitap da, maalesef, henüz göremedik. Ancak Pertev Nailî Boratav Santo Tirsso'da ki milletarası kongreye sunduğu yukarıda sözünü ettiğimiz makalesinde (tebliğinde) bu eser hakkında "daha ziyade halk hikâyeleri ile masal münasebetlerini incelemektedir" demektedir (36).

İlhan Başgöz, DTCF'de yaptığı doktora çalışmasında “Biyografik Halk Hikâyeleri” ni incelemiştir. Başgöz bu çalışmasında; Tufarganlı Abbas, Aşık Kerem, Aşık Garip, Erçişli Emrah, Karacaoğlan ve Dede Kasım hikâyelerini bu sınıfa sokmaktadır. 215 daktilo sayfası tutan eserin ilk bölümünde, biyografik Türk halk hikâyeleri ile Arap, Fransız ve İngiliz halk hikâyeleri arasındaki münasebet ele alınmaktadır. İkinci bölümde hikâye kahramanları için biyografi denemesine girilmektedir ve deliller gösterilmektedir. Üçüncü bölümde bu hikâyelerdeki âşıkların reel hayatına ait izler, dördüncü bölümde hikâyelerdeki şiirlerle diğer saz şairlerinin eserleri arasındaki münasebet, beşinci bölümde bu hikâyelerin teşekkülü meselesi araştırılmaktadır (37).

Nihayet Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi asistanlarından Muhan Bali “Erçişli Emrah ile Selvi Han” hikâyesi üzerinde bir doktora çalışması yapmıştır. Burada sözlü an’anededen derlenen metin esas alınarak bazı problemler araştırılmıştır (38).

Son iki eser henüz neşredilmemiştir.

Halk hikâyelerine ait çeşitli problemlerle ilgili olarak bu kitaplardan başka mühim makaleler de neşredilmiştir. Bunlardan önemli gördüklerimizden kısaca bahsetmek istiyoruz.

1935 yılında Edirne Hakevi mecmuası Altıok’ta Nihat Sami Somyarkın (Banarlı) “Ferhat ile Şerife Hanım” hikâyesinin neşretmiştir. Yazar mukaddimede; halk hikâyelerinin şekli ve üslûbu hakkın da zamanına göre orijinal sayılabilecek fikirler ileri sürmüştür (39)

1939 da Otto Spies. Helsinki’de neşredilmekte olan meşhur FFC (Folklore Fellows Communications)’ın 127. sayısında “Zwei volkstümliche Liebesgeschichten aus dem Orient” (Şarktan iki Halk Aşk Hikâyesi) başlığı altında uzun bir makale yayınlamıştır. Yazar burada Raznihan ile Mahfiruze Hikâyesi’nin motiflerini tahlil etmiş ve hikâyenin Almanca tercümesini vermiştir (40).

W. Ruben, Ülkü Mecmuası’nda neşredilen “Raznihan ile Mahfiruze” adlı makalesinde, hem Otto Spies’in yukarıdaki makalesini tenkit etmiş, hem de hikâyenin motiflerini diğer milletlerdeki durumu ve menşeleri hakkında çok faydalı açıklamalarda bulunmuştur (41).

Pertev Nailî Boratav 1948’de Oriens’in ilk sayısında Binbir Gece Masalları ile Türk halk hikâyeleri arasındaki münasebeti işlemiştir (42). Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Aynı yazarın P. Fundementa Turcicae'nin ikinci cildinde yazdığı sekiz makaleden birisi "L'epopé et la "Hikâye" (Destan ve hikâye) başlığını taşımaktadır. Bu uzun makalede destan şekli, yapısı ve halk hikâyelerinin teşekkülü, destanla müşterek yönleri, diğer Türk boylarındaki bazı hikâyeler ve destanlar, şiirlerin yapısı ayrı ayrı incelenmiştir. Makalenin sonunda bu konu ile ilgili olarak geniş bir bibliyografya verilmiştir (43).

İlhan Başgöz, Amerika'da neşredilmekte olan "Asian Folklore Studies" de Türk halk hikâyelerinde rüya motifini inceleyen uzun bir makale yayınlamıştır. Bu makale, rüya motifinin menşei ni şaman giriş ayinlerine bağlamaktadır (44).

Aynı yazarın İran Azerbaycanı'ndaki hikâye geleneğini tesbit eden bir makalesi de JAF (Journal of American Folklore) da neşredilmiştir (45).

Bu makalelerden başka Fuat Köprülü'nün "Türk Hikâyeciliğine Ait Maddeler I, Meddahlar" TM. Cilt I, Ağustos 1925; Fuat Köprülü, Dede Korkut Kitabına ait notlar, Az. YB. I, S. 1, 1932, s. 17-21-S. 2, s. 89-91, 1932-S.3, s. 133-140, 1932); S. Esat Sıyavuşgil, "Bizde İlk Kahramanlık ve Sevdâ Romanları", Ulus Gazetesi, San'at îâvesi 8. 1. 1944, No: 35; Şükrü M. Elçin "Kitabî, Mensur, Realist İstanbul Halk Hikâyeleri" Hacettepe Ü. Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi Cilt. I, S. 1; W. Walker'in Türk halk hikâyelerinden mesut tesadüf (Tercümesi, A. E. Uysal) DTCF Batı Dilleri Dergisi, S. 2. Halk hikâyeleri ile ilgili çalışmalar için istifade edebilecek makalelerdir.

C — AŞIK GARİP'LE İLGİLİ ÇALIŞMALAR

I — METİN TESBİTLERİ

Aşık Garip hikâyesi gerek bütün Türk dünyasınca, gerekse Türk olmayan milletlerce (Ermeniler, Gürcüler v.s.) sevilmiş ve geniş bir coğrafî sahada yayılmıştır.

Her bölgenin mahallî özellikleri, sosyal eğilimleri hikâyeye yeni ve değişik bir çok unsurların girmesine sebep olmuştur. Ayrıca her bölgede, bazan sözlü an'aneden bazan da yazmalardan istifade edilerek bir çok metin neşredilmiştir. Biz şimdi Aşık Garip hikâyesinin metinleri ile ilgili nesriyatı gözden geçireceğiz.

Türkiye’de Aşık Garip metinleri, yazma, matbu ve sözlü kaynaklarda bulunmaktadır. Yazma varyantları biz incelememizde kullandığımız için burada söz konusu etmeyeceğiz. Matbu varyantlara gelince, bunları şöyle sıralamak mümkündür :

Matbu Aşık Garip metinleri epeyce yekûn tutmaktadır. İlk Aşık Garip metinleri Radloff tarafından neşredilmiştir. Meşhur Proben... serisinde VII. ve VIII. ciltlerinde Aşık Garip metinleri yer almaktadır.

VII. ciltte (Kırım metinleri içinde) “Aşık Garip ve Şah Sine’nin Türküsü ve meseli” başlığı ile Karaim varyantı neşredilmiştir. Bu metni incelememizde kullandık.

VIII. ciltte (Osmanlı metinleri içinde) Aşık Garip Hikâyesine ait 51 türkû bulunmaktadır.

Yine geçen asırda litograf usûlü ile müteaddit Aşık Garip Hikâyesi basılmıştır. Biz, bunlardan en eski baskının tarihini 1880 olarak tesbit edebildik (46). Ayrıca 1301 ve 1303 tarihini taşıyan ve birbirinin aynı olan iki kitap ile tarihsiz üç nüsha daha mevcuttur (47). Bu baskıların sadece resimleri ve tertipleri değiştirilmiş, metinler aynı bırakılmıştır.

Nihayet bazı kitabeveleri eski taşbaskılarını esas almak suretiyle yeni birçok Aşık Garip metinleri basmışlardır.

1336 de İtmat Kütüphanesi arap harfleri ile 63 sayfa tutan bir Aşık Garip neşretmiştir. Aynı şekilde 1928 de Maarifet Matbaası, 1943-44 yıllarında Maarif Kitaphanesi çeşitli Aşık Garip metinleri neşretmişlerdir. Daha sonraki yıllarda bu baskıları yenileri takip etmiş ve hikâyenin bazan resimleri, bazan ismi değiştirilerek (Tam Aşık Garip, Hakikî Aşık Garip, Aşık Garip ile Şah Senem Hikâyesi... gibi) basılmıştır. Çoğu zaman da kitabın ilk sayfasına “En eski bir yazmadan alınmıştır” diye belirsiz bir takdim konularak piyasaya sürülmüştür.

Aynı yıllarda Dahiliye Vekâletine bağlı Matbuat Umum Müdürlüğü’nün çağrısına uyan Besim Atalay, bazı düzeltmelerle “Aşık Garip”i hazırlamıştır (48).

1931 de M. Zeki Korgunal, Aşık Garip hikâyesinin dil ve üslûbunu düzelterek ve bazı kısımlarını da çıkartmak suretiyle neşretmiştir (49). Aynı yazar hikâyeyi, muhtelif basım evlerinde, defalarca bastırmıştır.

1932 yılında İkbâl Kitaphanesi de bir Âşık Garip hikâyesi neşretmiştir. Hikâye nisbeten hususiyetlerini muhafaza etmiştir.

1934 de Az. Y. B. mecmuasında Prof. Dr. Ahmet Caferoğlu, 1892 de SMOMPK'da neşredilen "Âşık Kerip" adlı hikâyeyi, aynen yayınlamıştır. Hikâyenin nesir kısmı noksandır. Bazı şiirler boşlukta kalmıştır. Prof. Caferoğlu bu hususu tenkit etmiş ve şiirleri açıklayan notlar ilâve ederek metni kullanılır hale getirmiştir. Azerî sahasına olan geniş vukufu dolayısı ile Prof. Caferoğlu'nun bu notları diğer varyantların anlaşılmasında da büyük faydalar sağlamaktadır (50).

1938 de S. Tefvik Zorluoğlu, hikâyeyi fazla bozmadan yayınlamıştır.

Selâmi Münir Yurdatap, Eflâtun Cem Güney, Daniş Remzi Kerok gibi yazarlar da çeşitli Âşık Garip metinleri neşretmişlerdir. Fakat bunların neşrettikleri metinleri varyanttan çok telif saymak gerekir. Meselâ Eflâtun Cem Güney metni alıp, masal unsurları ile süsleyerek yepyeni bir eser meydana getirmiştir.

Âşık Garip hikâyesinin yukarıda zikredilen metin neşirleri yanı sıra bazı parçaları da çeşitli antolojilerde yer almıştır.

Sahadettin N. Ergun'un "Halk Edebiyatı Antolojisi"; (51) Per-tev Nailî Boratav-H. Vedat Fıratlı'nın "İzahlı Halk Şiiri Antolojisi" (52); Cenap Ozankan'ın "Kırk Halk Şairi" (53); V. Mahir Koca-türk'ün "Saz Şairleri Antolojisi" (54); İlhan Başgöz'ün "İzahlı Halk Edebiyatı Antolojisi" (55) kitaplarında Âşık Garip'e ait parçalar ve şiirler yer almıştır.

Türkiye dışındaki Âşık Garip metinlerini ve bunların özelliklerini başka eserlerden öğrenebiliyoruz. Azerî, Türkmen, Özbek, Karakalpak, Gürcü, Kabardin varyantları hakkında Safura Yakubova geniş bilgi vermektedir (56).

Ayrıca Ekber Yerevanlı Ermeni varyantları (57), Rıza Mollov, Balkan varyantları hakkında -tenkitli olarak- neşriyatta bulunmuşlardır (58).

Safura Yakubova'nın "Azerbaycanskoe Narodnoe Skazanie "Aşug Garib" (Azerbaycan Halk Destanı "Âşık Garip"))" adlı eserinden öğrendiğimize göre; Azerbaycan'da Nizami Enstitüsü'nde İlyas Muşek Astvatsaturyan kitapları arasında 1721 tarihli bir yazma mevcuttur. Bu yazma bütün en eski tarihli yazma olmaktadır.

Azerbaycan'da bu yazmanın yanı sıra çoğu sözlü an'anededen derlenmiş bir çok Âşık Garip metni de neşredilmiştir.

1837 de meşhur Rus Şairi M. Yu. Lermontov'un telif ettiği "Âşık Garip" hikâyesi bilinen ilk neşriyattır.

Metin olarak ilk Âşık Garip varyantı ise 1892 yılında A. Mahmutbekov adlı bir öğretmenin Bakû Şamahı'nda Tercan köyünden Oruç adlı bir aşıktan derlediği ve CMOMPK'ta neşrettiği metindir (59).

Bu varyant 1911 yılında Güney Kafkas Gazetesi'nde yeniden yayınlanmıştır (60).

Aynı varyantın kısaltılarak Samet Vurgun'un "Azerbaycan Şiir Antolojisi" ne alındığını görüyoruz (61).

(Daha önce sözünü ettiğimiz Prof. Caferoğlu'nun Az. Y. B. de neşretmiş olduğu metin de SMOMPK'da neşredilen metindir).

Bu arada 1916 yılında Gence'de litoğraf usûlü ile bir Âşık Garip basılmıştır.

1936 yılında Âşık Cangîr'den derlenen başka bir varyant "Dastanlar" adlı kitapta yer almıştır (62).

Tavuz Bölgesinden derlenen bir varyant da 1961 yılında basılmıştır (63).

Ehliman Ahundov, Laçın Bölgesi'nde Meşhedî Dadaş Ahmedoğlu'ndan 1944 yılında bir varyant, Seyfeli Şamhor Bölgesi'nden Âşık Hüseyin Hasanoğlu'ndan 1946 yılında bir başka varyant derlemiştir. 1967 yılında beş cilt halinde çıkan "Azerbaycan Dastanları" adlı serinin 3. cildinde, 1968 tarihinde çıkan "Azerbaycan Folklor Antologyası" adlı eserin 2. cildinde iki varyant daha neşretmiştir. (Son iik varyantı biz incelememizde kullandık).

Ayrıca Safura Yakubova da biri, İkinci Şıhlı Kazak Bölgesi'nden Âşık Muhammed Hocaev'ten 1954'te, biri Azerbaycan Derbent Dağı Şehrine yakın Deli Çobanlı'dan Âşık İlhan İlhanoglu'ndan 1961 de ve biri de Gürcistan'ın Borçalı Bölgesi'nden Daştepe Köyü'nden Âşık Muhammed Süleymanov'tan 1962 de üç varyant derlemiş ve bunları incelemesinde kullanmıştır.

Hikâyenin Balkan varyantlarını 1956 da karşılaştırmalı olarak Rıza Mollov neşretmiştir (64). Yazar daha sonra neşrettiği bir makalede Balkan'lardaki (Bulgaristan'da) 6 varyantı söz etmektedir.

Bu varyantları $N_1, N_2 \dots N_6$ şeklinde göstermektedir. Bu varyantlar 1953-56 yılları arasında Bulgaristan'ın muhtelif bölgelerinden derlenmiştir.

N_1 varyant Jablonova Köyü'nden Aşık Hasan Kohayov'dan derlenmiştir. Bu varyant Aşık Garib'in bütün batı varyantlarından konu bakımından ayrılmaktadır. "Garip gurbete çıkınca Cezayir'e gider. Cezayir Padişah'ı onu hapse attırır. Padişahın kızı Garib'e âşık olur ve onu kurtarır. Garip sılasına döner ve Şahsenem'le evlenir. Tekrar Cezayir'e giderek padişahın kızını da alır. Böylece her iki ülkenin padişahı olur".

Hikâyenin Karaim varyantı, Radloff'un Proben serisinin VII. cildinde yer almaktadır. (Biz bu metni incelememizde kullandık).

Hikâyenin Türkmen varyantı hakkında bilgiyi yine S. Yakubova'dan almaktayız.

Bugün Türkmenistan İlimler Akademisi Edebiyat ve Dil Enstitüsü El Yazmaları Bölümü'nde 14 Aşık Garip nüshası bulunmaktadır. Ayrıca adı geçen kütüphanede 6 tane de litoğraf usulü ile basılmış nüshanın varlığı haber verilmektedir.

Türkmenistan'daki diğer Aşık Garip metinleri daha çok sözlü an'aneden derlenilerek neşredilmiştir.

Türkmenler'de hikâyenin varlığından ilk haberi Macar Türkoloğu H. Vambery vermektedir. Eserinde Şah Senem'den "Aşık Garib'in sevgilisi" Aşık Aydın adlı birisinden de "Meşhur Garib'in taklitçisi" şeklinde bahsetmektedir (65).

1940 yılında N. Hocayev'in düzduğu Şahsenem-Garip, 1948, 1957 ve 1959 da tekrar tekrar basılmıştır.

Aşık Garib'in Molla Cuma Nazarov'tan derlenmiş bir rivayetin Tahsin Bangoğlu'nda bulunduğu ve İlhan Başgöz'ün bu rivayeti lisans tezinde kullandığı bilinmektedir.

Aşık Garip hikâyesinin Türkmen varyantı bütün diğer varyantlara nazaran büyük değişiklikler göstermektedir. Adetâ yeni bir hikâye intibasını vermektedir.

Hikâyenin Özbek varyantlarına gelince; ilk neşriyat, 1324'deki Buhara'da basılan (litoğraf usulüyle) ve konu bakımından Türkmen varyantına çok benzeyen "Garip ve Sanem Kitabı" dır. Aynı nüsha 1334'te Taşkent'te küçük değişikliklerle tekrar basılmıştır.

Sözlü kaynaklardan derlenerek yapılan ilk neşriyat Büyük Kerimoğlu'na aittir. Özbek folklorcusu olan bu zat 1936 da Bala Bahşı Nazarov'dan derlediği bir varyantı "Garibçon Destanı" adı ile neşretmiştir (66).

Daha sonraları, 1937 de M. Zarifov, Buhara'da Fazıl Yoldaşoğlu'ndan bir başka varyant tesbit etmiştir (67).

1938 de Folklorcu M. İ. Afzalov (68), 1956 da Zübeyde Hüseynova (69)'nın neşrettikleri metinler ise yenidir.

1955 de Özbekistan İlimler Akademisi hem hikâyenin yeni bir neşrini yapmış, hem de ismini "Şoh Sanam ve Garib" olarak umumileştirmiştir.

Aşık Garip hikâyesini Karakalpak varyantını 1960 da H. Tacimuratov neşretmiştir (70).

Aşık Garip hikâyesinin Kabardin, Gürcü, Ermeni varyantları da neşredilmiştir.

Kabardin varyantı "Mağıl-Mağarı ve Aşık Kerib" ismini taşımaktadır. Konusu tamamıyla mahallileştirilmiş ve macera Kabartay bölgesine hasredilmiştir. Şahsenem bu bölgedeki Tihukotlo şehrinin şahının kızıdır (71).

Hikâyenin Gürcü varyantları ise yazma halinde olup, Azerbaycan Ed. Tarihi Enstitüsü Folklor Arşivi'nde saklanmaktadır.

Hikâyemizin Ermeniler arasındaki varyantları hakkında bilgiyi Ekber Yerevanlı'nın yukarıda zikrettiğimiz eserinden alıyoruz (72).

Ermeniler arasında ilk Aşık Garip, 1852 yılında G. Ahverdyan'ın "Sayat-Nova" kitabında söz konusu olmaktadır. Buradaki hikâyeye kısa bir özetten ibarettir.

İkinci varyant G. Ter-Ageksandryan'ın 1885 yılında Tiflis'te neşrettiği "Tiflislilerin Zihnî Hayatı" adlı kitabındadır. Bu varyantın temeli Lermontov'unkine dayanmaktadır.

Nihayet 1887 de Aleksandrapol'da basılan Aşık Civanî'nin anlattığı "Aşık Garib Nağılı" dikkati çekicidir. Civanî bu varyantta şahısları ve sosyal çevreyi tamamen Ermenileştirmiştir. Bu varyantta şahıs adları şu şekilde değiştirilmiştir : Arşak - Garip (Resul); Melik Abraham - Hoca Ahmet (Garibin babası); Arusyak - Banı Hanım (Garibin anası); Nergiz - Garib'in bacısı; Hoca Murat - Bezirganbaşı (Türkmen varyantındaki Ezber Hoca); Hoca Sahak - Hoca Sinan (Senem'in babası); Melik Paşa - Hacı Paşa.

Yukarıdaki Ermeni varyantları türkçe olup, Rus harfleriyle basılmıştır. Aşık Garip hikâyesinin Ermeni harfleriyle basılmış, Türkçe iki varyantı elimizdedir. Bunlardan ilki "Hikâye-i Aşık Garip" adını taşımaktadır ve 1924 yılında Adana'da basılmıştır. İkincisi ise "Aşık Garip Hikâye-i Meşhuresi" adında olup, 1925 de İstanbul'da basılmıştır .

Aşık Garip hikâyesinin bütün ermeni varyantları Azeri varyantlarının hemen hemen aynıdır.

Aşık Garip hikâyesi İran Azerbaycanı'nında da sevilme ve halen sözlü an'anede yaşamaktadır. Biz Tebriz'de basılmış Türkçe bir Aşık Garip nüshası görebildik. Fakat bu nüshaya başka şairlere ait şiirler ve maceralar sokulmuş ve iki ciltlik uzun bir hikâye meydana getirilmiştir. Hikâyenin konusu genel hatları ile Türkmen varyantına benzemektedir.

II — AŞIK GARIP ÜZERİNDE YAPILAN İLMİ ÇALIŞMALAR

Aşık Garip Hikâyesi, bu metin neşirlerinden başka ilmi olarak da incelenmiştir. Türkiye'de ilk defa 1945 yılında İlhan Başgöz DTCF'de lisans tezi olarak "Menakıb-ı Aşık Garip ve Şahsenem Hanım" adı altında bir çalışma yapmıştır. Bütün araştırmalarımıza rağmen DTCF Kütüphanesinde tezi bulmak mümkün olmadı. İlhan Başgöz'e yazdığımız mektuplardan, tezin ehemmiyetsiz olduğundan fazla bilgi edinemedik.

Yine İlhan Başgöz aynı fakültede doktora tezi olarak 1949 da "Biyografik Türk Halk Hikâyeleri" ni işlemiştir ki, incelemeye konu olan hikâyelerden birisi Aşık Garip'tir. Tezin isminden de anlaşıldığı gibi, İlhan Başgöz Aşık Garip hikâyesini bir şairin başından geçen maceraların hikâyesi olarak görmekte, Garip'in yaşadığı zamanı ve yeri tesbit etmeğe çalışmaktadır. Ayrıca saz şairlerinin eserleri ile Aşık Garip hikâyesindeki şiirlerin benzerliklerini misaller vererek göstermektedir. Bu arada hikâyenin Türkmen varyantını ayrı bir yaratma olarak kabul etmektedir (Sh. 176).

Türkiye dışında bilhassa Rusya'da Aşık Garip'le ilgili olarak iki çalışma yapılmıştır. Bunlardan 1955 de H. G. Köroğlu'nun çalışmasını göremedik. Ancak 1968 de basılan, Safura Yakubova'nın çalışmasında bu eserden bahsedilmektedir. Biz de eserden faydalanaarak Köroğlu'nun çalışması hakkında bilgi vereceğiz. Araştırmacı, hikâyenin üç Orta Asya varyantını araştırmasına esas almıştır. Bu

araştırmada hikâyenin menşei Türkistan'a kaydırılmaktadır. Gerçekçe olarak da Türkmen varyantında vak'aların geçtiği yerler olan Diyarbakır, Şamahı, Şirvan, Halep gibi şehirlerin Orta Asya'da da mevcut olduğunu göstermektedir (73).

Safura Yakubova 1968 de Bakú'da rusça "Azerbaidjanskoe Narodnoe Skazanie 'Aşık Garib' adlı monografisini neşretmiştir. Yakubova'nın eseri üç ana bölümden meydana gelmiştir. İlk bölümde "Aşık Garip ve onun çeşitli milletlerdeki varyantları" başlığı altında Azerbaycan, Türkmenistan, Özbekistan, Karakalpak, Kabardin, Karaim, Gürcü ve Ermeni varyantlarının mukayesesi yapılmıştır. İkinci bölümde hikâyenin şahısları ve san'at muhtevası ele alınmıştır. Bu bölümde Garip, fakir sınıfın temsilcisi olarak görülmekte ve mesele ideolojik bir açıdan yorumlanmaktadır.

San'at şekli incelenirken özellikle şiirler üzerinde durulmaktadır. Şiirlerdeki mazmunlar misallerle gösterilmektedir. Ayrıca şiirlerin yapısı varyantlardaki durumlarına göre incelenmektedir. Üçüncü bölümde, Aşık Garip hikâyesinden yararlanılarak yapılan çeşitli ferdî çalışmalar sıralanmaktadır. Ayrıca bir netice bölümü ile Aşık Garib'in yaşadığı yer ve zaman belirtmeye çalışılmakta ve diğer bölümler özetlenmektedir.

Aşık Garip ile ilgili olarak bu kitaplardan başka bir kaç tane de makale neşredilmiştir. Bu makalelerde yazarlar Aşık Garip'le ilgili herhangi bir problemi ele almakta ve incelemektedirler.

Bunlardan ilki F. Saltkan imzası ile "Türk Amacı" dergisinde yayınlanmıştır. Makale "Tebriz'i Öven Bir Halk Şairi" ismini taşımaktadır. Yazar bu makalesinde esas olarak A. Garib'in "... Tebriz'in" redifli şiiri üzerinde durmuş olmasına rağmen makalenin girişinde, Garib'in dolaştığı yerler arasında siyasi bir sınırın belirtilmediğini, bu yüzden Tebriz-Tiflis-Erzurum ve Halep'in tek bir siyasi birlik içinde bulunduğu bir devreden bahsetmektedir. Sonunda bu gerekçe ile hikâyenin XV. yüzyılda İlkhanlılar devrinde teşekkül ettiği hükmüne varmaktadır.

İkinci olarak, 1961 yılında Safura Yakubova, daha önce sözünü ettiğimiz "Azerbaycan Şifahî Halg Edebiyatına dair Tetgigler" adlı Rus harfleri ile türkçe yazılmış makaleler külliyatında "Aşık Garib Destanı ve Onun Başga Halglarda Olan Varyantları" adı ile bir makale yayınlamıştır (74).

S. Yakubova bu makalesinde Rusya'daki çeşitli Türk boyları arasındaki Aşık Garip varyantlarının birbirleriyle olan genetik bağ-

larını göstermiş ve Âşık Garib'in yaşamış bir şair olduğunu, hikâyesinin de XVI. yüzyılda Azerbaycan'da teşekkül ettiğini ispatlamaya çalışmıştır.

Nihayet Riza Mollov 1970 de "Acta Orientalia" mecmuasının XXXII. cildinde "Paralel Entre Alpamış et Âşık Garib" (Âşık Garip ve Alpamış arasındaki paralellik) adı ile neşrettiği makalede, Âşık Garip hikâyesinin konusunun çekirdeği ile Alpamış destanı arasındaki benzerlikleri tesbit etmiştir (75).

Bundan önceki kısımlarda, Âşık Garip hikâyesine ait metinleri ve üzerinde yapılan çalışmaları zikretmiş bulunuyoruz. Bizim bu derleme ve araştırmalar yanında yaptığımız ilâveleri iki temel kısımda özetlemek mümkündür :

- a) Metinler,
- b) Metod.

a) Metinler : Türkiye'de Âşık Garip hikâyesinin gerek kütüphanelerde ve gerekse özel şahıslarda 6 yazmasını tesbit ettik. Bunlardan TDK Kütüphanesi A/425 numarada kayıtlı olan nüshanın baş kısmı epeyce eksik olduğundan incelememize sokmadık.

İncelememizde kullandığımız yazmalar içinde en eski olanı İ. Ü. Ed. Fak. asistanlarından Dr. Mehmet Çavuşoğlu'nda bulunmaktadır. Tamamı 15 varak olan hikâyenin tarihi 1220 H. dır. Hikâyenin başında "Mısır Şehrinde Zuhur İden Âşık Karib" ibaresi bulunmaktadır. Biz bu yazmayı incelememizde, Y₃ işareti ile gösterdik.

İstanbul Belediye Kütüphanesi Muallim Cevdet kitapları arasında K-566 numarada kayıtlı olan "Destan-ı Hikayet-i Maksud" başlığı altında 124 varaklık ikinci varyant yazmalar için de en tam olanıdır. Bu yazma 1945 de İlhan Başgöz'ün lisans tezinde kullanılmıştır. Fakat nasıl kullanıldığı hakkında -tezi göremediğimiz için bilgi sahibi değiliz. Bu yazma da incelememizde Y₁ le gösterilmiştir.

Türk Dil Kurumu Kütüphanesi yazmaları arasında bulunan ve "Yazma A/4" numarada kayıtlı olan "Hikâyet-i Âşık Garip" te 86 varaktır. Hikâyenin sonunda Abdullah isimli birisinin yazdığı kayıtlıdır. Yazanın bir de mührü bulunmaktadır. Bu mühürde "Bende-i Hüda Monla Abdi 1250" ibareleri okunmaktadır. Bu metin de Y₁ kadar dolgundur. Ancak içinden 4 varak yırtılmıştır (35 a-b, 74 a-b, 77 a-b, 83 a-b). İncelememizde Y₂ ile gösterilmiştir.

Cahit Öztelli'de bulunan ve 1260 tarihini taşıyan yazma 70 varaktır. Halil Ağa isimli birisi tarafından yazıldığı kayıtlıdır. Bu

yazmanın dili oldukça ağdalı, tasvirleri de epeyce teferruatlıdır. Zaman zaman müstehcen bir ifade kullanılmıştır. İncelememizde Y₃ le gösterilmiştir.

İstanbul Bel. Künüphanesi Muallim Cevdet kitapları arasında bulunan ikinci yazma (O-48) numarada kayıtlıdır. Bu yazma 35 vaktir. Baş kısmı bulunmadığından tarihini tesbit edemedik. Ancak dil özellikleri bu nüshanın pek eski olmadığını göstermektedir. İncelememizde Y₄ le gösterilmiştir.

Derlediğimiz sözlü varyantlara gelince; bunların hepsini banda aldık. 8 adet olan bu sözlü varyantların diyalektolojik özelliklerini bozmadan yazıya geçirdik.

Sözlü varyantlardan ilkinin 1969 da Erzurum'da Behçet Mahir - den derledik. Bu varyant incelememizde S₁ le gösterilmiştir.

İkinci varyant yine Erzurum'dan (geçen yıl vefat eden) Aşık İshâk Kamalî (Nalbant İshâk) tarafından anlatıldı. Bu da inceleme - mizde S₂ ile gösterildi.

S₃ ile gösterdiğimiz varyant ise, Nizip'in Çiftlik köyünden Ahmet Bilmez'den alındı. Ancak hikâyeyi çok önceleri babasından öğrenen ve bir daha da tekrarlamak imkânı bulamıyan anlatıcı bir çok kısımları unutmuştur.

S₄ ise Erzincan'da oturan ve ev kadını olan Mahbub Kınık tarafından anlatılmıştır.

Sözlü varyantlar içerisinde en dolgun metni Iğdır'da Aşık Kanber Özcan'dan derledik. Aslen Revan'ın Üşü köyü'nden olup, çok küçük yaşta Ermeni mezaliminden kaçıp Türkiye'ye sığınan Aşık, hikâyeyi kimden öğrendiğini hatırlayamamaktadır. İncelemede S₅ le gösterilmiştir.

S₆ Nizip'ten Aşık Halil Türkmen'den, S₇ Kiğı'dan Ali Otlubel'den, S₈ yine Kiğı'dan Hıdır Taş'tan derlenmiştir.

b) Metod : Tezin konusunun işleniş tarzına gelince; tez girişten sonra başlıca beş bölümden meydana gelmektedir.

İlk bölümde Aşık Garip'le ilgili problemler ele alınmaktadır. Konunun mahiyeti, teşekkül ediş şekli, teşekkül ettiği devir ve yer üzerinde durulmaktadır. Bizden önce bu meselelerle ilgili olarak ileri sürülen çeşitli görüşler münakaşa edilmekte ve neticede kendi fikrimiz belirtilmektedir.

XXXIV

İkinci bölümde hikâyenin yazılı, sözlü, iki adet Azerbaycan ve Karaim varyantlarının epizot mukayesesi yapılmakta neticede varyantlarda aynen tekrar eden kısımlarla değişen kısımlar gösterilmektedir. Ayrıca bu bölümün sonuna tam metnini göremediğimiz Türkmen varyantı ile Kabardin varyantının da özetini ilâve ettik.

Üçüncü bölümde yukarıda sözü edilen varyantların, epizotlara bağlı olarak şiirleri ele alınmakta ve her şiir, yapı, muhteva ve varyantlarda tekrar edilişlerine göre incelenmektedir. Neticede bir şema ile bu şiirlerin dörtlük sayısı, hangi varyantlarda epizotlara bağlı oldukları gösterilmektedir.

Dördüncü bölümde Aşık Garib'in halk ve halk edebiyatı geleceğinde bıraktığı izler tesbit edilmektedir. Ayrıca, konumuzla doğrudan doğruya ilgili olmadığı için teferruatına girmedikimiz, Aşık Garip'ten ilham alınarak yazılan çeşitli san'at eserlerinin bir listesi verilmektedir.

Son bölüm metinlere ayrılmıştır. Metinlerden sonra bibliyografya ve sözlük ilâve edilmiştir.

NOTLAR

- 1 — Boratav, P. N. : Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği, s. 60 v.d..
- 2 — » » » : 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı, s. 59
- 3 — » » » : Les Récits Populaires Turcs (Hikâye) et Les "Milli et une Nuits" s. 63-73
- 4 — Köprülü, Prof. Dr.
M. Fuat : Meddahlar, "Edebiyat Araştırmaları" içinde s. 351-412
- 5 — Boratav, P. N. : 100 Soruda s. 80
- 6 — Eberhard, W. : Minstrel Tales From Southeastern Turkey, s. 1-4
- 7 — » » : a. yer
- 8 — » » : a. yer
- 9 — Daha geniş bilgi için bkz.
Boratav, P. N. : Halk Hikâyeleri s. 50 v.d
Kırzaoğlu, M. F. : Halk Hikâyelerinde Döşeme Söyleme Geleneği Türk Dili C XIX, S. 207, s. 470
Başgöz, İlhan : Türkische "Hikâye"-Telling Tradition in Azerbaijan, İran JAF, Vol. 83, 330, p. 391-405
Ahundov, Ehlman : Azerbaijan Dastanları, C. 1 s. V-LV
- 10 — Köroğlu'nun destan mı hikâye mi olduğu konusu münakaşalıdır. P. Naili 1931 de negrettiği "Köroğlu Destan" adlı eserinde, bunu destana yakın bir nev'i olarak görmüş ancak Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği (1946) nde bu fikrinden vazgeçmiş ve halk hikâyesi olduğunu ileri sürmüştür.
- 11 — Kunos, I. : Über die Volkspoesie der Osmanischen Turken, Radloff, Proben... VIII, s. 1-LXII
(Birinci kısmın tercümesi HB Mecmuası, I, s. 55-56'da)
- 12 — Bu kitap sadece, I. Kunos'un 1925 de "Halk Ed. Nümuneleri, Türkçe Ninniler" adı ile negrettiği eserin sonunda, yazarın eserlerinin listesi içinde zikredilmiştir (s. 59). Başka hiç bir kaynakta tesadüf edemedik.
- 13 — Radloff, W. : Proben.....VIII (Osmanlı Metinleri) s. 27-57, 58-90 ve s. 90-181
- 14 — Radloff, W. : Proben.....IV (Tobol Metinleri) s. 340 v.d., VI. Cilt (Taraçı Metinleri) s. 114-131, 236-247; VII. Cilt (Kırım Metinleri), s. 241-279, 297-323, 327-347.
- 15 — Boratav, P. N. : Halk Hikâyeleri.....s. 211-213
- 16 — Spies, Otto : Türkische Volksbücher (Terch. Behçet Gönül, Türk Halk Kitapları) s. 8-14.
- 17 — Boratav, P. N. : Folklor Argivinin Bugünkü Durumu, DTCE Dergisi, C. 5 S. 3, s. 323-327

- 18 — Ball, Muhan : Atatürk Ün. de Halk Ed. Çalışmaları, Ses Bantlarıyla Tesbit Edilen Halk Edebiyatı, TFA, C. 13 No. : 260 s. 5915-16
- 19 — ——— : Türk Folklor ve Etnoğrafya Bibliyografyası I. s. 98-119 Ayrıca bkz. Acıpayamlı, Prof. Dr. Orhan: Türkiye Folklorunda Hikâye ve Masallar Bibliyografyası, Antropoloji C. 1, S. 2, s. 122-140
- 20 — Caferoğlu, Ahmet : Doğu İllerimiz Ağzlarından Toplamalar I. s. 20-47, 109, 205, 154-156
Güney-Doğu İllerimiz Ağzlarından Toplamalar Anadolu Dialektolojisi Üzerine Malzeme I. s. 53-54
- 21 — Boratav, P. N. : Halk Hikâyeleri.....s. 223
Tamimin Metni için bkz. Elçin. Şükrü: Halk Roman ve Hikâyeleriyle İlgili Bir Tamim ve İki Mektup, TFA S. 210
- 22 — Kunt, B. Sıtkı : Arzu ile Kanber. Mat. Um. Md. Negri İst. 1940
- 23 — Seyidov, N. : Azerbaycan Nagılları Haggında (Azerbaycan Şifahi Halk Ed. na Dair Tedgiğler, Bakü, 1961) içinde, s. 52-118
- 24 — Gönül, Behçet : Türk Halk Kitapları (O. Spies'in Türkische Volksbücher adlı eserinin tercümesi münasebetiyle) s. VII-XV
- 25 — Kunos, I. : Türkische Volksromane in Kleinasien, Ung. Revue XII-XIII
- 26 — Spies, Otto : Türkische Volksbücher, Terc. Behçet Gönül, Türk Türk Halk Kitapları s. XIII
- 27 — Fischer Dr. H. : Schah İsmajil und Gönüzar (1929)
- 28 — Gönül, Behçet : Türk Halk Kitapları s. XIII.
- 29 — Beratav, P. N. : L'état Actuel des études de "Récits populaires" Turcs. s. 5
- 30 — Boratav, P. N. : Köroğlu Destanı İstanbul, 1931
- 31 — Köprülü, M. Fuat : Kayıkçı Kul Mustafa ve Genç Osman Hikâyesi, İstanbul, 1930
- 32 — Boratav, P. N. : Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği, Ankara 1946
- 33 — Elçin, Ş. Murat : Kerem ile Aslı Hikâyesi İstanbul, 1949
- 34 — Eberhard, W. : Minstrel Tales From Southeastern Turkey, Berkeley-California, 1955
- 35 — Fischdick, Edith : Das Türkische Volksbuch "Elif und Mahmud" Ein Beitrag zur vergleichenden Märchenkunde, Walldorf - Hassen, 1958
- 36 — Beratav, P. N. : L'état Actuel.....(1963 te Sante Tirso'da Milletlerarası Etnoğrafya Kongresine sunulan tebliğ)
- 37 — Bağöz, İlhan : Türkisch Folk Stories About the Lives of Minstrels JAF, vol. 65 p. 331-339
- 38 — Ball, Muhan : Ercişli Emrah ile Selvi Han (At.Ün.de yapılmış Türk Edebiyatı Sempozyumu, Ankara 1971)

- 39 — Somyarkın, N.
Sami : Ferhat ile Şerife Hanım Hikâyesi, Altınok, (Edirne Halkevi Dergisi) S. 22-23
- 40 — Spies, Otto : Zwei Volkstümliche Liebesgeschichten aus dem Orient FFC, vol. 127 s. 59-79
- 41 — Ruben, Walter : Razmihan ile Mahfiruze, Ülkü, S. 102, s. 483-487
- 42 — Boratav, P. N. : Les Récits Populaires Turcs (Hikâye) et Les "Mille et une Nuits" Oriens Vol. I. No. 1, P. 63-73
- 43 — Boratav, P. N. : L'épopée et la "Hikâye" Philologiae Turcicae Fundamenta II s. 11-44
- 44 — Bağgöz, İlhan : Dream Motif in Turkish Folk-Stories and Shamanistic Initiation. Asian Folklore Studies, vol. XVI, p. 1-18
- 45 — Bağgöz, İlhan : Turkish Hikâye-Telling Tradition in Azerbaijan, Iran, JAF, vol. 83, No: 330, p. 391-405
- 46 — ——— : Âşık Garib Hikâyesi, Konstantinopl, 1880 (Arap Harfleri ile)
- 27 — ——— : Âşık Garib Hikâyesi, 1302 "Basıldığı yer belli değil" (Kenarında; Tahir ile Zühre, Ferhat ile Şirin, Hürşit ile Mahmûr hikâyeleri var.) Âşık Garib Hikâyesi, İst. Şirket-i Sahhafiye Mat. 1303, Tevatür ile Meşhur ve Mütearif olan Âşık Garib Hikâyesi (Kenarında Tahir ile Zühre, Ferhat ile Şirin, Mahru ile Hürşit hikâyeleri var.) ? Âşık Garib Hikâyesi (Küçük boy) ? Âşık Garib ile Şahsenem Hikâyesi, Tarakçılarda Hacı Hüseyin Efendi Mat. ?
- 28 — ——— : Âşık Garip, Mat. Um. Md. Neşri 1930
- 49 — Muharrem Zeki Korgunal, Selâmi Münir Yurdatap, Eflâtun Cem Güney, Daniş Remzi Korok gibi yazarların telif ettikleri Âşık Garip Metinlerinin hususiyetleri yerli geldikçe belirtilmiştir. Bu metinlerin müteaddit basmaları ise bibliyografyada gösterilmiştir.
- 50 — Caferoğlu, A. : Azeri Halk Edebiyatında Âşık Garip Destanı Az. YB. III. S. 31-32
- 51 — Ergun, S. N. : Halk Edebiyatı Antolojisi s. 22-24
- 52 — Boratav, P. N. : İzahlı Halk Şiiri Antolojisi s. 264-267
- 53 — Ozankan, Cenap : Kırk Halk Şairi s. 7-10
- 54 — Kocatürk, V.
Mahir : Saz Şairleri Antolojisi s. 52
- 55 — Bağgöz, İlhan : İzahlı Halk Edebiyatı Antolojisi s. 118
- 56 — Yakubova,
Safura : Azerbaidjanskoe Narodnoe Skazanie "Âşık Garib" Bakü 1968
- 57 — Yerevanlı, Ekber : Azeri-Ermeni Edebi Elagaları (Rus Harfleri ile Türkçe) s. 208-220
- 58 — Mollov, Ruzbehan : Âşık Garib Sofrası 1956

XXXVIII

- 59 — — : Aşık Kerib, SMOMPK S. 13
- 60 — — : Pevtse Keribe (Aşık Garip Üzerine)
Güney Kafkas Gazetesi s. 26-27-28-30
- 61 — Vurgun, Samet : Azerbaycan Şiir Antolojisi, Moskova, 1939
- 62 — — : Aşık Garip, "Dastanlar, Bakû 1937-Az. Yazarları
İttifakı negri- içinde"
- 63 — — : Aşık Garip ve Şahsenem "Halk Dastanları, Ba-
kû, 1961 içinde".
- 64 — Mollov, Rıza, : a.g.e. ve
Paralel Entre Alpamış et Aşık Garip
Acta Orientalia, XXXII s. 172
- 65 — Vambéry, H. : Cagataische Sprachstudien Enthaltend...s. 33-34
- 66 — Büyük Kerimoğlu : Garipçon Dastanı, Hiva, 1936
(Balabahı Nazarov'dan derlenmiştir.)
- 67 — Zarifev, M. : Aşık-Garip, Taşkent, 1937
(Fazıl Yoldaşoğlu'ndan derlenmiş)
- 68 — Afzalov, M. I. : Garip ve Sanam Dastanı, Taşkent, 1938
- 69 — Hüseyinova, Z. : Aşık Garip ve Şahsanam, Taşkent, 1966
- 70 — Tajmuratov, H. : Garip-Aşık, Nokis 1960 (Eseri basıma hazırlaya-
nın ismi, Rıza Mollov'un 64 numaralı notta adı
geçen makalesinde H. Gazimuratov şeklinde dir.)
- 71 — — : Magul-Magari ve Aşık Kerib
(Sbornik Kabardinsky Folklor, Moskova, 1956)
içinde
- 72 — Yerevanlı, Ekber : a. yer
- 73 — Köroğlu, H. G. : "Şahsenem i Garib' Narodni Dastan, Moskova 1955
- 74 — Yakubova Safura : Aşık Garib Dastanı ve Onun Başga Halglarda
Olan Varyantları.
"Azerbaycan Şifahî Halg Ed. na Dair Tedgigler,
Bakû, 1961 içinde S. 210...v.d.
- 75 — Mellov, Raza : Paralel.....
a. 167-189

I. B Ö L Ü M

AŞIK GARİP'LE İLGİLİ PROBLEMLER

Aşık Garip hikâyesinin mahiyeti, konusu ve teşekkülü problemleri henüz kesin bir şekilde çözümlenmemiştir. Sayıları çok az olan incelemeler, makaleler ve çeşitli eserlerdeki notlarda, araştırmacılar değişik fikirler ileri sürmektedirler.

Biz ilk önce hikâyenin konusu üzerinde ileri sürülen fikirlerin münakaşasını yapacağız ve neticede kendi kanaatimizi belirteceğiz. Aynı usülle teşekkül ettiği saha ve zamanı tesbite çalışacağız.

A — KONUNUN MAHİYETİ

Aşık Garip hikâyesinin konusu hakkında ilk fikir İ. Kunoş'a aittir. Kunoş. gerek "Türkische Roman in Kleinasien" (1) de, gerekse Radloff'un Proben... serisinin VIII. cildinin girişinde, Aşık Garip hikâyesini kahramanlık-aşk romanı (Ritter roman-Sänger Roman) grubuna sokmaktadır (2).

E. Saussey de "Türk Halk Edebiyatı" adlı eserinde, hikâyeyi gezici şairlerin hayatı üzerine yapılmış destanlardan saymaktadır (3).

P. Nailî Boratav ve İlhan Başgöz ise hikâyeyi tamamen biyografik olarak düşünmektedirler. Hayatları tamamen bilinen veya ananece yaşadığı kabul edilen bir aşığın hayat hikâyesi şeklinde görmektedirler. Aynı araştırmacılar, Aşık Garip hikâyesinde, diğer hikâyelere nazaran daha realist bir karakter olduğunu düşünmektedirler (4).

Otto Spies, değişik bir iddia ile ortaya çıkmaktadır. O, Aşık Garib'in ismini anmadan bütün halk hikâyelerini masal nev'ine yakın görmektedir (5).

H. Araslı, Aşık Garib'i XVI. yüzyılda yaşamış bir aşığın şiirleri üzerine kurulmuş bir destan olarak telâkki etmektedir (6).

Safura Yakubova da aynı görüşe katılmaktadır.

Bizim kanaatimizce, Aşık Garip hikâyesi aşk konusu üzerine kurulmuş, realist çizgileri diğer hikâyelere nazaran, fazlalaşmış bir halk hikâyesidir. Hikâyede bazı masal ve destan unsurları vardır. Fakat bu unsurlar onun bu nevîlerden herhangi birisi içinde düşünmeğe veya herhangi birine yakınmış gibi telâkki etmeğe kâfi değildir.

Hikâyedeki masal motifleri gelenekle ilgili olmalıdır. Zira bir hikâyenin teşekkülünde çevrenin temayülü, hikâye yapısının kaide-leri ve ihtiyaçları ile hikâye geleneği önemli rol oynamaktadır. Meselâ olağanüstü kuvvetlerden yardım görme motifi, masallara has-tır. Hikâyemizde bu motifin gözükmesi (Hızır suretinde) hikâye kahramanı için şarttır. Gelenek ve hikâyenin ihtiyaçları (daha son-ra-ki motiflerin mantıkî izahı için) bu motifi hikâyeye dahil etme zaruretinı doğurmuştur.

Konunun çekirdeğinde bulunan "Sevgilinin Düşününe Son Gün-de Yetişme" motifi bazı destanlarda da görülmektedir. Meselâ Al-pamış Destanında aynı motif mevcuttur. Fakat bu motif hikâyede bir tek unsurdan ibarettir. Hikâyeyi destan saymaya kâfi değildir.

B — HİKAYENİN TEŞEKKÜLÜ

Aşık Garip hikâyesinin nasıl teşekkül ettiği meselesi de henüz aydınlığa kavuşmuş değildir. Bu konudaki araştırmacıların görüşleri-ni üç grupta toplamak mümkündür :

- a) Bir aşığın hayat hikâyesidir (Biyografik hikâyedir),
- b) Bir şairin şiirleri üzerine kurulmuştur,
- c) Eskiden var olan bir konu alınıp işlenmiştir.

a) Hikâyeyi bir aşığın hayat hikâyesi şeklinde düşünenlerin başında P. N. Boratav gelmektedir. Yazar Aşık Garib'i, Tufarganlı Abbas, Dede Kasım ve Kurbanî ile aynı asırda yaşamış tarihi bir şahsiyet olarak görmektedir (7).

İlhan Başgöz de aynı görüşü savunmakta ve hikâyenin bir bi-yografi olduğunu şu delillere dayanarak isbat etmeğe çalışmaktadır:

I) Dursun Cevlânî, Şarkışlahı Aşık Sabri, Ali İzzet gibi halk şa-irlerinin beyanları,

II) Hikâyede Garib'in dolaştığı yerler olarak gösterilen Kars, Erzurum, Halep, Tiflis gibi şehirlerin, halk hikâyelerinde eşine az rastlanan, sabit unsurların gösterilmesi.

İlhan Başgöz, Garib'i Ali İzzet, Minhaci gibi yaşadığı kat'i olarak bilinen, hatta halen hayatta olan, aşıklarla aynı karakterde görmektedir. Bu aşıkların hayatları hakkında teşekkür eden hikâyelerin, teşekkür ediş şekillerinin Aşık Grib'e de uygulanabileceği tezini ileri sürmektedir (8).

b) Aşık Garip hikâyesini bir âşığın şiirleri üzerine kurulmuş kabul eden ikinci görüşü Hamit Araslı ortaya atmaktadır. Ona göre XVI. yüzyılda Tebriz'de Aşık Garip mahlaslı bir âşık yaşamıştır. Hikâye de onun şiirleri üzerine kurulmuştur (9). Safura Yakubova da bu görüşe katılmış ve Garib'in yaşamış şahıs olduğunu isbatlamaya çalışmıştır. Delil olarak; bu tip hikâyelerin Azerbaycan'da mevcut olduğunu, meselâ Hasta Kasım hikâyesinin Azerbaycan'da yaşamış bir âşığın şiirleri üzerine kurulduğunu, söylemektedir.

Ayrıca 1954 yılında neşredilen Azerbaycan varyantındaki, dinleyicilerin "olmaya sen hemin bizim eşittiğimiz Aşık Garipsen..." sözlerini, âşığın o devrede yaşadığı ve geniş bir şöhrete sahip olduğu şeklinde yorumlamaktadır. Aynı yazarın, Aşık Garib'in yaşadığına dair ileri sürdüğü bir başka delil de, yukarıdaki zikredilen varyantta "Aşık Garip'le Aşık Ömer'in Şiirlerini Karıştarayırlar" şeklindeki konuşmalara dayanmaktadır. Bu konuşmadan her iki âşığın aynı grupta düşünüldüğünü, Aşık Ömer tarihi bir şahsiyet olarak bilindiğine göre Aşık Garib'in de yaşamış kabul edilebileceğini ileri sürmektedir. Ancak, Safura Yakubova hikâyenin teşekkürünü Garib'in yaşadığı devirden bir müddet sonra olabileceği tahmini ile Hamit Araslı'dan ayrılmaktadır (10).

Bu konuda M. H. Tahmasıp, ayrı bir kaç ihtimal üzerinde durmaktadır. İlk ihtimal olarak konunun, XVII. yüzyılda yaşamış olan Sarı Aşık adlı bir şairin şiirleri üzerine kurulduğunu ileri sürmektedir. Diğer ihtimaller eski bir konunun işlendiği şeklindedir ki aşağıda ayrıca belirtilecektir (11).

c) Aşık Garip hikâyesinin teşekküründe eski bir konunun alınıp işlendiği fikrini ileri süren araştırmacılar da vardır. Yukarıda sözünü ettiğimiz M. H. Tahmasıp, Sarı Aşık'ın önceden var olan bir konuyu işlemiş olabileceğini ikinci bir ihtimal olarak görmektedir. Ayrıca hikâyenin menşeyini Azerbaycan'a yerleştirmekte ve hikâyeyi iki ayrı varyanta ayırmaktadır. Bu üçüncü faraziyesinde Tahmasıp, ilk varyantı çok eski bir kıssaya (ismini tesbit edemedik) çıkarmakta ve oradan yayılmış olabileceğini düşünmektedir.

Yazarın bir başka faraziyesi de, eski astroloji ile ilgilidir. Teferuatını öğrenemediğim bu nazariye, R. Mellov'un verdiği bilgiye

göre, yıldızlara ait eski fikirler hikâyesinin doğmasına sebep olmuştur. Delil olarak; Garip Ay'ın, Hürşit (Rakip) Güneş'in, Behram Mars'ın, Akçakız Venüs'ün sıfatlarıdır demektir (12).

Aynı yazar Azerbaycan varyantının ikincisi için, Safevîlerin başkentinin Tebriz'den Kazvin'e nakli sırasında (1550) ortaya çıkmış bir konu olarak düşünmektedir.

V. Mahir Kocatürk, konunun Azerbaycan'da ortaya çıktığını (nasıl çıktığı belirtilmemiş) ve Garip mahlaslı bir âşık tarafından tasnif edildiğini farzetmektedir (13).

Âşık Garip hikâyesinin doğu varyantları (Orta Asya) üzerinde çalışmış olan H. G. Köröğlu, iki genç arasındaki aşk konusunun çok eski bir geçmişe sahip olduğunu, Âşık Garib'in de bu konu üzerine kurulmuş olduğunu belirtir (14).

Rıza Mollov da yukarıda zikrettiğimiz makalesinde yeni bir fikir ileri sürmektedir. Hikâyesinin çekirdeğinin Alpamış ve Dede Korkut Kitabı'ndaki Bamsı Beyrek konusu ile yakınlığı üzerinde durmaktadır. Bu konuları karşılaştıran yazar, aralarındaki büyük benzerliklere dikkati çekmektedir. (Kız kardeşin, hikâyedeki fonksiyonu; "kardeşini ilk karşılayan olması, aynı anda evlenmesi v.s." Alpamış'ın Özbek varyantında da mevcuttur. Kahramanın, sevgilisinin düğününe son anda, derviş veya âşık kıyafetinde gelmesi hem Alpamış'da, hem de Bamsı Beyrek'de vardır. Âşık Garip hikâyesinin doğu varyanlatlarındaki harikûlâde doğum, da aynı şekilde hem Alpamış'da, hem de Bamsı Bayrak'da bulunmaktadır).

Bu benzerlikler neticesinde Altay Alp Manas'ı, Alpamış'ın çeşitli varyantları ve Bamsı Beyrek eski bir temel üzerine gelişmiş, çeşitli versiyonlardır.

Yazara göre, Âşık Garip imajı, bu ilkel çekirdekten gelişerek şitli değişmelerle bilinen şeklini almıştır. Bu şekle gelinceye kadar da altı tabakadan geçmiştir (15).

Görüldüğü gibi bu problem de henüz halledilmiş değildir. Bizim teklifimiz Rıza Mollov'un teklifine yakındır. Âşık Garip hikâyesinin konusunda temel iki daire vardır. Bunlardan ilki, kahramanın, kaderin kendisine bağışladığı (alınına yazılan) sevgilisini görmesi ve gurbete çıkması, ikincisi de kahramanın dönüşüdür.

Bu temel daireleri V. M. Jirmusky de, kabul etmektedir.

Kahramanın, düğünün son günü âşık kıyafeti ile gelmesi, sadece Alpamış veya Bamsı Beyrek'te değil Avrupa'da da bilinmek-

tedir. Odyssea'nın dönüşünde aynı motif söz konusudur. O halde bu eserler arasında bir bağın var olduğunu kabul etmek zorundayız.

Alpamış destanı, V. M. Jirmunsky'ye göre VI. ve VIII. asırlarda Altay Dağları eteklerinde, göçebe Türk aşiretleri arasında ortaya çıkmış, IX. asırda Sirderya boylarındaki Oğuzlar tarafından nakledilmiştir. XI. yüzyılda da Kafkaslarda ve Anadolu'da yayılmıştır. Daha sonra mahallî tesirlerle dört grup halinde varyantlar meydana gelmiştir (16).

Abdülkadir İnan, bir makalesinde* Dede Korkut'taki Bamsı Beyrek hikâyesinin, Karakalpak ve Kazak Kırgızlarında Alpamış veya Alpamsı, Başkırtlarda Alpamşa adı ile mahalleştirilerek anlatıldığını, ancak Özbekler arasında daha değişik bir Alpamış varyantının varlığını, Gazi Alem'in "Alpamış destanı" adlı eseri ile Mironov'un Orta Asya musikî kültürüne dair yazdığı eserini kaynak göstererek haber vermektedir, ayrıca Yusuf Bek'in neşrettiği "Alpamsı" (Alp + Bamsı) varyantını özetlemektedir. Aşık Garip'le şematik olarak benzerliklerini göstermesi bakımından bu varyantı biz de özetleyeceğiz.

"Alpamış harbe gider. Yolda bir çadır görür. Çadırdaki çok güzel bir kız vardır. Çadıra girip kızla sevişirken Kalmuklar tarafından esir edilerek zindana atılır. Kalmuk Hanı'nın kızı Alpamış'a aşık olur ve onu zindandan kurtarır. Alpamış da intikamını aldıktan sonra gelip kızı alacağına söz verir. "Bay Çobar" adlı olağanüstü atı ile yola çıkar. Yolda kendi çobanlarına rastlar. Onlardan, eski kölelerinden birinin, sevgilisi Barçın'la evlenmek üzere olduğunu öğrenir. Sür'atle yurduna döner ve ozan kıyafetinde düğünün yapıldığı çadıra girer. Söylediği şiirlerle kendini tanıtır ve sevgilisine kavuşur."

Bu konu şeması, Bay Böyreğ'in çeşitli sözlü anlatmalarında da görülmektedir.

Yine bir Anadolu hikâyesi olan Asuman ile Zeycan'da da aynı şema dikkatimizi çekmektedir. Asuman ile Zeycan hikâyesi, başlangıcında, ancak özetini görebildiğimiz, Aşık Garib'in Türkmen varyantına benzemektedir. Çocukları olmayan bey ve vezir, çocukları olursa evlendireceklerine dair söz verirler. Fakat bey (Garib'te Diyarbakır padişahı Şah Abbas) sözünde durmaz ve onları şehirden kovar.

Asuman ile Zeycan'da hikâyenin bundan sonraki şeması Aşık Garib'in Anadolu varyantları ile birleşir. Hadiselerin teferruatındaki

farklar önemli değildir. Asuman ile Zeycan hikâyesinde şema şu şekildedir :

a) Asuman, Kaleli Bey (Zeycan'ın babası)in kızgınlığı geçinceye kadar gözüne gözükmemek kastıyla gurbete çıkar.

b) Bir sürü maceradan sonra Basra'ya gelir ve bir kahvede, âşıklık eder. Büyük başarı kazanır.

c) Hızır'ın yardımıyla Erzincan'a gelir.

d) Asuman'ın babasının üzüntüden gözleri kör olur. Yardım eden dervişin atının ayağından alınan toprakla babasının gözleri açılır.

e) Asuman, Erzincan'a geldiğinde Zeycan'ın düğünü olmaktadır. Âşık kıyafetinde düğün salonuna girer. Zeycan onu tanır.

f) Çevreden görülen yardımla (Erzurum valisinin gönderdiği Timur Pençe'nin) sevgilisine kavuşur.

g) Gerdek gecesi sevgilisi ile karşılıklı söyleşirler.

Âşık Garib Hikayesinin işlediğimiz varyantlarında aynı şema-ya çok yakın bir şema elde etmiştik. Bu kadar benzer olan konuların bir âşığın hayat hikâyesi olması ihtimali çok zayıf olsa gerektir.

O halde Âşık Garip'in konusu, daha önceden bilinmekte idi. Âşık Garip'ten sonra da işlenmeye ve halk muhayyilesinde yeni şekiller almaya devam etti.

Üzerinde durulması gereken bir başka konu da Âşık Garip adlı bir şairin yaşayıp yaşamadığıdır. İlhan Başgöz, daha önce sözünü ettiğimiz, gerekçelerle yaşadığını iddia etmekte idi. Bu gerekçelerden ilki, âşıkların beyanıdır ki, an'ane birçok hayali şahsiyetleri de yaşamış kabul edebilmektedir. Biz, Doğu Anadolu'da yaptığımız derlemeler esnasında buna defalarca şahit olduk. Hattâ bazan bir masal kahramanı bile anlatıcılar tarafından yaşamış kabul edilebilmektedir. Bunun yanı sıra bazı bölgelerde de "Acem Düzmesi" tabiri ile bu hikâyelerin gerçekte ilgisi olmadığı ifade edilmektedir. Mehmet Tuğrul "Mahmutgazi Köyü'nün Halk Edebiyatı" adlı doktora tezinde "Mahmutgazi halkı gerek bu hikâyelere ve gerekse Âşık Garip, Kerem ile Aslı... gibi benzerlerine "Acem Düzmesi" diyorlar (17)." demektedir.

Bu misaller göstermektedir ki an'aneden elde edilen bilgiler birbirini tutmamaktadır. Bunu gerekçe olarak kullanmak yanıltıcı olabilir.

Diğer taraftan yaşadıklarını kat'i olarak bildiğimiz âşıkların hayatları ile ilgili olan hikâyeler dışında, o âşığa ait şiirler daima mevcuttur. Meselâ, Karacaoğlu'nın adı etrafında teşekkül eden "Karacaoğlu ile İsmikân Sultan" hikâyesinde, Karacaoğlu'na izafe edilen şiirler dışında, hikâye epizotlarına bağlı olmayan pek çok şiir vardır. Âşık Garip'te bu tip hiç bir şiir bulamadık. Garib'e atfedilen bütün şiirler hikâyedeki epizotlara bağlıdır.

Biz, bütün bu gerekçelerden sonra, Âşık Garib'in itibarî bir şahsiyet olduğunu tahmin ediyoruz. Aynı şekilde hikâyenin diğer bir çok kahramanı da, bütün halk hikâyelerinde çok sık rastladığımız itibarî (conventionnel) tiplerdir.

HIKAYENİN TEŞEKKÜL ETTİĞİ YER VE ZAMAN

Âşık Garip Hikâyesinde, diğer meselelerde olduğu gibi bu meselelerde de değişik fikirler ortaya atılmıştır. Hikâyenin teşekkül ettiği yer hakkında iki görüş mevcuttur. Birinci görüşte, hikâyenin menşei Azerbaycan'a bağlıdır. İkincisinde ise hikâye Türkistan'da teşekkül etmiş ve oradan yayılmıştır denilmektedir.

Safura Yakubova, incelemesinde bu meseleyi uzun uzun münakaşa etmiştir. Neticede gerek Kafkas-Anadolu ve gerekse Orta Asya varyantlarındaki şilikle ilgili izleri, gerekse kahramanın dolaştığı yerleri gözönüne alarak hikâyenin Azerbaycan'da teşekkül ettiği kanaatine varmıştır (18).

Daha önce Hamit Araslı, M. Tahmasib, W. M. Jirmunsky-H. Zarifov da hikâyenin konusunun Azerbaycan'da ortaya çıktığını ve diğer bölgelere buradan yayıldığını ortaya atmışlardır.

İkinci görüşü savunanlar, 1822 de I. O. Tolstov'un "Gedim Harezm Medeniyetinin İzleri Üzerine" adlı eserinde Yarbekir -Kale, Şirvan-Kale, Şamahı-Kale ve Halep şehirlerinin Orta Asya'da mevcudiyetine dair verdiği bilgileri esas almaktadırlar.

S. Yakubova (19) ve R. Mollov'un (20) verdiği bilgilere göre bugün de Halep, Şirvankale, Şamahıkale, Yarbekirkale aynı isimlerle Orta Asya'da mevcuttur.

Ayrıca Türkistan'da "Şahsenem" adlı bir kale bulunmaktadır

Bu gerekçelerle H. G. Köroğlu, Âşık Garip Hikâyesinin ortaya çıkışını Orta Asya'ya bağlar. Hikâyenin Orta Asya karakteri üzerine, Rıza Mollov yukarıda zikredilen makalesinde, A. P. Podeluevs

kiy, B. A. Karriev, G. Veselkov, P. Skosyrev... değişik fikirleri ileri sürdüklerini söylemekte fakat bu fikirlerin mahiyeti hakkında bilgi vermemektedir (21).

Safura Yakubova, bu görüşü şu yönlerden dolayı kabul etmemektedir :

a) Orta Asya Türk'leri çoğunlukla sunnîdir. Şiilik bu bölgede, Kafkasya'da ve İran'da olduğu kadar, yayılma imkânı bulamamıştır. Halbuki Âşık Garip Hikâyesinin gerek Kafkas -Anadolu ve gerekse Orta Asya (Türkmen, Özbek, Karakalpak) varyantlarında şiilik izleri görülmektedir. Misalleri de şunlardır :

Özbek varyantında;

Halep'ten çıkmışım, namaz-ı erte,
Kerbelâ çölünden geçtim gün orta.

Mısraları göstermektedir ki, kastedilen Halep, Suriye'de bulunan Halep'tir Ayrıca Türkmen varyantındaki;

Elimi vermişem Merdân eline
Sıçrayıp minmişem Düldül beline
.....

Mısraları da şiilik izlerini açık olarak göstermektedir.

b) Türkmen varyantında Âşık Garib, Yarbekir-Kale, Şamahı-Kale, Şirvan-Kale ve Halep-Kale'de dolaşmaktadır. Hikâyenin akışı içinde Garib'in güzergâhı bu şehirlerin coğrafi durumu ile uyusmamaktadır. Ayrıca Hızır yahut Şah-ı Merdân, Garib'i Suriye'deki Haleb'e, Anadolu'daki Diyarbakır'a götürmeyip, Halep-Kale, Yarbekir-Kale'ye götürmektedir. Ancak giderken Arap Çöllerinden-Yukardaki şiirde olduğu gibi-Kerbelâ'dan ve Aras Nehrin'den geçmesi ile Tebriz'e uğraması izahsız kalmaktadır.

c) Orta Asya varyantlarında Garib'in 7 yıllık süre ile gurbet'e gitmesi motifi mantıkî yönden sakattır. Şah Abbas, onu Diyarbakır'dan kovmuştur. Onunla hiçbir pazarlığa da girişmemiş ve vade vermemiştir. Fakat aradan 7 yıl geçince Şah Senem vadenin dolduğunu bildirmek için Ezber Hoca ile Garib'i aratmaktadır. Bu 7 yıllık vade hikâyede bağlantısız kalmaktadır. Halbuki bu motifler, Kafkas-Anadolu varyantlarında birbirlerine mantıkî bir şekilde bağlıdır. Garip, kendisinden istenen 40 kese altını kazanmak için 7 yıllık süre ile gurbet'e gitmektedir.

d) Garib'in Orta Asya varyantlarında "Âşık" olarak nitelendirilmesi de hikâyenin bu bölgede teşekkül etmediğine dair delildir. Zira, "Âşık" sözü Orta Asya'da, Azerbaycan ve Türkiye'deki anlamı ile yaygın değildir. Bu kelime yerine daha çok "Akın", "Oyluncu", ve "Başış" kelimeleri kullanılmaktadır (22).

Yukardaki sebeplerden dolayı, yazar, hikâyenin teşekkül ettiği bölge olarak Kafkas ve Anadolu'yu kabul etmektedir.

Bizim işlediğimiz 16 varyantta, Orta Asya varyantlarında sözü edilen gerekçelerin hiçbirisi söz konusu edilmemiştir.

Biz, diğer halk hikâyelerinin de mekânlarını gözönüne alarak, Âşık Garip hikâyesindeki mekânı itibarı kabul ediyoruz. Birçok hikâyenin konusunun hep Azerbaycan, İran... gibi itibarı bölgelerde geçmesi iddiamızı kuvvetlendirmektedir. Gerek Orta Asya, gerek Ermeni ve Kabartay varyantlarındaki değişik mekân görüntüleri de hikâyenin mahallileştirilmesinden başka birşey değildir. Konunun çekirdeği, daha önce de izah ettiğimiz gibi, çok daha uzağa-Altaylara kadar-gitmektedir. Bu çekirdeğin Azerbaycan bölgesine yerleştirilerek işlenmesi halk hikâyelerindeki bu itibarı mekân anlayışıyla ilgili olmalıdır.

Âşık Garip Hikâyesinin teşekkül ettiği devir de aynı şekilde münakaşa konusudur. Bu mevzuda araştırmacılar çeşitli fikirler ileri sürmektedirler.

F. Saltkan, Âşık Garip Hikâyesinin XV. yüzyılda teşekkül ettiği fikrindedir. Garib'in dolaştığı şehirler olarak gösterilen Tebriz-Tiflis-Erzurum ve Haleb'in aralarında hiçbir siyasi sınırın bulunmadığı bir devrede oluşunu gerekçe olarak ileri süren yazar, hikâyenin teşekkül ettiği devreyi XV. yüzyılda İlhanlılar/İlkanlılar zamanı olarak tahmin etmektedir (23).

Yazar, her halde sadece bir varyanttan istifade ederek bu kanaata varmış olmalıdır. Zira bizim incelememizde kullandığımız bazı varyantlarda (Karaim, Y₁ ve Y₂ varyantlarında) Acem, Osmanlı gibi tabirlerle siyasi sınırlar söz konusu edilmektedir.

Hikâyenin teşekkülünü XVI. asra bağlayan araştırmacılar da mevcuttur. Bunların ileri sürdüğü deliller diğer görüşlere nazaran daha kuvvetlidir.

P. Naili Boratav (24), İlhan Başgöz (25), V. Mahir Kocatürk (26), S. Nüzhet Ergun (27), Cenap Ozankan (28), Hamit Arash (29) ve Safura Yakubova bu kanaattedirler.

Safura Yakubova'nın delilleri diğer yazarları da birleştirdiği için biz, onun ileri sürdüğü delilleri özetliyeceğiz.

I) Kafkas ve Anadolu varyantlarının hepsinde olay feodal bir cemiyette geçer, ayrıca paşaların idare ettiği bir zamanı dile getirir. Bu devir Azerbaycan'da XVI. yüzyılda başlar.

II) Garib'in ismine bağlı olan "Âşık" kelimesi XVI. yüzyıldan evvel kullanılmamaktadır. Bu devirden önce "Ozan" kelimesi kullanılmaktadır.

III) Hikâyelerin çeşitli varyantlarında geçen tarihî şahsiyetler vardır. Orta Asya varyantlarındaki Şah Abbas bunlardan biridir.

Bilindiği gibi Şah Abbas XVI. yüzyılın tarihî şahsiyetidir. Ayrıca Şah Abbas'ın tüccarlara büyük ehemmiyet verdiği malûmdur. Âşık Garip Hikâyesinde bu zümre büyük rol oynamaktadır.

Aynı şekilde H. G. Koroğlu, Türkmen varyantında geçen Taymaz Han Padişah isminin, Şah I. Tahmasb'ın halk teleffuzundaki değişmiş şekli olduğuna dikkati çekmektedir. Hikâyedeki 'Şah Abbas'ın yanında ondan önceki padişah Taymaz Han zamanından kalma yaşlı vezir vardı." ifadesi de tarihî kayıtlara uygundur. Şah I. Tahmasb (1524-1574) yılları arasında yaşamış tarihî bir Safevî hükümdarıdır (30)

Safura Yakubova bu delillere dayanarak hikâyenin teşekkül ettiği zamanı XVI. yüzyıl olarak kabul etmektedir.

P. Nailî Boratav ve İlhan Başgöz, yaşayan âşıklardan edindikleri an'anevî bilgi ile aynı kanaate varmaktadırlar.

M. Tahmasib, daha önce sözünü ettiğimiz nazariyesinde Âşık Garib hikâyesinin XVII. yüzyılda yaşamış olan Sarı Âşık adlı bir şairin şiirleri üzerine aynı asırda kurulmuş olduğunu ileri sürmektedir. Hattâ bu âşığın daha önce var olan bir konuyu tasnif etmiş olabileceği ihtimalini de ileri sürüyor.

Şükrü Elçin, "Kerem ile Aslı" adlı eserinde, Prof. Dr. Fuat Köprülü'nün de Âşık Garip hikayesinin XVII. yüzyılda teşekkül ettiği yolunda bir notu bulunduğundan bahsetmektedir. Yazar, bu mevzuyla ilgili olarak aynen şöyle demektedir: "Prof. Fuat Köprülü, henüz basılmamış 17. asır Türk Edebiyatı Tarihi notlarında, Âşık Garip, Şah İsmail gibi halk hikâyeleriyle beraber Kerem ile Aslı'nın da bu asırda doğduğunu kuvvetle tahmin ediyor (31)".

N. Sami Banarlı, hikâyenin XVII. yüzyılda teşekkül etmiş olduğunu delil vermeden ileri sürüyor (32).

H. G. Göroğlu, ise hikâyenin teşekkül ettiği devreyi XVII. yüzyılın ikinci yarısı ile XVIII. yüzyılın başları olarak farzeder. Delil olarak da, yer isimlerini ve feodal ortamı gösterir. Ancak bu faraziye esas olan yer ve sosyal ortam Türkmenistan'dır.

Biz, Safura Yakubova'nın fikrine iştirak ediyoruz. Ayrıca Yakubova'nın delillerine ilâve olarak iki delil daha getiriyoruz. Bunlardan ilki bizzat Âşık Garib'in Halep'te Tebriz'in ahvalinden bahseden şiiiridir. Y₁-Y₂ ve 1967 T.Az. vafıyantlarında Tebriz yağmalanmış ve yakılıp yıkılmış olarak gösterilmektedir.

.....

Âşık Garip çeker ah ile vahi
Öyle döğüş görülmüş değil bir dahi
Revan'ın beyi, Geylan'ın şahı
Onlar (la) görüldü işi Tebriz'in

Y₂

Âşık Gerib çekti zar ile ahı
Öyle cenk olmamış dünyada dahi
Van'ın beyi ile Gilan'ın şahı
Goymadı daş üste daşı Tebriz'in
1967 T.Az.V.

Şiirlerinden anlaşıldığına göre Tebriz'in yakılıp yıkılması ve bunda Van Beyi'nin de adının anılması, Özdemir Oğlu Osman Paşa'nın Tebriz'i fethi ile ilgili görülmektedir. Bekir Kütükoğlu, "Osmanlı-Iran Şiyasi Münasebetleri" adlı eserinde bu sefere Van Beylerbeyi Cıgala-zade Sinan Paşa'nın da iştirak ettiğini ve mühim vazifeler gördüğünü yazmaktadır. Tebriz'in alınmasından sonra, şehre dağılan asker arasında Tebriz'inin katli için bir şâyia yayılınca Osmanlı askeri yağmaya başlamış, şehir baştan başa harabeye dönmüştür. Bu yağmaya kızılbaşların daha önceki taşkınlıkları ve yenice-rilerden birkaçını öldürmeleri de sebep olmuştur (33).

Yukardaki şiirler bu hadiseyle ilgili olsa gerektir. O zaman, hikâye bu hadisenin halk muhayyilesinde henüz canlı bulunduğu bir devrede teşekkül etmiş olmalıdır.

İkinci delil de, Âşık Kerem'de geçen iki telmihtir. Şükrü Elçin'in yukarda adı geçen eserinde verdiği Kerem'e ait şiirler içinde iki yerde Âşık Garib adının geçtiğini tespit ettik. Bunlardan ilkinde telmih şu şekilde geçmektedir :

Mahıda Mihri'nin yoluna gitti
 Arzuda Kanber'e çok sitem etti
 Dünyada murada Şah Senem yetti
 Aşık Garib gibi gülen olmadı (34)

İkinci telmih, İkbâl Kitaphanesinin neşrettiği "Kerem ile Aslı" kitabında mevcuttur. Kerem'e izafe edilen bir şiirde, bu telmih şu şekilde geçmektedir.

Mecnun Leylâ için çekti cefayı
 Garip, Şah Senem'le sürdürdü sefayı
 Arayıpta buldum beh bîvefayı
 Arayıpta buluşuma ne dersin? (35)

Bu telhimler gösteriyor ki, Aşık Garip hikâyesi Kerem'den daha önce teşekkül etmiştir. Hem de telmih olarak kullanılacak kadar yaygındır.

Kerem ile Aslı, Şükrü Elçin'in tespitine göre, XVII. yüzyılda teşekkül etmiş bir hikâyedir.

Netice olarak biz, Aşık Garip Hikâyesi'nin XVI. yüzyılın ikinci yarısında teşekkül ettiğini kabul ve teklif ediyoruz.

N O T L A R

- 1) Kunoş, I. : Türkische Roman in Klein Asien
Ung. Revue Bd. XIII. sh. 15
- 2) Kunoş, I. : W. Radloff, Proben XIII girişi
(1. Kısmın tercümesi için bkz. HB Mecmuası S.1)
- 3) Saussey, E. : Littérature Populaire Turque
(Tercümesi İlhan Bağgöz "Türk Halk Edebiyatı")
- 4) Boratav, P. N. : Ağık Kerem'e Dair
Bartın Gazetesi (21. IX. 1931 Tarihli Nösha) ve
Bağgöz, İlhan; Turkish Folk Stories...
- 5) Spies, Otto : Türk Halk Kitapları, (muhtelif yerde)
- 6) Araslı, Hamit : XVII-XVIII. asr Azerbaycan Ed. Tarihi, s. 89
- 7) Boratav, P. N. : Halk Hikâyeleri s. 40-41
- 8) Bağgöz, İlhan : Biografik Türk Oalk Hikâyeleri s. 32 (basılma-
mış Dr. Tezi)
Turkish Folk Stories.....
- 9) Araslı, Hamit : a.e.
- 10) Yakubova, S. : Az. Narednoe s. 102-103
- 11) Tahmasib, M. H. : Azerbaycanskde Narodnye Dastan, s. 61-62
- 12) Mollov, Rıza : Parallel Entre Alpamış et Ağık Garip, Acta Ori-
antalia XXX. s. 169-170
- 13) Kocatürk, V. M. : Türk Edebiyat Tarihi s. 311
- 14) Köroğlu, H. G. : Şesenem-Garip Moskova, 1955
- 15) Mollov, Rıza : Aynı Makale
- 16) Mollov, Rıza : a. yer
* İnan, Abdülkadir : Dede Korkut Kitabındaki
Bazı Motiflere ve Kelimelere ait Notlar, Ünlü,
X. S. 6, s. 545-547
- 17) Tuğrul, Mehmet : Mahmutgazi Köyünün Halk Edebiyatı, s. 118-119
- 18) Yakubova, S. : Az. Narodnoe s. 72. v.d.
- 19) Yakubova, S. : a.e. s. 82
- 20) Mollov, Rıza : Parallel s. 170
- 21) Mollov, Rıza : a. yerde
- 22) Samayloviç, A. N. : Üçerki Po İstoriin Türkmenaskol Literaturi, C. 1,
s. 93-96
- 23) Saltkan, F. : Tebriz'i Öven Bir Halk Şairi, Türk Amacı s.2,
s. 93-96
- 24) Boratav, P. N. : Halk Hikâyeelri s. 40-41
Ağık Kerem'e Dair, Bartın Gazetesi
L'épopée et La "Hikâye" Philologice Funramen-
ta II
- 25) Bağgöz, İlhan : Biografik Halk Hik. s. 32
Turkish Folk Stories s. 258

- 26) Kocatürk, V. M. : Türk Ed. Tarihi s. 311
 27) Ergun, S. Nüzhet : Halk Ed. Antolojisi s. 22
 28) Ozankan, Cenap : 40 Halk Şairi s. 7-10
 29) Arash, Hamit : XVII-XVIII. asr Az. Ed. Tarihi
 30) Yakubova, S. : Az. Narodnoe ile
 Aşık Gerip Dastanı ve Onun Başka Halklarda
 Olan Varyantları (Az. Şifahi Halk Ed.na dair
 Tedgigler içinde, s. 248 v.d.)
 31) Elçin, Şükrü : Kerem ile Aşlı s. 61
 32) Somyarkın, N. S. : Ferhat ile Şerife
 Altıok S. 22 s. 19
 33) Kütükoğlu, Dr. B. : Osmanlı-İran Siyasî Münasebetleri I. s. 142 v.d.
 34) Elçin, Şükrü : a.g.e. s. 73
 35) ————— : Kerem ile Aşlı (İkbâl Kitaphanesi neşri) s. 70

II. B Ö L Ü M

AŞIK GARİP HİKÂYESİNİN YAPI BAKIMINDAN TAHLİLİ VE VARYANTLARIN MUKAYESESİ

Aşık Garip Hikâyesinin muhtelif varyantları mukayese edildiği zaman, bunlar arasında motif ve epizot bakımından büyük bir benzerlik görülür. Bazı varyantlar hikâyenin esasından ayrılırlar. Varyantlardan çoğunda epizot ve motifler küçük değişiklikler gösterir.

Aşık Garip Hikâyesinin varyantları birbirinden ayrı on epizotta incelenebilir. Bunları birbiri ile mukayese etmek suretiyle hikâyenin temel yapısını meydana çıkarmak mümkündür. Aşağıda böyle bir denemeye girişilmiştir.

1 — **Kahramanın Doğduğu Yer** : Elimizde bulunan varyantlarda Aşık Garib'in doğum yeri olarak üç şehir gösterilmektedir, Tebriz, Tiflis ve Mısır. Yalnız bir hikâyede doğum yeri belirtilmemiştir.

Doğum yeri, Tebriz olarak gösterilen varyantlarda (Y₁-Y₂-Y₃-S₃ ve matbu varyantlar) Garip, gurbete çıktıktan sonra, muhtelif yerlerde birkaç kere kendi memleketini över. Sevgilisi Şah Senem, Tiflis'te bulunduğu için, ona ulaşması bu varyanlarda mühim bir yer tutar.

Kahramanın doğum yeri olarak Tiflis'in gösterildiği varyantlarda (S₁-S₂-S₃) Garip, sevgilisine ulaşmak için zorluklarla karşılaşmaz.

Y₅ varyantında Aşık Garib'in doğum yeri Mısır şehri olarak gösterilmiştir. Ancak hikâyede bu şehir bir daha hiç anılmaz.

1967 ve 1968 tarihli Azerbaycan varyantlarında, Karaim varyantında, Civanî tertibi Ermeni varyantında, Garib'in doğum yeri Tebriz olarak gösterilmiştir (1).

G. Ter Ağeksandryan'ın neşrettiği Ermeni varyantı, Lermontov varyantı ve Gürcü varyantında Aşık Garip Tiflis doğumludur (2).

Hikâyenin Türkmen ve Özbek varyantlarında Garip, Diyarbakır'da Şah Abbas'ın vezirinin oğludur (3).

Kabartay varyantında Aşık Garip, Kabartay Bölgesindeki Tlhukotlo şehrindendir (4).

2 — **Kahramanın Ailesi** : Muhtelif varyantlarda Aşık Garib'in ailesi, zengin ve fakir olmak üzere iki şekilde gösterilmektedir.

İlk gruba giren varyantlarda (Y₁-Y₂-Y₃-S₄-S₅), Aşık Garib'in babası bezirgândır. O öldükten sonra Garip büyük bir mirasa konar. Fakat etrafını çeviren dalkavuklar, parasını yiyerek onu fakir düşürürler. Aşık, iş aramak zorunda kalır.

Bazı varyantlarda (S₇-Y₄) Garip, bir padişah oğludur.

Varyantlardan bazılarında (Y₅-S₁-S₂-S₃-S₅) ise Garip, doğuştan fakir bir aileye mensuptur.

Garib'in zengin bir aileye mensup iken fakir düşmesinin hikâyenin genel akışı içinde mühim bir fonksiyonu olacaktır. Garib'in dalkavuklar tarafından soyulması, işi araması ve Tebriz'den Tiflis'e gelirken babasının çıraklarından, sonradan zengin olan, kimselerden yardım görmesi hep bu zenginlikle ilgili epizotlardır.

Garib'i fakir bir aileye mensup gösteren varyantlarda yukarda sayılan epizot ve motifler yoktur. Ancak bütün varyantlarda Garib'in gurbete çıkış sebebi, fakir oluşudur.

1967 Tarihli Azerbaycan, Ermeni, Türkmen ve Özbek varyantlarında Aşık Garip zengin bir aileye mensuptur. Daha sonra çeşitli sebepler yüzünden fakir düşmüştür.

Kabartay ve Karaim varyantlarında Garip fakir bir ailenin çocuğudur.

1968 Tarihli Azerbaycan varyantında ise Garip, orta halli bir aileye mensuptur.

3 — **Garib'in İş Araması** : Garib'i Tebriz'li ve zengin gösteren varyantlarda O, babasından kalan bütün malları bitirir, kâr etmek veya bir san'at öğrenmek maksadı ile birçok işlere girer, hiç birinde başarı kazanamaz, nihayet bir şair yanında çırak olur.

Garib'i fakir ve Tiflis'li gösteren varyantlarda bu kısım yoktur.

Bu kısım Garib'in şair olmasında hazırlık vazifesi görür. Garip, birçok işe girer başaramaz. Şair yanında da uzun bir süre kalmasına rağmen hiçbir şey öğrenememiştir. Bu durum arkadaşları arasında alay konusu olur. Buna çok üzülen Garip, "Kendisine şairlik verilmesi için" dua eder. Duası kabul olur.

1967 T. Az. varyantı ile Civanî anlatması Ermeni varyantında Garip aynı şekilde çeşitli işlere girer, hiç birini beceremez ve kovulur.

4 — Âşık Olma ve Saz Çalma Yeteneği Kazanması :

Hikâyelerde kahramanın âşık olması (Birini sevmesi) ile saz çalıp şiir söyleme yeteneği kazanması birbirine bağlı iki motif olarak gözükmektedir. Rüya'da bâde içme motifi bütün varyantlarda ortaktır. Bâdenin kahramana kazandırdığı özelliklerden en önemlisi kutsallıktır. Bunun hikâyenin cereyan tarzına mühim etkileri vardır. Garip, birçok zor durumlardan kutsal kuvvetlerin yardımıyla kurtulacaktır. Meselâ; sevgilisinin düğününe, son günde, Hızır'ın atına binerek, yetişecektir. Ağlamaktan kör olan anasının gözleri, Hızır'ın atının ayağı altından alınan toprak sayesinde açılacaktır.. v.s.

Diğer varyantlarda saz çalma yeteneği kazanmak ve âşık olmak ayrı ayrı zamanlarda olmaktadır.

Varyantların çoğunda (Y₁-Y₂-Y₃S₃-S₄-S₅-S₆) Âşık Garip, kutsal bir gecede uyur. Rüyasında kutsal şahıslar (Hızır, Hz. Ali) elinden bâde içer. Bunun neticesinde hem saz çalma ve şiir söyleme yeteneği kazanır, hem de, hayatının tek gayesi haline gelen sevgilisini görür ve âşık olur.

Y₄-Y₅ ve S₇ varyantlarında saz çalma ve şiir söyleme yeteneği ile birini sevmek (âşık olma) motifleri ayrı ayrı zamanlarda olmaktadır. Bunlardan saz çalıp şiir söyleme yeteneğini Garip, daha evvel kazanmaktadır.

Y₄ te bir ailenin üç çocuğu vardır. Bunların her biri ayrı ayrı rüya görürler. Büyük kardeş kendini padişah olarak, ortanca tüccar olarak, en küçükleri de kendisini âşık olarak görür. Bunların rüyaları gerçekleşir. Garip, en küçükleri olduğu için, şair olur.

Y₅ te Mısır şehrinde dua kabul olan bir dağ vardır. Üç kardeş bir gün bu dağa giderler. Büyükleri acikir "Ah bir pilav olsa da yesek" der. Derhal bir sofraya kurulur. Ortanca kardeş yorulur ve "Ah bir at olsa da binsek" der, onun da yanında derhal bir at پیدا olur. O da ata biner ve uzaklaşır. Yalnız kalan en küçük kardeş ise "Yarabbi bana şairlik ver" diye dua eder. Bunun da duası kabul olur, yanında bir saz bulur.

S₇ de, Garip, padişah çocuğudur. Bunlar da üç kardeşler. Babaları ölünce fakir düşerler. Utançlarından bulundukları şehri terk etmek zorunda kalırlar. Yolda bir çay kenarında mola verirler.

Yorgunluktan hepsi de uyuyakalırlar. En küçük kardeş olan Garib'e, rüyasında bir derviş; "Gün doğar doğmaz suyun ortasından üç yumak gelecek. Bu yumaklardan en büyüğünü alan padişah, ortancayı alan zengin bir tüccar, en küçüğü alan da fakir bir âşık olacak" der. Ertesi gün dervişin söylediği gibi suyun üzerinde üç yumak gözüktür. Garip, en küçük yumağı alır, ve fakir bir âşık olur.

S₁ ve S₂ varyantlarında, Garip ile Şah Senem aynı medreseye devam ederler. Aralarında sevgi bu devrelerde başlar. Şah Senem'in babası durumu öğrenince kızını medreseye göndermez. Bu ayrılık sevgililerin âşk ateşini arttırır. Bir gece rüyalarında kutsal bir şahıs bunlara birbirlerinin elinden bâde içirir. Bunun neticesi olarak Garip, hem kutsiyet hem de saz çalma ve şiir söyleme yeteneği kazanır.

Âşıklık ve saz çalıp şiir söyleme yeteneği kazanma epizotları hikâyenin başlamasını sağlarlar. Kahramanların maceraya itilmesi fonksiyonunu bu epizot görmektedir.

1967 ve 1968 T. Az. varyantlarında, Karaim varyantında, her iki Ermeni varyantında da kahraman rüyasında bâde içmekte, bunun neticesi olarak saz çalıp şiir söyleme ve birini sevmeye hassalarını kazanmaktadır.

5 — Sevgili ile İlk Karşılaşma :

a) Arama: Hikâyenin elimizdeki bütün varyantlarında, Âşık Garib'in sevgilisi Tiflis'tedir. Garip, bulunduğu yerden sevgilisini aramaya çıkar.

Âşık Garib'in, Tiflis'li olarak gösterilmediği varyantlarda bu arayış, bir çok maceraların doğmasına sebep olmaktadır.

Garib'i Tebriz'li olarak gösteren varyantlarda (Y₁-Y₂-Y₃-S₄-S₅ ve bütün matbu varyantlarda) onu Tiflis'e gitmeye ustası teşvik eder. Zira Garib'in sazi ve sözü ondan üstündür. Kıskançlık sebebiyle Tebriz'den uzaklaştırmak için böyle bir hileye başvurur. Garip, zaten sevgilisinin bulunduğu Tiflis'e gitmek için fırsat kollamaktadır. Evine gelir, anasını razı eder. Anasını ve kızkardeşini de yanına alarak yola koyulur. Ustaları da geleceklerini bildirmişlerdir. Fakat çeşitli bahanelerle gelmek istemezler. Garip, yolda birçok güçlüklerle karşılaşır. Nihayet Tiflis'e gelirler. Orada da yoldaki zorluklara benzer birçok zorluklar onları beklemektedir. Bütün zorlukları ya mesut bir tesadüfle yahut da bir başkasının müdahalesiyle yenerler.

S₃ varyantında, Garip, Tiflis'in Tokmaktepe köyündendir. Oradan sevgilisini aramak amacıyla Tiflis'e göç eder.

S₆ da Garib'in bulunduğu yer belli değildir. Fakat bulunduğu yerden "Ben burada niye duruyorum, âşık mâşukunu bulmalı" deyip Tiflis'e gelir.

Y₄ te Garip, rüyasında kendini Tiflis'te şairlik ederken görür. Ana ve bacısını da alarak Tiflis'e gelir.

Y₅ te Garip, kutsal dağda duası kabul olup şairlik kazandıktan sonra bir bezirgâna saz çalar. Bezirgânın çok hoşuna gider. Tek kızını vermek vaadi ile onu alır kendi memleketine götürür. Tesadüfen o bezirgân, Şah Senem'in babasıdır.

Garip'le Şah Senem'i aynı medresede okur gösteren varyantlarda yukarda bahsi geçen epizotlar söz konusu değildir.

b) Sevgili ile Karşılaşma

Varyantların bazılarında (Y₁-Y₃-S₅-S₇), Âşık Garip bir konağa misafir olur. Bir gün konak sahibiyle birlikte bir kahveye gider. Kahvede âşıklar vardır. Onlarla atışır ve yener. Dinleyiciler arasında Şah Senem'in babası da vardır. Garib'i çok beğenir ve kendi konağında çalıp çağırması için davet eder. Garip yanına dostu Deli Mehmet'i de alarak konağa gider. Bahçede çalıp çağırırken, pencereden bakmakta olan Şah Senem'in aksi, bahçede bulunan havuza düşer. Garip, bu sureti görür ve tanır. Şah Senem de onu tanımıştır. Bir akşam Şah Senem, cariyesi ve sırdaşı olan Akçakız'ı gizlice göndererek Garib'i bahçeye çağırır. Böylece iki sevgili bahçede buluşurlar.

Y₃ te entrika biraz değişmektedir. Garib'i, Şah Senem'in babasının konağına, evinde misafir olduğu, hoca götürmektedir. Şehrin padişahı olan Şah Senem'in babası, âşıkları toplamış safa eylemektedir. Garib'in evinde misafir olduğu hoca, durumu öğrenince Garib'i de padişahın bahçesine götürür. Bu varyantta Âşık Garip, sevgili ile görüşmez, ancak Akçakız vasıtasıyla haberleşir.

Y₄ te Şah Senem'in babası Tiflis'in ileri gelenlerindendir. Yanında kırk tane nedim bulunmaktadır. Garip, tesadüfen, bu kırk nedimin başı ile tanışır ve onun vasıtasıyla konağa gider. Şah Senem'in babası Garip'ten çok hoşlanır ve onu evlât edinerek konakta alıkoymaz. Bir gün Garip saz çalarken, Akçakız duyar ve Şah Senem'e haber verir.

Bütün yazma varyantlarda, Garip ile Şah Senem'in görüşmesinde Akçakız önemli rol oynamaktadır. Sözlü varyantlarda ise Akçakız'la ilgili maceralar daha azdır. Bazılarında da bu safhada, Akçakız hiç görünmez.

S₁ ve S₂ de iki sevgili aynı medreseye devam etmektedirler.

S₄-S₅-S₆ de sevgililerin karşılaşmaları anlatılmamıştır.

S₆ da sevgililer karşılaşmamakta ve aralarındaki muhabereyi bir koca karı yapmaktadır.

Bütün varyantlarda sevgilisi Garib'e, kendisini babasından istemesi için tenbih eder. Başlık olarak ne isterlerse razı olmasını söyler.

c) Sevgiliyi İsteme ve Engeller :

Varyantların hepsinde Garip, Şah Senem'i babasından ister.

Y₄ ve Y₅ varyantlarında Senem'in babası Garip'ten ödeyemeyeceği kadar fazla başlık ister.

Y₁ ve Y₂ varyantlarında başlık parasını Senem'in babası el altından Garib'e vermek niyetindedir. Ancak, örf ve âdetlere göre bu parayı istemek zorunda kalmıştır.

S₁-S₂ ve Y₃ varyantlarında Senem'in babası, kızını isteyen Garib'in anası ile alay etmek için, kızını vermiş görünür. Bu yüzden onların ödeyemeyeceği kadar fazla başlık ister.

Y₄ ve Y₅ varyantlarında kızın babası hiçbir zorluk çıkarmadan Şah Senem'i Garip'le nişanlar.

S₃ te, netice aynı olmakla beraber, hazırlık entrikası değişmektedir. Şah Velet ve Garip, Şah Senem'in amcalarının çocuklarıdır. Her ikisi birden Şah Senem'e talip olurlar. Kızın babası karar veremez, Şah Senem'e sorar. Şah Senem de Garib'i tercih eder.

d) Yedi Yıllık Vâde :

Bütün varyantlarda Garip, istenen başlık parasını kazanmak için 7 yıl vâde ister. Bu 7 yıl bitene kadar Garip gelirse Şah Senem'i alacaktır. Aksi takdirde, kız kimi isterse onunla evlenecektir.

Y₁-Y₂-Y₄ ve Y₅ varyantlarında, başlık parasını, Şah Senem ve Garib'in arkadaşları vermek isterler. Fakat Garip, "İlerde başına kakılması" korkusu ile kabul etmez.

1967 T. Az. varyantında durum Y_1 ve Y_2 varyantlarında olduğu gibidir.

1968 T. Az. varyantında Garib'in sevgilisi Mahı Mehr isminde-dir. Bu varyantta bazı küçük teferruat farkları olmakla beraber 7 yıllık vâdenin alınış şekli yukardaki varyantlarda olduğu gibidir.

Karaim, G. Ter Ağeksandryan Ermeni varyantında da durum aynıdır. Ancak, Karaim varyantında bazı teferruat farkı vardır. Bu farklar Garib'in Tiflis'teki mecaraları ile ilgilidir. Bir gün Tiflis padişahının çocuğu olur. Şenlikler yapılmaktadır. Âşık Garip bir ho-ca yanında (Behram Hoca) hizmetçidir. Bu şenliklere hoca da da-vetlidir. Garip, Behram'la birlikte saraya gider. Orada âşıklar çalıp söylemektedirler. Garib de bir türkü söyler, padişahın çok hoşuna gider. "Dile benden ne diler sen" diye sorar. Garip padişah-tan Behram'ın kızı Şah Sine'yi ister. Padişah Behram'a sorar. O da, padişahın korkusu ile, vermem diyemez ve oğlanın ödeyemeyeceğini dü-şünerek 30 kese altın ister. Garip, parayı kazanmak için yedi yıl mühlet verilmesini diler. Padişah bu dileği kabul eder.

6 — Kahramanın Para Kazanmak İçin Gurbete Çıkması :

Elimizdeki varyantların çoğunda (Y_1 - Y_2 - Y_3 - S_1 - S_2 -..... S_8) Garip, başlık parasını kazanmak maksadıyla gurbete çıkar.

Y_4 varyantında, Senem'in babası, çevrede "Hem kızını hem pa-rasını verdi" dedikodularına mani olmak için, Garip'in bir kaç yıl ortadan kaybolmasını ister. Garip bu arzuyu yerine getirmek üzere gurbete çıkar.

Bu epizot hikâyenin dönüm noktasıdır. Kahramana yeni mace-ra ufkunu bu epizot açmaktadır.

a) Gittiği yerler :

Bütün varyantlarda Garip netice olarak Haleb'e gider. Yedi yıllık süreyi orada tamamlar. Ancak gidiş yolları bakımından var-yantlarda bazı farklar vardır.

Y_1 ve Y_2 varyantlarında, Garip, Tiflis'ten çıktıktan sonra Erzu-rum'a gelir. Bir kahvede çalıp çağırmaya başlar. Kazandığı parayı az bularak oradan ayrılır. Doğru Haleb'e gider. Erzurum-Haleb yol-culuğu ve maceraları anlatılmamıştır.

Y_3 te Garip Erzurum'a uğramadan Haleb'e gider.

Y_5 te Garip, Haleb yerine Bağdat'ta kalmaktadır. Ancak sıla-sına döndüğü zaman söylediği bir şiirde:

Dün gece Haleb şehrinde
Aşkın şarabını içtim de geldim

diyerek, Bağdat'ta değil Halep'te kaldığını ifade etmektedir. Ayrıca bu varyantta Garip, Habeş'i, Mısır'ı ve İstanbul'u dolaşmaktadır.

S₁ varyantında Garip, önce Erzurum'a gelir, oradan Sivas'a gider. Sivas'ta bir kahve önünde türkü söylerken oradan geçmekte olan üç kıza laf attı diye zindana konur. Üç dört ay zindanda kalır. Nihayet, tesadüfen, o civardan geçmekte olan bir büyük zat Garib'in türkülerini işitir ve onu kurtarır. Garip, hapisten çıkar çıkmaz doğru Haleb'e gider.

S₂ varyantında Garip, Tiflis'ten çıktıktan bir müddet sonra Urfa ve Anteb'e uğrar.

S₃ varyantında Garib'i Haleb'e Hızır götürür. .

G. Ter Ağeksandryan'ın Ermeni varyantı ile 1968 T. Az. varyantında yolculuk macerası epeyce değişiktir. Garip Tiflis'ten çıkınca rakibi Şah Velet (Az. varyantında adı Hurşit'tir.) onu öldürmek kastıyla takip eder. Bir müddet, birlikte yol alırlar. Önlerine büyük bir nehir çıkar. Garip, soyunup suyu geçer. Hurşit (Şah Velet) onun elbiselerini alıp kaçar. Tiflis'e dönünce Garib'in boğulduğu şayiasını çıkarır. Diğer taraftan Garip, önce Erzurum'a oradan da Haleb'e gider.

1967 T. Az. varyantında ise Şah Velet Garib'i öldürtmek için daha önce Garib'in yendiği şairlerden olan Gül Oğlan'ı, Onun peşine takar. Gül Oğlan, Garib'i bulamaz, fakat kanlı bir gömlek getirerek Garib'in öldüğünü söyler. Garip ise doğru Haleb'e gider.

Karaim varyantında Garip, gurbete çıkınca doğruca Haleb'e varır. Yolculuk ve maceralar anlatılmamıştır.

Orta Asya varyantlarında Garip, gurbete para kazanmak için çıkmaz. Şah Abbas onları bulunduğu şehirden kovmuştur. Onlar da Halep-Şirvan arasında dolaşıp dururlar.

Kabartay varyantında hadiseler tamamiyle Kabartay bölgesinde geçer. Garib'in gurbete çıkması sebebi de başlık parası için değil, cemiyette daha itibarlı bir mevki kazanmak ve zengin olmak içindir.

Gürcü varyantında da Garip Tiflis'ten çıkıp Haleb'e gider.

b) Kahramanın Para Kazanması :

Kahraman bütün varyantlarda parayı saz çalarak kazanır. Ancak saz çalacak bir yer bulması ve arkadaşlarından yardım görmesi entrikaları muhtelif varyantlarda değişiklikler gösterir.

Varyantların çoğunda (Y_1 - Y_2 - Y_3 - S_1 - S_2 - S_4 - S_5) Garip, Halep'te bir kahveye gider. O gelmeden evvel kahvenin müşterisi çok azdır. Garib'in sazı ve sesi yüzünden kahvenin müşterisi dolup taşar. Bu arada kahvede Halep paşasının âşıklarını da mat eder. Durumu öğrenen Halep paşası Garib'i çağırır ve yanına alır. Ona sık sık bahşişler verir. Diğer taraftan Garip kahveden de iyi para kazanmaktadır.

Y_4 ve S_3 varyantları entrika bakımından değişik bir durum arzeder.

Y_4 te Halep paşası, Garib'i çok beğenir. Üç kızından birini beğenip almasını söyler. Garip buna razı olmaz. Kızan paşa onu hapse atar.

S_3 varyantında Halep paşasının kızı Garib'e âşık olur. Garib'in memleketine döneceğini öğrenince yolunu keser ve kendisiyle evlenmesini teklif eder.

Bu epizotlar diğer varyantlarda yoktur.

1967 ve 1968 T. Az. varyantlarında Garip, Halep'te bir kahvede çalışır. Sılasına döneceği günlerde Halep paşası sesinin güzelliğini duyar, son günde kendi âşıkları ile imtihan eder. Onu çok beğenip 40 kese altın bahşiş verir.

Karaim varyantında Âşık Garip, Halep'te ihtiyar bir kahveciye ortak olur. Kısa zamanda bütün müşteriler sadece bu kahveye gelmeye başlarlar. Diğer kahveciler bu durum karşısında zarar etmeye başlarlar. Nihayet, Garib'i Halep paşasına şikâyet ederler. Paşa "Siz de ondan kuvvetli bir şair bulun" diye kahvecileri kovar. Bir adamını gönderip Garib'i yanına çağırır. Bu arada Âşık Garip, hem paşadan bahşiş alır, hem kahveden para kazanır, hem de Hint'ten, Yemen'den, mal getirtip satarak ticaret yapar. Kısa zamanda epeyce para biriktirir.

7 — Sevgilinin Bir Başkası ile Evlendirilmek İstenmesi :

Bütün varyantlarda Şah Senem'le evlenmek isteyen bir rakip gözükür. Şah Velet adındaki bu rakip, bütün varyantlarda Şah Senem'i ele geçirmek için hileye baş vurur.

Şah Velet'in hileye baş vurması muhtelif varyantlarda küçük farklar gösterir. Onun, Garib'in öldü haberini çıkarması varyantların hepsinde ortaktır. Ancak haberin getiriliş entrikaları değişiktir.

Y₁-Y₂-Y₃ varyantlarında Şah Velet, Şah Senem'in amcasının oğludur. Şah Senem'i isteyince, amcası ona "Malım kadar mal kazan, kızımı vereyim" demiştir. Şah Velet, mal kazanmak için diyar diyar dolaşır. Yolu Haleb'e uğrar, orada Garib'le karşılaşır. Âşık, Şah Senem'e verilmek üzere bir mektup ve içinde hediyeler bulunan bir çıkını Şah Velet'e verir. Şah Velet, Tiflis'e yaklaşıncı mektubu açar, yanında çalışan Kel Oğlan'ın da telkinleriyle mektubu yırtar. Hediyeleri de Garib'in anasına götürerek "Oğlunuz öldü" diye haber verir.

S₃ de Âşık Garip, Şah Velet'in adamlarından Kel Oğlan'la birlikte seyahate çıkar. Yolda bir nehre rastlarlar. Garip, önce soyunup suyu geçer. Kel Oğlan onun elbiselerini alıp kaçar. Tiflis'e gelince Garib'in elbiselerini göstererek onun suda boğulduğunu söyler.

Y₄ te Halep paşasının üç kızı vardır. Paşa Garib'e içlerinden birini beğenip almasını teklif eder, Garip, razı olmaz. Buna kızan paşa onu hapse attırır.

Diğer varyantlarda teferruat verilmemiştir. Sadece "Şah Senem, Şah Velet'e nişanlanır" diye kısaca belirtilmiştir.

1967 T. Az. varyantında Şah Senem, Şah Velet'le nişanlanır. Ancak düğün için Şah Senem, yedi yıl vade ister. Kızın gayesi, yedi yıllık süre sonunda Garib'in dönebilmesi için zaman kazanmaktır. Diğer taraftan Şah Velet, Gül Oğlan adlı birisini, öldürmesi için Garib'in peşine yollar. Gül Oğlan onu bulamaz. Gömleğini kana bulayarak Garib'in öldüğü haberini getirir.

G. Ter Ağeksandryan Ermeni varyantı ile 1968 T. Az. varyantında Garib'in rakibi Hurşit Bey'dir. Hurşit Bey, Garib'in ölüm haberini çıkararak Şah Senem'i ister, Kızın babası (Behram) razı olur. Böylece Şah Senem'le nişanlanır.

Karaim varyantında, Garip, gurbete çıkarken yedi yıl üç ay vade istemiştir. Aradan altı yıl geçtiği halde Garib'ten hiçbir haber gelmez. Bunu üzerine Şah Levent, kızı babasından ister. Kızın babası vade doluncaya kadar beklemesini ve vade dolunca üç yüz kese akçe getirmesini ister. Şah Levent bu parayı tedarik etmek için ticarete başlar. Bir gün yolu Haleb'e uğrar. Garip ona, bilmeden,

yardım eder ve malları satılır. Tiflis'e dönerken, Garip, Şah Levent'e anasına ve Şah Senem'e verilmek üzere mektup ve hediyeler verir. Şah Levent Tiflis yakınında mektupları yakar ve Garib'in öldüğü haberini çıkartır. Kızın babası vâde sonunda kızını Şah Levent'e vermeye razı olur.

8 — Aşık Garib'in Durumdan Haberdâr Edilmesi :

Bütün varyantlarda Aşık Garib'i durumdan bir bezirgân haberdâr eder. Garib'in öldüğü şâyiasının çıkması üzerine, Şah Senem, Şah Velet'le nişanlanmak zorunda kalır. Fakat O, Garib'in öldüğüne inanmamaktadır. Nihayet, düğünün yaklaştığı bir gün, Garib'in anasını ve bacısını da yanına alarak, bir kervanın önüne geçer. Kervan başına durumu anlatır ve Garib'i bulması için yalvarır. Bezirgân, Garib'i bulacağını vaad eder. Şah Senem bezirgâna, Garib'i bulmasında yardımcı olsun diye, bir tas ve nişan yüzüğünü verir.

Bezirgân, her gittiği yerde ziyafetler verir. Yüzüğü tasın içine atarak o tasla şerbet dağıtır. Yüzüğe kimse sahip çıkmaz. Bir çok meşakkatten sonra bezirgân Haleb'e gelir. Halep'te de aynı ziyafeti tekrarlar. Garip, tası ve yüzüğü tanır. Bunun üzerine, bezirgân olup bitenleri Garib'e anlatır.

Bütün varyantlarda durum aynıdır.

9 — Aşıkın, Sevgilisinin Memleketine Dönüşü :

Bütün varyantlarda Garip, sevgilisinin evlenmek üzere olduğu haberini alınca, yola çıkmaya hazırlanır. Bazı varyantlarda bu hazırlık safhasında Garip, birçok güçlüklerle karşılaşır.

Y_1 ve Y_2 varyantlarında, Garip, Haleb'e geldiği zaman Halep paşasına, hayatta kimsesi olmadığını söylemiştir. Bezirgânın getirdiği haber üzerine gerçek durumu öğrenen paşa, gazaba gelerek, Garib'i öldürtmek ister. Haberi getiren bezirgânın aracılığı ve hediyeleri ile onu affeder. Hattâ ona, at ve para vermek suretiyle yardım eder.

Garip, bütün varyantlarda biriktirdiği parayı alıp, paşa, dostları ve Haleb'lilerle vedalaşarak yola düşer. Yolda atı çatlayarak ölür.

Y_1 - Y_2 - Y_3 - S_2 - S_3 - S_4 varyantlarında Garip, bir ırmağa rastlar ve ırmaktan geçemez.

S_1 de Kemâh Dağlarında fırtınaya yakalanır.

Y_5 te yolda yorulur ve mecalsiz kahr.

Bütün varyantlarda Garip, olağanüstü kuvvetlerden yardım görür. Çaresiz kalan Garib'in imdadına Hızır yetişir (S₃ te Hz. Ali), Ona nereye gideceğini sorar. Garip, Hızır'ı tanımadığı için, yolu yakın göstermek gayesiyle, "Erzurum'a" diye cevap verir. Hızır, onu bir göz yumup açincaya kadar geçen kısa bir zaman içinde Erzurum'a getirir. Garip, yine yaya olarak yoluna devam etmek ister. Hızır, tekrar önüne geçerek onu Kars'a ve aynı şekilde Tiflis'e getirir.

Hızır, Garib'e; anasının gözlerinin, ağlamaktan, kör olduğunu, atının bastığı yerden bir avuç toprak alıp sürdüğü takdirde anasının gözlerinin açılacağını söyler, sonra da gözden kaybolur.

10 — Düğün (Sonuç) :

Bu kısım bütün varyantlarda ortaktır. Garip, düğünün son günü yetişir ve sevgilisine kavuşur. Bu arada kız kardeşini de Şah Velet'le evlendirir.

Garib'in düğün evine gelişi, oradaki maceraları varyantlarda bazı küçük teferruat farkları göstermektedir.

S₁ varyantı hariç diğer bütün varyantlarda, Garip, Tiflis'e gelince doğru anasının yanına gider. Kendisini Âşık Garib'in çırağı olarak tanıtır. Gurbete giderken duvara astığı olağanüstü sazını -ki bu sazın tellerinden birinin kopması Garib'in öldüğünü veya geldiğini bildirecektir- alarak düğün evine gider.

S₂ varyantında Garip, doğruca düğün evine gider. Orada kendini tanıtır, Şah Senem'i alıp evlerine getirir.

Bütün varyantlarda Garip, düğün salonuna âşık kıyafetiyle girer. Orada eski arkadaşlarından yardım görür.

Yine bütün varyantlarda, Hızır'ın atının bastığı yerden alınan toprak, Garib'in anasının gözlerini açar.

Sevgilisine kavuşan Garip, kız kardeşini Şah Velet'le evlendirir.

Görüldüğü gibi Âşık Garip hikâyesinin çeşitli varyantlarında epizotların mukayesesı, bize; kahramanının doğduğu yerin Azerbaycan bölgesi olduğunu göstermektedir.

Gerek mazmun ve gerekse teferruattaki zenginlikleri bakımından dolgun olan Y₁-Y₂-S₅-1967 ve 1968 T. Az. varyantlarında Garip, Tebriz doğumlu olarak gösterilmektedir. Bu şehir daha sonraları çeşitli vesilelerle hikâyede yeniden söz konusu olmaktadır.

Diğer varyantlarda (Y₅ te doğum yeri belli değil) Garip, Tiflis doğumludur.

Âşık Garip, bütün varyantlarda maceraya fakir olması sebebiyle atılmaktadır. Y₁-Y₂-Y₃-S₄-S₅ varyantlarında Garip, zengin bir tüccarın, Y₄ ve S₇ varyantlarında ise bir padişahın oğlu olmasına rağmen çeşitli sebeplerden fakirleşecek, çeşitli işlere girip çıkacak fakat başarısız olacaktır. Bu başarısızlıklar, ilerde ilâhî bir şekilde âşık olmasını ve bunun şahsiyet üzerindeki yaptığı değişiklikleri göstermesi bakımından önemlidir. Gerçekten Âşık Garip, bâde içtikten sonra olağanüstü başarılar kazanacaktır. Bu başarılarda Garib'in şahsiyetinden çok, içtiği bâdenin tesiri mühimdir.

Garip, bütün varyantlarda saz çalmayı, şiir söylemeyi ve âşık olma-yeteneğini olağanüstü bir şekilde kazanmaktadır. Y₁-Y₂-Y₃-S₃-S₄-S₅-S₆ varyantlarında Garip, kutsal bir gecede rüya görür ve Hızır elinden bâde içer. Bunun neticesinde hem şair olur hem de hayatının tek gayesi olan sevgilisini tanır.

Y₄ ve S₇ varyantlarında Garip üç kardeşten en küçüğüdür. Bu varyantlarda şair olma ve birini sevme motifleri ayrı zamanlarda meydana gelmektedir.

İki varyantta (S₁ ve S₂) Garib'in Şah Senem'i sevmesi daha realist bir şekilde gösterilmiştir. Sevgililer aynı medreseye devam etmektedirler. İlk âşk bu devrelerde başlamaktadır. Daha sonra bâde içilerek hem âşk kuvvetlendirilmekte hem de saz çalıp şiir söyleme yeteneği kazanılmaktadır.

Garib'i Tebriz'li olarak gösteren varyantlarda onun doğduğu yerden ayrılması sevgilisini aramak içindir.

Y₄-Y₅ ve S₇ varyantlarında durum biraz değişiktir. Y₁ te Garib'e rüyasında âşık olacağı söylenmiştir. Y₅ te Mısır şehrinde dua kabul olunan bir dağ vardır. Garip, orada dua eder. Duası kabul edilir ve âşık olur.

Son iki varyantta Garib'in yurdundan ayrılması âşıklık an'anesine bağlıdır. Âşık, diyar diyar gezecektir. Bu seyahatlerin ilk durağı, tesadüfen sevgilinin bulunduğu şehirdir.

S₇ de Garip, bir padişah çocuğudur. Fakir düşünce (Sebebi belli değil) çevreden utandığı için, tanınmayacakları bir başka şehre göç etmek zorunda kalırlar.

Garib'in sevgilisi ile karşılaşması varyantların çoğunda tesa-

düfidir. Tiflis'te Garib'in sesine ve sazına hayran olan kızır babası, onu bahçesine davet eder.

Bütün varyantlarda ilk karşılaşma, üçüncü bir şahsın yardımı ile olur. Bu şahıs varyantların çoğunda, Şah Senem'in cariyesi Akçakız'dır. S₆ da aynı işi bir koca karı görür.

Varyantların hepsinde Aşık Garip, Şah Senem'i ister. Şah Senem'in babası da Garib'in ödeyemeyeceği kadar bir başlık talep eder. Garip bu parayı kazanmak için yedi yıllık bir vâde alarak gurbete çıkar.

Gurbette iken para kazanma vasıtası, bütün varyantlarda, Aşık Garib'in sazının ve sesinin güzelliğidir. Garip, yedi yılı Halep'te tamamlar.

Garib'in Tiflis'ten Halep'e gelirken uğradığı yerler varyantlarda değişiklik göstermektedir.

Y₁-Y₂-S₁ ve 1967 T.Az. varyantlarında Garip, Tiflis'ten çıkınca Erzurum'a gelir. Erzurum-Halep yolculuğu anlatılmamıştır. Sadece S₁ varyantında Erzurum'dan sonra Sivas ikinci durak yeri olarak gösterilmektedir.

Y₄ ve Y₅ te Garib'in Erzurum'dan sonra ikinci durağı Bağdat'tır.

S₂ de Garip, Tiflis'ten çıktıktan sonra Urfa ve Anteb'e uğrayarak Halep'e gider.

Bütün varyantlarda Garip, Halep'te kalır. Halep paşası onu çok beğenir ve yanına alır. Garib'in Halep'teki durumu dikkat çekicidir. O, burada ihtirasla seven bir âşık olmaktan çok, mahir bir şairdir. Hattâ sevgilisini unutmış gözüdür, yedi yıllık vâdenin dolduğunu bile farketmez. Onu ikaz eden sevgilisinden gelen haberdır.

Bütün varyantlarda Şah Senem'le evlenmek isteyen üçüncü bir şahıs vardır. Bu rakip hem zengin hem de hilekârdır. Hattâ Y₁-Y₂ ve Y₃ varyantlarında Şah Senem'in amcasının oğludur. Şah Velet adındaki bu rakip kızla evlenebilmek için hileye baş vurur. Garib'in öldüğüne dair şâyia çıkarır. Şah Senem bu şâyiaya inanmamakla beraber, Şah Velet'le nişanlanmak zorunda kalır.

Şah Senem'in nişanlandığı haberini Garib'e bir bezirgâh getirir. Bütün varyantlarda habercinin bezirgân olması dikkate şâyandır. Garip, bir tüccarın oğludur, Senem'in babası da tüccardır, yardımcı şahısların çoğu da aynı şekilde bu zümreye mensuptur. Hikâyenin

teşekkül ettiği devrelerde tüccar ve bezirgânların oynadığı sosyal rol hikâyede makes bulmuştur. Haberci, düşkünlere yardım edici ve kültür taşıyıcısı olarak bezirgânlar mühim bir mevkiide görünmektedir. Ayrıca bütün varyantlarda tüccarların hep iyi hasletlerinden bahsedilmiştir.

Garip, Halep'ten sevgilisinin memleketine dönerken bütün varyantlarda, olağanüstü varlıkların yardımını görür. (S, te Hz. Ali'nin, diğer varyantlarda Hızır'ın) Ayrıca Hızır'ın atının ayağı altından alınan toprak, kör olan anasının gözlerini açar.

Aşık Garip, bütün varyantlarda düğünün son günü yetişir. Kendini tanıtmadan âşık kılığında düğün evine gider. Bu motif De-de Korkut Kitabı'ndaki Bamsı Beyrek hikâyesinde ve Odysea'da da görülmektedir.

1967 T.Az. varyantı haricindeki bütün varyantlarda, Aşık Garip kız kardeşini rakibi Şah Velet'le evlendirir.

Elimizde bulunan varyantlarda epizotların mukayesesi şöyle bir müşterek şema vermektedir :

1) Aşık Garip, rüyasında bâde içerek, âşık olur.

2) Şah Senem'in babası Garib'ten ödeyemeyeceği kadar bir başlık ister. O, bu parayı kazanmak için, yedi yıllık bir vâde alarak gurbete çıkar.

3) Garib'in bir rakibi vardır. Şah Senem'le evlenebilmek için Garib'in ölüm şâyiasını çıkarır. Garib'in annesinin ağlamaktan gözleri kör olur.

4) Şah Senem, Garib'i bulması için bir bezirgânı haberci olarak gönderir.

5) Garip, Halep'ten harikulâde şahısların yardımı ile döner. Kutsal atın ayağının altından alınan toprakla ananın gözleri açılır.

6) Garip, düğünün son gününde yetişir, âşık kıyafetiyle düğün salonuna girer,

7) Nihayet, bütün varyantlarda Aşık Garip, sevgilisine kavuşur. Şah Velet de Aşık Garib'in kız kardeşi ile evlenir.

Bu neticeye elimizde bulunan 16 varyant ile sadece özetlerini görebildiğimiz ve zaman zaman mukayeseye dahil ettiğimiz Ermeni, Kabartay ve Türkmen varyantlarından istifade edilerek ulaşılmıştır.

S. Yakubova, Azerbaycan ve Doğu varyantlarına dayanan araştırmasında (5) bizimkine çok yakın olan aşağıdaki neticeyi elde etmiştir :

1) Destanın bütün varyantlarında Garip ile Şah Senem yedi yıl ayrı düşerler. Ayrılırken Garip, Şah Senem'e "Yedi yıl sonra mutlaka geleceğini" vaad eder. Aksi takdirde Şah Senem, istediği biri ile evlenebilecektir.

2) Bütün varyantlarda Şah Velet, Garib'in öldüğü haberini getirir. Bu yüzden Garib'in anasının ağlamaktan gözleri kör olur.

3) Bütün varyantlarda Garib'in, süre dolduğu halde, gelmediğini gören Şah Senem onu arar.

4) Garip, gurbetten harikulâde kuvvetlerin yardımı ile gelir.

5) Bütün varyantlarda Garip, Şah Senem'in düğün günü yetişir. Yine bütün varyantlarda düğün evine "âşık" kıyafeti ile gelir.

6) Bütün varyantların sonunda Garip ile Şah Senem murada ererler.

Bu benzerlikler göstermektedir ki, bütün Aşık Garip varyantları (Doğu ve batı) tek menşeden yayılmıştır. Çeşitli varyantlardaki değişiklikler, o varyantın mensup olduğu boy'un mahallî damgasından başka bir şey değildir. Bu damgada sosyal, tarihî ve mahallî tesirler vardır.

— N O T L A R —

1) Ahundov, Ehlıman : Azerbaycan Destanları, C. 3, s. 293-311 (1967)

» » : Azerbaycan Fokloru Antologyası, c. II s. 142-176 (1968)

Proben VII (Kırım Metinleri) içinde, s. 241-297

———— Aşık Garib'in Naglı (Tertip ve Negredeni : Aşık Cıvanı) Tiflis, 1889

2) G. Ter Ağeksandr-
yan

: "Tiflis'İlilerin Zihni Hayatı" 1885, Tiflis

Lermontov, M. Yu.

: Aşık Garip "Türk Masalı" (Terc. Servet Lunel, 1945)

3) Yakubova, S.

: Aşık Garip Dastanı ve Onun Bagga Halglarda Olan Varyantları, (Azerbaycan Şifahi Halg Ed. na Dair Tedgigler) içinde s. 210-258

4) » » : a. yer

5) Safura Yakubova'nın çalışmasında kullandığı Kabartay ve Türkmen varyantlarının, incelememizde kullandığımız varyantlardan farklı epizotlarını göstermek için bu iki varyant hakkında kısa bilgi vereceğiz :

Kabartay Varyantı : Bu varyantta konu tamamen mahallileştirilmiştir. Garip, Kabartay bölgesindeki Tihukotlo şehridendir. Şah Senem de aynı şehrin şahının kızıdır. Hadiseler de Erzurum-Halep-Tiflis şehri yerine tamamen Kabartay bölgesinde ve çoğu zaman muhayyel şehirlerde geçmektedir.

Garip, burada cemiyetin en yoksul tabakasına mensuptur. Gurbete çıkana sebebi başlık parası için değil, cemiyet içinde itibarlı bir yer temin etmek ve zengin olmak içindir.

Türkmen Varyantı : Diyarbakır'ın padişahu olan Şah Abbas ve onun veziri Hasan, çocukları olursa evlendireceklerine söz verirler. Vezirin bir oğlu (Garip) Şah Abbas'ın da bir kızı (Şah Senem) olur. Garip'le Şah Senem birlikte medreseye devam ederler. Bu arada birbirlerine karşı ilgi duyarlar. Bir müddet sonra vezir ölüp Şah Abbas kızını yetim birine vermek istemez. Garip, Şah Senem'in cariyesi Sufci'yi tahkir eder. Sufci, Garip'le Şah Senem'in görüştüklerini Şah'a haber verir. Şah, kızını göz altına alır, Garip'i de şehirden kovar. Garip, bir müddet çevrede dolaşır, sonunda Halep'e gider. Bu arada Şah Senem kendisini gözetlemekle görevli adamların başı Abdulla'ya para ve-

rerek kandırır. Yanına cariyesini de alarak Garib'i aramak üzere Diyarbakır'dan ayrılır.

Şah Senem'le Gül Nihal bir sürü maceradan sonra Garib'i bulurlar. Gül Nihal Garib'i denemek için, ona aşk ilân eder. Garip, Gül Nihal'i üzmemek için yakınlık gösterir. Bunun üzerine Şah Senem ona küser. Bu sırada Şah Abbas da tedbiri kıyafet ederek dolaşmaktadır. Tesadüfen kızı ile karşılaşır, tanıyamaz ve ona aşık olur.

Aşık Garip, bu sırada Halep'ten ayrılmış ve Şirvan'a gitmiştir. Şah Senem Babahangatur adlı bir beziğânla Garib'in peşine gider. Babahangatur Şah Senem'i elde etmek ister. Şah Senem onu zehirler.

Bu arada Şah Senem, Ezber Hoca adlı birisini Garib'in peşine gönderir. Ezber Hoca ile, Cariye Gül Nihal arasında da aşk başlamıştır. Hikâye sanki iki ayrı kolmuş gibi, Garip-Şah Senem, Gül Nihal-Ezber Hoca aşklarını anlatır. Neticede her iki çift de muradlarına ererler.

6) Yakubova, Safura : Azerbaidjanskoe Narodnoe, s. 14

> > : Aşık Garib ve s. 213

III. B Ö L Ü M

AŞIK GARİP HİKAYESİNDEKİ ŞİİRLER

Âşık Garip hikâyesinde, Garip ve hikâyenin diğer kahramanları yer yer şiir söylerler. Bunlar bazı varyantlarda aynı, bazı varyantlarda ise değişiktir. Şiirlerin tamamı bütün varyantlarda epizotlara bağlıdır. Bunların dışında, I. Kunoş hikâyelerden ayrı olarak Âşık Garib'e izafe edilen 51 türkû neşretmiştir. Ancak bu türküler de tamamen hikâyenin içinde mevcut olan ve nesirden tecrit edilmiş şiirlerdir. Tamamı hikâyedeki epizotlara bağlıdır.

Biz Âşık Garip Hikâyesinin elimizde bulunan varyantlarındaki şiirleri, daha önce epizotların mukayesesinde kullandığımız sıra ile, epizotlara bağlı olarak, tetkik edeceğiz. Ancak ilk üç epizotta Garip henüz âşık olmadığı için şiir söz konusu değildir. Bu sebeple biz şiirlerin tetkikine, Garib'in şiir söylemeğe başladığı 4. epizottan başladık.

1 — Garib'in Âşık Olması İle İlgili Şiirler :

a) Garib'in âşık oluşunu anlatan şiirler : Hikâyelerdeki şiirleri epizotlarla ilgili olarak tetkik edersek, bazı varyantlarda (Y_1 - Y_2 - Y_3) Garib'in ilk şiirini, kahvede ustalarına söylediği görülür. Bu şiirde Garip, rüyasında bâde içtiğini ve âşık olduğunu anlatır.

Şiir, Y_1 ve Y_2 varyantlarında dört dörtlükten meydana gelmiştir. Y_3 te dörtlükler bozuktur. İlk iki dörtlük üçer mısradan, dördüncüsü ise iki mısradan ibarettir. Bu varyantta şiirin tamamı altı dörtlüktür.

Y_4 - Y_5 - S_1 - S_2 - S_3 ve S_4 varyantlarında bu şiir yoktur.

S_4 varyantında ilk dörtlüğün iki mısraı eksiktir. Şiirin bütünü iki dörtlüktür.

Bütün varyantlarda ilk şiirde kafiye (-ah) sesine dayanmaktadır. Zikrullah, Kiblegâh, râh, âh.....gibi.

Bazı varyantlarda aynı dörtlükteki mısralarda hece sayısı değişiktir. (Meselâ; Y_1 varyantındaki ilk mısra 12 li, şiirin diğer mısraları ise 11 lidir.)

Duraklar ise (6+5) veya (4+4+3) şeklindedir.

1967 ve 1968 Tarihli Azerbaycan varyantlarında Garip bâdeyi içir ve bayılır. Ayıldığı zaman anası ne olduğunu sorar. Oda başından geçenleri bir şiirle anlatır.

1968 T. Az. varyantında Garib'in anası da şiir söyler. Oğluna "Neden ağlıyorsun" diye sorar. Garip, anasına ağlamasının sebeplerini sayar, anası bir şey anlamaz. O zaman Garip, diğer varyantlardaki ile aynı ayaklı ilk şiiri söyler.

1967 Tarihli varyantta şiir üç dördüktür. (6+5) ve (4+4+3) duraklı, 11 hecelidir. Şiir yapı bakımından sağlamdır.

Şiir, muhtelif varyantlarda bazı teferruat farkı gösterir. Mese-lâ Y₁ de Berat Gecesi âşık olur. 1968 T. Az. varyantında Kadir Gecesi Tanrıdan dilek diler ve bu dileği kabul olunarak rüyasında bâde içir.

Muhteva bakımından da varyantlar arasında bazı teferruat farkları vardır.

Y₃ varyantında, Garip, "Gönül kuşunun yârın gülüne" konduğundan, "Öksüzün yüzüne kimselerin bakmayacağından" yakınır. Bu dördlük diğer varyantlarda mevcut değildir.

1968 T. Az. varyantı ile S₅ varyantında bâdeyi içiren de dileği kabul eden de Şah (Hz. Ali) tır.

b) Tiflis'e Gitmek İsteyişini Anlatan Şiirler :

Bazı varyantlarda Aşık Garip, anasına Tiflis'e gitmek istediğini anlatan şiirler söyler (Y₁-Y₂-S₅-1967 ve 1968 T. Az. varyantları ile Karaim V.). Bu şiirler Aşık Garib'i Tiflis'li olarak göstermeyen varyantlarda söz konusudur. Garip, burada, Tiflis'te bir kıza âşık olduğunu ve onun yanına gitmesi gerektiğini anlatmaktadır.

Y₁ ve 1968 T. Az. varyantında Garib'in bu isteğine, anası şiir söyleyerek mâni olmaya çalışır.

Garib'in Tiflis'e gitmek isteyişini anlatan şiir sayısı muhtelif varyantlarda değişiklik göstermektedir. Ancak hemen hemen bu şiiri ihtiva eden varyantların hepsinde "Ana ben Tiflis'e varmalı oldum" nakaratlı şiir mevcuttur.

Y₁ varyantında Aşık Garip, Tiflis'e gitmesi lâzım geldiğini, anasına, döt dördlükten ibaret bir şiirle anlatır. Bu varyantta aynı muhtevah ikinci bir şiir daha vardır. Bu şiirde, Garib'in anası bezirgâna, oğlunu nereye götüreceğini sorar. Cevabını, ilk şiirdeki ayakla, Ga-

rip verir ve Tiflis'e gitmek istediğini tekrarlar. Bu şiirin ilk dördlüğü noksandır. Sadece, son iki mısraı vardır. Şiirin tamamı altı dördlüktür.

1968 T. Az. varyantında Garip'in anası, oğlunun gitmesine mani olamayacağını anlayınca, kendilerini de beraber götürmesini ister. Eğer götürmezse beddua edeceğini bildirir. Garip, yine Tiflis'e gitmek istediğini söyler. Garip, anasına bu şiirleri söylerken kendi ustası da yanlarındadır. Bu sefer ustasına üç dördlükten meydana gelen bir başka şiir daha söyler. "Usta Tiflis'e var seferim benim" nakaratlı olan bu şiir sadece bu varyantta vardır. Garip burada, başından geçen maceraları yeniden anlatır.

Y₂ varyantında Garip "Nene ben Tiflis'e varmalı oldum" nakaratlı bir şiirle Tiflis'e gitmek isteğinde ısrar eder. Şiir iki dördlüktür.

Karaim varyantında nakarat mısraı yoktur. Bunun yerine (-r) sesine dayalı kafiye kullanılmıştır. Varmalı oldum, görmeli oldum, örmeli oldum... gibi.

Bu şiiri ihtiva eden varyantların hepsinde muhteva aynıdır. 1968 T. Az. varyantındaki Garip'in ustasına söylediği "Usta Tiflis'e var seferim benim" nakaratlı şiirin muhtevası diğer varyantlardaki şiirler gibidir. Ancak diğer varyantlarda Garip, şiiri, değişik nakaratla, anasına söylemektedir.

S₃ varyantında şiir beş dördlükten meydana gelmiştir. Dördlüklerdeki mısralarda hece sayısı değişiktir. Nakarat mısraları 11, diğer mısralar 8 hecelidir. Şiirde "Ana men Tiflis'e varmalı oldum" mısraı nakarattır.

Diğer varyantlardaki şiirlerin ölçüleri düzgündür.

Bazı varyantlarda Garip, bu epizota bağlı olarak "Ana Tiflis diyarında" nakaratlı bir şiirle başından geçen aşk macerasını anlatır.

Y₂ varyantında şiir, üç dördlükten meydana gelmiştir. Teferruat bakımından 1967 T. Az. ve ile bazı farklar görülmektedir.

1967 T. Az. V. da, Garip, rüyasında bâde içtiğini, sevgilisinin bir hoca kızı olduğunu anlatır. Bu teferruat Y₃ de yoktur. 1967 T. Az. V. da şiir 5 dördlükten meydana gelmiştir. Ancak son dördlükten sonra;

Bacı Tiflis diyarında

Bilin, Tiflis diyarında

mısraları ilâve edilerek dördlük altı mısraa çıkarılmıştır.

Y₃-Y₄-Y₅-S₁-S₂-S₃-S₇ ve S₈ varyantlarında bu şiirler yoktur.

2 — Garib'in Sevgilisini Aramas ı İle İlgili Şiirler :

a) Tebriz-Tiflis yolculuğu epizotuna bağlı şiirler : Garib'in Tebriz'den Tiflis'e gitmeye karar vermesi, yola çıkması ve yoldaki maceraları bazı varyantlarda (Y₁-S₅-1967 ve 1968 T.Az. varyantları ile Karaim varyantı) bazı şiirlerin söylenmesine sebep olmuştur.

Y₁ varyantında Garip, ustaları ile birlikte Tiflis'e gitmek üzere sözleşir. Ustaları Garib'i kıskanmışlar ve ondan kurtulmak için böyle bir plân hazırlamışlardır. Ustalar Garib'le birlikte yola çıkarlar. Yolda fırtınaya yakalanırlar. Bu fırtınayı bahane ederek geri dönerler. Garip, ustaları ayrılacağı sırada onlara "Dilerim duadan unutmayın beni" nakaratlı bir şiir söyler. Şiir dört dörtlüktür. Nakarat hariç diğer mısralar 11 hecelidir. Nakaratta hece sayısı 12 olmaktadır. Kafiye örgüsü düzgündür.

Garip, şiirin son dörtlüğünde, aşıklık edebilmesi için ustasından izin ister. Zira gelenek ustasız aşık kabul etmemektedir.

Diğer varyantlarda bu epizot ve şiir yoktur.

S₅-1967 ve 1968 T.Az. varyantlarında Â. Garip, anası ve babasıyla birlikte büyük bir şehrin kenarına gelirler. Orasının Tiflis olup olmadığını, 1967 T.Az. varyantında bir koca karıya, diğer iki varyantta ise bir bezirgâna, sorarlar.

S₅ varyantında şiir üç dörtlükten ibarettir. Teferruat bakımından diğer iki varyanttaki şiirden biraz farklıdır. Garip, hocaya şehrin ismini sorarken sevgilisinin ismini vermeden tarif eder. "Emi"sinin adının Hoca Cümşüt olduğunu söyler. "Şehr-i Tiflis deyilenner budu mu?" mısraı şiirde nakarattır.

1968 T. Az. varyantında şiir iki dörtlüktür ve nakarat mısraı "Dediceyim Tiflis şehri budur mu?" dur. Bu varyantta Garip, Tiflis'i "Namus burda, gayret burda, ar burda" diye över.

1967 T. Az. varyantında Garib'in sorduğu koca karı da şiirle cevap verir. Şiir altı dörtlüktür. Üçü suâl, üçü cevap şeklindedir. Garib'in söylediği dörtlüklerdeki mısralar cevap dörtlüklerinde de koca karı tarafından aynen tekrar edilir. "Şehr-i Tiflis dedikleri budu mu?" sorusu Garib'in dörtlüklerinde nakarattır. Aynı şekilde koca karının söylediği dörtlüklerde nakarat mısraı "Şehr-i Tiflis eşittiğin buradı" şeklindedir. Koca karı, söylediği bu şiirde, Şah Senem'in elini oğlanın eline vereceğine dair vaadde bulunur. Bu şiir diğer varyantların hiç birinde yoktur.

Varyantların bazılarında Garib'in değişik maceralarına ve değişik şiirlerine rastlanmaktadır.

1968 T. Az. varyantında Garip, yola çıkarken vatanına hitaben bir şiir söyler. Bu şiirde, bir zaman onu terk edeceğini kimsesiz olduğu için artık kalamayacağını, kısmet olursa bir gün tekrar dönebileceğini söyler.

"Terkeylerem veten seni bir zaman" mısraı üç dörtlük sonunda da tekrarlanmaktadır. Şiir hatasız ve 11 hecelidir.

Diğer varyantlarda bu şiir yoktur.

1967 T. Az. varyantında Garip, yolda anası ve kardeşleri ile beraber fırtınaya yakalanır. Dağlara, çaresiz kalışını, kimsesizliğini, eğer ölürse günahkâr olacağını anlatır. Feleğe "Çarhın dönsün" diye beddua eder.

Şiir, üç dörtlüktür. 11 heceli ve (6+5), bazan da (4+4+3), duraklıdır.

Bu şiir, diğer varyantlarda yoktur.

Karaim varyantında, Âşık Garib'in önüne, coşkun Aras Nehri çıkar. Nehri geçemeyen Garip, Aras'a yalvarır. "Eğlen hey Aras suyu yol ver geçeyim" nakaratlı şiir, dört dörtlüktür. Nakarat mısraı hariç, diğer mısralar 11 hecelidir. (Nakarat mısraındaki hece fazlalığı "hey" sesinden ileri gelmektedir).

Diğer varyantlarda bu epizot ve şiir yoktur.

S. varyantında A. Garip, yolda bir bezirgâna rastlar. Bezirgâna nereye gittiğini sorar. Bezirgân, 'hakiki âşıksa gittiği yeri bilsin diye, söylemez. Âşık Garip, hem bezirgânın gideceği yeri hem de yol güzergâhını bilir. Bezirgân onun Hak âşığı olduğunu anlar ve yardım eder.

Şiir dört dörtlükten meydana gelmiştir. Mısralar 11 heceli, (6+5) bazan da (4+4+3) duraklıdır.

"Orda men yârimi senden isterem" mısraı nakarattır. Kafiye ve hece ölçüsü bakımından şiirde hata yoktur.

Bu epizot ve bu şiir de diğer varyantlarda yoktur.

1967 ve 1968 T. Az. varyantlarında yolculuk epizotuna bağlı olarak bir şiir daha mevcuttur. Garip, yola çıktıktan bir müddet sonra uzakta dağları ve bir şehri görür. "Görünür mü, görünmez

mi?" nakaratı ile dağların, Tiflis dağları olup olmadığı, "görünmez" otağının görünüp görünmediğini sorar. Şahların hasını (Hz. Ali'yi) imdada çağırır.

Şiir üç dörtlüktür. 8 hecelidir. Kafiye ve ölçü bakımından düzgündür.

Bu şiir yukardaki iki varyant dışındaki varyantlarda yoktur.

Y_2 - Y_3 - Y_4 varyantlarda Garip, Tiflis'li gösterildiği için, bu yolculuk söz konusu değildir.

b) Garib'in Tiflis'te misafir kalacak bir yer araması ile ilgili şiirler :

Aşık Garib'in Tiflis'li olarak gösterilmediği varyantların çoğunda (Y_1 - Y_2 - Y_3 - S_3 ve 1967 T. Az. varyantlarında) Aşık Garip, Tiflis'e gelince ana ve bacasını camie bırakır, kendisi misafir kalabilecekleri bir yer aramaya çıkar. Yolda bir konağa rastlar. Kapıda konak sahibi oturmaktadır. Ona anasının ve bacasının camide kaldığını, eğer misafir etmezse, onların dönüp öleceğini söyler. Hoca, kabul etmek istemez. O sırada oradan geçmekte olan sekiz on delikanlı görür. Bir şiir de onlara söyleyerek yardım etmeleri için rica eder.

Y_1 - Y_2 - Y_3 -Karaim ve 1967 T. Az. varyantlarında nakarat "Canım Hoca nenem camide kaldı" mısraıdır.

Muhtelif varyantlarda şiirin teferruatında ve dörtlük sayısında bazı farklar göze çarpar .

Y_1 varyantında Garip, zenginken fakirleştiğini, hocanın halinden anlaması lâzım geldiğini v.s. söyler. Şiir dört dörtlüktür. 11 heceli ve (6+5) bazan da (4+4+3) duraklıdır.

Y_2 - S_3 ve 1967 T. Az. varyantlarında şiir üç dörtlüktür, diğer özellikler Y_1 deki şiirle aynıdır.

Y_3 te Garip, hocaya, diğer varyantlardan farklı olarak, bir yanından kar bir yanından yağmur geldiğini, anasının, bunca yıldır, kahrını çektiğini v.s. ilâve eder.

"Canım hoca, ninem bacım camide kaldı" mısraı nakarattır. Görüldüğü gibi nakarat mısraında hece sayısı on üçtür. Bu fazlalık "Bacım" kelimesinden ileri gelmektedir. Şiir dört dörtlüktür. Ancak ikinci dörtlük diğer varyantlarda hocaya değil oradan geçmekte olan delikanlılara söylenen şiirin içindedir.

Karaim varyantında entrika epeyce değişiktir. Garip. Tiflis'te ana ve bacısını bir camie bıraktıktan sonra o civarda bulunan bir medreseye gider. Medrese penceresinden hocalara yalvarır. Hocalardan ya bir oda vermelerini veya bir yol göstermelerini rica eder. Bu yalvarıp yakarma ile ilgili şiir dört dörtlüktür. Üçüncü ve dördüncü dörtlükler diğer varyantlardaki "Canım hoca ninem camide kaldı" nakaratlı şiirde aynen bulunmaktadır. Meselâ, bu şiirdeki üçüncü dörtlük, Y_3 teki şiirde ikinci dörtlüktür.

Şiir 11 heceli olup (6+5) bazan da (4+4+3) duraklıdır. Ölçü ve kafiyesi hatasızdır.

Medreseden cevap veren olmayınca, Garip dört dörtlükten ibaret "Canım hoca nenem camide kaldı" nakarat mısralı şiiri söyler.

Medreseden yine ses çıkmayınca Garip, tekrar "Hoca bana bir yol göster gideyim" nakaratı ile üç dörtlük söyler. Şiirin bütün özellikleri epizotun başındaki ilk şiirdeki gibidir.

Bu epizotu ihtiva eden varyantların bazılarında (Y_1 - Y_2) Garip, hocaya söylediği şiirden sonra, aynı ayakla oradan geçmekte olan delikanlılara da bir şiir söyler. Onlara, bu hallere nasıl düştüğünü anlatır, hocanın yer vermesi için yardım etmelerini rica eder.

Y_1 de şiir üç dörtlüktür. Y_2 de dörtlüğün birisi yoktur. Kafiye ve ölçü her iki varyanttaki şiirde de sağlamdır.

Diğer varyantlarda bu şiir yoktur.

e) Garib'in âşıklarla imtihan olması epizotuna bağlı şiirler :

Varyantların çoğunda Â. Garip, Tiflis'te bir kahveye gider. Kahvede nereli olduğu sorulur. Bu vesileyle Garip, doğduğu yer olan Tebriz'i öven şiirler söyler. Bu, bir nev'i imtihandır. Dinleyiciler Garib'e "Tebriz'liyim diyorsun orayı bir öv de görelim" diyerek türkü söylemesini isterler. Bu istek Garib'in Tebriz'i öven şiiri söylemesine vesile olur.

Şiir, Karaim varyantında Tiflis'te değil Haleb'te, paşanın isteği üzerine söylenmektedir.

Bütün varyantlarda şiir, 11 hecelidir. Ancak bazı varyantlarda şiirin bazı mısraları ölçü bakımından bozuktur. Meselâ, Y_2 de ilk dörtlüğün birinci mısrası 13 hecelidir.

Bütün varyantlarda kafiye (-l-) sesine dayalıdır.

Dörtlük sayısı ve muhteva bakımından varyantlar arasında bazı farklar vardır.

Y₁ varyantında şiir beş dörtlüktür. Ancak 4. dörtlükte son iki mısra eksiktir. Garip, bu varyantta Tebriz'i; "İpeği Geylan"dan, "Pirinci Şirvan'dan", "Koyunu İsfahan'dan" çekilir gelir, içinden büyük bezirgânlar geçer diye över.

Son dörtlükte kafiye düzeni bozuktur. İlk iki mısra kendi arasında son iki mısra da kendi aralarında kafiyelidir.

Y₂ varyantında aynı muhtevalı şiir 5 dörtlüktür. Şiirin ölçüsü ve kafiyesi hatasızdır. Teferruatta mühim olmayan küçük değişiklikler göze çarpar. Meselâ; Tebriz'in kahvesinin Yemen'den geldiği, yüzbin penceresinin kibleye baktığı v.s. ilâve edilmiştir.

Y₃ te Garip, şiiri kahvede değil cami kapusunda söyler. Şiir, 5 dörtlükten meydana gelmiştir. Ancak, 2. dörtlüğün ilk iki mısraı eksiktir. İlk dörtlük diğer varyantlardaki şiirin ilk dörtlüklerinin aynıdır. Diğer dörtlüklerde muhteva bakımından çok küçük teferuat farkı vardır. Tebriz'in, Rüstem ve Zal'ın tahtgâhı olduğu, koyununun Magan'dan çekilip geldiği diğer varyantlarda söylenmiştir.

S₃ varyantında, hikâye anlatıcısının Tiflis yakınlarında olduğunu söylediği, Seyet yaylasından söz edilmektedir. Bu varyantta muhteva diğer varyantlara nazaran epeyce değişiktir. Garip, Seyet yaylasında yayladığını ve Tebriz'in malının Âl-Osman'a aşır gittiğini söyler. Tebriz'e kötü nazar değmemesi için dua eder.

Şiir 5 dörtlüktür. Hece sayısı dörtlüklerde değişiktir. İlk dörtlükte 11 heceli olan mısralar ikinci dörtlükte 10 heceye düşmektedir. Hattâ aynı dörtlük içindeki mısralarda da ölçü bakımından birlik yoktur. Meselâ; 4. dörtlüğün ilk iki mısraı 11, üçüncü mısraı 12, son mısraı ise 10 hecelidir.

1967 ve 1968 T. Az. varyantlarında muhteva birbirinin aynıdır. Ancak 1967 T. Az. varyantı dört dörtlük, 1968 T. Az. varyantı ise, beş dörtlüktür. Her iki varyanttaki şiir de 11 heceli olup ölçü ve kafiye bakımından düzgündür.

Karaim varyantında şiirin söylendiği yer Tiflis değil Haleb'tir. Muhteva ve kafiye bakımından şiir, diğer varyantlardaki şiire benzemekte fakat dörtlük sayısı bakımından farklı bir durum arz etmektedir. Bu varyantta şiirin tamamı 8 dörtlükten meydana gelmiştir. Garip, burada Tebriz'in, pehlivanlarından, reyhanından, ambe-

rinden, miskiniden, malının Bağdat'tan Basra'ya gittiğinden, 12 kapağı olduğundan, bayramda seyranda atılan toplarından bahseder. Bu teferuat diğer hiç bir varyantta yoktur.

Bazı varyantlarda (Y₁-Y₂-1967-1968 T. Az. varyantları ve Karaim varyantı) Âşık Garip, padişahın huzurunda âşıklarla imtihan olmakta ve bu vesileyle şiirler söylemektedir. Bu varyantların hepsinde Garip, âşıklara soru sormakta, âşıklar cevap veremeyince soruyu kendisi cevaplandırmaktadır. Bu cevap, Y₁ ve Karaim varyantında nesirle, diğer varyantlarda şiirle söylemiştir.

Varyantların hepsinde şiirin kafiyesi (-r) sesi ile teşkil edilmiştir.

Şiirin muhtevası ve dörtlük sayısı yönünden, varyantlar arasında farklar vardır.

Y₁ de Garip, âşıklara; "Elsiz sazı nasıl çalarsınız", "Gökteki kuşlar davarınız olsa nasıl güdersiniz", "Kırk sekiz şehrin iki kalesini kantarsız nasıl tartarsınız", "Azrail'i kim görmüştür", "Derya üzerinde kim durmuştur", "Dolup boşalan kile nedir" gibi sorular sorar. Âşıklar, bu sorulara cevap veremezler. Garip, soruların cevabını, nesirle, verir.

Şiir dört dörtlüktür. Ölçü bakımından bozukluk göze çarpmaktadır. İlk dörtlükte 3. mısra 8, diğer mısralar 11 hecelidir. 3. dörtlükte ilk üç mısra 11, 4. mısra 12, 3. dörtlük hatasız ve 11 heceli, 4. dörtlükte ilk mısra 9, diğer mısralar 11 er hecelidir.

Y₂ de şiir 5 dörtlükten meydana gelmiştir. İlk dört dörtlük Y₁ deki şiirle tamamen aynıdır. 5. dörtlükte Garip, âşıklara, on iki kapağı ve kudret yapısı olan binayı sorar.

Şiirin diğer özellikleri Y₁ deki gibidir. 5. dörtlük 11 li ve hatasızdır.

1967 ve 1968 T. Az. varyantlarında muhteva diğer varyantlardakine gibidir. Her iki varyantta da şiir, üç dörtlüktür. 11 heceli ve hatasızdır. Ancak 1968 T. Az. varyantında Âşık Garip, Hoca Behram'ın özel âşığı olan Şah Velet'le imtihan olmaktadır.

Karaim varyantında da muhteva diğer varyantlardakinin hemen hemen aynıdır. Ancak, "Kur'an'ın manâsını nasıl bilirsiniz?" şeklinde bir soru ilâve edilmiştir.

Şiir dört dörtlüktür. İlk dörtlük hariç diğer üç dörtlükte hece sayısı 11 dir. İlk dörtlükte ise ilk mısra 12, ikinci ve üçüncü mısralar 10, son mısra ise 11 hecelidir.

Y₂-1967 ve 1968 T. Az. varyanlarında Garip, kendi sorularına yine kendisi, şiirle, cevap verir.

Y₂ varyantı muhteva ve dörtlük sayısı bakımından Azerbaycan varyantlarından farklıdır. Bu varyantta muhteva çok zengindir. Garip, burada soruları şu şekilde cevaplandırır : Şehrin iki kalesi bayramlardır. Emir'den yeşili Zeynelâbidin kuşanmıştır. Hz. Ömer Azrail'i yormuştur.

Şiir beş dörtlüktür. Ölçü ve kafiye bakımından Azerbaycan varyantlarıyla aynıdır.

İki Azerbaycan varyantında da şiir üç dörtlüktür. Ölçü ve kafiye bakımından hata yoktur. Garip, burada; Elsiz saz çalmaya "Keman" dendiğini, gökteki yıldızların çobanının "Ay" olduğunu, kırk sekiz şehrin "Yıl içindeki kırk sekiz hafta" olduğunu söyler.

3 — Sevgili ile Karşılaşma, Sevgiliyi İsteme ve Engeller ile İlgili Şiirler :

Bazı varyantlarda (Y₁-Y₂-Y₃-S₅ ve 1967 T. Az. V.) Aşık Garip, çeşitli maceralardan sonra sesi ve sazının güzelliği ile Şah Senem'in babasının dikkatini çeker. Hoca Sinan, onu, türkü söylemesi için bahçesine davet eder. Garip, orada sevgilisini görür ve bu vesile ile birçok türkü söyler. Bu epizot bundan sonraki maceralarda mühim yer tutar. İki sevgili, birbirleriyle, bu andan itibaren, devamlı haberleşmekte ve hikâyenin akışını değiştirecek yeni kararlar almaktadırlar.

Aşık Garip, Hoca Sinan'ın bahçesinde türkü söylerken Y₁-Y₂-Y₃ ve S₅ varyantlarında, Şah Senem'in havuza düşen suretini görür. Sevgilisinin kaşlarını öven bir şiir söyler. Bu şiir yazma varyantlarda dört dörtlüktür. Mısraların kuruluşu umumiyetle 11 hecedir. Varyantlar arasında kafiye ve muhteva bakımından bazı farklar vardır.

Y₁ de Garip, sevgilisinin kaşlarını "On gecelik aya", "kurulmuş bir yaya" benzetir. Derdinden anlaması ve merhamet etmesi için yalvarır. Mısraların bazılarında anlam ve kafiye bozukluğu vardır. Şiirde kafiye (-ay) seslerine dayalıdır. Ancak, 3. ve 4. dörtlüklerde kafiye bozuktur.

Y₂ de ilk üç dörtlük muhteva bakımından Y₁ deki şiire benzer. Ancak bu şiirde ölçü ve kafiye hatası yoktur.

Y₃ te muhteva bakımından bazı teferruat farkları vardır. Garip,

sevgilisinin kaşlarını bezirgâna, gözlerini hocaya benzetir. Onun yüzünden çaresiz kaldığını ve hicrana düştüğünü söyler.

Şiirin yapı özellikleri Y_2 dekinin aynıdır.

S_3 te Garip, abdest alırken, sevgilisini görür. Şiir iki dördluktur. Dördlüklerin ölçü ve kafiye yapısı diğer üç varyantın aynıdır. Muhteva bakımından ise ikinci dördlükte çok küçük bazı farklar vardır. Sevgilisinin kaşları yine bezirgâna, bakışları gülistana benzetilmektedir. Ayrıca Âşık Garip, sevgilisinden bir gece kendisini sevindirmesini rica eder.

1967 T. Az. varyantında bu şiir, sevgiliyi görünce söylenmemiştir. Garip, sevgilisini daha önce görmüş ve başka şiirler söylemiştir. Hattâ onunla görüşmek üzere Şah Senem'den bahçeye geleceğine dair söz bile almıştır. Akşam üzeri Garip, bahçeye gittiği zaman sevgilisini bir pınar başında saçın tararken görür. O zaman üç dördlükten meydana gelen bir türkü söyler. Şiirin muhtevası S_3 deki şiirin aynıdır. (ancak sevgilisinin bakışı burada gülistana değil, peykâna benzetilmiştir)

Diğer varyantlarda bu şiir yoktur.

Bazı varyantlarda (Y_1 - Y_2 - Y_3 - S_4 -1967 T. Az. V.) Â. Garip, sevgilisini görünce başka şiirler de söylemektedir. Varyantlarda söyleniş sebepleri değişik olmakla beraber Garip, sevgilisine, bu şiirle, kendi halini anlatır.

Bütün varyantlarda kafiye (-r) sesine dayalıdır.

Y_1 de, Şah Senem pencereden Garip'i dinlemektedir. Hoca Sinan, kızını görür ve çekilmesi için işaret eder. Şah Senem, pencereden çekilince Garip, üç dördlükten meydana gelen bir şiir söyler. Şiirin muhtevasında Garip, hasretten yanıp yakıldığını, iki yüzlü olmadığını ancak ar yüzünden aptallaştığını belirtir. Sonunda :

Netice-i kelim sözün doğrusu
Dudu dillim al sinene sar beni

diyerek maksadını açıklar.

Mısralar genellikle 11 hecelidir. Ancak ilk dördlüğün 1. mısraı 10, 2. mısraı 13 hecelidir. Kafiye örgüsü sağlamdır.

Y_2 ve Y_3 te Garip, Şah Senem'i tül perde arkasından görür. Dört dördlükten ibaret bir şiir söyler. Şiirlerin bir, iki ve dördüncü dördlükleri Y_1 deki şiirin aynıdır. Üçüncü dördlükte Âşık Garip,

“Başında aklının, dilde kararının” kalmadığını, Mecnun olup Leylâ-sını aradığını anlatır.

Şiirlerin ölçü ve kafiyesi düzgündür.

S₄ de Garip, Şah Senem'i bahçede görür. İki dörtlükten ibaret bir şiir söyler. Şiirin muhtevası diğer varyantlardaki gibidir.

Dörtlüklerde ölçü ve kafiye her hangi bir bozukluk yoktur.

1967 T. Az. V. da Garip, muhtevası diğer varyanttakilere benzeyen şiiri Akçakız'a söyler. Zira bahçeden geçmekte olan Akçakız'ı Şah Senem zannetmiştir.

Şiir üç dörtlük olup ölçü ve kafiye bakımından sağlamdır.

Diğer varyantlarda bu şiirler yoktur.

Garip, sevgili ile karşılaşma epizotuna bağlı olarak Y₁ ve Y₃ varyantlarında bir şiir daha söylemektedir. Şah Senem pencereden çekilince dört dörtlükten meydana gelen bir şiirle Garip, kendi halini anlatır. “Eylar” redifli şiirde ilk iki dörtlüğün kafiyesi (-ad) seslerine dayalıdır. 3. ve 4. dörtlüklerde kafiye bozuktur. Ahengi redif sağlamaktadır. Şiirlerin muhtevası, her iki varyantta, aynıdır. Garip, sevgilisinin göz tutsağı olduğunu, onun da ne öldürdüğünü ne de azat ettiğini, kimsenin bu cihanda hoş gün görmediğini, feleğe üç beş gün için minnet edilmemesi gerektiğini anlatır.

Bu iki varyanttan başkasında, bu şiir yoktur.

Varyantlar arasında bu epizotla ilgili, değişik şiirler görülmektedir.

Y₁ de Garip, Hoca Sinan'ın tertip ettiği bir helva sohbetinde türkü söylerken, perde arkasında feraceli bir güzel görür. Bir türkü ile onu över.

Şiir dört dörtlüktür. Mısraların hece sayısı genellikle 8 dir. Ancak bazı mısralarda hece sayısı değişmektedir. İlk dörtlüğün 3. mısrası 7, 2. dörtlüğün ilk mısrası 10, 3. dörtlüğün 3. mısrası ile 4. dörtlüğün ilk mısrası 9 ar hecelidir. “Dilber” kelimesi rediftir. Kafiye (-ın) sesi ile yapılmıştır ve düzgündür. Garip, bu şiirde sevgilisini can u gönülde sevdiğini ancak gücünün yetmediği, sevgilisinin yüzündeki beni kendisi gibi düşündüğünü, kendinin kul olup sevgilisinin onu satın almasını söyler.

Y₃ varyantında Şah Senem de bu epizota bağlı olarak bir kıt'a söylemektedir. Bu kıt'a aruzum “Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâ-

ilün" kalıbı ile yazılmıştır. Şah Senem, Garib'i bir defa uzaktan görmüştür. Aradan uzun bir süre geçtiği halde bir daha görmek mümkün olmamıştır. Bunun üzerine Şah Senem, gönlünün melûl olduğunu, yüzünü dergâha tutup tanrıya yalvardığını anlatmaktadır. (Şiirin vezni heceye de uymaktadır. O zaman "4+4+4+3" duraklı hecenin 15 lisi olmaktadır.)

Şiirin gerek dili, gerek muhtevası ve gerekse sadece bu varyantta söz konusu edilmesi diğer hiç bir varyantta rastlanmaması, onun sonradan ilâve edildiği intibasını vermektedir.

Yine Y₃ de Aşık Garip, sevgilisine çaresizliğini anlatan bir türkü söyler.

Şiir, iki dörtlük olup mâni tarzındadır. Gerek ölçü gerek kafiye düzeni bakımından mısralar arasında hiçbir ahenk yoktur .

S₃ varyantında Garip, yemek yerken Senem'i görür ve üç dörtlükten meydana gelen bir türkü söyler. Bu türkûde Garip, sevgilisini, kendini candan eylemekle ve yemeden içmeden kesmekle suçlar. Şiirde "Eyledin" kelimesi redif olarak kullanılmıştır. Mısralar 11 heceli olup kafiye bakımından da düzgündür.

Aynı muhtevayı havi bir şiir de 1967 T. Az. varyantında vardır. Burada redif (Eledi), kafiye ise (-ş) şeklinde değişmiştir.

Şiir 11 heceli olup ölçü ve kafiye bakımından hatasızdır.

1967 T. Az. varyantında Aşık Garip, bahçede türkû söyler, Şah Senemde bir köşede onu dinlerken ağlar. Aşık Garip, sevgilisinin ağladığını görünce, onu tanıdığını belirten ve onun güzelliğini konu edinen bir şiir daha söyler. Şiir dört dörtlüktür.

Mısralar 11 heceli olup hatasızdır. (-sı güzel) sesleri rediftir.

Yine aynı varyantta Garip, Şah Senem'e bir şiir daha söylemektedir. Şah Senem'i, yanında iki cariye ile pencereden bakarken, gören Garip, "Üç güzelin birisine men gurban" nakarat mısralı üç dörtlükten meydana gelen bir şiir söyler. Garip, bu şiirde güzellerin üçünü de över, ancak içlerinden birinin, akrabası olduğunu kendisine güzel-lerden birinin av olacağını belirtir.

Şiir, 11 heceli, ölçü ve kafiye bakımından sağlamdır.

S₁-S₂-S₃-S₄-S₇-S₈, 1968 T. Az. V. ile Karaim varyantında bu epizot ya mevcut değildir veya bu epizota bağlı şiirler söylenmemiştir.

b) Sevgiliyi İsteme ve Başlıkla İlgili Şiirler :

Bazı varyanlarda (S₅-1967 T. Az. V. ve Karaim) Âşık Garib'in sevgilisini istemesi epizotuna bağlı olarak Şah Senem bazı şiirler söylemektedir. Diğer varyantlarda bu epizot mevcut olmakla beraber, şiir söylenmemektedir.

S₅ de, Şah Senem'i, Şah Velet ile Âşık Garip aynı anda istemektedirler. Şah Senem'in babası iki yeğeni arasında tercih yapamayıp kararı Şah Senem'e bırakır. Kızın kararını öğrenmek üzere halasını Şah Senem'e elçilerin geldiğini, nasıl cevap vereceklerini bilmediklerini söyler, bir an önce karar vermesini ister. Bu arada halası, Şah Senem'in Şah Velet'le evlenmesini istemektedir. Şah Senem, "Bibi bu sözünü tutmanam" diyerek Şah Velet ile ilgili teklifi kabul etmez. Hattâ Şah Velet'in ölmesini kendisinin de onun yasını tutmasını temenni eder. Son dörtlükte "Babama söyle beni Garib'e versin" diye kararını bildirir.

Şiir karşılıklı söylenmiş altı dörtlüktür. Halasının söylediği 1., 3. ve 5. dörtlüklerde "Kızım elçi beyler gelif ne deyim indi?" mısraı nakarattır.

Şah Senem'in cevabı dörtlüklerinde (2. ve 4.) "Bibi bu sözünü tutmanam" mısraı nakarat olarak kullanılmıştır. Ancak son dörtlükte nakarat mısraı "Bibi bu sözünü tutaram" şeklinde değişmektedir.

Şiirde mısralar 11 heceli olup, hatasızdır. Ayrıca kafiye örgüsü de düzgündür.

1967 T. Az. varyantında Şah Senem'in anası onun Garib'le evlenmesine razı değildir. Kızını vazgeçirmek için uğraşır. Bunun üzerine Şah Senem, ona dört dörtlükten meydana gelen bir şiirle cevap verir. Anasından kendisini azarlamamasını ve sıkıştırmamasını rica eder. Şiirde "Anam, men yazığı ne dañlayırsan" mısraı nakarattır.

Ölçü ve kafiye bakımından hiçbir aksaklık yoktur.

Yine aynı varyantta Şah Velet, Şah Senem'i Âşık Garib'den vazgeçirmek için araya bir cadı karı koyar. Bu kadın Garib'e gelerek Şah Senem'in vefasızlığını anlatır. Garip, tahkik için Şah Senem'in bahçesine gider. Onu göremeyince şüphesi kuvvetlenir. Şah Senem'e sitem dolu bir şiir söyler. Burada, bulunduğu şehre "Harab olsun" diye beddua eder. Sevgilisinin sadakatsiz olduğundan, kendisinin artık buralardan gitmesi gerektiğinden bahseder.

Şiir üç dörtlüktür. “Şah Sonanın e'tibarı yoh imiş” mısraı nakattır. Mısralar 11 hecelidir ve kafiyesi de sağlamdır.

Karaim varyantında bu epizotla ilgili entrika değişiktir. Garip, padişahın yaptığı şenlikte sazı ve sözü ile beğenilmiştir. Padişah, ‘Dile benden ne diler sen?’ diye Aşık Garib’e sorunca, Garip, “ağamın kızı olan Şah Sine’yi dilerim diye cevap vermiştir. Kızın babası padişaktan korktuğu için bu isteğe karşı gelememiş ancak yüklü bir başlık istemiştir. Aşık Garib’in bu başlığı ödemeye razı olması üzerine, ağası evine gelerek karısına ve kızına durumu anlatmış, kızı da “Aşık Garib’e verdilerse birşey demeyeceğini” söylemiştir.

Şiir dört dörtlüktür. Ölçü ve kafiye bakımından hatasızdır.

c) Garib'in Gurbete Gitmesi ve Vedalaşmalarla İlgili Şiirler :

Bütün varyantlarda şiir bakımından en zengini bu epizot-tur. Bu epizota bağlı şiirlerde ihmal, şüphe ve ayrılık korkusu gibi beşerî duygular dile gelmiştir. Bütün varyantlarda Aşık Garib, Şah Senem'in babasının başlık olarak istediği parayı kazanmak için gurbete çıkmaya karar verir. Bu kararını bildirmek üzere Şah Senem'in bahçesine gider, orada kararın bildirilmesi, Şah Senem'in Garib'i bu kararından vazgeçirmek için çabaları ve vedalaşma birçok şiirin söylenmesine sebep olmuştur.

Y₂-S₃ ve 1967 T. Az. V. ile Karaim varyantında Aşık Garip, bahçeye gidince Şah Senem'den evvel Akçakız'ı görür. Akçakız'a, gurbete gitmek istediğini, bu sebeple Şah Senem'le ahd u aman etmek ve vedalaşmak arzusunda olduğunu söyler. Akçakız'ı överek Şah Senem'i çağırması için rica eder. Ancak bu müşterek muhtevaya rağmen varyantlar arasında şiirlerin dörtlük sayısı, ölçüsü ve kafiye durumuyla teferruatta farklar vardır.

Y₂ de Garip, Akçakız'a önce kendi durumunu anlatır, sonra da ondan Şah Senem'i çağırmasını ister.

Şiir dört dörtlükten meydana gelmiştir. Mısralar 11 hecelidir. Kafiye (-i) sesine dayalıdır.

1967 T. Az. varyantında şiirin muhtevası Y₂ deki şiire benzemektedir. Hattâ bu varyanttaki birinci, üçüncü ve dördüncü dörtlükler Y₂ de aynen mevcuttur. İkinci dörtlükte Garip, Akçakız'ın kaşlarını ke-mana ve yaya, cemelini üç günlük aya benzetir.

Şiir, 11 heceli olup ölçü ve kafiyesi düzgündür.

S₃ varyantında aynı redifli iki ayrı şiir söylenmektedir. İlk şiiri Aşık Garip, Ağcakız'ı Senem'e benzettiği için söyler. Uzaktan gelmekte olan Ağcakız, Garib'e Senem'in gönderdiği parayı getirmektedir.

Şiirde Garip, Ağcakız'ı över. Bir mısradaki da onun memesinin göründüğünü ve eğer sarhoş olacak olursa ona Ağcakız'ın sakilik yapmasını ister.

Şiir üç dörtlüktür. Ölçü ve kafiye zaman zaman bozukluklar vardır. Meselâ, genellikle 11 li olan mısralar bazan 10 a düşmektedir. (1. dörtlük, 4. mısra). Kafiye ise (-ı) sesinden meydana gelmişken ikinci dörtlükte müstakil bir sesle ahenk temin edilmiştir.

Bu varyanttaki ikinci şiir iki dörtlüktür. Bu dörtlükler Y₂ deki 3. ve 4. dörtlüklerin aynıdır.

Karaim varyantında bu epizota bağlı şiirin yapısı ve muhtevası tamamen değişiktir. Şiirde Garip, Akçakız'a yalvarır. İnce bele ancak Akçakız sayesinde sarılabileceğini, sevgilisini ancak Akçakız'ın getirebileceğini söyler.

Şiir üç dörtlük olup 8 hecelidir. "Akçakız, kurban olayım" mısraı nakarattır. Ölçü ve kafiye sağlamdır.

Varyantların çoğunda (Y₁-Y₂-Y₃-Y₄-S₁-S₂-1967 ve 1968 T. Az. varyantları ile Karaim varyantı) Garip, Şah Senem'i alıp bahçeye gelince Garib'in uyuduğunu görür. Onu uyandırmak için şiirler söyler. Garip, uyanınca uyuduğu için pişmanlığını bildiren ve daha sonra da gurbete gitmek isteyişini anlatan şiirler söyler. Şah Senem, Aşık Garib'i gurbete gitmekten vazgeçirmek için bir sürü vaadde bulunur fakat Garib'in kararlı tutumu karşısında sağlıklı dönmesi için dua eder.

Varyantlarda bu şiirlerin şekli, kafiyesi ve teferruatı farklıdır.

Y₂-Y₃-S₂ ve 1967 T. Az. varyantı ile Karaim varyantında Akçakız, Garib'i "Uyan avcı avın geldi" nakarath şiirle -sadece Karaim varyantında avın yerine merâl kelimesi kullanılmıştır.- uyandırmaya çalışır.

Y₂ varyantında Akçakız, Garib'i uyandırmak için 9 dörtlükten meydana gelen uzun bir şiir söyler. Akçakız, bu şiirinde Şah Senem'i över, onu tanısan diye tarif eder; Önde gidenin, biri ala olmak üzere, iki gömlek giyenin, siyah zülfünü yüzüne dökenin, havuz başına oturup iki elini suya batıranın, ayağında sedef nalın olanın Şah Senem olduğunu söyler. Her dörtlüğün sonunda "Uyan avcı avın geldi" mısraını tekrarlar.

Şiir 8 heceli olup, kafiyesi de düzgündür.

Y₁ de şiir 10 dörtlükten meydana gelmiştir. Bazı teferruat fark-

ları olmakla beraber muhteva Y_2 ile aynıdır. Akçakız, burada Şah Senem'i tarif ederken sağ koluna kendinin girdiğini, sol yanında da vezir kızının olduğunu ilâve eder.

Şiirin diğer özellikleri Y_2 de olduğu gibidir.

S_3 de şiir üç dördlüktür. Bu dördlüklerden ilk ikisi Y_2 de 1. ve 6. dördlük olarak aynen mevcuttur. 3. dördlükte Akçagız'ın yalan söylemeyeceğini, eğer yalan söyleyecek olursa başına talan düşeceğini belirtir.

Diğer özellikler Y_2 ve Y_3 teki şiirlerin aynıdır.

1967 T. Az. varyantında şiir dört dördlüktür. Muhteva bakımından burada diğer varyantlardan bazı farklar mevcuttur.

İlk dördlükte Şah Senem, saray yerine, evvandan iner. Son dördlükte ise Garib'in yüzünü kaldırması ve gözünü açması söylenir.

Şiir ölçü ve kafiye yönünden hatasızdır.

Karaim varyantında şiirin muhtevası benzer olmakla beraber yapısı değişiktir, ayrıca muhtava da epeyce zengindir. Şiir 14 dördlükten meydana gelmiştir. Her dördlüğün sonunda iki mısralık bir nakarat ilâvesi vardır. Bu ilâve :

Meral geldi, meral geldi.
Sarılacak zaman geldi.

mısralarından ibarettir. Ayrıca her dördlüğün son mısraı "Oyan avcu meral geldi" şeklindedir.

Şiirin muhtevası diğer varyantlardan daha dolgundur demiş-tik, Akçakız burada Şah Sine'yi daha değişik bir şekilde tasvir eder.

Başındaki çifte sorguçlardan, halka zülüflerini yüzüne döktüğünden, elâ gözlerini süzdüğünden, ince belde kemer olduğundan bahsederek Şah Senem'i tasvir eder. Ayrıca Garib'i "sevgilisini unuttuğu" için ayıplar.

Şiirin ilk dördlüğünde hem ölçü hem de kafiye bozuktur. Şiirin bütünü 8 li kalıpla söylenmiş olmasına rağmen bu dördlüğün 2. mısraı 7, 3. mısraı ise 10 hecelidir. Ayrıca 12. dördlükte ilk mısra 9 hecelidir.

Karaim varyantında Garib'in uyanmadığını gören Akçakız bir türkü daha söyler. Akçakız, burada bir önceki şiirde söylediklerini, değişik ifadeyle, tekrarlar. Son dördlükte Garib'i "Kalk git şuradan yalancı" diye azarlar. Şiirin tamamı altı dördlüktür.

Şiir 8 hecelidir. "Oyan da gel, dur endi gel" mısraı nakarattır. Şiirin ölçü ve kafiyesi hatasızdır.

Diğer varyantlarda bu şiir yoktur.

Bazı varyantlarda (Y₁-Y₂-S₃-S₅-S₆-ve 1967 T. Az. V.) Akçakız ve Şah Senem, Garip uyanmayınca tekrar şiir söylerler. Akçakız, Garib'i uyandırmaya uğraşırken, Şah Senem Garib'in uyanmayacağını, üzümlere, tekrarlar durur. Varyantlarda şiirlerin muhtevaları benzer olmakla beraber söyleniş şekillerinde ve teferruatda bazı farklar vardır.

Y₁ de Akçakız'la Şah Senem, karşılıklı söyleşirler. Önce Akçakız söyler. Akçakız'ın söylediği şiirde "Uyan hey gül yüzlü Garip" mısraı nakarattır.

Şiirin tamamı altı dördlüktür. Akçakız ilk dördlükte yine Şah Senem'i över, üçüncü ve dördüncü mısralarda nakarat mısraı aynen tekrar edilir.

Şah Senem, cevabî dördlüklerinde Garib'in derdinden divane olduğunu 2. ve 3. mısralarda "Garip uyanmaz, uyanmaz" diye üzüntüsünü belirtir.

3. dördlükte Akçakız, Senem'in belindeki cevahir kemerden, kolundaki bilezikten bahseder. Senem ise cevabî dördlüğünde (4. dördlük) kırklar tasından içtiğini, aşk libası giydiğini belirterek Garib'in "Selvi ağacı gölgesinden" uyanmayacağını tekrarlar.

5. ve 6. dördlüklerde de aynı şekilde söyleşirler. Yalnız, son dördlükte Şah Senem, artık dayanamayacağını ve Aşık Garib'i öpeceğini ilâve eder.

Şiir 8 hecelidir. Ölçü hatası yoktur. Kafiye bakımından da, Akçakız'ın söylediği 1. ve 3. dördlüklerde 3. ve 4. mısra aynıdır. Bu yüzden kafiye aksaktır.

Y₂ deki şiirin şekli, muhtevası, ölçü ve kafiyesi, Y₁ in aynıdır. Teferruatdaki farklar önemli değildir.

S₅-S₆ ve 1967 T. Az. varyantında epizotun bu kısmındaki şiiri Şah Senem yalnız söylemektedir. S₃ varyantında da Akçakız, diğer varyantlarda, Şah Senem'e izafe edilen şiirin ayağı ile, Garib'i uyandırmaya çalışır.

Bu varyanttaki şiir, diğer varyantlardakinden epeyce farklıdır. Üç dördlükten meydana gelen şiirde bir bütünlük yoktur. İlk dörd-

lükteki mısraların her biri ölçü bakımından değişiktir. İlk dörtlükte 1. mısra 13, 2. mısra 12, 3. mısra 11, son mısra 8 hecelidir.

2. ve 3. dörtlüklerde de aynı bozukluk görülür. 2. dörtlüğün ilk mısraı 6, diğer mısraları 8 hecelidir. Son dörtlükte ise ilk mısra 10, 3. mısra 9, diğer iki mısra da 8 hecelidir.

Şiirin muhtevası da diğer varyantlardan tamamen ayrıdır. Ağcakız, burada bazı müstehcan ifadelerde kullanarak Garib'i uyandırmak ister, onu Şah Senem'le sevişmeye teşvik eder.

S₅-S₆ ve 1967 T. Az. varyantında Şah Senem, Garib'in uyanmamasına üzüldür. Bu vesile ile şiirler söyler.

S₅ ve 1967 T. Az. varyantında Şah Senem, üzüntüsünü Akçakız'a ifade eder. S₆ da ise muhatab Aşık Garib'tir. Her üç varyantta "Garip uyanmaz, uyanmaz" mısraı nakarattır.

Her üç varyantta da şiirin muhtevası ve dörtlük sayısı değişiktir.

S₅ de şiir iki dörtlüktür. Şah Senem, burada âşk bâdesi içtiğinden, Aşık Garip'in "Özünü" tere garkettiğinden bahseder. 8 heceli olan şiir, ölçü ve kafiye bakımından hatasızdır.

S₆ da ise, dörtlük sayısı üçtür. Şah Senem, bu şiirde doğrudan doğruya Garib'e hitap eder. İlk dörtlükte Garib'in gaflete dalıp uyduğunu söyler ve "Mevlânın kayırması" için dua eder. İkinci dörtlükte O, Garib'in başında çalıp söylediğini belirttiikten sonra gönlünü kimlerle eğlendireceğini sorar. Son dörtlükte Şah Senem, Garib'in kendini âşka getirdiğini ve bu yüzden yanına geldiğini belirtir. Ölçü ve kafiye bakımından S₅ teki şiirin aynıdır.

Diğer varyantlarda bu şiirler mevcut değildir .

Varyantların çoğunda (Y₁-Y₂-Y₃-S₃-S₅-1967 T. Az. Ve Karaim varyantlarında) Aşık Garip uyanınca, uyuduğu için pişmanlığını belirten şiirler söyler. Varyantlardaki şiirler gerek muhteva gerekse şekil bakımından farklıdır.

Y₂ ve 1967 T. Az. varyantlarında Garip, uyanınca Senem'i göremez. Akçakız da sevgilisini gelip, bulamamaya, gittiğini söyler. O zaman Garip, çok üzülen uyuduğuna pişman olduğunu belirten şiirler söyler. Bu varyantta şiir, dört dörtlüktür. "Yâr yanıma gelmiş nice duymadım" mısraı nakarattır. Sevgilisi ile ahd u aman etmeğe geldiğini fakat hikmetini anılamadığı bir gaflete daldığını belirtmeye çalışır.

Şiir 11 hecelidir. Ölçü ve kafiyesi düzgündür.

1967 T. Az. varyantında bu şiir üç dörtlüktür. Garip, burada sevgilisini göremediği için bahtından şikâyet eder. "Men heç bilme-mişem yâr geldiğini" mısraı nakarattır.

Y₁ ve Y₂ varyanlatlarında Garip, uyandığı zaman Şah Senem'i görür ve bu yüzden Tanrı'ya şükreder. Şiir her iki varyantta birbirinin aynıdır. 8 heceli olan mısralarda ölçü hatası yoktur. Sadece 2. dörtlükte kafiye bozuktur.

Y₂ varyantında Garip, Şah Senem'in gönlünü almak için bir şiir daha söyler, Şah Senem de bir başka şiirle ona cevap verir. Garib'in söylediği dörtlüklerde "Gönül arzu etti ben sana geldim", Şah Senem'in söylediği dörtlüklerde ise "Merhaba sevdiğim sen safa gel-din" mısraları nakarattır.

Garip, söylediği dörtlüklerde, Tebriz'den oraya gelinceye kadar başından geçenleri anlatır. Şah Senem de Hızır'ın kendilerine bâde verdiğini, onu tekrar gördüğü için şükrettiğini söyler ve "Hoş gel-din" diyerek Garib'i teselli eder.

Dörtlükler genellikle 11 hecelidir. Ancak bazı mısralarda hece sayısı düzensizdir. Meselâ; 2. dörtlükte 3. mısra 15, 4. dörtlükte 2. mısra 9, 5. dörtlükte 3. mısra 16, 6. dörtlükte ilk mısra 10, 3. mısra 12, 7. dörtlükte ilk mısra 12, 3. mısra 13 hecelidir. Kafiye bakımından hata yoktur.

S₃-S₂ ve Karaim varyantında Garib'in uyanması ile ilgili şiirler değişiktir.

S₂ te Garip, uyandığı zaman, Şah Senem ağlamaktadır. Garip, onu teselli etmek için üç dörtlükten ibaret bir şiir söyler. Şiirin ilk dörtlüğünde Garip, Senem'e ağlamamasını, başkalarına gönül vermemesini tembihler. İkinci dörtlükte Şah Senem'e nereden geldiğini sorar. Son dörtlüğünde de bu sevdanın sonuna kimsenin eremeyeceğini, bu yüzden ağlamanın faydasızlığını anlatmaya çalışır.

Şiir, ölçü bakımından düzensizdir. İlk dörtlüğün 1. ve 2. mısraı 7, 3. mısraı 9, son mısraı ise 8 hecelidir. Aynı bozukluk 2. ve son dörtlükte de söz konusudur. 2. dörtlükte 2. mısra 7, diğer mısralar 8 er hecelidir. Son dörtlükte de ilk mısra 9, 3. mısra 11, 2. ve 4 mısralar 8 er hecelidir.

"Garip uyanmaz, uyanmaz" mısraı nakarattır. Kafiye de herhangi hata yoktur.

S, varyantında bu motifle ilgili olarak üç ayrı şiir söylenmiştir, Garip, uyanınca Şah Senem'i göremez, o zaman uyuduğuna pişmanlığını anlatan "Yâr geldi getti, nece duymadım" nakaratı ve üç dörtlükten meydana gelen ilk şiiri söyler. Bu şiir üzerine Şah Senem gelir. Garip, o zaman ikinci bir şiir söyler.

Garip, bu şiirde sevgilisinin gelişini anlattıktan sonra, gurbete gitmek istediğini söyler. İki dörtlükten meydana gelen şiirin mısraları 8 hecelidir. Kafiye düzeni normaldir. "Menim Senem'im Senem'im" mısraı nakarattır.

Garib'in çok üzüldüğünü gören Şah Senem dayanamayıp, onun gönlünü almak için üç dörtlükten meydana gelen bir şiir söyler. Bu şiirde Şah Senem, cariyelerine çiçek toplamalarını emreder ve sevgilisine de "Çok yaşa" diye alkış tutar.

Kafiye hatasızdır ve (-z) sesine dayalıdır.

Karaim varyantında Garip, uyanınca Şah Senem'i görür. Gurbete gideceğini söyler ve dostlarıyla iyi geçinmesi için sevgilisine öğüt verir. Ayrıca kötü haberini duyarsa "Kara bağrını taşla deveceğini" söyler.

Şiir 11 hecelidir. Sadece 4. dörtlüğün son mısraı 12 hece olmuştur. Diğer üç dörtlükte ölçü hatası yoktur.

Kafiye (-aş) seslerinden meydana gelmiştir, (ilen) kelimesi de rediftir.

Garib'in vedalaşması ile ilgili şiirler epeyce yekun tutmaktadır. Gerek Garip gerekse Garib'in vedalaştığı kimseler çeşitli şiirler söylerler. Garip, gurbete gideceğini, belki de gelemeyeceğini anlatırken muhatabı olan kimseler de onu bu arzusundan vazgeçirmeye çalışırlar.

Varyantların büyük çoğunluğunda (Y₁-Y₂-Y₃-S₁-S₃-S₄-S₅-S₆- 1967 ve 1968 T. Az. varyantları ile Karaim varyantı) bu epizotla ilgili şiirler mevcuttur. Ancak, bu varyantlardaki şiirler gerek muhteva gerekse yapı bakımından farklıdır.

Y₁ varyantında Garip, önce Şah Senem'e gurbete gitmek istediğini, bunun alınına yazılmış olduğunu söyler. Ayrıca sevgilisinin sadakatini ve kendine itimadı olup olmadığını denemek için "Urum diyarında" ondan güzel birini bulup saracağını, belki de gelmeyeceğini söyler. Daha sonra 7 yıl vâde ile gittiğini, "Ayrılık gününün ahir zaman olduğunu" belirtir.

Şah Senem de Âşık Garib'in her dörtlüğüne şiirle cevap verecek gurbete gitmesine mâni olmaya çalışır. Bunun imkânsızlığını anlayınca onun, "Sağlık ile" gelmesi için dua eder. Garib'e, elde güzelin çok olacağını fakat ona yâr olmayacağını hatırlatır. En sonunda zülfünün telinden armağan verir.

Şiirin tamamı 14 dörtlüktür. Bunun 7 sini Âşık Garip, 7 sini de Şah Senem söylemektir. Âşık Garib'in söylediği dörtlüklerde "Gidem de eylenem belki gelmeyem" mısraı nakarattır. Sadece dördüncü, sekizinci ve onuncu dörtlüklerde nakarat mısraı "Saram da" kelimeleri ile başlamaktadır.

Şah Senem'in söylediği bütün dörtlüklerde "Var Garib'im sağlık ile gelesin" mısraı nakarattır.

Şiirin tamamında mısralar 11 hecedir. Ancak 3. dörtlük 3. mısra 13, 4. dörtlükte ilk mısra 10 hecedir.

Kafiye bakımından da, 3. dörtlük 3. mısra hariç, şiirde bir aksaklık yoktur.

Y₂ de aynı şiir, dörtlük sayısı ve diğer özellikleri bakımından Y₁ deki şiirle hemen hemen aynıdır. Bazı küçük teferruat farkları önemli değildir.

Y₃ de şiirlerin söyleniş şekli değişiktir. Sevgililer karşılıklı olarak birer dörtlük söyledikten sonra, Âşık Garip, tek başına değişik muhtevada ve kafiye de dört dörtlük söyler. Bu dörtlüklerden sonra tekrar karşılıklı söyleşmeye başlarlar.

İlk dörtlükte Garip, gurbete gitmek istediğini belirtir. Şah Senem, cevabî dörtlüğünde ona, gurbete giderse anasının ah eyleyeceğini, düşmanlarının sevineceğini, diyar-ı gurbette onu kimsenin "eylemeyeceğini" sayarak, kararından vazgeçmesini söyler.

Bu iki dörtlükten sonra Garip, "Gezerim" redifli dört hanelik bir şiirle alın yazısından, deli gönlünün söz dinlemediğinden, diyar-ı gurbette dem ve devran sürmekten bahseder.

Şiir genellikle 11 hecedir. Ancak zaman zaman ölçüde aksamalar göze çarpar. Meselâ; Son dörtlüğün ilk mısraı 12 hecedir.

Kafiye (-r) sesi ile yapılmıştır.

Bu varyantta Garib'le Şah Senem karşılıklı olarak altı dörtlükten meydana gelen bir şiir daha söylerler.

Şah Senem, Garib'i gurbete gitmekten vazgeçirmek için, gurbette kârının olmayacağını, kendisine gamın, elemin reva görülme-

mesini tekrarlar. "Gidup gurbet ile ağlatma beni" mısraı Şah Senem'in söylediği dörtlüklerde nakarattır.

Âşık Garip ise, "Gidem dost eğlenem, belki gelmeyem", "Varam gurbet ilde senden güzeli, saram da eğlenem belki gelmeyen" mısraları gibi mısralarla Şah Senem'in kendisine olan sevgisini ölçmek ister.

"..... de eğlenem belki gelmeyem" her dörtlüğün son mısraında tekrar edilmektedir. Şiirde ölçü ve kafiye bakımından herhangi bir bozukluk yoktur.

Y₃ varyantında bu şiirlerden sonra Şah Senem, Garib'i vazgeçiremeyeceğini anlayınca, gideceği şehirleri sorar, 7 yıl vâde verir ve söylediği her dörtlüğün sonunda sevgilisinin sağlık ile gelmesi için dua eder.

Garip, sevgilisine 7 yıl yolunu beklemesini söyler, her gittiği yerden nâme yazacağını vaad eder.

Garip, Hızır'ın bâde içirdiği altın tası sevgilisine hediye eder. Şah Senem de ona kendi gömleğini verir.

Şiirin tamamı 14 dörtlüktür. Mısraların çoğu 11 heceli olmasına rağmen bazı mısralarda düzensizlik vardır. Kafiye örgüsü hatasızdır.

S₁ varyantında bu epizota bağlı olan şiir, üç dörtlüktür. Hikâyeyi anlatan şiirin muhtevasını karıştırmıştır. İlk ve 3. dörtlükte muhteva bu epizotla ilgili değildir. İkinci dörtlükte, Şah Senem, Garib'e çabuk gitmesini, gurbette kendini unutmamasını ve gönlünün rengini soldurmamasını söyler.

Bu şiirde ilk ve 3. dörtlükler diğer varyantlarda Garib'in söylediği dörtlüklere cevap olan şiirlerin muhtevasına benzemektedir. Burada Garib'in söylemesi lâzım gelen dörtlükler mevcut değildir.

S₃-S₄-S₅- 1967 ve 1968 T. Az. varyanlarında, vedalaşma epizotuna bağlı şiirler söyleniş şekli bakımından birbirlerine benzerler. Muhteva bakımından da yukardaki varyantlardaki şiirlerin muhtevası ile aynıdırlar. Ancak şiirlerin dörtlük sayısında ve muhtevanın teferruatında bazı farklar mevcuttur.

S₃ varyantında şiir altı dörtlüktür. Dörtlüklerden üçünü Garip, üçünü de Şah Senem söylemektedir.

Garip, ilk dörtlükte Rum'a gideceğini orada Şah Senem'den daha güzelini bulacağını ve onu sarıp, belki de, gelmiyeceğini söyler.

Şah Senem, buna çok üzülür, gurbete gitmemesi için Garib'e yalvarır. Ayrıca yollarda arabin vuracağından, gurbet elde yarasını kimsenin sarmayacağından bahseder, Garip bunun üzerine onu teselli etmek için "Dünya güzel olsa" ondan başkasına bakmayacağını, gidip "tezce" geleceğini vaad eder.

Şiirde mısralar genellikle 11 hecelidir. Bir iki mısradaki fazlalıklar vardır.

S₄ te şiir, beş dörtlüktür. İlk iki dörtlüğü Garip söylemektedir. Bu iki dörtlükten sonra karşılıklı olarak söyleşirler. Muhteva yukardaki şiirlerde olduğu gibidir.

Şiir ölçü ve kafiye bakımından sağlamdır.

S₃ varyantında şiir 7 dörtlüktür. Bunlardan dördünü Garip, üçünü Şah Senem söyler. Muhtevada Garib'in "Men Rum diyarında senden güzeli, saram yâr eylenem belke gelmeyem" mısralarına, Şah Senem'in "Gıyamette eteğinde tutanam- aman Garip sağlığınan gelsen" şeklinde verdiği cevaptan başka, yukardaki varyantlardan farklı bir durum yoktur.

Şiirin ölçü ve kafiyesi düzgündür.

S₆ da nakarat mısraları, muhteva ve yapı bakımından diğer varyantlardaki şiirlerden farklı bir durum arzederler.

6 dörtlükten meydana gelen şiirde Garip, "Gedem, dost, eğlenem tezce gelirim" mısraını, Şah Senem de "Eğlen, eğlen gal bizim elde" mısralarını nakarat olarak kullanırlar.

Garip, söylediği dörtlüklerde Haleb'e, Şam'a gideceğini söyler. Sevgilisini "güzel Allah'a" emanet eder. Sevgilisine ağlamamasını Allah, "emrederse" onu alacağını" tekrarlar.

Şah Senem, Garib'i gurbete gitmekten vazgeçirmek için, yolların çeşitli güçlüklerle dolu olduğunu, gurbette "Sinek diye bilinenlerin, birer kurt" alacağını, onu öldüreceklerini söyler.

Şiir ölçü ve kafiye bakımından düzgündür.

1967 T. Az. varyantında şiir 8 dörtlüktür.

Muhteva bakımından, Anadolu varyantlarına benzer, ancak bazı teferruat farkları vardır. Tasvirler daha canlıdır. Aşık Garib'in söylediği dörtlüklerde nakarat mısraı "Gettim yâr eğlendim belki gelmedim" şeklindedir.

Şiirde ölçü ve kafiye düzeni mükemmeldir.

1968 T. Az. varyantındaki şiir altı dördlükten meydana gelmiştir. Bu şiirin muhtevası diğer varyanttakilerden biraz daha farklıdır. Garip, ana ve bacısını burada Şah Senem'e emanet etmektedir. Nakarat mısraı da "Ağlama sevdiyim gene gelirem" şeklindedir.

Şiirin diğer özellikleri 1967 T. Az. varyantında olduğu gibidir.

Karaim varyantında vedalaşma epizotuna bağlı olarak söylenen şiirler diğer varyantlardakinden epeyce farklıdır. Burada Şah Senem, Garib'i gurbete gitmekten vazgeçirmek veya giderse, sağlık ile dönmesini temenni etmek için şiir söylemez. Bu varyantta Garip, "Varam da eğlenem belki gelmenem" nakaratlı 13 dördlükten meydana gelen uzunca bir şiirle sevgilisine veda eder.

İlk dördlükte, Garip, sevgilisine Hızır'ın verdiği emaneti hediye eder.

2. dördlükte 7 yıl 3 ay vâde alır.

Diğer dördlüklerde muhteva pek değişmez. Hattâ bazı dördlükler değişik ifadelerle tekrarlanır. Meselâ; dördüncü dördlük, ikinci dördlüğün, 13. dördlük 9. dördlüğün çok az değişikliklerle, tekrarıdır.

Şiirde zaman zaman kafiye bozuklukları göze çarpmaktadır. Meselâ; 2. dördlükte 2. mısra, 11. dördlükte 3. mısra kafiye bakımından diğer mısralarla uyuşmaz.

Şiirde ölçü hatası yoktur.

Diğer varyantlarda (Y₁-Y₃-S₂-S₇-S₈) bu epizota bağlı olan şiirler mevcut değildir.

Y₁-Y₂-1967. Az. V. ile Karaim varyantında, Aşık Garib'in Urum'a gideceğinden ve orada Şah Senem'den daha güzelini bulacağından bahsetmesi yeni bir şiirin söylenmesine sebep olur.

Şah Senem, Garib'in Urum'a gitmesini istemez. Garip, gene geleceğini söyleyerek sevgilini teselli etmeye çalışır.

Bu üç varyantta muhteva hemen hemen aynıdır. Garib'in söylediği dördlüklerde, "Ağlama sevdiğim gene gelirim" mısraı nakarattır.

Y₁ ve Y₂ varyantlarında dördlükler birbirinin aynıdır

Garip, her üç varyantta da, Allah, izin verirse, tekrar döneceğini ve ayrılığın "ahir zaman" olduğunu söyler.

Şah Senem de Garib'e gizli sırlarını yâd ellere açmamasını ha-

tırlatarak "Canım Garip, gitmeyessin Urum'a" mısraını her dörtlükte tekrarlar.

Y₁ varyantında şiir 6, Y₂ de 10, 1968 T. Az. varyantında da 6 dörtlükten meydana gelmiştir. Mısralar 11 heceli olup hatasızdır.

Karaim varyantında Şah Senem, 7 dörtlükten ibaret olan bir şiirle Garib'e, Urum'a gitmemesi için, yalvarır. Şiirde bir muhteva bütünlüğü yoktur. İlk beş dörtlükte Şah Senem, Garib'e yollarda karşılaşıacağı güçlüklerden bahseder ve "Varma Garib varma fodul Urum'a" mısraını nakarat olarak kullanır. 6. ve 7. dörtlükler, ilk beş dörtlükten hem muhteva hem de kafiye bakımından ayrıdır.

Bu iki dörtlük diğer varyantlardaki Şah Senem'in vedalaşma sırasında Garib'e söylediği "Var Garib'im sağlık ile gelesin" nakarat mısralı şiirle aynıdır. Şah Senem, bu dörtlüklerde Garib'e 7 yıllık bir vâde verir ve sağlıklı dönmesi için dua eder.

Aşık Garip, Şah Senem'in bu uzun şiirine cevap vermez.

Şiirde bazı kafiye bozuklukları vardır. Son dörtlüğün 3. mısra-
nın kafiyesi ilk iki mısra-
da tamamen ayrıdır. Ayrıca bazı dörtlük-
lerde kafiyeler çok basit veya aynı kelimenin iki mısra-
da tekrarın-
dan meydana gelmiştir.

Mısralar 11 heceli ve düzgündür.

Y₁ ve Y₂ varyantında Garip, ayrılacağı sırada sevgilisine bir şiirle nasihat eder.

Y₁ varyantında ilk dörtlüğün iki mısraı noksandır. Şiirin tamamı dört dörtlüktür.

Her iki varyantta kafiye-
yi teşkil eden sesler (-aş) tır. Aynı ka-
fiyeli ve muhtevalı şiir daha önce belirttiğimiz gibi Karaim varyan-
tında da vardır. Ayrıca bazı değişikliklerle Karacaoğlan'da da mev-
cuttur⁽²⁾

Y₂ varyantında Aşık Garip, sevgilisinin ağladığını görünce dört dörtlükten meydana gelen bir şiir daha söyler. Bu şiirde Aşık Garip, nasihatlarına devam eder, sırrını kimselere açmamasını, yâd elin yanında göğüs geçirmemesini ve ak gülünü yabancılara derdirmemesini tenbihler.

Diğer hiçbir varyantta bu şiir yoktur.

Vedalaşma epizotunun ikinci merhalesi, Garib'le ailesi arasında geçer. Garip, evine gelir, önce anasına gurbete gitmek istediğini söyler.

Varyantların bir kısmında (Y_1 - Y_2 - Y_3 - S_1 - 1967 ve 1968 T. Az. varyantları ile Karaim varyantı) bu şiir mevcuttur. Ancak şiirin dördlük sayısı, muhtevası ve kafiye düzeni varyantlarda değişmektedir.

Y_1 ve Y_2 varyantlarında şiirler birbirinin hemen hemen aynıdır. Garip, "Gidip (gidem) gurbet ili gezem bir zaman" nakarat mısraı ile anasına veda etmek ister. Garib'in anası da verdiği cevaplarda "Gidip gurbet ile ağlatma beni" nakarat mısraını kullanarak oğlunu vazgeçirmek ister.

Her iki varyantta da şiir, karşılıklı söylenmiş, 8 dördlükten meydana gelmiştir.

Y_3 varyantında şiirin dördlük sayısı 7 dir. Ancak dördlükler arasında bir bütünlük yoktur. İlk iki dördlük Garip tarafından söylenmektedir. O, bu iki dördlükte gurbete gideceğini ve Tanrının fermanın böyle olduğunu söyler. Nakarat olarak da "Varup gurbet ile gezem bir zaman" mısraını kullanır.

3. dördlük ile 5. ve 7. dördlükler Garib'in anası tarafından söylenmektedir.

3. dördlükte Garib'in anası oğlunu yine gurbete göndereceği için Tiflis'e beddua eder. "Gidip bu yerlerde ağlatma bizi" diyerek dördlüğü bağlar.

5. ve 7. dördlükler şiirin muhtevasına uygun değildir. Anası aynı şiirde söylediği ilk ayağı değiştirir. Daha önce Şah Senem tarafından söylenen "Var Garib'im sağlık ile gelesin" nakarat mısraı burada Garib'in anası tarafından söylenmektedir.

Şiir 11 heceli olup ölçü ve kafiye hata yoktur.

S_1 varyantında şiirin hem söyleniş şekli hem kafiyesi değişiktir. Şiiri burada Garip, tek başına söylemektedir. Anası şiir söylememektedir. "..... gurbetten gelirem ana" redif olarak kullanılan mıştır.

1967 T. Az. varyantında Garip ve anası 6 dördlük bir şiirle vedalaşırlar. Garip'in söylediği dördlüklerde "Gedirem, gurbette gezem bir zaman" mısraı, anasının söylediği dördlüklerdeyse "Ağlar goyma bizi getme gurbete" mısraı nakarattır.

1968 T. Az. varyantında bu epizota bağlı olan şiir üç dördlüktür. Garip, 1. ve 3. dördlülere söylemektedir. Bu dördlüklerde nakarat mısraı "Gedim gurbet eli gezim bir zaman" şeklindedir.

2. drtlg Garib'in anası (Hanı) söyler. Oğluna; aklını başından aldığını ve yüreğini deştğini belirtir ve "Gurbet ele gedip ağlatma meni" mısraını iki kere tekrarlar.

Karaim varyantında bu epizotla ilgili olan şiir 6 dörtlüktür. Burada ilk drtlg Garib'in anası söylemektedir. Aynı şekilde 3. ve 5. dörtlüklerde yine anasına izafe edilmektedir. Bu dörtlüklerde o, oğlunun gitmesini ister, eğer gidecek olursa beddua edip yolunu bağlayacağını belirtir. Şah Senem ve Ağcakız'a beddua eder. "Gitme oğul gitme, ağlatma beni" mısraı nakarattır.

Karaim varyantında Garib'in anası bir şiir daha söylemektedir. Şiirde muhteva bakımından bir bütünlük yoktur. Diğ er varyantlardaki Şah Senem'in Garib'e söylediğı "Var Garib'im sağık ile gelsin" nakaratlı şiire benzer. Hattâ bu varyanttaki şiirin son iki dörtlüğünde nakarat mısraı diğ er varyantlardaki gibi "Var Garib'im sağık ile gelsin" şeklindedir.

Bazı varyantlarda (Y₁-Y₂-Y₃-1967 ve 1968 T. Az. V. da) Garip, anasından sonra bacısı ile de vedalaşır. Bu vedalaşmaya bağılı olarak hem Garip, hem de bacısı şiirler söylerler. Garib'in bacısı da Şah Senem ve anasının yaptığı gibi onu gurbete gitmekten vazgeçirmeye çalışır. Varyantlar arasında muhteva mşt erektir. Ancak bazı küçük teferruat farkları vardır.

Y₁ de şiir iki kısımdır. İlk kısım  dörtlük olup Garib'in kız kardeşi tarafından söylenmektedir. Kız kardeşi burada, Garib'e, eğer giderse anasının ve kendinin hallerinin ne olacağını sorar. Şah Senem ve Akçakız'a beddua eder. "Canım Kardeş, gidip gurbet ile ağlatma bizi" mısraını nakarat olarak kullanılır.

Şiirin lçs bozuktur. İlk dörtlükte 1. mısra 12, 2. mısra 13, nakarat mısraı ise 14 hecelidir. Diğ er dörtlüklerde ilk üç mısra 11 er, nakarat mısraı 14 hecelidir.

Şiirin ikinci kısmında Garip ve bacısı karşılıklı olarak birer dörtlük söylerler. Garip, söylediğı dörtlükte bacısından, Akçakız'a beddua etmemesini rica eder. Bacısının söylediğı son dörtlük ise diğ er varyantlarda Şah Senem'e izafe edilmiştir. Garib'in Urum'a gitmemesini isteyen bu dörtlüğün muhtevası şiirin umumi akışına uygun değıldir.

Y₂ varyantında Garib'in kız kardeşi ile vedalaşması vesilesi ile söylenen şiir 5 dörtlüktür. Muhteva bakımından Y₁ deki şiirin ilk 5 dörtlüğünde olduğı gibidir. Ancak burada 3. ve 4. dörtlük, peş peşe, Aşık Garib'in kız kardeşi tarafından söylenmiştir.

Y₂ varyantında şiirin tamamı 8 dörtlüktür. Bacısının söylediği dörtlüklerde muhteva önceki varyantlardakine benzer. Ancak nakarat mısraı “Eğlen Garip eğlen, gitme gurbete” şeklinde söylenmiştir.

Garib'in söylediği dörtlüklerde, O, eşin dostun duacı olmasını, bacısının Şah Senemle iyi geçinmesini ister. “Gidip gurbet ile gezem bir zaman” mısraı -son dörtlük hariç- nakarattır. Son dörtlükte Garip, “Belki bir gün gelem kavuşam” diyerek sözünü bitirir.

1968 T. Az. varyantında şiir üç dörtlüktür. Şiirin gerek yapısı, gerekse muhtevası bir önceki Garip'le anasının söyleştiği şiir gibidir. Aynı nakarat mısraı ile Garip, burada bacısı ile vedalaşır. Bacısı da aynı nakaratla (anasının kullandığı) Garib'e cevap verir.

Bu varyantta Garip, ana ve bacısı ile vedalaştıktan sonra tekrar Mahı Mehr'in yanına gider. Mahı Mehr, uyumaktadır. Ağcagelin, onu uyandırmak ve Garib'in geldiğini haber vermek için bir şiir söyler. Şiir üç dörtlüktür. “Avcı maral geldi tez dur” mısraı nakarattır.

Diğer varyantlarda bu şiiri Ağcakız, bahçede uyuyan Garib'i uyandırmak için söylemektedir. Mısralar 8 heceli olup yapı bakımından sağlamdır.

Karaim varyantında Garib'in kız kardeşi ile vedalaşması karşılıklı olarak söylenen dört dörtlük bir şiirle olur. Muhtevası diğer varyantlarda olduğu gibidir.

Bu varyantta Garib'in anası bu şiirlerden sonra bir şiir daha söyler. Fakat şiirde ne bir bütünlük ne de bir ahenk vardır. Dört dörtlük olan şiirin ilk iki dörtlüğündeki nakarat, daha önce Garib'le vedalaşırken söylediği şiirin nakaratıdır. 3. ve 4. dörtlük ise Şah Senem'in vedalaşırken söylediği “Var Karib'im sağlık ilen gelesin” nakaratlı şiirinin devamıdır. Halbuki burada şiir, Garib'in anasına izafe edilmiştir.

Aşkık Garip, Y₁ ve Y₂ varyantlarında sevgilisi, anası ve bacısından sonra arkadaşları ile de vedalaşmaktadır. Bu vedalaşma epizoduna bağlı olan şiir her iki varyantta da 5 dörtlüktür. Garip, burada “garip” kelimesini tevriyeli olarak kullanır. Gurbette başına bir işgelse kimsenin Garib'e bakmıyacağını, garip, nereye varsa yüzünün kara olduğunu, cemiyette bir söz bile söyleyemeyeceğini..... v.s. sayar. Sonunda garip, gurbette ölürse mezar taşının ancak bir çalı olacağına hayıflanır.

Şiir 11 hecelidir. Kafiye (ş) sesine dayalıdır.

Diğer varyantlarda Garib'in arkadaşları ile vedalaşması epizotuna bağlı şiir yoktur.

Y_4 - Y_5 - S_3 - S_4 - S_5 - S_6 - S_7 ve S_8 varyantlarında Garib'in, anası, bacası ve arkadaşlarıyla vedalaşması epizotuna bağlı şiirler verilmemiştir.

4 — Garib'in Para Kazanmak İçin Gurbete Çıkması Epizotuna Bağlı Şiirler :

Âşık Garip, sevgilisini alabilmesi için, para kazanmak ve fazla miktarda başlık ödemek zorundadır. Bu parayı kazanmak için gurbete çıkar. Gurbet yolculuğu, Haleb'e gelişi ve para kazanması maceraları bir çok şiirin söylenmesine sebep olmuştur.

Y_1 - Y_2 ve 1968 T. Az. varyantında Garip, Tiflisten çıkınca Erzurum'a gelir. Bir kahvede, para kazanmak kastıyla çalıp söylemeye başlar. Fakat aldığını az bularak oradan ayrılır. Kahveden çıkacağı sırada dinleyicilerin ısrarı üzerine Erzurum'u metheden bir şiir söyler.

İlk iki varyanttaki şiir aynıdır. Ancak Y_1 in 2. dördlüğünün son iki mısraı eksiktir. Şiirin tamamı 4 dördlüktür. 1968 T. Az. varyantında dördlük sayısı üçtür. Muhteva bakımından bu varyanttaki şiir Y_1 ve Y_2 deki şiirden pek farklı değildir.

Her üç varyantta da Erzurum'un havasından, yiğitlerinden ve üzerinde erenlerin duası olduğundan bahsedilir. Ancak ilk iki varyantta Abdurrahman Gazi'nin Erzurum'da bulunduğu ilâve edilmiştir.

Şiirlerde kafiye ortaktır ve (an) seslerinden müteşekkildir. Mısralar genellikle 11 hecelidir. Ancak Y_2 de "Erzurum'un" kelimesi "Ezrum'un" şeklinde söylenmiş ve hece sayısı 11 e düşürülmüştür.

S_1 ve S_3 varyantı hariç Garip, Erzurum'dan sonra doğru Haleb'e gider ve yolculuk macerası anlatılmaz.

S_1 de Garip, Erzurum'dan sonra Sivas'a gelir. Bir kahve önünde saz çalarken oradan geçmekte olan üç kadına türkü söyler. Bu türkü Garib'in zindana atılmasına sebep olur.

Varyantta bu şiir tek dördlükten ibarettir. Garip, bu dördlükte güzellerin "Mal yiyici" olduğunu, mal bitince de deli diye insanla alay ettiklerini söyler.

Şiir, 11 hecelidir. Kafiyesinde hata yoktur.

S₅ varyantında Garip, Tiflis'ten çıkınca, rakibi Şah Velet, onu öldürmek kastıyla takip eder. Bir ırmak (varyantta Tuna) kenarında Garip, suyu geçmek için soyunur. Şah Velet, onun elbiselerini ve heybesini alıp kaçar. Garip, çıplak kalır, bir ormanda yolunu kaybeder. Çaresiz kalınca felekten şikâyet eden bir şiir söyler. Şiir üç dörtlüktür.

“Neyleyim” kelimesinin redif olarak kullanıldığı şiirde ölçü ve kafiye sağlamdır.

Diğer varyantlarda yolculuk epizotuna bağlı şiirler mevcut değildir.

Garip Haleb'e gelince bir kahveye gider. Bazı varyantlarda (Y₁-Y₂-S₂-1967 ve 1968 T. Az. varyantlarında) kahvede Haleb'e gelişini anlatan bir şiir söyler.

Varyantların hepsinde “Sana geldim Halep şehri” mısraı nakarattır. Muhteva yönünden de bütün varyantlar benzerdir. Ancak bazı teferruat farkları vardır.

Y₁ ve Y₂ varyantında şiirler birbirinin aynıdır. Ancak Y₁ de şiir 4, Y₂ de ise 5 dörtlüktür. Y₂ deki ilk 4 dörtlük Y₁ deki şiirin aynıdır.

1967 ve 1968 T. Az. varyantlarında şiirler üçer dörtlüktür. Bu dörtlükler Y₁ ve Y₂ deki şiirde, bazı kelime değişiklikleri ile, aynen mevcuttur.

S₂ de şiirin dörtlük sayısı üçtür. Muhteva biraz değişiktir. Garip, bir çok illerin kendisine bakmadığını, bu sebeple, Gani Süphan'a sığınıp, Haleb'e geldiğinden bahseder. Son dörtlük Halep şehrinden “Etme beni sen mudara” diyerek ricada bulunur.

Diğer varyantlarda Garip, sık sık nazlı yârinden ayrıldığından ve üzüntüsünden bahseder.

Bu şiiri ihtiva eden bütün varyantlarda mısralar 8 hecelidir. Kafiye hatası da mevcut değildir.

Garip'in kahvede çalıp söylemesi ve halk tarafından tutulması Halep paşasının şairlerini kışkandırır. Bu yüzden Garip'le şairler arasında bir takım atışmalar olur.

Y₁-Y₂-S₁-S₅, 1967 ve 1968 T. Az. varyantlarında bu atışmaların türküleri verilmiştir.

S₁ varyantı dışındaki varyantlarda şiirler “olur” rediflidir.

Y₁-Y₂ varyantlarındaki şiirler birbirinin aynıdır. Burada, paşanın şairleri Garib'i tehdit eder mahiyette türküler söylerler. Garip, verdiği cevaplarda, benlik gütmemelerini, kâmil olmalarını öğütler. Bu yüksekten bakış paşanın âşıklarını daha da kızdırır ve onu "Sözünü bilmemekle" suçlamalarına sebep olur.

Şiir her iki varyantta da, karşılıklı söylenmiş, 8 dörtlüktür. Paşanın âşığının söylediği dörtlüklerde kafiye (-l) sesine, Garib'in söylediği dörtlüklerde ise (-rt) seslerine dayanmıştır.

1968 T. Az. varyantında şiir altı dörtlüktür. Muhtevası Y₁ ve Y₂ varyantlarında olduğu gibidir. Ancak ifade şekli değişiktir. Bu değişiklikler daha çok kelimelerin yer değiştirmesi şeklinde kendini göstermektedir. Meselâ; Y₁ de ilk dörtlüğün ilk mısraı "Nereden geldin sen bu meydana" şeklindedir, 1968 T. Az. varyantında ise "Ne hüner ile sen girdin meydana" şekline dönüşmüştür.

Her üç varyantta da şiir 11 heceli olup ölçü ve kafiye hata yoktur.

Y₁-Y₂ ve 1968 T. Az. varyantında atışma imtihan şekline dönüşür. Önce Garip, âşıklara sorular sorar. Her üç varyantta da sorular aynıdır. Garip, âşıklığın kimin tarafından icat edildiğini, gamdan kimin azad olduğunu, ilmin başının ne olduğunu, kandil taşını ne ile kestiklerini ve kendi başını kesenin ne olduğunu sorar.

S₁ varyantında Garib'in âşıklara sorduğu sorular tek bir dörtlükle ifade edilmiştir. Bu dörtlükte o, ilmin başının ve kendi başını kesenin kim olduğunu sorar.

Y₂ ve 1968 T. Az. varyantında Garib'in sorduğu sorulara âşıklar cevap veremezler. O zaman Garip, kendi sorularını kendisi cevaplandırır. Varyantlarda cevaplar farklıdır. Y₂ de âşıklık Adem'den, 1968 T. Az. varyantında Züleyha'dan icat olmuştur. Y₂ de gamdan azat olan Hz. İdris, 1968 T. Az. varyantında ise Hz. Adem'dir. Her iki varyantta da ilmin başı sabır, kendi başını kendi kesen de buluttur.

Y₁-S₁ varyantlarında Garib'in cevabı dörtlükleri verilmemiştir.

Dört varyantta da redif "olmuştur" kelimesi ve kafiye de (-ad) seslerinden müteşekkildir.

1967 T. Az. varyantında aynı muhtevalı ve kafiye şiirler Garip'in Haleb'ten ayrılacağı sıralarda söylenmektedir. Paşa Garib'e âşıklarıyla atışması için emir vermektedir.

Âşıklarla Garib'in atışmasını ihtiva eden şiir 6 dördlüktür. Garib'in sorduğu sorular diğer varyantlarla aynıdır. Ancak cevaplarda çok küçük bazı farklar vardır. Meselâ; bu varyantta Hz. Adem hem âşıklığı icat eden, hem de gamdan azat olan şahıs olarak gösterilmektedir.

Şiirin diğer özellikleri 1968 T. Az. varyantındaki gibidir.

S, varyantında Garib'in kahveye gelişi ve âşıklarla imtihan olması epizotuna bağlı olarak başka şiirler de söylenmektedir. Garip bu şiirlerinde ağasının (Hz. Ali'nin) atına binerek Haleb'e geldiğini ve burada da garip kaldığını anlatır.

Şiir üç dördlüktür.

Garip, bu şiiri söyledikten sonra âşıklarla imtihan olur. Ancak bu imtihanla ilgili olan şiirler dağınık, ölçüsüz ve kafiyesizdir. Soruların cevabı da verilmemiştir.

Âşık Garip, bazı varyantlarda (Y₁-Y₂-1967 T. Az. v. ile Karaim varyantı) paşaya Tebriz'in halini anlatan bir şiir daha söylemektedir.

Y₁-Y₂ ve 1967 T. Az. varyantındaki şiirin muhtevası benzerdir. Hattâ Y₁ ve Y₂ varyantlarındaki şiir, küçük teferruat farkları olmakla beraber, birbirinin aynıdır denilebilir. Bu iki varyantta şiir dört dördlüktür. Garip burada, Tebriz'in perişan halinden bahseder. Tebriz'in üstüne gökten ateş yağdığını, çevresinde çetin bir cenk olduğunu, kiminin esir kiminin köle düştüğünü anlatır. Bunları yapanların da Y₁ varyantında Âcem, Mardin ile Geylan'ın şahı, Y₂ varyantında Revan'ın beyi olduğunu belirtir. İki varyant arasındaki şiirlerde tek fark bundan ibarettir.

1967 T. Az. varyantında şiir üç dördlüktür. Bu dördlüklerde ifade şekli değişik olmakla beraber, muhteva Y₁-Y₂ varyantındaki 1., 2. ve 4. dördlüklerdeki gibidir. Son dördlükte, Tebriz'te taş üstünde taş koymayanların Van'ın beyi ile Geylan'ın şahı olduğunu açıklar.

Her üç varyantta da mısralar 11 hecelidir. Kafiye (-aş) sesle-riyle teşkil edilmiştir "Tebriz'in" kelimesi de rediftir.

Karaim varyantında Tebriz'le ilgili olan şiir daha önce "Garib'in sevgilisini araması" epizotunda söylenmişti. Burada aynı şiir tekrar edilmektedir. Üstelik diğer varyantlarda Garip, Tebriz'in perişan halinden bahsederken bu varyantta Tebriz'i övmektedir.

Karaim varyantında Garip, Tiflis ve Isfahan üzerine bir şiir daha söylemektedir. Bu şiirde Garip, esir edilen üç kızın ağzından, Tiflis'in yandığını Isfahan'ın elden çıktığını anlatmaktadır. Şiir 6 dörtlüktür. İlk 5 dörtlükte "Yandı Tiflis, gitti Isfahan elden hay hay" mısraı nakarattır. Son dörtlükte nakarat mısraı değişmekte ve "Yapısı metindir gayet Tiflis'in" şeklini almaktadır. Şiirde mah-lâs kullanılmamıştır. Bu hal şiirin bir anonim türkü olduğu intibasını vermektedir. Zira hikâyenin genel hattı içinde şiirin isnad edildiği üç kızın hiç bir fonksiyonu yoktur, daha önce hikâyede hiç söz konusu da edilmemiştir. Bu varyant dışındaki varyantlarda şiir mevcut değildir.

Bizim kanaatimizce şiir hikâyeye sonradan dahil edilmiştir.

Aşık Garib'in Haleb'de ikâmeti sırasındaki maceraları bir çok yeni şiirin söylenmesine sebep olmuştur.

Y₁-Y₂-1967 ve 1968 T. Az. varyantlarında Halep paşası Garib'e dünyada kimsesi olup olmadığını sorar, o da bir türkü ile cevap verir.

Y₁-Y₂ varyantında muhteva aynıdır. Hattâ Y₁ de dört dörtlükten ibaret olan şiir 7 dörtlükten meydana gelen Y₂ deki şiirin içinde aynen mevcuttur. Y₁ deki dörtlükler Y₂ de sırasıyla 1., 2., 6. ve 7. dörtlüklerdir.

Garip ortak dörtlüklerde, gurbete arzulayarak gittiğini söyleyerek paşaya "Tahtında daima olması" için dua eder. Dörtlüklerde "Ağlarım sızlarım kimsem yoktur" mısraı nakarattır.

1967 ve 1968 T. Az. varyantlarındaki şiirin muhtevası ve dörtlük sayısı aynıdır. İki varyantta da şiir üç dörtlüktür. "Ağlaram sızlaram kimsem yok benim" mısraı nakarattır.

Dört varyantta da şiir 11 hecelidir. Sadece Y₂ de nakarat mısraında bir hece eksiktir.

Karaim varyantında Aşık Garip, hastalanmakta, yanına gelip giden olmamaktadır. O, bu vesileyle bir şiir söyler. Bu şiirde "garip" kelimesi tevriyeli olarak kullanılmıştır. Bu şiiri ihtiva eden diğer varyantlarda şiir, Tiflis'ten ayrılırken söylenmektedir.

Şiirin tamamı 4 dörtlükten meydana gelmiştir. Garip, gurbet elde baş yastığa gelince, garibin yanına gelip gidenin olmayacağını, giymek için elbise, yemek için erzak, dertleşmek için bir dost bulunmayacağını anlatır.

Şiir 11 hecedir. Kafiye (-ş) sesleriyle teşkil edilmiştir.

Sözünü ettiğimiz yukardaki varyantlar dışında kalanlarda bu şiirler mevcut değildir.

5 — Sevgilisinin Bir Başkası ile Evlendirilmek İstenmesi ve Garib'in Bundan Haberdar Edilişi Epizotuna Bağlı Şiirler :

Aşık Garib'in 7 yıllık vâde ile gurbete çıkması ve vâde dolduğu halde Tiflis'e dönmemesi yeni bir takım maceraların teşekkülüne imkân hazırlar. Şah Velet, Garib'in ölüm haberini getirir ve Şah Senem'le evlenmek ister. Garib'in ölüm haberi üzerine Şah Senem, Garib'in anası ve bacısı üzüntülerini dile getiren şiirler söylerler. Hattâ Garib'in anasının ağlamaktan gözleri kör olur.

Y₁ varyantında Garib'in ölüm haberi üzerine, ilk şiiri üçü karşılıklı olarak söylerler. İlk üç dördlüğü Aşık Garib'in kız kardeşi Zöhre Hanım "Ağla Senem ağla nic'oldu Garip" nakaratı ile Şah Senem'e söyler. Bu şiirde yeniden ateşlere yandığından kapılarını düşmanlarının taşıladığından ve kanının çekildiğinden bahseder.

Şah Senem de bu şiire aynı şekilde üç dördlükte cevap verir. 7 yıldır hasret çektiğini halbuki zalimin birinin kara haber getirdiğini anlatır. "Nice ağlamayım gelmedi Garip" mısramı da nakarat olarak kullanır. Son dördlükte "Şah Senem'e iden Mevlâ'dan bulsun" diye beddua eder.

Şiir 11 hecelidir. Ölçü ve kafiye bakımından hata yoktur.

Y₂ de aynı üzüntüyü ifade eden şiir gerek muhteva gerek dördlük sayısı ve gerekse kafiye bakımından Y₁ deki şiirin aynısıdır. Bazı ufak kelime değişiklikleri önemli değildir.

Y₄ varyantında şiirin söylenmesini hazırlayan entrika değişiktir. Şah Beledoglu, Garib'in ölüm haberini getirince Şah Senem üzüntüyle gökteki turnalara bir türkü söyler.

Şah Senem burada, turnalara haber sorar, kanatları altına bir arzuhâl sunmak istediğini söyler.

Şiir dört dördlüktür. Şiirde dördlükler (Ey) ünlemi ile başlamaktadır. Ayrıca 2. dördlüğün son iki mısraı noksandır. Yer yer kafiye bozuklukları da dikkati çeker.

Mısralar 11'er hecelidir ve hatasızdır.

Bu şiir sadece bu varyantta vardır.

Y₂ varyantında Garib'in ölüm haberinin gelmesi üzerine, kız kardeşi Güllü Hanım bir şiir daha söylemektedir.

Güllü Hanım bu şiirde, anasına Garib'i sorar. Garib'i öldürenlere beddua eder. Şiir dört dörtlüktür. "Nene benim hani Garip kardeşim?" mısraı nakarattır.

Şah Senem'in başkasıyla evlendirilmek istenmesi ve bu haberin Garib'e ulaştırılması çabaları bütün varyantlarda mühim bir yer tutar. Bu vesile ile çeşitli şahıslar birçok şiir söylerler.

Bütün varyantlarda Şah Senem, yanına Âşık Garib'in ana ve bacasını da alarak durumu anlatmak için bir bezirgânın önüne geçer, bezirgândan Garib'i bulup göndermesini ister.

Y₁-Y₂-Y₃-S₃-1967 ve 1968 T. Az. varyantları ile Karaim varyantında Garib'in anası ve bacası, Karaim varyantında Akçakız da, bezirgâna şiir söylerler.

Yazma varyantlar ve **S₃** ile 1968 T. Az. varyantında ilk şiiri Garib'in anası söyler. O, bu şiirinde "Oğul, oğul" demekten gözlerini kaybettiğini belirtir. Varyantlarda şiirin söyleniş şekli ve muhtevanın teferruatı farklıdır.

Y₁ varyantında şiir 4 dörtlüktür. Zöhre (Garib'in anası) Garib'i ne gibi sıkıntılarla büyüttüğünü ve gözünü nasıl kaybettiğini anlatır. Her dörtlükte "İki gözden oldum oğul diyu diyu" mısraı nakarattır.

Şiirde mısraların çoğunluğu 11 hecelidir. Ancak bazı mısralarda ölçü hatası vardır. Meselâ; ilk ve 2. dörtlüğün ilk mısraları 10 hecelidir.

Y₂ varyantındaki şiirde dört dörtlüktür. 2., 3. ve 4. dörtlükler **Y₁** varyantında aynen mevcuttur. Sadece ilk dörtlük **Y₁** den değişiktir. Bir de nakarat mısraı "Gözden oldum oğul oğul diyu ben" şeklindedir.

Mısralar 11 heceli olup ölçü ve kafiyesi düzgündür.

Y₃ varyantında şiir, 11 dörtlüktür. İlk iki dörtlüğü Garib'in anası tek başına, diğer dörtlükleri de bezirgânla karşılıklı söylerler.

Garib'in anası ilk iki dörtlükte yanındakileri tanıtır.

3. dörtlükte bezirgân kendini tanıtarak adının Hoca Ahmet olduğunu, onları görünce dilenci sandığını söyler ve özür diler.

Bundan sonraki dörtlüklerde Garib'in anası durumu anlatır ve oğlunu bulması için, bezirgâna yalvarır. Bezirgân da oğlunun adını sorar. "Bulayım oğlunu durmasun gelsin" nakaratı ile Garib'i bulup göndereceğine dair söz verir.

Mısralar 11 hecelidir. Ancak bir iki mısradaki hece fazlalığı vardır. (3. dörtlük 3. mısra 13, 8. dörtlük 3. mısra 12 hecelidir).

Şiirin kafiye örgüsü düzgündür.

S₅ varyantında Garib'in anası (Zöhre Banı), bezirgâna üç dörtlükle durumu anlatır. Nakarat mısrası "Canım çıktı oğul Garip demekten" şeklindedir.

Mısralar 11 heceli, ölçü ve kafiye yönünden sağlamdır.

1967 T. Az. varyantında Garib'in anası ile Bezirgâh, karşılıklı olarak, 6 dörtlük söylerler. Bezirgâh Hoca Ehmed, Garib'in, ölen babasının dostu çıkar. Durumu öğrenince "Haber ver oğlunu tapım getirim" nakaratlı şiir ile, oğlunun adını sorar. Garib'in anası oğlunun adını söyler ve "Gözden oldum oğul oğul demekten" mısramı nakarat olarak kullanır.

Mısralar 11 hecelidir. Ölçü ve kafiyesi düzgündür.

1968 T. Az. varyantında Garib'in anası, önce 3 dörtlükten meydana gelen bir şiirle kendi durumlarını anlatır. Bezirgâna Garib'i sorar. "Gözden oldum oğul oğul diye men" mısrası nakarattır.

Şiir 11 heceli olup ölçü ve kafiyesi hatasızdır.

Hanı (Garib'in anası) bu şiirden sonra bezirgânla karşılıklı olarak, bir şiir daha söyler. 1. ve 3. dörtlükte, bir önceki şiirdeki gibi, halini anlatır ve aynı nakarat mısralarını kullanır. 2. ve 4. dörtlükte bezirgân Hoca Ahmet, Hanı'ya oğlunun adını sorar ve onu bulup göndermeye söz verir.

Şiirin diğer özellikleri, bir önceki şiirin aynıdır.

Karaim varyantında bu epizota bağlı şiirlerin sırası değişiktir. Bezirgâna ilk şiiri Garib'in anası değil Akçakız söyler. Akçakız, 4 dörtlükle Garib'in gurbete gidişini, ölüm haberinin gelişini anlatır "Bize bir haber ver başın için" mısrası nakarattır.

Ölçü ve kafiye aksaklık yoktur.

Bu varyantta Garib'in anası Han Zöhre 5 dörtlükle oğluna haber gönderir. Dörtlüklerde "Ara bul, Karib'im, yolla, tez gelsin" mısrası nakarattır.

Şiir yapı bakımından sağlamdır.

Y₁-Y₂-Y₃-S₃-1967 ve 1968 T. Az. varyantları ile karaim varyantında Garib'in kız kardeşi de şiirler söylemektedir.

Şiirlerin söyleniş şekli ve muhtevası Y₁-Y₃ ve 1968 T. Az. varyantlarında benzerdir. Ancak teferruatda bazı farklar vardır.

Her üç varyantta da bu şiiri Garib'in kız kardeşiyle bezirgân karşılıklı söylemektedirler.

Y₁ de şiir 6 dörtlüktür. Garib'in bacısının söylediği 1., 3. ve 5. dörtlüklerde "..... durmasın gelsin" rediftir. Bezirgânın söylediği diğer dörtlüklerde "Yollayım karındaşını durmasın gelsin" mısraı nakarattır.

Y₃ de muhteva Y₁ ile aynıdır. Ancak teferruatda bazı farklar vardır.

Garib'in bacısı durumlarını anlatır, kardeşinin ismini söyler ve bezirgândan onu tez yollamasını ister.

Şiir 6 dörtlüktür.

1968 T. Az. varyantında Şehrabanı (Garib'in bacısı) ile bezirgân karşılıklı olarak 7 dörtlük söylerler. Bu dörtlüklerden dördü Şehrabanı'ya üçü bezirgâna aittir. Şehrabanı bezirgândan, Garib'i bulmasını ve göndermesini rica eder. "Söyle Garib'ime (3. dörtlükte, gardaşım) durmasın gelsin" mısraını nakarat olarak kullanır.

Bezirgân da cevabî dörtlüklerinde Garib'i bulup göndereceğini vaad eder.

Yukardaki üç varyantta da mısralar 11 hecelidir, ölçü ve kafiye bakımından hata yoktur.

Y₂ varyantında Garib'in kız kardeşi bezirgâna dört dörtlükten meydana gelen bir şiirle durumu anlatır. Şah Senem'in Şah Velet'e nişanlandığını, düşmanların güldüğünü ve "hısım-kavimin" yanlarına gelmez olduğunu söyler. "Beklerim yolları gelmedi kardaş" mısraını nakarat olarak kullanır.

Şiir 11 hecelidir. Ölçüsü ve kafiyesi düzgündür.

S₃ de şiirin muhtevası değişiktir. Garib'in kız kardeşi bu varyantta, Ağlamaktan gözlerinin kör olduğunu söyler. Son dörtlükte de Garib'in orta boylu olduğunu ve sağ yüzünde bir ben'in bulunduğunu belirtir. "Gaşlı gözlü benim Garip gardaşım" mısraını da nakarat olarak kullanır.

Mısralar genellikle 11 hecelidir. Ancak bazı mısralarda ölçü hatası vardır. Meselâ; ilk dörtlüğün 2. mısrası 8 hecelidir.

1967 T. Az. varyantında Garib'in bacısı 3 dörtlük söyler. Bezirgâna kendisini tanıtır. "Gözlerem yolları gardaş gelmedi" mısrası nakarattır.

Karaim varyantında, Garib'in kız kardeşine izafe edilen şiir 6 dörtlüktür. Ancak son iki dörtlük, hem muhteva hem de kafiye bakımından ilk dörtlüklerden ayrılmaktadır. Bu son iki dörtlükte Güllü Han (Garib'in kız kardeşi) bezirgândan Garib'i "Koç başı için yol sadakası" olarak bulmasını ister. Nakaratta da "Karib'i görürse hocam yollasın" şeklindedir. Halbuki ilk 4 dörtlükte Güllü Han, nakarat olarak "Karib adlı bir şöhremini gördün mü?" mısrasını kullanır. Kanaatimizce bu son iki dörtlük başka bir şiirden alınmıştır. Zira muhteva ve kafiye farkından başka Güllü Han, 4. dörtlükte mahlâs kullanarak şiiri bitirmiştir.

Varyantların çoğunda (Y₁-Y₂-Y₃-Y₄-Y₅-S₁-S₂-S₃-1967 T. Az. V. ve Karaim varyantlarında) Şah Senem, bezirgânla, sevgilisi Garib'e haber gönderir. Garib'i bulursa vermesi ve çabuk gelmesi için, Garib'in gurbete giderken nişan olarak bıraktığı tası ve tüzüğü bezirgâna verir.

Bu ortak muhtevaya rağmen varyantlardaki şiirler birbirlerinden epeyce farklıdır.

Y₁ ve Y₂ varyantlarında Şah Senem'le bezirgân, karşılıklı olarak, 10 dörtlük söylerler. İki varyanttaki dörtlükler, önemsiz farklarla, birbirinin aynıdır.

Bu şiirde Şah Senem, ilk dörtlüklerde, 7 yıldır hasret çektiğini belirtir ve sevgilisinin adının Aşık Garip olduğunu söyler.

Bezirgân, Şah Senem'i denemek için, oğlu ile evlenmesini teklif eder ve "Hoşça bir düğün" kuracağını söyler. Şah Senem, bu teklifi reddeder. Şiirin bundan sonraki dörtlüklerinde Şah Senem çektiği sıkıntıları anlatır, bezirgân da hiç oğlu olmadığını, sırf onu denemek için böyle bir teklifte bulunduğunu belirtir ve Garib'i bulacağına dair söz verir.

Şah Senem'in söylediği dörtlüklerde, Y₁ varyantında "Söyle o hayına durmasın gelsin" mısrası nakarattır. Y₂ de "O hayına" yerine, "Garib'ime" kelimesi gelmiştir.

Bezirgânın söylediği dörtlüklerde nakarat mısrası yoktur. Her dörtlükte "... durmasın gelsin" kelimeleri rediftir.

Her iki varyantta da şiir 11 heceli olup, ölçü ve kafiye bakımından sağlamdır.

Şah Senem'in bezirgânla söyleşmesi motifine bağlı şiir, Y₃ varyantında dört dörtlüktür.

Şah Senem, "levh u kalemd" alına yazısının yazılmış olduğunu, hep karalar büründüğünü belirtir, Hızır'ın verdiği tası bezirgâna, Garib'i tanısın diye, verir. Bezirgân da cevabî dörtlüklerinde Garib'i bulacağını vaad eder.

Mısralar genellikle 11 hecelidir. Fakat bazı mısralarda hece fazlalığı vardır. Meselâ, 3. dörtlükte ilk mısra 12 hecelidir.

Y₄ de bu motifle ilgili olarak iki ayrı şiir vardır. İlk şiirde Şah Senem tek başına 3 dörtlük söylemektedir. Burada Şah Senem, bezirgâna Garib'i sorar ve çabuk gelmesi için haber gönderir.

Şiir 11 hecelidir. Ancak son dörtlükte 3. mısra da iki hece noksanıdır.

Aynı varyanttaki ikinci şiirde, Şah Senem'le bezirgân söyleşirler. Şiirin tamamı 9 dörtlüktür.

Bezirgânın söylediği ilk dörtlükte, Şah Senem'den sevgilisinin ismini, 3. dörtlükte sevgilisinin verdiği bir nişanı olup olmadığını sorar.

Şah Senem, bu soruları cevaplandırdıktan sonra 6. ve 7. dörtlükleri ard arda söyler. Bu dörtlüklerde kendini ve yanındakileri tanıtır. Sevgilisinin Bağdat'a gidebileceğini söyler.

Şiir yapı bakımından hatahdır. Dörtlüklerden birinin (5. dörtlük) son iki mısraı eksiktir.

Mısralardan çoğunluğu 11 heceli olmasına rağmen, bir kısmında da hece noksanlığı bir kısmında da hece fazlalığı vardır. Meselâ; 2. dörtlükte 2. mısra 13, 7. dörtlükte 3. mısra 8 hecelidir.

Y₅ varyantında şiir 8 dörtlüktür. Bu dörtlüklerde hem anlam hem de yapı bakımından aksaklıklar vardır. Şiirin tamamı 8 dörtlüktür. Ancak dörtlüklerde mısraların bazıları noksanıdır.

2. ve 3. dörtlüklerde 3. mısralar eksiktir. 5. dörtlükte anlam bütünlüğü yoktur. Her mısra bir başka dörtlükten alınarak anlamsız bir yığın meydana getirilmiştir. İlk mısra ile son mısra aynıdır. 6. dörtlükteki 3. mısra bu dörtlükte 2. mısra olarak kullanılmıştır.

4. dörtlük ile son iki dörtlükte nakarat değişmiş, diğer dörtlüklerdeki “Gönder Garib’imi durmasın gelsin” nakarat mısraı bu üç dörtlükte “Eriştir selâmım ol derd-mende” şeklinde söylenmiştir.

Şiir 11 hecelidir. Kafiye bakımından sık sık aksamalar göze çarpar.

Yukardaki motiflere bağlı olarak sözlü varyantlarda da çeşitli şiirler söylenmiştir.

S₁ varyantında da Şah Senem’le bezirgânın söyleşmesini konu edinen şiir üç dörtlüktür. Bu dörtlüklerden ilkin ve sonuncusunu Şah Senem söylemektedir. Bezirgân söylediği dörtlükte Şah Senem’i oğluna almak istediğini, Garip gibi bir hayırsızdan vazgeçmesini belirtir. Şah Senem de bu teklifi kabul etmez.

Şiir hikâyenin akışına göre noksandır. Zira bezirgânın Garib’i aramaya söz vermesi belli değildir.

Şiir ölçü bakımından hatalıdır. Bazı mısralar 11, bazıları ise 10 hecelidir.

S₂ varyantında aynı motife bağlı şiir 6 dörtlüktür. Şah Senem, söylediği dörtlüklerle, hocaya, Garib’i bulması için, yalvarır. Hoca Garib’in nerede bulunabileceğini sorar ve bulup göndereceğine dair söz verir.

S₃ varyantında, Şah Senem’e izafe edilen şiirin muhtevası tamamen değişiktir. “Yazaram” redifli olan şiir üç dörtlüktür. İlk dörtlükte Senem, hocaya; Eğer Urum eline gidecek olursa, “Galem” alıp yâre selâm yazacağını, halini soracak olursa, “Ömrünü tamam yazacağını” söyler. Garib’in Mısır veya Halep’te bulunabileceğini belirtir. Son dörtlükte, eğer ölecek olursa. Akçakız’a 500 tümen para verilmesini vasiyet eder.

Şiir 11 hecelidir. Kafiyesi düzgündür.

1967 T. Az. varyantında şiir, 6 dörtlüktür. 1., 3. ve 4’ dörtlükleri Şah Senem, 2., 5. ve 6. dörtlükleri ise bezirgân söylemektedir.

Şah Senem, 7 yıldır hasret çektiğini ve sevgilisinin adının da Aşık Garip olduğunu söyler. Nakarat olarak da “Degilen Garib’e durmasın gelsin” mısraını kullanır.

Bezirgân söylediği dörtlüklerde kendi dertlerini sayar, “Uğruna canını koyup” Garib’i Rum’da Hint’te Yemen’de arayıp bulacağına dair söz verir.

Şiir ölçü ve kafiye bakımından hatasızdır.

Karaim varyantında, bu motifle ilgili olarak, Şah Senem iki ayrı şiir söylemektedir. Bu şiirlere bezirgânın cevabı yoktur.

İlk şiir 8 dörtlüktür. Şah Senem burada 7 yıllık mühletin bittiğini, bir gece önce başkasına nişanlandığını ve sevgilisinin adının Aşık Garip olduğunu söyler. Dörtlüklerde "Sevle Karib'ime durma-gelsin" mısraı nakarattır.

Şiirde mısralar 11 hecelidir. Ölçü hatası olmamasına rağmen, kafiye bakımından yer yer bozukluklar görülmektedir.

2. şiir beşer mısralık 8 bentten meydana gelmiştir. Her bentte ilk üç mısradan sonra :

Sevle Karib'ime durmasın gelsin
Gelsin de hem konca gülünü dersin

mısraları nakarattır.

Şiirin muhtevası bir önceki şiirle aynıdır. Ancak bazı teferruat farkları vardır. Şah Senem, bu şiirde; Garib'in gidişinden beri 7 yıl 2 ay geçtiğini, onun derdinden divaneye döndüğünü, bazılarının hiç halden anlamadığını, sevgilisinin ölüm haberini işittiklerini sayar ve Garib'in tez gelmesini ister.

Şiir 11 heceli olup ölçü ve kafiye bakımından düzgündür.

Y₁-Y₂-Y₃-S₁-S₂-S₃-S₄-S₅-1967 ve 1968 T. Az. varyantları ile Karaim varyantında bezirgânın Garib'i bulması ve haber vermesine bağlı olarak, Garip ve bezirgân çeşitli şiirler söylerler. Bu varyantların hepsinde (S₂ hariç) ilk şiir, Garib'in sevgilisini nasıl gördüğünü sormasını ve bezirgânın buna verdiği cevapları ihtiva eder. Ancak bu ortak muhtevaya rağmen şiirlerin teferruatları farklıdır.

Y₁ ve Y₃ varyantlarında şiirler birbirinin aynıdır. Garip, burada, bezirgânın getirdiği yüzük ve tası tanıyarak bezirgâna, Şah Senem'i nasıl gördüğünü sorar. Bezirgân da durumu anlatan şiirler söyler. Şiirin tamamı 20 dörtlüktür. Aşık Garip, ilk 10 dörtlükte Şah Senem'i, 2. 10 dörtlükte ise anasını ve bacısını sorar. (Y₁ de, Y₁ deki son dörtlük yoktur).

Aşık Garip, ilk dörtlükte hocaya, tası nasıl aldığını, 3. dörtlükte Tiflis dağına nasıl aştığını, Şah Senem'i kime verdiklerini ve onun al mı, kara mı giydiğini sorar. Bezirgân, Senem'in tası kendi eliyle verdiğini, yolunu kesip durumu anlattıklarını, Şah Senem'i Şah Velet'e verdiklerini ve onun karalar giydiğini söyler.

Garip bunları öğrendikten sonra anasının ve bacısının durumlarını merak eder ve "Canım Hoca nice gördün ninemi" nakaratı ile onların al mı kara mı giydiklerini öğrenmek ister. Bezirgân da, Tiflis'te "Garip öldü" diye bir haber yayıldığını, bu yüzden ana ve bacısının karalar giymiş yaşlı olduklarını söyler. Daha sonra anasının ağlamaktan gözlerinin kör olduğunu ilâve eder.

Y₁ deki son dörtlük şiirin genel muhtevasına aykırıdır. Bezirgânın söylediği bu dörtlükte, o, Garib'i bulmak için bütün malını sarfettiğini ve sadece bir yüzününün kaldığını belirtir. Dörtlüğün son mısrasında o yüzüğünde paşaya verip Garip'i kurtaracağını söyler.

Şiirde mısraların çoğu 11 hecelidir. Ancak zaman zaman ölçü hataları görülmektedir. Meselâ; İlk dörtlüğün ilk mısraı 12, 3. dörtlüğün 2. mısraı 13, 4. dörtlüğün 3. mısraı 9 hecelidir.

Kafiye örgüsünde ahengi bozacak bir aksaklık yoktur.

Y₂ varyantında aynı epizota bağlı olan şiir 8 dörtlüktür. Muh-teva yukardaki varyantlara benzer. Ancak 3. dörtlükte Garip, Şah Senem'in gelin mi kız mı olduğunu sorar.

Garib'in söylediği dörtlüklerde; "Canım hoca nice gördün Senem'i?" bezirgânın söylediği dörtlüklerde ise "Ağlar sızlar gördüm, Garip, Senem'i" mısraları nakarattır.

Şiirin ölçüsü ve kafiyesi normaldir.

Sözlü varyantlarda bu epizota bağlı olan şiirler ya hiç yoktur, yahut ta çok dağınık ve estetik yönden zayıftır.

S₁ varyantında şiir üç dörtlüktür. İlk iki dörtlüğü Aşık Garip söyler. Bu dörtlüklerde, Şah Senem'in gelin mi kız mı olduğunu sorar. "Aman hoca nece gördün Senem'i?" mısraı nakarattır.

Bezirgân Garib'in bu iki dörtlüğüne tek dörtlükle cevap vererek Şah Senem'in kız olduğunu bildirir.

Şiirin ölçüsü ve kafiyesi düzgündür.

S₂ varyantında şiir iki dörtlüktür. Dörtlüklerden birini Garip, diğerini bezirgân söylemektedir.

S₃ varyantında da bu epizota bağlı olan şiir S₂ teki gibidir.

İki varyantta da Garip, Şah Senem'in gelin mi kız mı olduğunu sorar. Bezirgân da kız olduğunu söyler.

Şiirlerin ikisi de 11 hecelidir. Kafiye yönünden de düzgündür.

S₂ varyantında şiir, diğer sözlü varyanttakilere nazaran, daha zengin muhtevalıdır. Şiirin tamamı 6 dörtlüktür.

Garip, "Baba neçe gördün Senem'i (nenemi)" nakaratı ile Senem'i ve anasını sorar. Bezirgân da "Ağlar sızlar gördüm Senem'i (nenedi)" nakaratlı dörtlüklerle cevap verir.

1968 T. Az. varyantında şiir 8 dörtlüktür. Diğer varyantlarda ki şiirden tek farkı nakarat mısraının değişik olmasıdır. Bu varyantta nakarat olarak "Aman hacc harda gördün Senem'i" mısraı kullanılmıştır.

Bezirgânın söylediği dörtlüklerde nakarat mısraı "Dur ayağı, veten sarı, sen yeri" şeklindedir.

Karaim varyantında Garip, sevgilisini, ana ve bacasını iki ayrı şiirle sorar.

İlk şiir 6 dörtlüktür. Muhteva diğer varyantlarla aynı olmakla beraber, teferruat epeyce farklıdır. Garip, söylediği dörtlüklerde "Hoca, nice gördün benim Sine'mi?" mısraını nakarat olarak kullanarak hangi senede Tiflis'e vardığını sorar. Dertlerinin çokluğundan şikâyet eder.

Bezirgân da cevap olarak, ölüm haberi geldiği için anasının, bacasının ve Şah Sine'nin yasta olduğunu, onu bulmak için kendisini gönderdiklerini, bir emanet tas getirdiğini söyler.

Son varyantlarda şiir, 11 heceli olup ölçü hatası yoktur. Kafiye bakımından da sadece Karaim varyantında yer yer bozukluklar vardır, diğer varyantlarda kafiye normaldir.

Karaim varyantındaki 2. şiir dört dörtlüktür. Garip, söylediği ilk dörtlükte anasını, 2. dörtlükte de bacasını sorar. Hoca da Garib'e anasının belinin büküldüğünü ve gözlerinin kör olduğunu söyler. Bacasını da gözlerini yaşlı gördüğünü anlatır. Şiirde mısralar 11 hecelidir. Ancak sadece 3. dörtlükte son iki mısraın hece sayısı 12 dir.

S₂ varyantında bu epizotla ilgili entrika ve şiirler tamamen değişiktir.

Aşık Garip, kahvede çalıp söylerken sevgilisinden haber geldiğini anlar. Henüz bezirgânla görüşmediği halde (..... haber geldi bana) redifli bir şiir söyler.

Şiir üç dörtlüktür. İlk dörtlükte, 7 yıldır gurbette olduğunu, gonca gülünden ayrı düştüğünü anlatır. 2. dörtlükte haberi getiren hocayı içeri almalarını rica eder.

Şiir 8 heceli olup ölçü ve kafiyesi muntazamdır.

Bu varyantta Garip, 2. bir şiir daha söyler. Burada o, sevgilisinden gelen mektubu okumuştur. Şah Senem, mektubunda "Durmayıp gelesin", "Çöllerde galmıyasın" diye yazmıştır. Şiir, "Ohu-yannar hep ağlasın" nakaratlı olup üç dörtlükten meydana gelmiştir.

Mısralarda ölçü ve kafiye düzgündür. Hece sayısı da 8 dir.

Y₁-Y₅-S₄-S₇-S₈ varyantlarında bu epizota bağlı şiirler verilmemiştir.

6 — Aşık Garib'in Dönüş Hazırlıkları ve Yoldaki Maceralarıyla İlgili Şiirler :

a) Yolculuk hazırlıkları (Haleb'den ayrılana kadar) ile ilgili şiirler :

Aşık Garip, bezirgândan sevgilisine dair haberi alınca, yola çıkmak için hazırlıklara başlar. Ancak Garip, Haleb'e ilk geldiği sırada Haleb paşasına, hayatta kimsesi olmadığını söylemiştir. Bu haberi alınca, paşaya söylemekten korkar. Bu korkusunu, Y₃ varyantında bezirgâna bir şiirle anlatır. Şiir üç dörtlüktür. İki dörtlüğü Garip, birini de bezirgân söyler. Garip, söylediği dörtlüklerde, paşaya, yalan söylemek zorunda kaldığını, "Korkarım duyarsa öldürür beni" nakaratı ile anlatır. Bezirgân da cevap olarak üzülmemesini, bir yüzüğü kaldığını onu da paşaya verip affettireceğini söyler.

Şiir 11 heceli olup, ölçü ve kafiye yönünden hatasızdır.

1967 T. Az. varyantı ile Y₃ varyantında bezirgân paşaya giderek Garib'i affettirir. Sadece Karaim varyantında Garip, bizzat giderek paşadan af diler.

Y₃ varyantında bezirgân paşanın affettiğini bildiren haberi Garib'e bir şiirle anlatır. Garib de buna cevap ver.

Şiir 6 dörtlüktür. Bezirgân söylediği dörtlüklerde paşanın Garib'i affettiğini ve hemen dostuna gitmesini "Var Garim'im sağlık ile gidesin" nakarat mısraı ile bildirir. Garip de cevabî dörtlüklerinde bezirgâna dualar eder.

"Ben gideyim hoca elveda seni" mısraı nakarattır.

Karaim varyantında Garip, bezirgândan sevgilisiyle ilgili haberi alınca doğru paşaya giderek, iki dörtlükten meydana gelen bir şiirle, izin ister. Bu dörtlüklerde, Senem'in elden gittiğini belirterek, "Hak versin muradın, ver muradımı" mısraını nakarat olarak kullanıp paşaya yalvarır.

1967 T. Az. varyantında da haberi alınca Garip, paşaya giderek bir türkü söyler. Paşa çok beğenir ve onu yanında alıkoymak ister. O zaman Garip, "İzin ver paşa men gedim" nakaratlı üç dörtlük söyler.

Şiir 8 hecelidir. Son dörtlükteki 3. mısra hariç, kafiye düzgündür.

Diğer varyantlarda bezirgânın paşadan izin alması ile ilgili şiirler verilmemiştir.

Varyantların çoğunda (Y₁-Y₂-Y₃-S₅-1967 ve 1968 T. Az. varyantları ile Karaim varyantı) paşa izin verdikten sonra, Garip, paşayla vedalaşmak için bir şiir daha söyler.

Y₁-Y₂ varyantlarında Garip, "Ağlarım" redifli şiiri söyleyerek paşayla vedalaşır. Her iki varyanttaki şiir birbirinin aynıdır.

Garip bu şiirde, çarh-ı felekten şikâyet eder, sulasına gitmesi gerektiğini anlatır.

Şiirde mısralar genellikle 11 hecelidir. Ancak Y₁ varyantında, ilk dörtlüğün sonu iki mısra 14 hecelidir.

Kafiye her iki varyantta da düzgündür.

Y₃ varyantında Garip, paşa ile vedalaşıp, dışarı çıktıktan sonra, düğüne bir gün kaldığını düşünerek "Kuş olsam yetişemem" diye ağlamağa başlar. Bu çaresizliğini 5 dörtlük bir şiirle anlatır. Şiirin muhtevası Y₁ ve Y₂ deki "Ağlarım" redifli şiirin muhtevasına benzemektedir. Ancak bu varyantta teferruat daha zengindir. Garip burada çaresizliğini anlatır ve ne yapması gerektiğini sorar.

Şiir 11 heceli olup mısralardan bazılarında kafiye çok zayıftır.

1967 T. Az. varyantında "Ağlarım" redifli şiirin söyleniş sebebi değişiktir. Garip, paşanın yanından ayrılıp dışarı çıkınca "Tipi, boran" la karşılaşır. Sulasına gidemeyeceği korkusuyla bu şiiri söyler. Şiir üç dörtlüktür.

Garip, bu varyantta, yola çıkınca sevgilisini düşünüp "Ağlarım" redifli bir şiir daha söyler. Şiir üç dörtlüktür.

Bu varyanttaki iki şiirin de diğer özellikleri Y₂ deki gibidir.

1968 T. Az. varyantında ise şiirin bağlı olduğu entrika tamamen değişiktir. Garip, Halep'ten ayrılıp yola çıkmış, Erzincan dağlarında tipiye yakalanmıştır. Ayrıca atı da çatlayıp ölmüştür. Sevgilisine hasret gideceğine üzülererek, çaresiz kalışını üç dörtlülle anlatır.

Y₁-S₃-1967 ve 1968 T. Az. varyantlarında Garip, paşa ile veda-laşırken, paşanın isteği üzerine bir türkü daha söyler. Bu türkü de sevgilisinin "Gelsin" diye haber göndermiş olduğunu belirtir ve paşadan yardım ister.

Y₂ varyantında şiir dört dörtlükten meydana gelmiştir. Garip, bu dörtlüklerde paşanın merhamet etmesini, Senem'den haber geldiği için, bağrının ezik olduğunu söyler ve paşadan harçlık ister. Her dörtlükte "Gelsin diyu ısmarlamış sevdiğim beni" mısraı nakarattır.

Mısralarda hece sayısı değişiktir. Meselâ; ilk dörtlükte ilk mısra 14, 2. ve 4. mısralar 13 er, 3. mısra da 11 hecelidir.

Aynı muhtevalı şiir 1967 ve 1968 T. Az. varyantlarında, çok küçük farklarla birbirinin aynıdır. Her iki şiir de üçer dörtlüktür. Ölçü ve kafiye yönünden hatasızdır. "Gelsün diyip ısmarlamış yâr menî" mısraı her iki varyantta da nakarattır.

S, varyantında Aşık Garip bu şiiri, paşadan izin alırken söyler. Şiir üç dörtlüktür. (Ancak anlatıcı 2. ve 3. dörtlüklerin 3. mısralarını hatırlıyamıyor)

Garip bu şiirde Halep paşasına "İstersen azad eyle, istersen öldür" diye yalvarır. Nakarat mısraı "Senem ısmarlayıp gel ha gel deyip" şeklindedir.

Y₃ varyantında, Garip, gerdeğe bir gün kaldığını öğrenince bir şiir söyler. Şiir yapı ve muhteva bakımından bütün varyantlardan farklıdır.

Şiir, bir iki mısraı bozuk olmakla beraber, aruzla yazılmıştır. Vezin; fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün'dür. "Bir kimsenin" kelime-leri rediftir. Şiirde Garip sevgilisinin ince belli, gül yanaklı, keman kaşlı, ay yüzlü, ahu tenli, bülbül dilli ve gümüş tenli olduğunu söyler. Görüldüğü gibi mazmunlar halk şiirine yabancı olan divan mazmunlarıdır. Mısralarda farsça kaideye göre teşkil edilmiş terkipler geniş yer tutmaktadır.

Y_1 - Y_2 ve S_5 varyantlarında Garip, Arsladedeoğlu kahvesine gelince, oradaki arkadaşları ile vedalaşır. Bu vesile ile şiirler söyler. Küçük teferruat farkları olmakla beraber, varyantlar arasındaki muhteva farkı mühim değildir. Garip, söylediği ilk şiirde; Memleketinden nağme geldiğini ve hemen gitmesi gerektiğini söyler.

Şiir 8 hecelidir. Y_1 de bir iki mısırda hece fazlalığı vardır. Kafiye (-k-) sesine dayalı olup "Varayım gideyim" kelimeleri de rediftir.

Y_1 ve Y_2 varyantlarında Garip, kahvede bir türkü daha söyler. Bu türküde, sılasından haber aldığını ve bu haberin belini büktüğünü, sevgilisine verdiği nişanı bir bezirgânın getirdiğini belirtir. Her iki varyanttaki şiir, küçük teferruat farklarıyla, birbirinin aynıdır.

Şiir dört dörtlüktür. Mısralar 11 heceli olup kafiye (-e) sesine dayalıdır. Sadece Y_1 deki şiirde ilk dörtlüğün son mısrası ile 3. dörtlüğün son mısrası kafiye bakımından diğer mısralardan farklıdır.

S_5 te aynı motife bağlı şiir üç dörtlüktür. Ancak 2. dörtlüğün 2. mısrası ile 3. dörtlüğün 3. mısrası noksandır. (Ancak bu noksanlık şiirin aslında değildir. Hikâyeci bu mısraları unutmuştur).

Garib'in Halep'te vedalaşma motifine bağlı olarak söylediği şiir, Karaim varyantında tamamen değişiktir.

Şiir 5 er mısralık 6 benttir. Son iki mısra her bentte nakarat olarak kullanılmıştır.

Mısralar 11 heceli olup ölçü ve kafiyesi düzgündür.

S_3 ve S_6 varyantlarında macera epeyce değişiktir. Bu varyantlarda Halep paşasının kızı Garib'e âşık olur. Garib'in gideceğini öğrenince, önünü keserek, gitmemesi için yalvarır. Bu vesileyle kızla Garip arasında karşılıklı şiirler söylenmiştir.

S_3 te şiir 6 dörtlüktür. İlk dörtlükte Halep paşasının kızı (Şahı Güzel), şah kızım, "Anamın babamın bir tek gözüyüm" diyerek Garib'in Halep'te kalmasını ve kendisiyle evlenmesini ister. Garip, cevabî dörtlüklerinde, gülü bırakıp dikene konamayacağını, gitmeye mecbur olduğunu anlatır. Kız 3. ve 5. dörtlüklerde Garib'e âşık olduğunu, önce kendisiyle evlenip sonra bir başkasını da alabileceğini açıklar. Bu iki dörtlükte "Eğlen Garip eğlen, kal bizim elde" mısrası nakarattır. Garip, dördüncü ve altıncı dörtlüklerde, Haleb'in gurbet olduğunu, vatana gitmesi gerektiğini ve kalmasının hata olacağını

tekrarlar. Garib'in söylediği her üç dörtlükte de nakarat "Yol ver Şahı'm yol ver, ben gider oldum" mısraıdır.

Ölçü bakımından mısralar karışıktır. Çoğunlukla 11 li olmasına rağmen bazı mısralar 10 lu, bazıları 8 li, bazıları da 13 lüdür.

Şiirin kafiye düzeni de bozuktur.

Aynı muhtevalı şiir S_6 de 6 dörtlüktür. Ancak kızın söylediği 2. dörtlük, 6. dörtlük olarak tekrar söylenmektedir.

Şiir bütün özellikleriyle S_3 tekine benzer. Sadece Şahı Güzel'in söylediği dörtlüklerde nakarat "Eğlen Garip eğlen, sar beni burda" şeklindedir.

Bazı varyantlarda (Y_1 - Y_2 - S_2 - S_3 - S_5 - Karaim) Garip, çeşitli sebeplerle Halep şehrine bir şiir söyler.

S_2 ve S_3 varyantlarında Garip, Halep'ten ayrılıp, bir müddet gittikten sonra mola verir. Dinlenirken Halep şehrini uzaktan görür. Şiiri o zaman söyler.

S_2 ve S_3 te şiir, Arslandedeoğlu kahvesinde Garib'in arkadaşlarıyla vedalaşması sırasında söylenmiştir.

S_3 ve Karaim varyantında ise Garip bu şiiri Halep'ten çıkacağı sırada söyler.

Bu varyantların hepsinde muhteva aynıdır. Garip, Halep'te uzun müddet kaldığını ve çok nimetini gördüğünü söyler. Haleb'i gariplerin yatağı olarak niteler. Güzelleri över. Artık gitmek zorunda kaldığını belirterek Haleb'in "Şen olmasını" ve hakkını helâl etmesini ister.

Bütün varyantlarda şiir 8 hecelidir.

Varyantlardaki bu ortak muhtevaya rağmen dörtlük sayısı ve teferruat bakımından bazı farklar vardır.

Y_1 de şiir dört dörtlüktür. Dörtlüklerde "Halep şehri" rediftir.

Y_2 varyantında dörtlük sayısı beştir. Y_1 de bulunmayan 3. dörtlükte Garip, Haleb'in bahçesine bağına "Şeh olsun" diye temennide bulunur, şehri evliyalara yatağı olarak niteler.

S_2 de teferruat farkı daha çoktur. Dörtlük sayısı üç olmasına rağmen Garip burada, dostları ile "Karıştığını", serveti Halep'te bulduğunu söyler. "Helâl eyle Halep şehri" mısraı nakarattır.

S₃ de şiir iki dörtlüktür. Aynı dörtlükler, bazı kelime farkları ile, Y₁ ve Y₂ de aynen mevcuttur.

S₃ de ise dörtlük sayısı üçtür. Garip, ilk dörtlükte sevgilisini över. 3. dörtlükte de sevgilisinden nağme geldiğini belirtir. "Şen olası Halep şehri" mısraı nakarattır.

Karaim varyantında şiir dört dörtlüktür. Bu şiirde Garip, birçok yiğidin Haleb'e geldiğini fakat çoğunun murada eremeden öldüğünü halbuki kendisinin murat aldığını belirterek nazlı yâriden haber aldığı için gözünün yollarda kaldığını söyler.

Her dörtlüğün son mısraı 9 hece olmuştur. Bu fazlalık diğer varyantlardaki "Şehri" kelimesinin bu varyantta "şeheri" şeklinde söylenmesinden ileri gelmektedir.

b) Garib'in yoldaki maceralarıyla ilgili şiirler :

Garib'in Tiflis'e dönüş yolculuğu esnasında atı çatlayarak ölür. Çaresiz kalan âşık, birçok şiir söyleyerek Tanrıdan ve birçok kut-sal şahıstan yardım ister.

Y₁ de Garib'in atı ölünce, bir müddet yaya yürür. Takatı kesilince "Garibim sılama gönderin beni" nakaratlı 5 dörtlük söyler. Bu dörtlüklerde, gurbette çaresiz kaldığını ve sılanın çok uzak olduğunu belirtir. Kerbelâ'da yatan Hasan Hüseyin'den, Tanrı'nın aslanı Hz. Ali'den, Hızır'dan ve 18000 alemleri yaratan Allah'tan yardım ister.

Şiirin ölçüsü bozuktur. Bazı mısralar 13, bazıları 11, bazıları da 10 hecelidir.

Kafiye bakımından da, bazı zaafırlar olmakla beraber, büyük bir ahenksizlik mevcut değildir.

Y₂ de şiir 7 dörtlüktür. Garip burada, Şam civarında yatan erenlerden, çöllerin bekçisi "Şems-i Çırak" tan, Hızır'dan, Hz. Musa'dan, "Bağdat civarında yatan İmam-ı Azam" dan, Hz. Ali'den ve Tanrı'dan, yardım ister.

S₁ de Garip, Kemah dağlarında tipiye yakalanır. Kış günü onu dağ başında bırakmaması ve murada erdirmesi için tek bir dörtlükle Tanrı'ya yalvarır.

S₃ de şiir iki dörtlüktür. Garip, Tanrı'ya, "Bu belâdan kurtarması için" yalvarır ve yolların bekçisi Şah-ı Çırak'tan yardım ister. Her dörtlükte "Garib'im sılaya gönderin (2. dörtlükte, yetirin) beni." mısraını tekrarlar.

1967 ve 1968 T. Az. varyantlarında şiirler birbirinin aynıdır. Garip, burada şahların hasından, Hızır'dan ve Tanrı'dan yardım ister. Şiir üç dörtlüktür. "Gerib'em vetene sen yetir meni" mısraı nakarattır.

Y₁-Y₂ ve Karaim varyantında Garip, yolculuk sırasında başka şiirler de söylemektedir. Bu şiirlerde de çaresizlik ve yardım isteme başlıca konulardır.

Y₁ de şiir dört dörtlüktür. İlk dörtlükte felekten şikâyet eden Garip, 2. dörtlükte, Tiflis'in suyunu içemediği, nazlı yarin boyunu göremediği için hayıflanır. 3. dörtlükte Hızır'ı imdada çağırır. "Felek beni taş a çaldı neyleyim" mısraı nakarattır.

Y₂ de aynı motife bağlı olan şiir dört dörtlüktür. 3. dörtlük Y₁ de 2. dörtlük olarak aynen mevcuttur.

Garip, ilk dörtlükte muradına eremediği için ağlar. Diğer dörtlüklerde ecelin baş ucuna dikildiğini, kendisinin nerede vatanın nerede kaldığından yakınır.

Karaim varyantındaki şiir, bazı teferruat farkları olmakla beraber, Y₂ deki şiirle aynıdır.

Yukarıda söz konusu ettiğimiz ve kafiye düzenini vermediğimiz şiirlerin hepsinde, kafiye örgüsü düzgündür.

Y₁-Y₂ ve Karaim varyantlarında Garip, çaresiz kalınca, Tanrı'dan ve peygamberden yardım isteyen bir şiir daha söyler.

Y₁ de şiir dört dörtlüktür. İlk dörtlükte, ismi hürmetine, Tanrı'dan 2. dörtlükte, arap at donunda olan, kanına kudret kanı karışan ve çarhın damenini tutandan, 3. dörtlükte Belkıs'ın haberini Hüdhüd'den alandan (Hz. Süleyman), son dörtlükte ezeli Cebrail'i yere indirenden imdad ister.

Mısralarda hece sayısı değişiktir. Genellikle mısralar 11 heceli olmakla beraber, 13 lü, 12 li ve 10 lu mısralarda vardır.

Y₂ de şiir 5 dörtlüktür. 4. dörtlük hariç, diğer dörtlükler, Y₁ de bazı kelime değişiklikleri ile aynen mevcuttur. 4. dörtlükte Garip, "Bir söyleyüp ölüleri diriltin" den yardım ister.

Karaim varyantında aynı muhtevalı şiir üç dörtlükten meydana gelmiştir. Garip, bu şiirde, "Kendi kendilerine zindanda kalan", "Gürleyip üstüne ejderha ve ak topuk parmağın çekenden" imdad ister.

Şiirin 2. ve 3. dördlüğünde anlam, muhtevaya uygun değildir. 2. dördlükte vatandan uzak bırakmamasını, eğer kim olduğunu bilmezse geriden sormasını, dört köşeyi yürüden (?) den ister.

Mısraların çoğu 11 hecelidir. Fakat bazı mısralarda ölçü bozuktur. Meselâ; İlk dördlüğün 1. ve 3. mısraları 13 er, yine ilk dördlüğün 2. mısraı ile 4. dördlüğün son mısraı 10 ar, 2. dördlüğün 3. mısraı 12 hecelidir.

Âşık Garip, Hızır'ın atına binerek Tiflis'in kenarına gelir. Bazı varyantlarda (Y₂-S₃-1967 T. Az. ve Karaim varyantlarında) Garip, Tiflis'i gördüğü için şükreder. Bu vesile ile şiirler söyler. Varyantlarda bu şiirler farklıdır.

Y₂ de şiir dört dördlüktür. "Şükür gördüm seni Tiflis" mısraı nakarattır. Garip, bu şiirde erenlerin yardımı ile geldiğini, Senem'in köşkünün görüldüğünü söyler ve sevincini belirtir.

Şiir 8 hececli olup, ölçü ve kafiye bakımından düzgündür.

S₃ te şiir iki dördlüktür. Âşık ilk dördlükte, himmetle geldiğini ifade eder. 2. dördlükte de sevgilisini sorar. Her iki dördlükte "Şükür gördüm seni Tiflis" mısraı nakarattır.

1967 T. Az. varyantında Garip, Tiflis'e gelişini coşkun bir ifadeyle anlatır. Şiir üç dördlüktür. İlk dördlükte, başından bir kavga geçtiğini ve doyuncaya kadar Tiflis'i seyretmek istediğini söyler. 2. dördlükte Senem'in köşkünü gördüğü için sevinir. Son dördlükte de Tiflis'e "Geldiğimi yâre söyle" diye hitap eder. "Ahir çattım sene Tiflis" mısraını nakarat olarak kullanır.

Karaim varyantında Garip, Tiflis'in kenarına gelince, "Hoşça gördüm vitan seni" nakaratı ile dört dördlük söyler.

İlk dördlükte gafletten uyandığını 2. dördlükte, Şah Sine'nin köşkünün görüldüğünü, 3. dördlükte bu toprakların Şah Sine'nin toprağı olduğunu, son dördlükte de kendi memleketine geldiğini, sevinerek, anlatır.

Şiirde mısralar 8 hecelidir. Sadece ilk dördlüğün 3. mısraında bir hece noksanlığı vardır. Kafiye bakımından herhangi bir hata mevcut değildir.

Y₁ varyantında bu şiiri ihtiva etmesi lâzım gelen sayfalar yırtılmıştır.

Y₂-S₃ ve Karaim varyantlarında Garip, Tiflis'e girmeden evvel bazı şiirler daha söyler.

Y₁ de Garip, türkü söylerken bir bülbül görür. Bülbüle dört dörtlükten meydana gelen bir şiirle hitap eder.

İlk dörtlükte, bülbüle, eşinden ayrıldığı için mi figan ettiğini sorar. Diğer dörtlüklerde, 7 yıldır hasret çektiğini, kendisinin ölüm haberini götürüp, sevgilisini başkalarına verdiklerini v.s. anlatır.

Şiirin ne ölçüsünde ne de kafiyesinde düzen vardır. 14 heceli mısra olduğu gibi 9 heceli mısralar da mevcuttur. Ancak her dörtlüğün son mısraında "Diyu diyu" kelimeleri rediftir.

S₃ te Çarip, Gocur Dağın'dan Tiflis'e bakar ve Tiflis'in güzellerini öven bir şiir söyler.

Şiir üç dörtlüktür. İlk dörtlükte Gocur'un dağına çıktığını, Tiflis güzellerinin görüldüğünü ve Şah Senem'in bağına geldiklerini söyler. 2. dörtlükte Tiflis güzellerinin "Beyaz topuğa mehmez tuman", giydiklerini anlatır.

Mısralar 8 hecelidir. Ölçü ve kafiye düzgündür.

Y₁-Y₂-S₃ ve 1967 T. Az. varyantında Garip, bülbüllerin ötüşüne cevap olarak bir şiir daha söyler. Bülbüllerin ötüşü ona sevgilisini hatırlatmıştır.

Y₁ varyantında şiirin baş kısmını ihtiva eden yapraklar yırtılmıştır. Ancak şiirin son dörtlüğü mevcuttur. Bu dörtlükte Garip, dillere destan olduğunu söyler ve Halebî zindan, vatanı gülüstan olarak niteler.

Y₂ de Garip, "Ötme garip bülbül, gönül şen değil" nakaratlı dört dörtlük söylemektedir. Bu dörtlüklerde Garip, bülbüle neden çukurovada yattığını sorar (Buradaki çukurova sözü mâlum bölgeyi değil, bir çukurluğu ifade etmektedir.) 2. dörtlükte sıladaki sevgilisinin onu terkettiğini, 3. dörtlükte "Sevgilisi aklına düştüğü için" üzüldüğünü belirtir.

Son dörtlük Y₁ deki son dörtlüğün aynıdır.

Şiir 11 hecelidir. Ölçü ve kafiye bakımından sağlamdır.

S₃ te Garip, aynı vesile ile üç dörtlükten ibaret bir şiir daha söyler.

"Ötme bülbül garip gönül şen değil" mısraı nakarattır. İlk dörtlükte Garip, bülbüle neden çukurovada yattığını sorar. 2. ve 3. dörtlüklerde ise, kendi durumunu anlatır.

Aynı varyantta, diğer varyantlarda bulunmayan, iki şiir daha vardır. Bunlardan ilkinin Garip, evine gelirken yolda suya gelmekte olan bir gurup kıza rastlar, (içlerinde kız kardeşi ve Ağcakız'da vardır), onlara hitaben söyler.

Garip, bu şiirde, sevgilisinin eline selâm gönderir, sevgilisinden yaralarına el sürmesini ister. Ayrıca sevgilisinin meclisinde bir gül olmayı, onun bu gülü gerdanına takmasını diler.

11 heceli olan şiirin ahenk unsurları düzgün kullanılmıştır.

Bu varyanttaki ikinci şiiri Garip, gurbete giderken Şah Senem'le vedalaştığı bağda söyler. Üç dörtlülük olan şiirde, bağın değişmediğini, halbuki Şah Senem'in ele gittiğini ve artık kendisini tanımayacağını söyler.

"Bağı bağdı men Senem'den ayrıldım" mısraı nakarattır.

1967 T. Az. varyantındaki şiir üç dörtlülüdür. Bazı teferruat farkları olmakla beraber şiir, Y₂ deki şiire benzemektedir.

Garip, burada, bülbülün bahçe ve bağlarda "Ceh ceh" vurduğunu, bülbülün ötmesiyle "Bahar-yaz"ın geleceğini, sevgilisinin kendinden vazgeçeceğinden korktuğunu ve Haleb'de çok ağlayıp sızladığını ifade eder. "Garip garip ötme gönül şen değil" mısraı nakarattır.

Şiirin diğer özellikleri Y₂ deki şiirle aynıdır.

Varyantların çoğunda (Y₁-Y₂-Y₃-S₂-S₃-S₅-S₆-1967 ve 1968 T. Az. varyantları ile Karaim varyantı) Aşık Garip, Tiflis'e girince doğru anasının evine gelir. Anasına ve bacısına kendini tanıtmaz. Garib'in anası ve bacısıyla konuşmaları sırasında birçok şiir söylenmiştir.

Y₁ de Garib'in evine gelişini, anası ve bacısıyla karşılaşmasını ihtiva eden sayfalar yırtılmıştır.

Y₂ de Garip, kendini Aşık Garib'in çırağı olarak tanıtip anasının evine girer. İçerde, gurbete giderken duvara astığı ve "Teli koparsa ya öldüğümü, ya da geldiğimi anlayın" diye tenbih ettiği sazının bir teli kopar. Anası ve bacısı feryat etmeğe başlarlar. Bunun üzerine Aşık, garip kelimesini tevriyeli olarak kullanıp kendini tanıtmıya çalışır. Anası birşey anlamaz ve "Oğul haçan gelür Garip" nakaratlı dörtlülüklerle oğlunu sorar.

Şiir karşılıklı olarak söylenen 10 dörtlülükten meydana gelmiştir. Garip(gelip misafir olduğunu, kendisinin "Garib'in" çırağı ol-

duğunu ve ustasının yolda kalmayıp akşama sabaha geleceğini, düşmandan intikam alacağını söyler. Nakarat olarak "Ana ben Garib'im garip" mısraını kullanır.

Anası da cevabı dörtlüklerinde, oğlundan haber getirdiği için Garib'e "Ağzına kurban olayım", "Yoluna güller döşeyim" diye iltifat eder ve oğlunun ne zaman geleceğini sorar. Daha sonra Şah Senem'in durumunu anlatır ve düğünün kına gecesinin yapıldığını söyler.

Şiir 8 hecelidir. Kafiye yapısı sağlamdır.

Y_1 teki şiirin muhtevası Y_2 dekinin aynıdır. Ancak şiirin ölçüsünde ve teferruatta farklar vardır.

Garip, söylediği 2. dörtlükte, kız kardeşinden, duvardaki sazı indirmesini ister. Anası sazı vermek istemez. Daha sonraki dörtlüklerde Garip, 7 yıl Halep'te ve Şam'da dolaştığını belirtir, gelip Tiflis'e kavuştuğu için Tanrı'ya şükreder. Şiir 11 dörtlüktür. Bunlardan altısını Garip, beşini de Garib'in anası söylemektedir. Mısraların ilk serisi 11 hecelidir. Bazı mısralarda ölçü bozuktur. (Meselâ; İlk dörtlüğün 2. ve 4. mısraları 10, 3 dörtlüğün ilk mısraı ile 4. dörtlüğün 3. mısraı ve 9. dörtlüğün ilk mısraı 12 hecelidir).

Bu varyantta Garib'in, anası ile söyleşmesi epizotu hikâyenin sonunda tekrar görülmektedir. Yeri geldiğinde ayrıca bahsedilecektir.

S_2 de bu epizota bağlı entrika değişiktir. Garip, önce düğün evine gider. Şah Senem'i alıp kendi evine döner. Anası onu tanıyamaz. Duvardan sazını alarak hem kendini hem de yanındakileri tanıtır ve müjdeyi verir.

Şiir üç dörtlüktür. Bu üç dörtlüğün tamamını Garip söylemektedir. İlk dörtlükte son anda gelip yettiği için Tanrı'ya şükreder. 2. dörtlükte Halep ellerinde dolaştığını, sonunda gelip onları bulduğunu son dörtlükte de artık başlarından dumanın kalktığını söyler.

"Ana ben Garib'em ben Garip" mısraı nakarattır.

Mısralar 8 hecelidir. (Sadece nakarat mısraında bir hece fazlalığı vardır.)

S_3 te Garip ,anasına, hem başından geçenleri anlatır hem de kendisini tanıtır. Şiir üç dörtlüktür. Mısralar 11 heceli olup hatasızdır.

S₃ varyantında durum biraz değişiktir. Garib'in Tiflis'e geldiği zaman Haydar isimli bir küçük kardeşi vardır. Garip eve gelince Haydar'ı göremez. Anasına, hem onun nerede olduğunu öğrenmek hem de kendini tanıtmak için bir türkü söyler. Türkünün yapısında ve muhtevasında bir bütünlük yoktur.

Şiirde ilk ve 3. bent 5, 2. bent ise 4 mısralıktır. Nakarat olarak hem bentlerde hem de dörtlükte :

Ana men Garib'im Garip
Tanı men Garib'im Garip

mısraları kullanılmıştır.

Garip, ilk bentte kardeşi Haydar'ın nerede olduğunu sormaktadır. Anası bu bentte bir dörtlükle cevap vermekte ve Haydar'ın suda boğulduğunu bildirmektedir.

2. bendi Garip, sazına söylemektedir. Burada sazına, taktığı tel-lerin ne olduğunu sorar.

Son bentte ise gurbete gidip geldiğini belirttikten sonra beyaz gülleri kimin derdiğini öğrenmek ister.

Şiirde mısralar 8 hecelidir. (Sadece ilk bentte 3. mısra 9 hece olmuştur).

S₆ da bu motife bağlı şiir üç dörtlüktür. Muhteva S₃ tekine ben-zemektedir. Burada sadece, yolda atının çalındığını ilâve eder.

Şiirin ölçüsü bozuktur. 1. dörtlüğün ilk üç mısraı 7, 2. dörtlüğün ilk iki mısraı ile son dörtlüğün 2. mısraı 8, nakarat mısraı ile son dörtlüğün 3. mısraı 9, 2. dörtlüğün 3. mısraı 10, son dörtlüğün ilk mısraı 11'er hecelidir.

Kafiye bakımından da 2. dörtlükte hata vardır, ccxb olması gereken şema cexb şeklindedir.

1967 T. Az. varyantında Garib'le anası (Bani) karşılıklı olarak 6 dörtlük söylerler. Garip, burada da kardeşi Haydar'a sorar ve kendisini tanıtır. Anası da Haydar'ın suda boğulduğunu bildirir ve nereden geldiğini sorar.

Şiir anlam ve ölçü bakımından çok dağınıktır. Garip, ilk dörtlükte "Canım ana, gözüm ana", "Sene gurban özüm ana" diye anasına sevgi gösterişi yapar. Anası da oğluna "Hoş geldin sefa getir-din" diye cevap verir. Halbuki son dörtlükte Garib'in anası oğlu-

nun gelmesine hayret etmektedir. "Harda idin geldin çıktın?" mısraı ile onun gelmesine şaşırıldığını ifade eder.

Mısralar genellikle 8 hecelidir. Ancak yer yer aksamalar mevcuttur. (Meselâ, ilk dördlüğün ilk mısraı 6 hecelidir).

Y₁ ve Y₂ varyantlarında Garib'in kız kardeşi de şiir söylemektedir.

Y₁ de şiir iki dördlükten ibarettir. İlk dördlükte Garib'in bacısı, bir gün önce Şah Senem'in "Saçı" sının dağıldığını bildirerek yüreğinde kardeş acısı olduğunu söyler. Garip de, Hızır'ın imdadına yetiştiğinden bahseder, "Ya geldi karındaşın, ya şimdi gelir" mısraı ile kız kardeşinin sorusuna cevap verir.

Şiirde belirli bir ölçü yoktur. İlk dördlükte 1. ve 4. mısralar 13, 2. mısra 11, 3. mısra 10 hecelidir. Aynı şekilde 2. dördlüğün ilk mısraı 11, diğer mısralar ise 12 şer hecedir. Kafiye bakımından hatasızdır.

Y₂ te dördlük sayısı üçtür. İlk iki dördlük Garib'in bacısına, son dördlük ise Garib'e izafe edilmiştir.

Bacısının söylediği ilk dördlük ile Garib'in söylediği dördlük Y₁ deki dördlüklerin aynıdır. Bacısı 2. dördlükte âşığa, gurbette kardeşini görüp görmediğini sorar.

Ölçü ve kafiye bakımından bu şiirde de, bir önceki şiirde görülen noksanlıklar mevcuttur.

Y₁ ve Y₂ varyantlarında Garib'in söylediklerinden birşey anlamayan anası ağlamağa başlar. Garip, anasını teselli etmek için bir türkü daha söyler. Şiir dört dördlük olup her iki varyantta birbirinin aynıdır. Garip burada anasından ağlamamasını ister, oğlunun akşama sabaha geleceğini bildirir "Ağlama hey nene mevlâm kerimdir" mısraı nakarattır.

3. dördlükteki bazı hece fazlalıkları hariç, şiir 11 hecelidir. Kafiye bakımından bazı zaafklar olmasına rağmen, ahengi bozacak kafiye aksaklığı yoktur.

Garip, Y₁ ve Y₂ varyantında duvarda asılı olan sazına bir şiir söyler. Şiir her iki varyantta -ufak farklarla- aynıdır.

Bu şiirde Garip, sazına "Gurbetten geldiğini", onu tekrar gördüğü için sevindiğini belirtir ve sazının cevap vermesini ister. Sazı da Garib'e; Asılı kalmaktan kollarının kuruduğunu, perdelerinin çit-

rüdüğü söyler ve 7 yıldır kendisini unuttuğu için Garib'e sitem eder.

Y₁ de Garib'in söylediği dörtlüklerde "Söyle sazım benim ile" mısraı, Y₂ de "Söylesene sazım benim" mısraı nakarattır. Saza izafe edilen dörtlüklerde -her iki varyantta- nakarat mısraı "Ne söyleyim senin ile" şeklindedir.

Şiirlerde mısralar 8 heceli olup ölçü ve kafiye bakımından düzgündür.

7 — Düşün (Sonuç) Epizotuna Bağlı Şiirler :

Elimizdeki varyantlarda Aşık Garip, sevgilisinin düşününün son gününe yetişir. Sevgilisi bir başkasıyla evlenmek üzere iken düşünün yapıldığı salona gelir. Önce kendisini âlelâde bir âşık gibi gösterir, söylediği şiirlerde sevgilisi onu tanır.

Garip, varyantların hepsinde ilk önce Tiflis'e nasıl geldiğini anlatır.

Y₁ varyantında Garib'in ilk şiiri 6 dörtlükten meydana gelmiştir. İlk dörtlükte mısralar arasında anlam birliği yoktur. 2. dörtlükte, Garip, Halep'te dostunun haberini aldığını, bu kadar kısa zamanda nasıl gelebildiğini, kendisinin de, pek anlayamadığını, Hakk'ın kanat verdiğini ve uçarak geldiğini söyler. 3. dörtlükte sabah namazını Halep'te, öğle namazını Erzurum'da, ikinci namazını Kars'ın düzünde, akşam namazını ise kendi evinde kıldığını söyler. 4. dörtlüğün son iki mısraı eksiktir. Diğer iki mısra da "Kendisini tanıtmadığını", âşkın hançerini sinesine vurduğunu anlatır. 5. ve 6. dörtlüklerde Hızır'ın imdadına yetişip, onu atına bindirerek getirdiğini söyler.

Şiirde ölçü bozuktur. 2. dörtlüğün ilk mısraı 9, ilk dörtlüğün ilk mısraı ile 5. dörtlüğün bütün mısraları 11, ilk dörtlükte 3. ve 4. mısralar, 2. dörtlükte, 4. mısra, 3. dörtlükte 3. mısra ile son dörtlükte son mısra 12 şer hecelidir.

3. dörtlük haricindeki dörtlüklerde "... de geldim" kelimeleri rediftir.

Y₂ deki şiirde muhteva Y₁ dekinin aynıdır. Ancak bu varyantta şiirin ölçüsü ve kafiyesi düzgündür.

Y₃ de Garip, düşün salonuna gelince "yeniçeriler" arasına oturur. Onların ısrarı ile bir şiir söyler. Şiirin vezni aruzdur. Kalıp ise 3 (Fâilâtün), 1 (Fâilün) dır.

Şiirde dil oldukça ağıdaldır. Garip, "Gel yetiş" redifi ile artık dermanının kalmadığını, âşk yolunda bîtab düştüğünü söyler. Sevgilisinden rahm etmesini rica eder.

Aynı varyantta Aşık Garip, yukardaki şiirden sonra "Geldim" redifli ve iki ayrı parçadan ibaret bir şiir daha söyler. İlk şiir dört dörtlüktür. Burada Garip, Halep'ten Hızır'ın atına binerek geldiğini anlatır. Dinleyiciler buna inanmazlar, hattâ alay ederler. Bunun üzerine Garip, aynı redifli ve muhtevalı bir dörtlük daha söyler.

Yine aynı varyantta Garip, yukardaki varyantlarda mevcut olan şiirlere benzeyen 5 dörtlük daha söylemektedir. Hattâ ilk üç dörtlük Y_1 ve Y_2 de aynen mevcuttur. 4. dörtlükte Garip, Şah Senem'i gelin ettiklerini duyduğunu, son dörtlükte, 7 yıla ahd u aman verdiğini ve sözünde durarak geldiğini anlatır.

Şiirin bütün mısraları 11 heceli ve hatasızdır.

Y_4 te aynı muhtevalı şiirin ilk bendi 6 mısralıdır. Daha sonra üç dörtlük daha ilâve edilmiştir.

İlk bentte Garip, sabah namazını Halep şehrinde, öğle namazını Urfa çölünde, ikindi namazını Harput ilinde, akşam namazını Tiflis'te ve yatsı namazını da anasının dizinde kıldığını söyler. Diğer üç dörtlükte Garip, Hızır'ın atına binerek geldiğini, sık sık tekrarlar.

Şiirde ölçü ve kafiye bakımından sakatlıklar mevcuttur. İlk bentte mısralar 12, diğer dörtlüklerde 11, son dörtlükte son mısra 14 hecedir.

Y_3 te şiir, muhteva bakımından aynı, kafiye bakımından değişik olan iki kısımdan müteşekkildir. 6 dörtlükten meydana gelen şiirin ilk iki dörtlüğü "Geldim", sonraki dörtlük ise "Efendim" rediflidir.

Garip, ilk iki dörtlükte, Halep şehrinde âşk bâdesi içtiğini, varını yoğunu hocaya verdiğini ve "Canından, serinden" geçerek geldiğini söyler. 2. dörtlükte bu kadar uzun mesafeye kısa zamanda nasıl geldiğini akıl erdiremediğini, Tanrı'nın kanat verdiğini belirtir.

Her iki dörtlükte de ölçü bozuktur. 1. ve 2. dörtlüğün 2. ve 4. mısraları 11 er, ilk dörtlüğün 4., 2. dörtlüğün 3. mısrası 10 ar, ilk mısra 9 hecedir.

Şiirin 3. dörtlüğünden itibaren hem kafiye değişmekte hem de hece sayısı artmaktadır. Ayrıca bu dörtlükte Garip, Halep'ten çıktığını, Kars'ın düzüne geldiğini söylemekte ancak oradan tekrar Erzurum'a dönmektedir. Görüldüğü gibi, Erzurum'dan Tiflis'e gider-

ken, önce Kars'a uğraması, oradan da Erzincan'a dönmesi yol güzergâhının iyi bilinmediğini göstermektedir.

Daha sonraki dörtlüklerde de Aşık Garip, bu yolculuğu nasıl yaptığını, düğün evinde nelerle karşılaştığını anlatır.

Şiirde yapı bakımından bir bütünlük yoktur. Ölçüler hatalıdır.

Aynı muhtevalı şiir S₃ varyantında dört dörtlüktür. Halep'ten Hızır'ın atına binerek geldiğini anlatan Garip, muhteva bakımından şiire başka ve orjinal hiçbir şey ilâve etmez.

Şiirde, ilk dörtlük hariç, diğer dörtlükler ölçü bakımından hatalıdır. Mısralar sayısı 8 den 12 ye kadar değişen hece ihtiva ederler. Kafiye bakımından dikkati çekecek bir hata mevcut değildir.

S₄ te "Geldim" redifli şiir tek dörtlükten ibarettir. Bu dörtlük de S₆ varyantında, ilk dörtlük olarak, aynen mevcuttur.

S₅ te Garip, düğün salonuna gelince Şah Senem'i görür. Onun yanında iki kız daha vardır. O zaman "Üç güzelin birisine men gurban" nakarat mısralı üç dörtlük söyler. Güzelleri ayrı ayrı tasvir eder ve içlerinden birini kendine av seçtiğini belirtir.

Şiirin hece sayısı 11, kafiye ölçüsünde düzgündür.

Garip, sadece bu varyantta mevcut olan, bir şiir daha söyler. "Ne üçün oldu?" redifli olan bu şiir üç dörtlüktür. Burada Garip, gurbete gderken Şah Velet diye birinin bulunmadığını, şimdi nasıl ortaya çıktığını anlayamadığını belirtir.

Şiirde ölçü bozuktur. Bazı mısralar 10, (ilk mısra), bazıları 11, bazıları da 13 hecelidir. Kafiye (-ar) seslerine dayalıdır.

Garip bu şiirleri söyleyince, salonda bulunanlar ve Şah Senem onu tanırlar. Ancak Şah Velet, Garib'in Halep'ten bu kadar kısa zamanda gelemeyeceğini belirterek âşıkı yalan söylemekle suçlar. Üç dörtlükten meydana gelen şiirin muhtevası diğer varyantlardan farklı değildir.

Mısralar genellikle 11 hecelidir. Ancak bazı mısralarda aksaklıklar da mevcuttur. Meselâ; İlk iki mısra 12 şer, 2. dörtlükteki ilk mısra 10 hecelidir.

"... de geldim" kelimeleri bu varyantta da rediftir.

1967 T. Az. varyantında bu epizot değişik motifler ihtiva etmektedir. Garip, düğün salonuna anasını ve bacısını da alarak gelmektedir. Şah Senem, Garib'in anasını görünce bir şiir söyler. Bu

şîir üç dörütlüktür. “Ölmeyeydi kâşki balan geleydi” mısraı nakarat olarak kullanılmıştır.

Mısralar 11 heceli olup, ölçü ve kafiye bakımından düzgündür.

Bu sırada salonda bulunanlar âşıkı görünce ondan bir türkü söylemesini isterler. Garip, “Gel yetiş” redifli üç dörütlük söyler. Sev-gilişine olan hasretini ve bu uğurda çektiklerini anlatır.

Şiirde bazı mısralar aruzun 3 (Fâilâtün), 1 (Fâilün) kalıbına uymaktadır. Fakat bazı mısralar bu kalıba uygun değildir. O zaman hecenin 15 li kalıbına uymaktadır.

Garip, bu şiirden sonra “Geldim” redifli şiirini söyler. Şiir dört dörütlüktür. Muhteva bakımından diğer varyantlardaki şiirlerle aynıdır. Ancak teferruatda bazı farklar vardır. Meselâ; Son dörütlükte “Bir el vurun hüblar girsın oyuna” diyerek güzelleri oynamaya davet eder.

Şiir 11 heceli olup koşma tarzındadır. Kafiye bakımından sağlamdır.

1968 T. Az. varyantında entrika 1967 T. Az. varyantına benzer. Mahı Mehr Garib'in anasını görünce “Gerip geleydi” redifli üç dörütlük söyler. Mahı Mehr, Şah Senem mahlasını kullanarak, eline zehir aldığı ve içip öleceğini, ölmeden Garib'in gelmesini söyler.

11 heceli olan mısralarda kafiye yapısı düzgündür.

Bu varyanttaki 2. şiir Garib'e aittir. Dörütlük sayısı 6 olan bu şiirde Garip “Mısır piyâlesi” ni içerek geldiğini, yolda önüne Fırat nehrinin çıktığını ve bütün bu zorlukları ağasının kır atına binerek geçtiğini anlatır.

Şiirin diğer özellikleri 1967 T. Az. varyantındaki gibidir.

Karaim varyantında şiirler daha teferruatlıdır. Garip, 6 dörütlükle, Halep'te Şah Sine'nin haberini aldığını ve “Gün doğmaz” dağları aşarak geldiğini söyler. Şah Sine'yi ahdında durmamakla suçlar.

11 heceli olan şiir koşma tarzındadır ve ölçü bakımından hatasızdır. “... de geldim” redifi ile ahenk sağlanmışır. Mısraların kafiyesi zayıftır.

Bütün bu varyantlarda Garip, salonda kendini şiirle tanıtmaktadır. Onu tanıyan rakibi, uzaklaştırmak istemekte fakat muvaffak olamamaktadır. S. varyantında durum değişiktir. Burada Garip, doğrudan doğruya Şah Velet'e hitap etmekte ve ondan mer-

hamet dilemektedir. Bu motife bağlı olan şiir de diğer varyanttakilerden tamamen farklıdır. Garip, Şah Velet'e "... senin değildir, valah benimdir" nakaratı ile yalvarır. 7 yıldır gurbette gezdiğini, onun şöhretine, şanına sığınıp geldiğini ve isterse öldürmesini ancak gonca gülünü elinden almamasını rica eder.

Y₁ ve Y₂ varyantında Aşık Garip, düğün salonuna gelince, eski dostlarından Sakıbe'nin neşeli bir şekilde içki dağıttığını görür. Gurbete giderken Sakıbe "Şah Senem'i başkası alırsa, 40 gün yas tutacağını" vaad etmiştir. Halbuki şimdi o sözünü unutmuş sakilik yapmaktadır. Bu duruma çok üzülen Garip, dostunun vefasızlığını anlatan bir şiir söyler.

Y₁ de şiirin son kısmını ihtiva eden yapraklar yırtılmıştır. Ancak mevcut olan üç dördlükten ilk iki dördlük ile 3. dördlüğün iki mısraı Y₂ deki şiirin baş kısmında aynen mevcuttur.

Y₂ de Garip, Sakıbe'nin vefasızlığını vesile ederek, Şah Velet'e ve Şah Senem'e de sitemde bulunur. Onların da vefasız olduğunu söyler.

Şiirlerde ölçü ve kafiye hatası yoktur.

Varyantların bazılarında (Y₂-Y₃-Y₅-S₅- 1967 T. Az. varyantı ve Karaim varyantı) Aşık Garip, Şah Senem'in vefasızlığını ve sözünde durmadığını anlatan bir şiir daha söyler. Şah Senem de buna cevap verir.

Y₁ de Şah Senem "Yâr senin geldiğin ben bilemedim" nakaratı ile Garip'e vefasızlık etmediğini bildirir. ~~Alları çıkarıp~~ karalar giydiğinden, eğer son anda gelmezse zehir içip öleceğinden bahseder. Garip ise, Senem'in yüze gülcü olduğunu, kavilsiz ikrarsız gelin olduğunu ve 7 yıl gurbette çektiklerinin boşa gittiğini söyler. Şah Velet'e gönlü varken neden "kal" dediğini sorar.

Şiir 8 dördlüktür.

Mısralar 11 heceli ve kafiye bakımından sağlamdır.

Y₃ te Şah Senem'in cevabı yoktur. Üç dördlükten meydana gelen şiiri Aşık Garip söyler. Burada da sevgilisinin yüze gülcü olduğunu, giydiği karaları, başkaları için, al niyetine giydiğini, belirtir.

Şiir genellikle 11 heceli mısralardan kuruludur. Ancak bazı mısralarda ölçü bozuktur. İlk mısra 10, son dördlüğün ilk mısraı da 13 hecelidir.

Y, te aynı muhtevalı şiir üç dörtlüktür. Dörtlüklerden ikisini Senem, birini Garip söylemektedir. Senem söylediği dörtlüklerde, Garib'e gülünün solmadığını, gayri yarlara gönül vermediğini, onun aşkı ile bağrını dağladığını ve salona girince selâmından tanıdığını bildirir. Garip ise söylediği tek dörtlükte, Senem'i yalancılıkla itham eder.

S, te macerâ biraz daha teferruatlıdır. Garip salona girince, sanda bulunanlar onu tanıyıp Şah Senem'i ona vermek isterler. Ancak önce Şah Senem'e kimi istediğini sorarlar. Şah Senem, şaka olsun diye, Şah Velet'i ister. Bunun üzerine Garip, onun vefasızlığını anlatan üç dörtlük söyler.

İlk dörtlükte bâde iğenlerden ve "Yâd sonanın" itibarının olmadığından, 2. dörtlükte gurbette çektiği sıkıntılardan bahseder. Öz kardeşini bile mürüvvetsiz olmakla suçlar. Son dörtlükte, dostunu gördüğü için şâd olduğunu ancak kendisi gurbette uzun müddet kaldığı için, durumun değiştiğini bilemediğini ve bütün dostlarının vefasızlığını anlatır.

Şiir 11 heceli ve kafiye bakımından da sağlamdır.

1967 T. Az. varyantında olaylar biraz değişiktir. Garip, sevgilisini aldıktan sonra ona üç dörtlükten meydana gelen bir şiir daha söyler. Şiirin dili oldukça ağdalıdır. Arapça ve farsça kelimelerle terkipler kullanılmıştır. Garip, sevgilisinin güzelliğinin afitabdan nur aldığını, fakat bu güzelliğine güneşin bile benzeyemeyeceğini ifade eder. Son dörtlükte ah ile zârının devamlı arttığını ve muhabbet derdine griftar olduğunu söyler.

Daha önceki varyantlarda Garip'le Şah Senem'in söyleşmeleri sırasında Şah Senem'e atfedilen dörtlükleri bu varyantta -bazı teferruat farklarıyla- Akçakız söylemektedir.

"Yâr senin geldiğin indi anladı" nakaratlı olan dörtlüklerin sayısı üçtür. Akçakız, bu dörtlüklerinde Şah Senem'i savunur ve onun Garib'i görünce karaları çıkarıp alları giydiğini, ölüm haberini aldığı zaman nasıl üzüldüğünü anlatır.

Şiir 11 hecelidir. Kafiye bakımından hatasızdır.

Karaim varyantında Garib'in sevgilisinin vefasızlığı ve Senem'in buna cevabı iki ayrı şiire konu olmuştur.

İlk şiir dört dörtlüktür. Garip, bu şiirde Şah Senem'e, gönüllü olmadığı halde neden söz verdiğini, gurbete giderken neden gözyaş-

ları döktüğünü sorar. Ayrıca 7 yıla söz kestiği halde sözünde durmadığını, bir bezirgânla haber gönderdiğini söyler ve sonunda onu Tanrı'ya havale eder. "Ya neçün aldadın beni gel deyi" mısraı nakarattır.

Şah Sine, Garib'in geldiğini anlayınca ona 6 dörtlükten meydana gelen uzun bir şiir söyler. Bu şiirde, Aşık Garib'i sevdiğini, ele gülünü açmadığını, eline zehiri hazırladığını ve ölümü göze aldığını anlatır, "Dost senin geldiğin ben duyamadım" nakaratı ile özür diler.

Şiir 11 heceli olup ölçü ve kafiyesi muntazamdır.

Y₁-Y₂-Y₃-Y₄-S₅- 1967 T. Az. varyantlarında Şah Senem, sadakatini anlatan cevabî şiirler söyler.

Y₁ varyantında bu şiirin baş kısmını ihtiva eden yapraklar yırılmıştır. Ancak mevcut olan üç dörtlük, Y₂ deki şiirde aynı sıra ile mevcuttur.

Y₂ de şiirin tamamı dört dörtlüktür. Şah Senem, burada, "..... yâr sen gidele" redifi ile dibayı çıkartıp aba giydiğini, sandıktaki elmas küpeleri, küflendiği halde takmadığını, 7 yıldır bayramlarda kına yakmadığını söyler.

Şiir 11 heceli olup koşma tarzındadır, kafiye örgüsü bakımından düzgündür.

Y₃ ve Y₄ varyantlarında Şah Senem'le Garip karşılıklı söylerler. Şah Senem Garib'e hem sadakatini söyler hem de "Hoş geldin" der.

Y₃ varyantında şiir 7 dörtlüktür. Şah Senem, söylediği dörtlüklerde, Garib'i selâmından tanıdığını, elinden zehir bardağı olduğunu, sitem etmemesini bildirir ve son dörtlükte "Şah Senem'in yâri Aşık Garip'tir." diye durumunu açıklar. Garip, cevabî dörtlüklerinde, son günü yetiştigi için gönlünün pasının silindiğini, Hızır'ın tasını görüp geldiğini ifade eder.

Şah Senem'in dörtlüklerinde "Merhaba sevdiğim sen safa geldin". mısraı nakarattır.

Y₄ te de şiir 7 dörtlüktür. Garip, söylediği dörtlüklerle Şah Senem'e sitem eder. Kendisinin 7 yıldır Hind'i, Şam'ı dolaştığını, nice güzeller gördüğü halde ahdında durduğunu belirtir. Sonra 7 yılın tamam olup olmadığını, "Sakız gülü" nü kara dikenin sarıp sarmadığını sorar. Söylediği üç dörtlükten ikisinde "Hızır atlarına bindim de geldim" mısraını nakarat olarak kullanır. Şah Senem de cevabında; 7 yıldır bağırı pişirdiğini, 7 yıllık vâdenin dolduğunu söy-

ler. “Hoş geldin safasında Garib’im” mısraını ilk iki dörtlükte tekrarlar. Şah Senem’in söylediği 3. ve 4. dörtlüklerde hem nakarat mısraı değişiktir hem de bu iki dörtlük peşpeşe söylenmiştir. Son dörtlüklerin teferruatı farklı olmakla beraber muhtevası aynıdır. Şah Senem, iki varyantta da Garib’i selâmından tanıdığını söyler.

Şiirin ölçüsü bozuktur. Mısralardan bazıları 9 (. dörtlük 2. mısra), bazıları 10 (2. dörtlük 3. ve 4. mısra), bazıları 11 (ilk dörtlükteki bütün mısralar), bazıları 12 (4. dörtlük ilk mısra), bazıları da 15 (2. dörtlük 2. mısra) hecelidir.

Kafiye örgüsü de düzgün değildir. Meselâ; Son dörtlüğün mısraları arasında bir ahenk mevcut değildir.

S₃ te Şah Senem, Garib’e değişik vesilelerle iki ayrı şiir söyler. Garip düğünün yapıldığı salona girince, Şah Senem onu tanır ve perde arkasından, “Merhaba Garib’im sen safa geldin” nakarat mısraı ile dört dörtlük söyler.

İlk dörtlükte, sevgilisinin gülünün solmadığından, 2. dörtlükte “Şah Senem’in yârının Aşık Garip olduğu” ndan, 3. dörtlükte, yanına gelmek istediği halde utandığı için gelemediğinden söz eder.

Bu varyanttaki ikinci şiirin söyleniş sebebi biraz değişiktir. Aşık Garip Şah Senem’i alır, fakat ondan şüphelenmektedir. Kendisi gurbette iken sevgilisinin eli bir yabancı ele değmişmidir, diye düşünmektedir. Şah Senem bunu anlayınca, sadakatini anlatan dört dörtlük söyler. Bu dörtlüklerde, çeşitli giyecekleri sayar ve sevgilisi gittiğinden beri, hiçbirini giymediğine, hiç bir nâmahrem görmediğine dair yemin eder.

Şiir 11 heceli ve kafiye bakımından hatasızdır.

1967 T. Az. varyantında Şah Senem, Garib’e sarılmak ister. Garip “Sana Şah Velet’in eli değdi, uzak dur” diyerek onu iter. O zaman Şah Senem sadakatini anlatan, “..... yâr sen gedeli” redifli üç dörtlük söyler.

Şiirin muhtevası ve diğer özellikleri S₃ teki 2. şiir gibidir.

1968 T. Az. varyantında Aşık Garip, salona girdiği zaman Mahı Mehr’in türkülerinden sonra, “Ay benim maralım, dön beri gel gel” nakaratı ile üç dörtlük söyler. Dörtlüklerde Garip, sevgilisini yanına çağırır.

Mısralar 11 heceli olup ölçü ve kafiye bakımından hatasızdır.

Bazı varyantlarda (Y_1 - Y_2 - S_5 -1967 ve 1968 T. Az. varyantları ile Karaim v.) Garip, sevgilisine, getirdiği hediyeleri anlatan bir türkü söyler.

Y_1 de şiir 10 dörtlükten meydana gelmiştir. Ancak bazı dörtlülüklerde (4. 6., 7., 10. dörtlülükler) mısra eksikliği vardır. Garip, bu dörtlülüklerde, sevgilisine kavuştuğu için memnuniyetini anlatır ve getirdiği hediyeleri -fiatlarıyla birlikte- sayar.

Şiirin ölçüsü bozuktur. Mısraların çoğu 11 heceli olmakla beraber, 10, 12 ve 13 heceli mısralar da mevcuttur.

Y_2 deki şiir gerek muhteva, gerekse yapı bakımından Y_1 dekinin aynıdır. Ancak Y_1 de görülen hatalar burada yoktur. Şiir ölçü ve kafiye bakımından sağlamdır.

S_5 te aynı mevzulu şiir üç dörtlüktür. Garip, burada hediyeleri sayarken bütün eşyaların fiyatını 300 tümen olarak göstermektedir.

1967 T. Az. varyantında aynı muhtevalı şiir dört dörtlüktür.

Son iki varyanttaki şiirlerin mısraları 11 er heceli, kafiye de düzgündür.

1968 T. Az. varyantındaki şiir 6 dörtlük olup, "Al gırmızı geyin, gadasın alim" mısraı nakarattır. Bazı teferruat farkları olmakla beraber, muhteva diğer varyantlarda olduğu gibidir.

Karaim varyantındaki aynı muhtevalı şiir 14 dörtlükten meydana gelmiştir. Garip, burada getirdiği eşyaları sayar, fiatlarını söyler ve Şah Sine'ye "Giysene, taksana, alsana" diye takdim eder. Bu varyantta muhteva daha zengindir. Hediye sayısı fazladır. Düğmeler, mest, terlik sırması, çember, hamam taşı, bade kadehi gibi hediyeler diğer varyantlarda yoktur.

Mısralar 11 hecelidir. Sadece 10 dörtlükte ilk mısra 10 hecedir. Ahenk unsurları düzgün kullanılmıştır.

Y_3 varyantı hariç, diğer bütün varyantlarda şiir ihtiva eden maceralar burada bitmektedir. Sadece Y_3 varyantında Garip, sevgilisini alıp evine dönmekte ve Hızır'ın atının ayağının altından aldığı toprağı anasının gözlerine sürerek açmaktadır. Bu vesileyle anası ile Garip arasında 10 dörtlükten meydana gelen bir şiir söylenmektedir. Garip, anasının gözlerinin neden görmediğini sormakta, anası da hasretlik yüzünden diye cevap vermektedir. Daha sonra Garip, ilâç getirdiğini ve bu ilâcı Hızır'ın verdiğini söylemektedir.

Anası da dünya gözüyle oğlunu görmek istediğini belirtir, gözleri açılınca şükürler eder ve oğluna uzun ömür diler.

Şiirin tamamı hatasız ve 11 hecelidir.

Bu bölümde, Aşık Garip hikâyesindeki şiirlerin epizotlara bağlı olarak mukayesesi yapılmıştır. Bu mukayeseler göstermektedir ki, şiirler hikâyenin yapısıyla ilgilidir ve bütün varyantlarda muayyen yer ve zamanlarda söylenmektedir. Bunlardan bazıları kontekse bağlıdır. Bazıları da ilâvedir. Bu şiirlerden bir kısmı hikâyeden ayrılınca, müstakil bir şiir olarak okunabilir ve âşığın yaşadığı intibasını verir.

Ayrıca varyantların durumu da dikkat çekicidir. (S₁) varyantı hariç, sözlü varyantlar şiir bakımından fakirdir. Buna karşılık yazma varyantlarda şiir sayısı fazladır.

Aynı şekilde yaptığımız bu mukayese göstermiştir ki; Bütün varyantlarda şiirleri, şiirin söylendiği ve şiiri söyleyen şahıslar bakımından dört kısımda toplamak mümkündür :

- 1) Aşık Garib'in sevgilisine söylediği,
- 2) Aşık Garib'in diğer şahıslara söylediği,
- 3) Diğer şahısların Aşık Garib'e veya birbirlerine söylediği,
- 4) Diyalog halinde söylenen şiirler.

Aşağıdaki tabloda çeşitli varyantların her epizotuna bağlı olan şiirler gösterilmiştir.

Bu tabloda, dikey sütunlarda bir varyanttaki şiir sayısı, yatay sütunlarda da varyantlar arasında tekrarlanan şiirler görülmektedir. Böylece :

- 1) Varyantların şiir sayısı bakımından zengin veya fakir oluşu,
- 2) Şiirlerin epizotlardaki dağılımı ve birbirleriyle münasebeti,
- 3) Şiirler bakımından yakın olan varyantların hangileri olduğu,
- 4) Şiirlerin kesifleştiği kısımlar,

açık ve toplu olarak ortaya çıkmaktadır.

Şiirlerin birbirleri ve epizotlarla olan münasebetlerinin kolaylıkla takip edilebilmesi için :

- 1) Şiirlerin dörtlük sayısı rakamla,
- 2) Aynı veya benzer (aynı ayaklı, teferruatda farklı) şiirler, (○) içerisinde),
- 3) Yalnız o varyantta bulunan şiirler, (□) içerisinde,
- 4) Başka varyantlarda değişik epizotlarda bulunan şiirler de, (△) içerisinde,
- 5) O varyantta şiirin bulunmadığı (—) işareti ile gösterilmiştir.

Tablodan anlaşıldığına göre şiirlerin büyük bir kısmı, iki veya daha fazla varyantta tekrar edilmektedir. Y_1 de 37, Y_2 de 43, Y_3 de 3, Y_4 de 2, S_1 de 3, S_2 de 4, S_3 de 4, S_4 de 5, S_5 de 23, S_6 da 5, S_7 de 1, S_8 de 2, 1967 T. Az. V. de 37, 1968 T. Az. V. de 26, Karaim V. da 21 şiir bu şekilde tekrarlanmaktadır.

Ayrıca bazı varyantlarda şiirlerin söylendiği epizotlar veya yerler değişiktir.

1967 Tarihli Azerbaycan varyantında V. epizottaki "Erzurum'un" redifli 18 numaralı şiir, Y_1 - Y_2 ve 1968 T. Az. da VI. epizotta söylenmiştir.

1968 T. Az. V. da, V. epizottaki 5 numaralı "Eledin" redifli şiir, S_3 ve 1967 T. Az. V. da aynı epizot içerisinde olmakla beraber, 15 numaraya kaymıştır.

Aynı varyantın VI. epizotundaki 4 numaralı "Yok benim" redifli şiir, Y_1 - Y_2 - Y_3 ve 1967 T. Az. V. da VIII. epizotta ilk şiir olarak söylenmiştir. Yine bu varyanttaki Garib'in aşıklara sorduğu soruları ve kendisinin bu sorulara verdiği cevapları ihtiva eden, VIII. epizottaki 11 ve 12 numaralı şiirler Y_1 - Y_2 ve 1967 T. Az. V. da VI. epizota bağlı, 6. ve 7. numaralı şiirlerdir.

Karaim varyantındaki V. epizottaki "Daş ilen" redifli şiir, Y_1 ve Y_2 de, aynı epizot içinde 50 numarada bulunmaktadır.

Görüldüğü gibi, şiirlerin yerlerinin değişik bulunduğu varyantlar, sadece iki Azerbaycan varyantı ile Karaim varyantıdır. Anadolu varyantlarında böyle bir değişiklik söz konusu değildir.

IV. B Ö L Ü M

AŞIK GARİP HİKAYESİNİN TESİRLERİ

Âşık Garib hikâyesi, gerek Türk dünyasında, gerekse Ermeniler ve Gürcüler gibi Türk olmayan milletler arasında sevilmiş ve yayılmıştır. Bu kadar geniş bir sahada anlatılagelen hikâyenin, bu bölgelerde, derin izler bırakması, halk ve aydınlar üzerinde bir takım tesirler icra etmesi tabiidir.

Halk muhayyilesinde, Âşık Garip hikâyesinin bazı motifleri, hikâyenin ismi bazan unutulmuş olmasına rağmen, unutulmamış ve anonim bir karaktere bürünmüştür. Aynı şekilde bazı halk şairleri, Âşık Garib hikayesine ait olan bu motifleri telmih olarak kullanmışlardır.

Â. Garib hikayesi, sadece halk arasında değil, aydınlar arasında da ilgi uyandırmış ve bu hikayeden hareket edilerek, çeşitli sanat eserleri meydana getirilmiştir.

Biz, önce halk arasında kullanılan Âşık Garib'le ilgili malzeme-yi gözden geçireceğiz. Daha sonra sıra ile saz şairlerinin kullandıkları Garib'le ilgili telmihleri belirtecek, Garib'den aldıkları tesirleri ele alacağız. Bu tesbitleri yaparken evvelâ Türkiye'dekileri, sonra yurt dışındakileri söz konusu edeceğiz.

I — Türkiye'de

A — Halk açısında Âşık Garip : Bugünkü halk an'anesi, yedi tane badeli Âşık (Hak Aşığı) kabul etmektedir. Âşık Garib de bunlardan biridir. Badeli aşıkların içinde sadece Âşık Garib vuslata ermiştir. Diğer aşıkların hiç biri kavuşamamıştır. Âşık Garib'in vuslata ermesi onu sembol haline getirmiş ve halk arasında, ona kudsi bir mevkii kazandırmıştır. Sözlü varyantları derlerken, buna dair sorduğumuz sorulara verilen cevaplar bunu teyit eder yönde olmuştur. Meselâ; Âşık Garib'in, Haleb'de bulunduğu sırada, çalıştığı kahve ve yatıp kalktığı Kubbe Han isimli yere ait, bir takım efsaneler doğmuştur.

Nizip'te Âşık Halil Türkmen'in anlattığına göre, Garib'in çalıştığı Aslandedeoğlu kahvesi, o ayrıldıktan sonra, "Garibler Kahvesi" adı ile yakın zamanlara kadar mevcutmuş. Bu kahvenin duvarlarına gömülü dolaplarda, Garib'in paraları varmış. Hiç kimse bu paraları bulup alamamış. Zira Garib'in paraları sihirli imiş.

Aynı şekilde Garib'in Kubbe Han'da kaldığı odasında, yedi yılda topladığı, yedi dolap dolusu altın varmış. Garib, oradan ayrılırken ancak iki dolabını götürebilmiş, bir dolabını da kendisine sevgilisinden haber getiren bezirgâna vermiş. Geriye kalan dört dolap altın hâlâ orada imiş. Fakat bu zamana kadar hiç kimse, odanın kapısını bile açmağa muvaffak olamamış.

Dr. M. Fahrettin Kırzılgılu'nun ifade ettiğine göre, Tiflis'te, Gocur Dağı'nın tepesinde, Âşık Garib'in olduğu tahmin edilen bir türbe varmış. Bu türbe halen, bilhassa genç sevgililer tarafından, ziyaret edilmiştir.

Bu söylentiye tahkik için, Tiflis İlimler Akademisi Profesörlerinden Serge Cıkıa'ya bir mektub yazdık. Cıkıa, 31.III.1971 tarihli cevabî mektubunda, "Pek tanınmış bir Türkçe destanın kahramanı olan Âşık Garib'e ait bir türbesi hakkında biz de, Gürcistan'da, hiç bir malûmat yoktur. Ben oldukça yaşlı biri olmamla beraber, buna değgin ya bir rivayet, ya da bir yazılı haber olsun işitmiş değilim". Şeklinde cevap vermiştir.

Halk arasında, Âşık Garib'in Halep'ten ayrılırken söylediği,

İşte geldim gidiyorum
Şen olasın Halep şehri

.....

mısraları, çok yayılmış ve "Gelip geçici olma" durumunu ifade eden bir anlam kazanmıştır. Melik Aksel de, "Hikâye-i Âşık Garib II" adlı yazısında, yukardaki şiir için, isabetli olarak, "Bu beyit, ata sözü olmuştur", demektedir (1).

Âşık Garib'e ait, halk arasında yaşıyan, bir telmih de sazı ile ilgilidir. Garib, gurbete giderken, sazını duvara asar ve anasına, "Sazımın teli koparsa, ya öldüm, ya geldim", der. Saz, duvarda yedi yıl asılı kalır. Ölüm haberi geldiği halde, tel kopmaz. Bu hal, Garib'in anası, bacısı ve sevgilisi için ümit ve teselli olur.

Sazın yedi yıl hiç kullanılmadan kalması telmihi, halk arasında, kullanılmayan malzeme için "Âşık Garib'in sazı gibi işe yaramadan

duruyor" şeklinde kullanılmaktadır. Biz, buna Arpaçay dolaylarında rastladık.

Aşık Garib'in halk arasında bıraktığı izler sadece bunlar değildir.

Ferruh Arsunar, "Gaziantep Folkloru" adlı eserinde bir garib halayı tespit etmiştir. Bu halayda söylenen türkü şöyledir :

Gitme Garib gitme yollar haramı
Arab vurur, türkmen alır paranı
Gurbet ilde kimler sarar yaranı
Git Garib'im güle güle gelesin

Gitme Garib gitme yollar merd olur
Her sinekler bir alıcı kurd olur
Seni eller alır (da) bana dert olur
Git Garib'im sağlık ile gelesin

Gitme Garib gitme yollar çamurdur
Garib'in yüreği taştır demirdir
Yedi yıl dediğin hayli ömürdür
Git Garib'im güle güle gelesin

Ayrıca yazar, halayda söylenen bu türkünün notasını da vermiştir (2).

Sait Uğur, "İçel Folkloru" adlı eserinde, Gülnar tarafında söylenen bir Aşık Garib ağıtı tespit etmiştir. Ağıtın metni;

Name geldi, vatanımdan
Vakti, varayım gideyim
Kanlı yaşlar; gözlerimden
Aktı, varayım, gideyim

Ey mürüvvet; kerem kâni
Kuluna çoktur ihsani
Gurbet elin kahır beni
Yıktı, varayım, gideyim

Düştüm, bir kanlı zalime
Kimse rahmetmez halime
Yedi yıldır, yar yoluma
Baktı, varayım, gideyim

Âşık Garib bilir kendin
Yiğit, olan döker gendin
Felek boynuma kemendin
Taktı; varayım, gideyim (3)

Şeklindedir.

Bütün bu misaller, Âşık Garib'in Anadolu'da, çeşitli şekillerde. hâlâ tesirini kaybetmediğini göstermektedir.

B. Halk hikâyelerinde ve saz şairlerinin eserlerinde Âşık Garib :

Âşık Garib hikayesi, saz şairlerini de derinden etkilemiştir. Şairler, bazan ona izafe edilen şiirlere nazire yazmışlar, bazan da hikâyedeki değişik motifleri telmih olarak kullanmışlardır. Hatta ona benzeterek hikayeler tasnif etmişlerdir.

Biz, şimdi hikayelerde ve saz şairlerinin eserlerinde kullanılan telmihleri gözden geçireceğiz.

Bu telmihlerde, en çok Garib'in vuslata ermesi ve sazı işlenmiştir. Mevcut bilgilerimize göre, Garib'in vuslata erişini ilk olarak Kerem, "Olmadı" redifli şiirinde kullanmıştır. Bu telmih Kerem ile Aslı hikayesinde şu şekilde ifade edilmiştir :

Mahı'da Mihri'nin yoluna gitti
Arzu da Kanber'e çok sitem etti
Dünyada murada Şah Senem yetti
Âşık Garib gibi gülen olmadı (4)

Yine aynı hikâyede, Garib, aynı motifle tekrar söz konusu edilmektedir. Kerem, 'ne dersin' redifli şiirinde Garib'den şu şekilde bahsetmektedir :

Mecnun Leylâ için çekti cefayı
Garip, Şah Senem'le sürdü sefayı
Arayub da buldum ben bivefayı
Arayub da buluşuma ne dersin ? (5)

Asuman ile Zeycan hikayesindeki benzerliği, daha önce şema halinde gösterdiğimiz için, burada tekrar etmeyeceğiz.

Saz şairleri de Âşık Garib hikayesindeki vuslata erme motifine sık sık telmih yapmışlardır. Biz, burada sadece bunlardan bir kaç örnek vereceğiz.

Asrımızın başında, Kangal'da ölen Noksanî mahlâslı bir aşık, bir şiirinde daha önce yaşamış meşhur şairleri ve özelliklerini sayarken, Garib'i "Murada eren" olarak vasıflandırmıştır.

“Nizamoğlu” kılmış ah ile zarı
 “Dertli” arzulamış gurbet diyarı
 “Aşık Garib” in de Şah Senem yarı
 Murada iren var senden ne çıkar (6)

Dörtlüğünde, bunu ifade etmiştir.

Eflâtun Cem Güney “Folklor ve Halk Edebiyatı” adlı eserinde, Ağa Dayı adlı hikâyecinin, bir destanını vermektedir. Destanın dördüncü dörtlüğünde, Aşık Garib’in Şah Senem’le murada ermesi telmihi şu şekilde kullanılmıştır :

Garib Şah Senem’den muradın alıp
 Yakup da Yusuf’u arayıp bulup
 Kanber de Arzu’nun yolunda ölüp
 Genç yaşında göçmüş deyu kınaman (7)

Saz şairleri, sadece bu vuslata erme motifini kullanmakla kalmamışlar, Aşık Garib’in, olağanüstü vasıflara haiz olan sazına da telmih yapmışlardır. Daha önce belirttiğimiz gibi Aşık Garib’in sazi, Garib’in ölüp ölmediğini bilir, sılaya dönüşünde Garib’le söyleşir v.s. İşte bu özellikleri olan saz, çeşitli telmihlere konu olmuştur.

XIX. asır şairlerinden Deliktaş’lı Ruhsatî, bunu bir şiirinde şu şekilde ifade etmektedir :

Aşık Garib sazin asmış duvara
 Kerem baba yanıp dönmüş fenere
 Kusurî gözü dönmüş fenere
 Ene’l-Hak diyen var sen n’olacaksın (8)

Saz şairleri, sadece bu telmihleri yapmakla kalmamış, Aşık Garib hikayesindeki şiirlerin etkisiyle, aynı ayaklı şiirler de söylemişlerdir. Aşağıda bu şiirlerden örnekler vereceğiz.

1) Aşık Garib de : (Y₁-Y₂-S₀- 1967 Az. V. da)

.....

Ötme garib bülbül gönül şen değil

mısrı, Kerem ile Aşık hikayesinde :

.....

Ötme garib garib gönül şen değil (9)

şeklinde tekrarlanmaktadır.

2) Garib’de : (Y₁-Y₂.....de)

Sevdiceğim ben şu yerden gidersem
 Hoşca geçin yaran ilen eş ile

Karacaoğlan'da :

Kömür gözlüm ben bu yerden gidersem
Gülen, oynan, yaran ile eş ile (10)

3) Aşık Garib'te : (Y₁-Y₂-S₅ varyantlarında)

.....

Benziyor kurulu yaya kaşların

Kâtibi'de :

.....

Dönmüştür, kurulu yaya kaşların (11)

Tufarkanlı Abbas'da :

Benzer üç gecelik aya kaşların (12)

4) Garib'te : (Y₃-Y₅)

.....

Merhaba sevgilim, sen safa geldin

Dertli'de :

.....

Zülfü perişanım sen safa geldin (13)

5) Garib'te :

Gülünden rengini soldurmaya gör

Gevheri'de :

.....

Sakınıp zülfünü yoldurmaya gör (14)

6) Aşık Garib'te :

Gidem de eğlenem belki gelmeyem

Aşık Süleyman'da :

.....

Gidem de eylenem belki gelmeyem (15)

7) Aşık Garib'te :

Y₁ de : Söyle sazım beni mile

Y₂ de : Söylesene sazım benim

Aşık Veysel'de :

.....

Söyle sazım ne söylersin?

8) Aşık Garip'te :

(Şah Senem'in söylediği)

.....

Garip uyanmaz uyanmaz

Memmedsöyün (Azeri Şairi) de :

.....

Yatıp uyanmaz uyanmaz (16)

şeklindedir. Yukardaki şiirlerin tamamını almadık. Buna rağmen, bu kadarı da, Garip'in tesirini ispatlayacak sayıdadır kanatindeyiz.

C — Aydınlar arasında Aşık Garip :

XX. yüzyıl başlarında, aydın zümrede bir zihniyet değişikliği dikkatimizi çekmektedir. Aydın, artık halk mahsullerine hor bakmıyor, hatta onlardan ilham alarak veya onları malzeme olarak kullanıp yeni sanat eserleri ortaya koyuyor. Bu tavır değiştirmede, Ziya Gökalp ve arkadaşlarının büyük tesiri olduğu muhakkaktır.

Bu konu esas itibariyle bizim mevzuumuz dışındadır. Biz bu sebeple bu konuya fazla girmeden, Aşık Garip hikayesinin işleniş şekillerinden kısaca bahsedeceğiz. Aydınların halk hikayelerine karşı tavırları çeşitli devirlerde değişik bir durum arzetmektedir. Biz bu tavırları üç grupta toplayacağız.

a) İlmî tavr

b) Tahkir edici tavr

c) San'atkarâne tavr

İlmî tavr, hikayenin tesbiti ve tahlili şeklindedir. Bu tavr daha ziyade uzmanistlerin tavrıdır. Bunların çalışmaları, giriş bölümünde verildiği için, burada tekrar etmeyeceğiz. Diğer iki tavrı da yeri geldikçe izah edeceğiz. Yalnız şu kadarını belirtmek gerekir ki, aydınların halk mahsullerine -bu arada Aşık Garip hikayesine- karşı takındıkları san'atkarâne tavrda şu üç unsurun karışmış olduğunu görmekteyiz.

a) Çağın meseleleri

b) Batı edebiyatının tesiri (bilhassa teknik yönden)

c) Halk edebiyatı (malzeme bakımından)

Aydınlar, konumuz olan Aşık Garip'i de, yukarıdaki unsurlarla birleştirerek, yeni bir takım eserler meydana getirmişlerdir. Bu eser-

ler, ya halk hikâyesinin, esas konusu değiştirilmeden, ıslah edilmesi veya tamamıyla yepyeni bir eser meydana getirme şeklinde olmuştur.

Bu konudaki ilk eser 1334 (1918) de, Fuad Hulûsi'nin "Âşık Garib" isimli manzum piyesidir. (17) Piyes dört kısımdır. İlk kısım Tebriz'de, ikinci kısım Tiflis'te, üçüncü kısım Halep'te, dördüncü kısım da yine Tiflis'te geçen maceraları anlatmaktadır.

Eserin konusunda, halk hikâyesi olan Âşık Garip'te bulunmayan, yeni şahıslar ve olaylar vardır. Ayrıca hikâyenin sözlü ve yazılı varyantlarındaki bazı olaylar da çıkartılmıştır. Olağanüstü vakalar mantıkî sebeplere bağlanmıştır. Fuad Hulûsi, bu konuyu işlerken, bazan hece, bazan da aruz veznini kullanmıştır. Piyeste zaman zaman islâmî unsurlar ve Arab-Türk dostluğu işlenmiştir.

Türkiye'de Âşık Garib hikâyesi, halk tipi eserler yazmış olan. M. Zeki Korgunal, E. Cem Güney, S. Münir Yurdatap, Dâniş Remzi Korok gibi yazarlar tarafından da işlenmiştir.

Bu yazarlar klâsik Âşık Garib konusunu alıp, ıslah ederek ve kendi üslûp damgalarını vurarak, yeni, halk tipi hikâyeler vücuda getirmişlerdir. Bu yeni te'liflerde, hikâyelerdeki olağanüstü unsurlar hafifletilmiş, şiirlerin sakat yönleri tamir edilmiştir.

Bu yazarların, hikâyeyi te'lif ederken yaptıkları değişiklikleri P. N. Boratav uzunuzun izah etmiş ve hikâyelerin çeşitli varyantlarının aynı yerlerinden aldığı kısımları mukayese ederek bu değişiklikleri göstermiştir (18).

'Bu yazarlardan, M. Zeki Korgunal, Âşık Garib hikâyesinden hareket ederek aynı tipte "Âşık Gariboğlu" (19) ve "Âşık Garib'in torunu" adlarıyla iki hikâye yazmıştır.

Hikâyelerin isminden de anlaşıldığı gibi, her iki hikâye de Âşık Garib hikâyesine benzetilerek yazılmıştır.

Bu iki hikâyenin de Âşık Garib adına bağlı olması, hikâyemin açık tesirini göstermektedir.

Aydınlar, Âşık Garib hikâyesinin, yukarda zikrettiğimiz eserler gibi, sadece müstakil eser yaratmak için ilham kaynağı olarak kullanmakla kalmamışlar, yarattıkları çeşitli sanat eserlerinde de söz konusu etmişlerdir. (20)

II — Türkiye Dışında Âşık Garib :

Âşık Garib hikâyesi sadece Türkiye'de değil, Türkiye dışında da geniş tesir bırakmış, gerek halk arasında, gerekse aydınlar arasında çeşitli şekillerde kullanılmıştır.

Türkistan'da Senem adlı bir oyunun oynandığını ve,

Yar derdi yaman deydu

Yar kadrini bilmeydu

Yar kadrini bilgende

O yerlerde turmaydu

şarkısının kadın erkek karışık olarak söylendiğini, M. Ragıp Gazimihal bir yazısında belirtmektedir. (21)

Azerbaycan'daki ve Gürcistan'daki inançları ve Âşık Garib'le ilgili efsaneleri ve inanmaları, maalesef tespit edemedik. Tiflis'teki, Âşık Garib'in türbesiyle ilgili rivayetten daha önce bahsetmiştik.

Rusya'da gerek müellifler, gerek kompozitörler Âşık Garip konusundan hareket ederek, hikâye, opera, bale ve dram meydana getirmişlerdir.

Rusya'daki sanatkarların çalışmaları hakkında, Safura Yakubova bilgi vermektedir. (22)

Âşık Garip konusundan hareket ederek ilk defa M. Yu. Lermontov, aynı adla bir hikâye yazmıştır. Bu meşhur Rus şairi, Kafkas'larda sürgün bulunduğu sırada türkçe'yi öğrenmiş ve halktan öğrendiği hikâyeden ilham alıp 1837 yılında "Âşık Kerib" adlı hikâyesini yazmıştır. Bu eser türkçe'ye de çevrilmiştir (23).

1916 yılında bestekâr Z. Hacıbekof, "Âşık Garip" adı ile bir opera bestelemiştir. Tekstın kendine mahsus karakteri vardır. Tekst, ayrı ayrı perde ve tablolarla bölünmüştür. S. Yakubova'nın verdiği bilgiye göre, opera, dört perde ve sekiz tablodan ibarettir. Ancak, İstanbul Belediye Kütüphanesi'nde bulunan, 1332 (1916) de, Bakû'da basılmış Âşık Garip operasında " 5 mecliste, 8 şekilde tespit edilmiş, millî opera" şeklinde bir kayıt vardır.

Bu operada, olaylar, Tebriz-Tiflis-Erzurum şehirlerinde geçmiştir. Operanın tekstinde yazar, klasik hikâyedeki gibi nesir ve nazma birlikte başvurmuştur. Fakat halk arasındaki varyantlardan farklı olarak, nesir daha az yer tutmaktadır. Şiir kısımlarında da, halk türküleri tekste ilave edilmiştir. Tekstte bulunan şiirlerden sadece altı tanesi Anadolu varyantlarında mevcuttur. Diğerleri tama-

men değişiktir. Hatta bazı kısımlarda divan edebiyatından geçen gazeller bile vardır.

R. I. Glier'in metnini işlediği "Şah Senem" operasının başlıca karakteri zenginlik-fakirlik zıtlığı üzerine kurulmuş olmasıdır. Bu zıtlık, konuda devamlı karşı karşıya bırakılmıştır. Operanın teksti ile halk arasındaki varyantlar arasında çok büyük farklar vardır.

Operanın metninin ilk varyantı şair M. Galiperinim tarafından yazılmış, 1926 yılında M. F. Ahundov bu metni sahneye koymuştur. Ancak Cabbarlı, Galiperinim ile birlikte, metni ikinci defa gözden geçirmişlerdir. Bu yeni metni 1923-1934 yılları arasında Glier tekrar bestelemiştir. Metne, Glier de bir çok farsça, türkçe, türküler de almıştır.

1934 yılında bu opera sahneye konmuş ve büyük bir başarı kazanmıştır. Bu opera hakkında Türkiye'de de neşriyat olmuştur. M.R. Gazimihal, Selim Refioğlu, bu konuya temas eden yazılar yazmışlardır (24).

Âşık Garib hikâyesinin konusu, daha önceleri, Ermeni yazar, H. A. Abovyanom tarafından masal şeklinde işlenmiştir. Fakat maalesef bu metni göremedik. Bu bilgiyi veren, S. Yakubova, metne "Neşredilmedi" notunu koymuştur.

1852 de G. Ahverdyan, 1885 de G. Ter Ağeksandryan, Âşık Garip konusunu hikâye şeklinde işlemişlerdir. G. Ahverdyan'ın eseri "Âşık Garip ve Şah Senem", G. Ter Ağeksandryan'ın eseri ise "Âşık Garip" adını taşımaktadır.

Âşık Garip hikâyesinin Türkmen varyantının konusundan mülhem olarak, K. Burunov, bir opera metni yazmıştır. Konu, zengin-fakir çatışması esaslı üzerine kurulmuştur. Daha sonraları bu metnin müziğini, A. Şapostnikov ve D. Ovezov bestelemişlerdir .

Aynı metinden istifade edilerek, Uygur Bölgesinde, O. Sattareva ile K. Diyakonova, bir dram yazmışlardır. Bu dram, "Garip ve Senem", adındadır.

K. Burunov'un metnini esas alan son iki işleme kahramanların sosyal eşitsizliği üzerine kurulmuştur.

N O T L A R

- 1) Aksel, Malik : Hikâye-i Âşık Garip, Folklor, 69-3, s. 3
- 2) Arsunar, Ferruh : Gaziantep Folkloru, s. 76
- 3) Uğur, Salt : İçel Folkloru, III, s. 80
- 4) Elçin, Şükrü : Kerem ile Aşık Hikâyesi, s. 73
- 5) Kerem ile Aşık Hikâyesi, İkbâl kitaphanesi negri
- 6) Ozankan, Cenap : Kırk Halk Şiiri, s. 189
- 7) Güney, E. Cem : Folklor ve Halk Edebiyatı, s. 51-52
- 8) Köprülü, Prof. Dr. M. Fuat : Türk Saz Şairleri, IV. s. 577
- 9) Kerem ile Aşık Hikâyesi, İkbâl kt. s. 71-72
- 10) Öztelli, Cahit : Karacaoğlu (Bütün şirleri), s. 65.
- 11) (Uraz), Murat : Halk Edebiyatı Şiir ve Dil Örnekleri, s. 189
- 12) Taptıç, İlyas : Aşıklar, s. 14
- 13) Köprülü, Prof. Dr. M. Fuat : Türk Saz Şairleri, V. s. 813
- 14) Güney, E. Cem : Halk Şiiri Antolojisi (Küçük boy) s. 165
- 15) Ozankan, Cenap : Kırk Halk Şiiri, s. 114
- 16) Taptıç, İlyas : Aşıklar, s. 37
- 17) Fuad Hulusi : Âşık Garip, İstanbul, 1334
- 18) Boratav, P. Naili : Halk Hikâyeleri s. 214-218
- 19) Korgunal, M. Zeki : Âşık Gariboğlu, İstanbul 1936
Âşık Garib'in Torunu, İst. 1936
Ayrıca, her iki eser için bkz. Güloğlu, F. Rıza :
Halk Kitaplarına Dair, s. 11-15
- 20) : Mesela Refik Kalid Karay, Sürgün, A. Hamdi
Tanpınar, "Halk Destanlarından Millî Edebiyata",
Edebiyat Üzerine Makaleler, s. 88
- 21) Gazimihi, M. Ragıp : Barak Oyunları ve Senem, TFA, S. 121, 1959
- 22) Yakubova, S. : Az. Narodnoe Skazanie "Aşık Garip", s. 172-193
- 23) Hacıbekov, Zübeyir : Âşık Garip (Millî Opera), Bâk0, 1332
- 24) Gazimihi, M. R. : a.g. makale ve Refioğlu, Selim; Azerbaycan'da
Opera, Olus, 1939, S. 20, s. 314-315

VI. B Ö L Ü M

M E T İ N L E R

Bu araştırma hazırlanırken, bahis konusu olan bütün varyantlar okunmuş ve tahlil edilmiştir. Bunlardan, Karaim, 1967 ve 1968 T. Az. varyantları matbudur. Biz, bunların dışında 6 yazma (biri yarım) ile 8 sözlü varyant tespit etmiş bulunuyoruz.

Çalışmamızda kullandığımız yazma varyantların gerek birbirleriyle, gerekse Türkiye'deki matbu varyantlarla benzer oldukları görülmektedir. Bu durumu göz önüne alarak çalışmanın hacmini genişletmek için, bunlardan sadece ikisinin metnini vereceğiz.

Bu metinlerden ilki, muhteva bakımından en dolgun olan Y₂, ikincisi de en eski tarihli Y₃ varyantlarıdır.

Sözlü varyantlar içinde de, aşık-hikâyecilerden derlediğimiz varyantlar diğerlerine nazaran, muhteva bakımından daha zengindir. Diğer varyantların birçok epizotlarını anlatıcılar hatırlıyamamışlardır. Bu sebeple, Erzurum'dan derlediğimiz iki (S₁ ve S₂), Iğdır'dan derlediğimiz bir (S₃) varyantın metnini vereceğiz.

Metnini verdiğimiz varyantlarda, anlatıcıların dil özellikleri bozulmamış, ve İslâm Ansiklopedisinde kullanılan transkripsiyon işaretleri kullanılmıştır.

Ayrıca sözlü metinlerin başında, o metni anlatana ait kısa biyografik bilgi verilmiştir.

**Y,
DESTÂN-I HİKÂYET-İ MAĞŞÛD**

1246 H. Tarihli, 1st. Bel. Kt.
Muallim Cevdet Kitapları
Yazma : K. 566

Hâk ‘âşıqları şöyle rivâyet ederler ki zamân-ı evvel Tevriz şehrinde bir Hoca Mağşûd var idi. Malı o kadar çok idi ki, bir türlü malınıñ hesab bilmez idi. Hâk Ta‘âlâ buna bir evlât ihsan eyledi. Şimdi, bir gün beş gün derken, günlerde bir gün, Hoca Mağşûd hasta oldu. Üç beş gün yattı (3 a) Sonra emir itti, “Bana mahalleyi çağırın gelsünler” dedi. Her ne ise mahalleyi çağırdılar. Şimdi mahalle gelüb oturdular. Kahve, tütün içüb, keyfler büsbütünden soñra, şimdi Hoca Mağşûd, başını kaldurub bunlara dedi: “Ey hocalar hoş geldiñiz, şafâ geldiñiz. Ben sizi ne için çağırdım bilürmisiñiz.?” dedi. Ol zaman bunlar “Hayır hoca bilmezüz”, dediler. Şimdi Hoca Mağşûd bunlara dedi, “Ey hocalar, benim, gaybilillah, bu hastalıktan kalkacağım yok. Ben öldükten soñra şu benim evlâdım, evvel Allah soñra size emânettir. Haçan bir meclise vardıñ zaman üzerine düşmeyen sohbeti söylemesin. Kerem, ‘inâyet idüb, görüb, gözedesiniz. Bir kötü adam başına koyvermiyesiniz. Hatırıma, ri‘âyet edesiniz. Allah sizi iki cihanda ‘âlâ eylesün,” dedi. (3b) Çünkü bunlar Hoca Mağşûd’dan bu cevabı işitince, dediler, “Sus aman hoca, bu cevabı söyleme. Allah o günü göstermesin. Sen iyi ol, yoksa sen öldükten soñra, biz anı kendi evlâdımızdan ziyâde gözediriz”, dediler. Şimdi Hoca Mağşûd bunlardan bu cevabı işidince, “Allah sizden razı olsun” diyub, oğlunu karşısına çağırub dedi, “Ey oğlum, işde sana elli biñ kese altun, işde biñ yük Şam alacası, işde bin yük Haleb kutnusu, işde bir deve dengi de zemim temessükü. Falan hocada şu kadar alacağım filan hocaya şu kadar vereceğim var. Oğlum, ben öldükten soñra, beni bir güzelce kaldurub defin idesin. Kabrim üzerine aħşam, sabah gelüb üç ihlaş, bir Fatihâ (4a) okuyub ruħuma hibe idesin. Hem benim biraz fuğaralarım vardır, geldikçe añları dañı boş göndermiyesin. Benim oğlum, eger bu vasiyetlerimi yerine getirirsen, Allah Ta‘âlâ seni iki cihanda ‘âlâ eylesün”, dedi. Şimdi oğlan babasından bu cevabı işitti. “Devletlû atam, Allah o günü göstermesin. Sen ölmeyesin.

Yohsa sen öldükten sonra, ben senin dediğinden ziyade iderim”, dedi. İşde ne ise, uzatmıyalım. Oturan hocalar kılkuş “Allahısमारललदल, Allah şıfalar virsin” diyip gittiler. Şimdi üç beş günden sonra, Hoca Maşşud ruhu teslim eyledi (انا لله وانا اليه رجعون). Bir de oğlan Tevriş şehrinin içinde ne kadar hacı, hoca var ise çağırub, Hoca Maşşud’u bir (4b) güzelce yıkayub, od ağacı, buhur ile götürüb hem sin içine zemin ittiler. İşde bu kadar malı, emlakı, cümlesi oğlana kaldı. Şimdi oğlan biñ kese altuna mühür urup, Şam alacasını ve Halep kutnusunu cümlesini bir yere ayrıuca ayrıuca koyub, şimdi deve dengi zemim temessükünü önüne koyup dedi, “İlâhî Yarabbi, ben okumaş bilmem bu temessükleri nice ideyim”, derken bir de validesi gelüb, “Oğlum, niye tefekkür idersin?”, dedi. Şimdi oğlan dedi, “Göreceksin valide, babamdan baña bu kadar şey mal kaldı. Lâkin vâlide, ben bu temessükü nice ideyim, ben okumaş bilmem”, dedi. Validesi dedi, “Oğlum Tevriş şehrinin içinde ne kadar bezirgânlar var ise da’vet eyle, gelsinler, Babanın cânı için ta’am yesinler. Ve duâ olsun. Başalım ondan sonra bir çaresi bulunur”, dedi. Şimdi (5a) oğlan oradan kılkuş kendi ne kadar hacı, hoca var ise eve da’vet eyledi. Aşşam oldu cümlesi gelip oturdular. Kahve, tütün içüp keyifler büsbütünden sonra yemek gelip yediler. Du’a olandan sonra validesi üzerine bir örtü alıp kapının arkasına gitti. Dedi, “Hacılar hoş geldiniz şafa geldiniz”, dedi. Andan sonra deve dengi zemim temessükünü içeriye virdi. Şimdi hocalar başub “Hemşire bu nedir?”, dediler. “..... hocalar benim oğluma bu kadar mal kaldı. Şimdi bu temessükleri nasıl idelim, oğlum okumaş bilmez,” dedi. Hocalar temessükleri önlerine döküp dediler, “Hemşire bunun içinde olanı bildik. Bezirgândan anı biz alırız. Kasavet çekme. Bizim birimiz akumaş bilmez ise, birimiz bilür”, dediler. Şimdi kılkuş gidecek oldular. Bunların içinde bir ihtiyar (5b) bezirgân var idi. Dedi, “Hocalar oturun, bir sözüm var söyleyeyim. Eğer münasib görürseniz”, dedi. “Buyurun hoca, söyle” dediler. Şimdi ihtiyar hoca dedi, “Gelin şu oğlanın evvelki ismini kalduralım da babasının ismini taşalım. Neyse Hoca Maşşud bizim evvelden nimetimizdir, Tevriş’in içinde ismi batmasın. Belki bir gün olur, bu oğlan da babasının ismi gibi, dillerde şâmi olur- bunun da ismi”, dedi. Bunlar dañi “Münasiptir”, dediler. Şimdi oğlanın evvelki ismini kaldurup Hoca Maşşud diyu isim okudular. Bunlar şimdi “Fatiha” diyub kılkuş gittiler. Şimdi Hoca Maşşud at üstüne binüp aşşam şabah babasının mezarına varup üç ihlas, bir Fatiha okuyup gider gelür idi. Şimdi (6a) biz gelelüm, meğer Tevriş’in içinde beş mirasyedi var idi. Birine Dinikuru Halil dirlerdi. Ve birine Ardiyamalı Yusuf dirler idi. Ve birine Yola-

sığmaz Hasan dirler idi ve birine Kazandakaynamış "Ömer dirler idi. Ve birine Seyrekbasan Mehmet dirler idi. Bunlar bir yere geldiler. Birisi dedi, "Ey arkadaşlar filan kadar borç ekmekçiye, filan kadar borç meyhaneciye, bunlar para isterler, nasıl idelim? Şöyle bir miras yediye çatamadık" derken, bunların birisi dedi. "Arkadaşlar ben birşey bilürem amma lâkin ağlamak ile olur, ağlıyabilirmisiniz?" dedi. Bunlar dediler, "Para olsun da, on gün on gece gözümün yaşı bile diñmez", dediler. Şimdi bunlar oradan kalkub beşi birden Hoca Maşşüd'ün mezarına gelüb oturdular. Şimdi Maşşüd, işde bunlar, ... ol kadar sıkındılar gözlerinden bir damla durun ben bir sözüm var" dedi. "Arkadaşlar ağlıyamıyacağam galiba" diyub bir bu kadar ağlıyamadı. Çünkü bunlar ağlıyamayınca, bunların bir şoğanı var idi. "Arkadaşlar şoğan sürelim" dedi. "Haniya şoğan" dedi. "İşde" diyup şoğanı çıkardı. Şimdi ezdiler, bunlar gözlerine sürdüler. Acısı gözlerine gidince, kırk yıldan ölmüş anası ve ata hatırına getürüb bunlar beşi birden başladılar ağlamıya. Mezarlığın içini ah, figan ile doldurdular. Oğlan bunları görüb dedi, "Ey adamlar hele siz ordan şöyle bir yere durun", dedi. Şimdi kendi varub üç ihlaş, bir Fatiha okuyup babasının ruhuna hibeeledi. Şimdi bunlara dedi, "Yoldaşlar bu mezar benim pederin mezarıdır, ya sizin neñizdür ki ağlarsın", dedi. Bunlar dediler "Efendim, Hoca Maşşüd bizim efendimiz idi. O gidenden şofra dünya bize (7a) haramdur" diyup bunlar gene ağlamıya başladılar ki gören adam anası veya atası öldü sanır. Ol zaman oğlan tefekkür idib dedi, "Babam baña vasiyyet itti ki benim fıkâralarım vardır, dedi idi. Galiba bunlar olmalıdır" diyup, dedi. "Babam öldü ise ben sağ olayım. Babam size ayda ne verirdi?", dedi. Bunlar dediler, "Begim baban bize ayda otuzar gurus virirdi ve hem bazı kerre eyüce şafalı yerlere beraber götürürdü", dediler. Maşşüd dedi, "Canım şafalı yer bilirmisiniz?" dedi. Onlar da "Bilüriz" dediler. "Ben öyle şefalı yer bilmiyorum, ben de götürürüm. Siz bilerseniz ne mani, öyle bir yer bulun para harç etmek benden", dedi. Şimdi bunlar dediler, "Ah begim, Allah muradını virsün, bir gününü biñ eylesin" diyup hazır yapılmış du'alardan, ağlıyarak Maşşüd'a, niyaz, du'alar ettiler. Maşşüd'dur. "Kalkın biz de, iyüce şefalı yer bilürseñiz, gidelim", dedi. Bunlar dediler, "Begim eger bir kerre varsan otursan bir dağı kalkub (76) gitmesini canın istemez", dediler. Bunlar andan kalkub Maşşüd'ün önüne düşüb bir kahveye geldiler. Bunlar kahveciye "Getür bizim begimize bir kahve vir" dediler. Şimdi kahveci bunlara bir kahve verdi. Maşşüd kahveyi içmede olsun, bunların biri dedi, "Kardaslık varın Gümüş Halkalı'da olan meyhaneye selam eyle, bize bir

şofra donatsın. Amma lâkin üstünde kuş südü daği bulunsun”, dedi. Birisi andan kalkub doğru Gümüş Halkalı’ya, meyhaneye gelip dedi meyhaneciye, “Tiz şundan bir şofra donat, amma üstünde kuş südü daği olmalı”, dedi, Şimdi meyhaneci “Başüstüne” diyup, miçolara emir idüp bunlara bir ‘azım şofra donattı. Meyhaneci dedi, “Galiba gine bir mirasyedi bulmuşlar”, diyup, “İşde şofranın üstünde kuş südü bile teknil” dedi. Bir de miras yedi kahveye gelip dedi, “Buyurun begim gidelim”, diyup, bunlar Maşşüd’u alıp doğru (8a) Gümüş Halkalı didikleri meyhaneye dağil oldular. Maksud’un ise öyle yire gittiği yok idi. Şimdi bağıtlar biraz sarhoşlar. Kimi mâni söyler, kimi türkü söyler. Avazları dünyayı tutmuş. Maşşüd bunlara dedi, “Arkadaşlar, bu adamlar canım deli mi, yoksa cinni mi? Bunlar ne çağırub bağırub dururlar”, dediler, “Begim onların önündeki suları gördün mü? Anları öyle çağırdan ve bağırdan, o şudur” didiler. Maşşüd dedi, “Hiç öyle şey olur mu, adamı şu nasıl çağırdur?”, dedi. Şimdi bunlar da dediler “Begim, senin anladığın su değildir. Ona def-i gam suyu dirler” dediler. Anda böyle dirken bunların biri dedi, “Al begim, şol suyu bir kerre iç de bak. Sen de anlar gibi olursun. Nice anlar gibi çağırırsın,” dedi. Öyle deyince Maşşüd dedi, “Arkadaşlar, bir verin bakalım. Nasıl şeydir?” Dedi. Şimdi (8b) bunlar, bir kadeh doldurup, Maşşüd’un eline sundular. Bir de Maşşüd bir kadeh içince, “Aman arkadaş şundan bir dağa verin. Hakikat bir iyu şeye benzer”, dedi. Onlar dediler, “İşde bizim ile teklifsiz olup konuşmak istersen her gün böyle olursun”, dediler. Uzansayalım (Uzatmıyalım), al kadeh, ver kadeh derken bunlar, ol gün, ikindiye kadar oturup, oğlan ol kadar serhoş ettiler ki, dil ile tarîf olunmaz. Andan sonra dediler “Begim gayri ahasham oldu. Şu şofranın harcını gör de, gidelim”, dediler. Anda oğlan meyhaneciye çağırdu “Kaç gurusluk harcın olmuş?”, dedi. Meyhaneci “Üç bin gurusluk harcın olmuş” dedi. Şimdi oğlan “Aç avucunu”, dedi. Meyhaneciye avuç avuç altın verdi. Oğlan dedi, “Harcımızı idare ider mi, itmez mi?”, dedi. Bir de meyhaneci bağıtı ki, (9) on beş kese akçelik altın var. “Begim az çok bereket versin. Biz hemen dost aşıkıyız”, dedi. Şimdi bunlar gittiler. Bunlar giderken oğlana dediler kim, “Bizler her gün bu kahvede oluruz” dediler. Şimdi oğlan “Pek iyu” diyup gitmede olsun. Biz gelelim şimdi mirasyedilere. Bunlar dediler birbirlerine “Uşak, bizim yememiz içmemiz iyi amma, oğlandan biraz da para anatmak (?) kolayına bakalım. Yemek içmek ile öyle olmaz” dediler. Biri “Ya nice idelim?” dedi. Öteden biri dedi, “Nice edeceğiz giderüz meyhaneciye. Derüz ki, günde yüz gurus alup, küsür kalanına bizi daği ortak idersen ne ala, itmezsen biz oğlanı aluruz, gayri yere giderüz, derüz. Olur

mu?”, dedi. “Be, öte yanıña bile geçer”, diyup doğru meyhaneye gelup, meyhaneciye dediler, “Şu günde yüz (9b) gurus alup küsür kalanını bizim ile beraber pay idersen ne âlâ, istemezsen, oğlanı başka yere götürürüz,” dediler. Şimdi meyhaneci olmaz dese olmuyor, ilâcı, “Pekiyl” diyup bir iyuce işi pişirdiler. Şimdi bunlar kahveye gitmekte olsunlar. Şimdi biz gelelim oğlana. Oğlan eve gelup yukarı odaya çıkarken, bunu anası bu halde görüp “Bre oğlan bu kıyafet nedür?”, dedi. Oğlan validesine dedi, “Kıyafetim bohumu var?” dedi. Bir de validesi, “Bre oğlan o nasıl şöbettir? Anladım ben seni, sen yañış yola gitmişsin”, Oğlan dedi, “Bak valide ben yañış yola gitmedim, doğru yoldan asla çıkmadım. Geldim işde eve. Nereye yañış gitmişem. Var hey şaşkun, ben bugün bir şefalı yere gittim ki, sen gitsen ana, hiç eve gelmezdin. Ben işde gene eve geldim” diyup (10a) şarab keyfi ile sıza kaldı. Bir de ertesi gün kalkub bahtı ki baş ile beñzi yerinde değildir. Hemen kesenin birini dañi cebine döktü. Anası dedi, “Gel oğlum, feraqat gıl, her zaman babañ sağ olup da bu paraları yerine getirmez. Gel oğlum pişman olursun”, dedi. Oğlan dedi, “Bak valide, bu paralar benim elimden eksilmedikten sonra, benim canım rahat olmaz,” diyup, şimdi kapudun arkasına alıp doğru kahveye varup, “Arkadaşlar, buyurun gidelim”, dedi. Bunlar oradan kalkub gene meyhaneye gelip, oturup, al kadeh ver kadeh derken, ne ise kışsayı draz itmiyelim. Bunlar şimdi yüz gurus şofra harcı falan meyhaneci ile pay iderler idi. Şimdi yüz elli biñ keselik altunu, bir on ay kadar şafasını çıkardılar. Günlerde bir gün oğlan cebini yokladı bahtı ki dört para kalmış (10b) şimdi Halep kutnusunu, Şam alacasını bedastana götürüp açtı. Bunları değer değmez bahasıyla şatup, beş ay dañi anuñ ile şafa sürdüler. Gelelim şimdi zemim temessüklerine, “Ey filan hoca, benim sende olan, babamın ne kadar alacağı var?” “İşde elli kese” “Yirmibeşini saña bağışladım, getir yirmibeşini vir”, diyup, alacağı olan adamları iyüce sıhılayıp cümlesini aldı. Üç ay kadar bununla dahi şafa sürdüler. Anları dañi tüketip kaldı. Bir gün anasına dedi “Bağ ana, bize dört oda döşemiş, ne ilâzım ancağ bize bir döşeme yetişir,” diyup bitpazarında, haraç mezat şatıp, şimdi bize bu kadar bakır niye ilâzım diyup bitpazarında şatup, bunun dañi iki ay kadar şafasını çıkardılar. Gene bir gün bahtı ki cebinde dört para kalmış, beş değil. Kendi kendine (11a) dedi, “Ulan bu kadar malı yedim içtim, gene cebimde para dört, asla beş idemedim”, diyu tefekkür idüp, “Ben bu adamları bir buçuk yıldır bir gün bilem bir para virdürmedim. Elbette bunlar da bir gün benim harcımı çekerler”, diyup kabudunu arkasına aldı, doğru kahveye gitmede olsun. Şimdi miras yediler oğlanı gördüler ki gelişi yañış. Birisi de-

di, "Bu gün bu oğlanı götürelim de harcımızı çeksın desek, biz bu oğlanda para koymadık, desek yaşamızdan ayıramıyoruz, dana keh- lcsi gibi yaşamızdan düşmez, Nasıl idelim?", dedi. Öteden birisi dağı dedi, "Yapacak yok, şimdi biz bu oğlan ile giderüz, bir altunluk harc ısmarlaruz. Eğer para virebilürse birazını alır yutarız. Eger yok dir- se, el altından, meyhaneciyeye tembih ederiz. Bu oğlana bir şıkı virsin (11b), bizim de yaşamızdan düşse, siziñ de düşsün deriz. Böyle olur", dedi. Obürleri dediler. 'Ey arkadaş sen bilürsün", dediler. Şimdi bir de oğlan gelüp" "Buyurun arkadaşlar gidelüm", dedi. Bunlar da "pekiyü" deyip kalkıp gittiler. Şimdi meyhaneye varıp, meyhaneci- ye, gizli yere girüp, tembih ettiler. Meyhaneci ile bir iyice işi pişir- diler. Andan sonra sofrayı kurup oturdular. Al kadeh ver kadeh dirken ikindiye kadar, şimdi bunların biri oğlana dedi kim "Ağşam oldu, şu sofranın harcını gör de gidelim", dedi. Oğlan dedi, "Arka- daşlar siz ne dırsınız? Şimdi Mağşüd'da üç akça olmalı. Bir para olmaya bugün benim pek kuşşalığım var. Bugünlük biriniz virin de, yarına kalınca Allah kerimdir", dedi. Bunlar birbirlerine bağıştılar. Biri dedi "Gördüñüz mü arkadaşlar (12a) ben size bu oğlanda biz para komadık demedim mi?", dedi. Biri dağı dedi ki "Begim gerçek biz saña söylemiye utanyoruz. Bizi ötede beride zemmediyorlar imiş- ler." Oğlan da "Niye?" dedi. "Bak yoldaşım, biraz adamlar, şöyle ba- bayiğitler, taze çocuğın arkasına düşmüşler gidiyorlar. Ya'ni pek fena söylerler imişler. Bak begim böyle olacak değil idi, lâkin gönül dostunu bilür. Üç beş günde bir kere gene gelür konuşuruz, sakın gücenme", dedi. Şimdi, şöyle böyle dirken birisi "Bir çubuk bari do- landıralım", diyup, bir de çubuğu doldurup oğlanın eline virdi. Şimdi oğlan bir çekdi bir dağa çekince, dedi, "Behey arkadaş şu tütünü her zaman tembih iderim, eger baña tütün verirsın keskin olsun" derim. Her zaman yavaş virürsün", dedi. Biri dedi, "Getir şu tütü- nü değıştireyim" diyup çubuğu aldı doldurdu. Oğlanın eline verdi. Biri dahi meyhaneciyeye dedi, "Bak ulan biz bu oğlanda kaçınacak tırnak komadık. (12b) eger bu gün bu oğlanın harcını görsek bizim gibi başında ekşir. Şimdi bu oğlana bir şıkı vir ki bir dağa siziñ de bizim de yaşamızdan düşsün" diyup gitti. Biri dağı sofra başında otururken dedi, "Bir parça et lokması bari yok ki karnımızı doyur- alım" dedi. "Varayım ben kasabdan bir kaç okça et alayım" diyup gitti. Biri dağı dedi, "Ya canım bir birce mezemiz bile yoktu ırakıy- la içmeye. Varayım bir kaç kıye incir üzüm bari alayım" diyup gitti. Biri dağı dedi, "Uşak daha deminden beri bir gezineceğim va ki, laf ile şalvara işeye yazayım. Varayım gezineyim", diyup gitti. Biri dahi dedi, "Be canım gidenler gelmez bunlara n'oldu? Sakın kolluk çe- virmesın, kapıya götürmesın" diyup ol dağı gitti. Şimdi bunlara bi-

rer birer allandılar. Şimdi oğlan şofra başında yalnız kaldı. Bir de meyhaneci (13a) gelüp oğlana dedi, “Ya delikanlı akşamdır, ne oturup duruyorsun. Kalkıp evine gitsene. Bunuñ burası bir baldırı çıplak gelir de saña bir şey söyler. Şöña bir fenalık olur” dedi. Oğlan dedi, “Bak burada yalnızmıyam, arkadaşlarım var” dedi. Meyhaneci dedi, “Be şaşkın anlar gideli iki saat oldu” dedi. Oğlan dedi, “Çünkü öyledir, bari varayım ben de gideyim” diyup kapudunu alub gideyim derken meyhaneci dedi “Getür meyhanenin harcını vir de öyle git.” dedi. Oğlan dedi, “Bak meyhaneci, beni de paranın kaşşalığı var bugün” dedi. Meyhaneci dedi, “Be canım ne mani, arkanda kapudunu rehin bırak da öyle git”, “Ben buradan kaçkın değılim” dedi. Oğlan meyhaneciye dedi. “O senin dediğin şey olmayacak” dedi. meyhaneci dedi “Olmak ne kelime ki öte yanına bile geçer” dedi. Heman meyhaneci miçolara işaret eyledi şimdi miçolar oğlanın (13b) arhasından kapudunu alıp kapudan dışarı attılar. Oğlan ol zaman ah edip dedi, “Eyvah ben anamın sözünü dinleyeydim, şimdiye kadar bir adam olurdum” diyu ağhyarak doğru eve geldi. Bir de anası bunu gördü. Dedi, “Oğlum seni kim döğdü?”, dedi. Oğlan dedi, “Valide beni kimse döğmedi, amma ben kendi kendimi döğdüm”, dedi. Anası dedi, “Oğlan sen delimisin? Hiç adam kendi kendini nasıl döğer”, dedi. Bir de oğlan dedi, “Valide, ben kendimi döğüp de sopa ile döğmedim”, dedi. Anası dedi, “Ya sopa ile döğmedin de ceviz sıırığı ile mi döğdün”, dedi. “Yok valide, öyle değıl”, dedi. Anası “Ya nasıl”, dedi. Oğlan dedi, “Ben bu gün meyhaneye vardım. İyi yedim içtim. Kalkup gidecek oldum, Baktım cebimde dört param var. Meyhaneci para ister. Ben de yoktur (14a) şabah vereyim dedim. Meyhaneci miçoları başıma çıkarub, arkamdan kapudumu aldılar”, dedi. Böyle deyinince, anası dedi, “Oğlum ben saña dime-dim mi bu yol çıkmaz, sonra pişman olursun diyu” dedi. Oğlan dedi, “Valide gel beni doyunca döğ, amma niçün dirsens, ben senin sözünü tutaydım, şimdiye kadar bir adam olurdum”, dedi. Anası dedi, “Meyhaneciye ne kadar borcun var”, dedi. Oğlan dedi, “Bir altun borcum var”, dedi. Anası, kız karındaşı Güllü Han’a dedi, “Kızım getir şu boynundaki altının birini vir”, dedi. Kız, “Ne yapacaksın”, dedi. Anası dedi, “Karındaşın meyhaneciye bir altun borç etmiş. Virecek parası yoh imiş, bir altunun yerine kapudunu ala koymuş. Bir altun vir de, versin”, dedi. Meger kızın başunda on altın var idi. Kız dedi, “Bak (14b) valide, benim babamın bu kadar malı var idi. Karındaşım yedi içti bana kaç para verdi de şimdi benim boynumda, babam belgüzârı, beş on altunum var. Ona da mı göz dikmiş”, dedi. Bir de anası “Hele kızım karındaşın kapudunu alalım” diyup, ne ise kızın boynundan bir altın kesip oğlana virdi. Oğlan meyhaneciye

gelip, bir altunu virip, kapudunu alıp eve geldi oturdu. Şimdi ‘ar ile ‘Eyvah şimdi ben eşin dostun yüzüne nasıl bakayım? Tefekkür der-yasına daldı”. Bir de validesi dedi, “Oğlum böyle tefekkürle bitmez. Sen bir kâre bakmalısın, yahut bir şan’ata varmalısın” dedi. Oğlan dedi, “Valide şen beni şan’ata verdin de ben varmam mı?” dedi. Ana-sı dedi, “Oğlum yarın çarşuya gidelim de hanķı şan’atı istersen (15a) oña çıraķ vereyim,” dedi. Çünkü sabah oldu anası arkasına alıp çarşıya çıktılar. Öte berü gezerken bunların yolu kazancılar içine gelüp çıkdı. Şimdi oğlan dedi, “Valide şu bir şennikli şan’ata beñzer. Gel beni şuña bir çıraķ vir”, dedi. Anası “Peki-yu”, diyup, kazancı ustasını çağırup, dedi, “Ey ustalar oğlumuñ şu şan’ata hevesi var. Çıraķ alır mısın?”, dedi. Kazancı dedi, “Pekiy valide alırım” dedi. “İşde bak bunların kimi çıraķ kimi kalfa, İnşallah bu da anlar gibi üstad olur”, dedi. Bir de anası “Öp ustanın elini”, dedi. Şimdi oğlan ustanın elini öptü. Anası dedi, “Usta, evvel Allah sonra sana ema-net, eti senin kemiği benim” diyup gitti. Bir de kazancı şimdi körüğün arkasına koyup, “Çek şu körüğü” dedi. Şimdi oğlan (15b) başladı körüğü çekmiye. Lâkin körüğü çekmezden evvel, bunları gördü, sekiz kalfa güçle döverler idi. Bu oğlan dedi, “Ah ben de çe-kici böyle urabileydım” dedi. Ustası oğlanın böyle dediğini işitti idi. Şimdi bu oğlan körüğü çekti çekti durdu. Ustası “Oğlan çeksene”, dedi. Gene başladı çekmeye. Biraz çekti gene yoruldu, başladı yavaş yavaş çekmiye. Ustası “Oğlan çeksene” dedi. Oğlan dedi, “İşde çeki-yorum ya” dedi. Gene bek bek biraz daha çekti. Gene gine başladı ağır çekmiye. Ustası baktı ki olacağı değil. O zaman hele kalfanın biri gezinmeye gitmiş idi. Şimdi ustası “Oğlan gel buraya” dedi. Ol da “Çekici uraydım” dedi, Şimdi eline çekici virdi. (16a) gör ki başkası bir kaç çekic külçenin üstüne vurdu. Bir dağı urunca ustasının eline urdu. Ustası baktı ki eline çekici vurdu. Heman ustası dedi, “Oğlan anı öyle urmazlar, işde böyle ururlar”, deyup oğlanın kulağının tozuna elindeki çekicin sa-pını bir urdu. Bir de oğlan “Vah kulağım, biri burada kaldı” diyup, nice bir elinden çekici atup kaçtıysa soluğu evde aldı. Bir de anası oğlanı görünce “Oğlan niçun geldin?” dedi. Oğlan dedi, “Ana bak şu kulağımın biri yerinde mi?” dedi. Anası dedi, “Kulağın biri yerinde olmayup da nereye gitmiş?”, dedi. Oğlan dedi, “Ana o herifin yüzü-müze gülmesi sen orada iken imiş. Sen gidince baña bir iyice dayak çaldı ki, ben kendim (16b) beğendim”, dedi. Anası “Niçün?”, dedi. Oğlan “Eline çekici verdi, anlar gibi ur diyu. Ben de başladım vur-maya. Herif baktı ki ben onlardan iyice uruyorum. Ustam; sen on-lardan iyi uruyorsun diyu kulağı tozuma bir kerre vurdu. Ben gayri oraya gitmem”, dedi. Ne ise kışşayı uzatmıyalım. Bunlar ana-oğul

otuz iki esnafı gezdiler. Günlerde bir gün, bunların yolu bir terzi dükkânına çıkageldi. Oğlan dedi, "Ana işde şu san'ata vir. Bunun ne tabağı var, ne birşeyi var", dedi. Şimdi anası "Pekiyyu" diyup, terzi ustasına gelüb dedi, "Usta evladımı cıracak alurmısın? Evladımın bu san'atta gözü var", dedi. Terzi "Pekiyyu aluram. Valide, inşallah o da benim gibi yarın dükkân, tezgâh şahabı (17a) olur", dedi. Çünçü anası dedi "Oğlum öp ustanın elini", dedi. Oğlan terzinin elini öptü. Anası dedi, "Ey ustam, oğlum, evvel Allah sonra saña emanet" diyup gitti. Bir de terzi oğlanın eline bir cuha eskisi verüp bir iğne verib, oğlan başladı soğup çıkarmaya. Bir de bir iç ağası geldi. Koltuğu altında bir boğça esbab ile. Bayram yakın idi. Dedi "Usta şu esbabları, bana bayrama yetiştirmelisin", dedi. Terzi dedi, "Aman hey ağa, bak bu nice esbab hepsi bayrama yetiyecek. Ben yalnız bir adam. Ben hanķı birini dikeyim", dedi. Esbabı ırafa koydu. Bir de o gitti. Arkasından bir iç ağası daği geldi. Dedi, "Usta kalk gidelim konağa, ağanın kesilecek esbaba var", dedi. Terzi dedi, "Bak ağa, bu kadar dükkânda olan (17b) esbablar hep bayrama yetiyecek. Ben hanķı birini keseyim, dikeyim" dedi. "Şimdi ben bilmem. Her yıl sen keser imişsin. Git ağaya anlat", diyub, terziyi alup, konağa getürdi. Şimdi oğlan dedi "Bari ustamın eli deymiyor, ustam gelmeden şu esbabı keseyim hazır olsun. Heman bir dikmesi qalsın. Aña da Allah kerimdir", diyup, esbabı indürub, endazeyi eline aldı. Maķas ile bu kumaşı öyle bir doğradı ki qadayif gibi tel tel oldu. Hemen bir kupa yağ, bir kupa bal ile pişirüp yemesi qaldı. Bir de ustası geldi, oğlana "Şu kahveciye söyle bir qahve getirsin. Yoruldum içeyim de bari şunların bir kolayına bakalım. Qanķı birini keseceğim şaştım", dedi. Oğlan dedi, "Usta ben esbabları kestim, hazır ettim. Heman bir (18a) dikmesi kaldı deyince, "Seni zaķmete koymadım" deyince, bir de ustası dedi, "Getür bakalım nasıl ittin?", dedi. Bir de oğlan boğçayı indurub ustasının önüne koydu. Ustası açtı baķtı ki qadayif gibi tel tel olmuş. Bir de herifin can başına gelüb, "Bre kâfir, puşt, bu nedür?" diyub endazeyi eline aldı, buna bir dayaq çekti ki oğlanın feryadı göklere açdı. Bir de qomşular gelüb oğlanı kırtardılar. Şimdi oğlan hemen kırtulunca bir qaçtı ki arkasından sapan taşı irmez. Doğru şoluğu evde aldı. Şimdi anası oğlanı görüp dedi, "Be oğlan niye geldin?" dedi. Oğlan dedi, "Valide şu insaan iyilik yaramaz", dedi. Anası "Niçün?" dedi. Oğlan dedi, "Ustam esbab kesmeden acizlik getürdi. Ben de dedim, sen otur ben keseyim dedim. Bir esbab aldım kestim idi. Baķtı ki (18b) ben andan iyi kesiyorum. Baķ, sen benden iyi kesmişsin diyu beni bir iyice döğdü. Ben de qaçtım geldim. Bana öyle şan'at lâzım degil", dedi. Anası dedi, "Aman oğul sizin ne şan'atınız ilâzım, ne bir şeyiniz. Ben dilenir, ... sizi

beslerim" dedi. Bir de ertesi gün bu oğlan kapuduñu arkasına alup Tevriz içinde geçmege başladı. Bir de gezerken Tifliz Kapusu'nun ağzında, yolun ağzında ayna camlı kaħveye yolu uğradı. Baktı ki yedi tane şâ'ir saz çalarlar. Oğlan bunları görünce "İşde şimdi buldum ben şan'atı", diyup içeri girdi. Bir de şâ'irler faşlı tamam ittikten sonra, oğlan dedi, "Ey şâ'irler, ne olur beni de yanınıza çırağ alsanız da ben de çalıp çağırsam (19a)" dedi. Şairlerin bir ihtiyarı var idi. Dedi, "Oğlum, senin anañdan babañdan bir kimseñ var mı?" dedi. Oğlan dedi, "Beli usta, bir eksik etekli validem ile, bir kız karındaşım var", dedi. Şâ'ir dedi, "Yarın anañı al da gel. Şimdi ben seni yalnız başına alsam olmaz" dedi. Oğlan "Pekiyyi" diyup kalkup eve geldi. Anasına dedi, "Valide ben şimdi şan'atı buldum. Niçün dersen, ben şâ'irliğe çırağ duracağım" dedi. Anası dedi, "Oğlan, ben seni otuz iki esnafa çırağ virdim. Birinde hayır etmedin. Şâ'irlik cümlesinden zordu", dedi. Oğlan dedi, "Hayır valide ben şâ'irlikte eğlenürem. Eğer sen beni götürmez isen, ben kendim giderim", dedi. Anası "Yarın gidelim şu usta dediğin nasıl adamdır?" diyup irtesi gün anasıyla beraber kaħveye (19a) vardılar. Bir de kaħveye gelürken bu şâ'ir bunları görüp dışarı çıktı. Oğlan ihtiyarı görünce, anasına dedi, "İşde benim ustam budur" dedi. Karı gelüp, "Selâ-malaleykûm usta" dedi. Şâ'ir "Ve aleykûm selam hemşire" dedi. Karı dedi, "Allah seversen benim oğluma sen mi çırağ alacaksın?", dedi. "Beli hemşire düñkü gün gelmiş, beni çırağ alurmusun, dedi. Ben de bir kimsen var mı diyu su'al ittim idi. Seni almış gitürmüş" dedi. Karı "pekiyyi usta" diyup, oğlana "Öp ustanın elini" dedi. Oğlan ustasının elini öptü. Karı dedi, "Usta evvel Allah sonra saña emanet ittim", diyup gitti. Şimdi Mağşûd şâ'irlerin yanına çırağ oldu. Tamam altı ay bir gün al şu sazi da, şu perdeden çal (20a) şöyle it diyu öğretmediler. Günlerden bir gün ustası oğlanı çağırup dedi, "Oğlum al şu kırk parayı da, var çarşudan un al, yağ al, bal al da evinize git. Ölüñüzün canı için, valideñe helva yaptur da üleştir. Bu gece evinizde yat", dedi. Şimdi oğlan parayı alup, gelüp çarşidan helva harcını alıp eve geldi. Baktı ki, ne bakarsın, anası evin içni silmiş süpürmüş. Giyinmiş kuşanmış, divanhâñede şallanıp gezer. Oğlan anasını bu halde görünce başladı ağlamağa. Anası dedi, "Oğlum niçün ağlarsın?" dedi. Oğlan dedi, "Babam öleli kaç sene oldu?" dedi. Anası dedi, "Oğlum yedi sene oldu", dedi. Oğlan dedi, "Yedi yıldır sen bu esbabları hiç giydinmi?" dedi. Anası "Oğlum giymedim" dedi. Oğlan dedi, "Ya aa (20b) işde bu esbabları giymişsin. Ortalığı silmiş süpürmüşsün. Besbelli ya kocayı vardın, ya varacaksın, bizi öksüz koyacaksın. Anın için ağlarım", dedi. "Hayır oğlum bu gece Berat Gecesidir" dedi. "Büyük gecedür", deyince, "Du'â ve niyaz ideceğüm

ki bizi gene evvelki gibi mıradımıza erdirsin, yahut emanetini bızden alsın", diyince oğlan ağlamayı bıraktı. "Ne mani valide ben bildim" dedi. Şimdi ne ise bunlar helva yapup komşulara dağıtıp akşam namazını kıldılar. Meger mahallede çocuklar ol gece helva şöbeti yapmışlar. Mağşüd'ün eve geldiğini haber almışlar. İçlerinde bir de Kel Oğlan var idi. Bir de "Mağşüd'a bir uşah gönderelim, gelsin bu gece şuna saz çaldıralım" (21a) dediler. Hep müşavere ettiler. Bir de bir çocuk gönderdiler. Çocuk gelüp dedi, "Yoldaşım Mağşüd, mahalle uşakları saña selam ittiler. Helva şöbetleri var. Gelsin bu gece kapuşalım", dediler, "Buyurun gidelim" dedi. Şimdi Mağşüd "Pekiyyu" diyup, kapudunu arkasına alup beraber gittiler. Bir de helva evine geldiler. Selâm virdi. Anlar dañi selâmın aldılar. "Yoldaşım buyurun" diyup köşeye oturdular. Şimdi bir kahve bir tütün, oldu keyfler büsbütünden soñra bunlar birbirine dediler, "Geliñ helva pişinceye kadar bir eğlenecek şey oynayalım beyler" kimi dedi, "âşık atalım", kimi dedi, "Yüzük oynayalım", kimi dedi, "Ne ilâzım, o bir gavgalı şeydür" dediler. Bu Kel Oğlan dedi, "..... nin marifetiyle benim bir ma'rifetim var. Eger darılmazsanız getireyim (12b)" dedi. 'Darulmayız getir" dediler. Bir de Kel Oğlan bu sazi çıkardı. Bir iki çalup yanında uşağa uzattı. O da bir iki çalup yanındakine, dirken bu sazi Mağşüd'a virdiler. Mağşüd dedi, "Yoldaşım ben çalmağ bilmem" diyunce, bunlar cümlesi birden güldüler. Şimdi Mağşüd bunların güldüğünü görünce, "Yoldaşlar niye gülersiniz?" dedi. Bu Kel Oğlan dedi ki "Senin utanıp arlanmak yok mu? Altı aydır şâ'irlerin yanında hizmet idersin. Gene bilmem dirsın", dedi. Oğlan dedi, "Be canım, öğretmediler ne yapayım", dedi. Amma oğlanın başında bir kızgın su dökülüp tırnağından çıktı. Hemen kapudunu alıp dışarı çıktı. Ondan sonra eve gelüp baktı validesi yatmış. Dedi, "Oğlum seccade yaylık duruyor (22a) namazını kıl da öyle yat" didi. Oğlan abdest alup yatsı namazını kıldıktan soñra, iki rekât hacet namazı kılup, dedi, "İlâhi Yarabbi, ya baña bu gece şâ'irlik ver, yahut da al benden emanetini", diyup ağılyarahtan uyuya kaldı. Şimdi bir de uykusu arasında kulağına bir nida geldi. Dedi, "Aç oğlum gözünü, ne görüp ne seyr etsen gerek", dedi. Oğlan gözünü açıp baktı ki karşısında bir nuranî ihtiyar pîr, bir elinde bir nevcivân, oğlana dedi, "İç oğlum bu civânın elinden bu doluyu Cenâb-ı Mevlâ sizi birbirinize kısmet eyledi. Bir zaman gurbetlik çekilir amma ber-murat olursunuz ve bu tası yarın koyduğunda bulursun. Bir zaman çal çağır şâ'ir ol, gönlnü eyle, saziñ üstüne saz, sözün üstüne (22b) söz gelmesin" dedi. Oğlan dedi, "Baba gerçek amma bu nevcivan hañkı bağçeniñ gülüdür ve adına kim dirler, ne diyardan gelir?", dedi, İhtiyar dedi, "Oğlum buña Tiflîz-

de Hoca Sinan'ın kızı Şah Senem dirler" dedi. Oğlan kızın elinden alup içti. Gelelim bir de Tiflîz'de kız saray'ın üst katına yatağı yapup yatır idi. Bir nidâ geldi: "Ey kızım aç gözünü" dedi, Kız gözü-nü açtı bahtı ki, karşusunda bir ihtiyar bir dolu taş bir elinde bir bu civân, dedi, "Kızım iç bu doluyu bunu civân'ın elinden Cenâb-ı Mevlâ sizi birbirinize kısmet eylemiştir, bir zaman çal çağır gönlünü egle" dedi. Kız dedi, "Gerçek baba içeyim amma bu civan han'ki bağçeniñ gülüdür ve ne diyardan gelir ve adına kim dirler?" dedi. İhtihar dedi (23a) "Buña Tevri'z'de Hoca Maşşûd'un oğlu dirler" dedi. Buraya gelüp ismi 'Âşık Garip olsa gerektir" dedi. Şimdi kız da oğlan'ın elinden alup doluyu içti. Bir de şabah oldu. Oğlan kalkub bahtı ki çoynunda bir altun taş durur. Validesine dedi, "Geç kalmışam, ustam belki şarılır, varayım gideyim", diyu oğlan gitmede olsun. Şimdi helva şöhetinden olan çocuklar, Kel Oğlan'a, aldılar ele girdiler yola "Sen sebep olduñ. Şu yiğidiñ hatırını yıktıñ her zaman böyle bir deñsizlik idersin" dediler. Bunlar da şimdi kahveye gelmişlerdi ki, şu yiğidin hatırını gene alalum diyu. Bir de Maşşûd kahveye geldi, bahtı ki ustalar fasl iderler. Şimdi fasıl tamam ettiler (23b) bir de oğlan'ın yanbaşında bir ihtiyar var idi. "Baba, şu ustalar'ıma söyle de şu şazın birini baña virsinler de, bir parça da ben çalayım", derken ustası bir işüdüp "Bizim çırağ ne söylüyor?", dedi. İhtiyar dedi, "Ustam şu şazı baña virsinde bir parça da ben çalsam diyup" deyince, ustası da dedi, "Ya oğlan sen saz çalmak bilürmisin?", dedi. Oğlan dedi, "Usta siz ne öğrettinizse, aña çalarım", dedi. Ustası biz saña birşey öğretmedik", dedi. Ol zaman oturan ahibâblar dediler, "Behey usta şu şazın birini vir. Çocuğun gönlünü kırma. Bilür bilmez biraz çalsun", dediler. Şimdi ustası dedi, "Al oğlan çal, amma sazañ bir telini kırarsañ (24a) ben de seniñ başını patlatırım" diyup saza eline virdi. Oğlan dañi saza eline alup, bir iyüce düzdü. Başladı aşağı perdeden peşrev idüp, taksim itmeye. Ol zaman ustalarıñ ve bakanlarıñ parmağı her biriniñ ağzında kaldı. Öteden ustası dedi, "Oğlum ben seni añladım. Sen bu gece alacak yerden muradını almışsın. Baçalım bir kaç da türküsü söyle" dedi. Öyle deyince oğlan saza tellerin dañi düzüp, ol arada baçalım ne söylemiş, biz ne yazacağız? 'Âşık Maşşûd, türki-i evvel beyt budur:

Bir Berat Gecesi dilek diledim
 Şükür muradımı verdi Hakk benim
 Dilediğim dilek Hakk'a yaradı (24b)
 Andan okur dilim zikrullâh benim

Kavim kardaş bir araya geldiler
 Erenleriñ virdiği sırrı bildiler
 Ayırdılar daldan dala şaldılar
 Uğruma gelmiştir kıblegâh benim

Bu gece sürdürüm erenleriñ deminden
 Baña içirdiler kırklar cāmından
 Kurtulmadım aşla dünya gamından
 İşim gücüm oldu fikrullâh benim

Erenler Mağşûd'a yite dediler
 Onlar da birbirin tuğa dediler
 Tifliz'li Senem'i buta dediler
 Dostuma düşmüşdü doğru râh benim (25a)

Oğlan böyle söyleyince ustası “Yeter oğlum Mağşûd, bir faşıl da biz idelim” dedi. Aşbablar dediler, “Biz sizi her zaman dinleyeruz, biraz da şu yeni ‘aşıkı dinliyelim” diyince bu şâ’ırların biri dışarıya çıktı. Dışarı çıkarken obir şâ’ırlara işaret eyledi ki “Arkamdan geliñ”, diyu. Bir de bunlarda dışarıya çıkınca, bunlara dedi, “Bu oğlan ne söyledi añladınız mı?” dedi. Onlar da “yok” dediler. “Ya siz ‘aşık deyilsiniz”, dedi. “Niçün?” dediler. “Oğlan Tifliz’ne Hoca Sinan’ın kızı Şah Senem’in dolusunu içirmişler. Biz Tifliz’de iken Hoca Sinan’ın âmucası oğlu Şah Veled’e kızı almışlar da, Hoca Sinan da, benim kadar mal peydâ eyle andan sonra vireyim, demiş (25b) Şah Veled de bezirgânlık etmeye dışarı gitmiş idi. O kızın dolusunu içirmişler” dedi. Bunlar “Ya nice idelim?” dediler. “Ne söyler isem siz de öyle söylemisiniz?”, dedi. “Söylerüz” dediler. Şimdi bunlar tekrar içeri girdiler. Oğlan da faşlı tekmi itmişti. Ustası dedi, “Oğlum, al şaz seniñ olsun. Ben Tifliz’e gideceğim, biraz bakalım birkaç hane türkü de Tifliz’de çağıralım. Bir hane türkü çağırana beş altın veriyorlar imiş. Bizim ile gidermisin?”. dediler. Oğlan da “Aman ustalar gidelim”, dedi. Oğlan tefekkür edip dedi, “Gerçek ben giderim dedim amma, anam bacım ka’il olur mu?” diyup dedi, “Ustalar ben giderim dedim amma benim bir anam (26a) ile bir de bacım var. ‘Acaba kâ’il olur mu?” dedi. Ustası dedi, “Oğlum, yedi kişi biz, bir de sen sekiz kişiniñ esbabımızı yusunlar, yemeğimizi pişirsinler, anlar da geçinsinler” dedi. Oğlan dedi, “İy olur, varayım bir kerre söyleyim”, dedi. Ustası dedi, “Eğer sen bizden evvel çıkarsañ, gel bizi Bağlarbaşı’nda bul”, dediler. Şimdi oğlan şazı eline alup, doğru eve geldi. Sazı dışarı koyup, içeri girdi. Meğer anası da, belik işlerdi. Oğlanı görünce dedi, “Oğlum belki seniñ karnıñ açtır. Sana bir parça kahvealtı getüreyim”, diyum dolabı

açup, öñüne kahvaltı koydu. Oğlan yemeği yer amma, cümlesi boğazına dizülür .Ana, buña bakup dedi, “Oğlum bugün galiba senin keyfin yoktur,” dedi. Oğlan dedi, “Hayır valide keyfim yerinde”, dedi. Anası (26b) dedi, “Ya oğlum, etmeği niçün yavan yavan yersin?” dedi. Oğlan dedi, “Bak valide sen benim derdimi bilseñ ve ma’rifetimi görmediñ”, dedi. Anası “Oğlum seniñ derdiñ nedir?”, dedi. “Baña izin ver de saña derdimi aňladayım”, dedi. Anası dedi, “Oğlum seniñ derdiñi ne açarsa, oña göre söyle” dedi. Heman oğlan dışarı çıkup şazı alup geldi, içeru girdi. Aldı şazı eline. Bakalım validesine ne demiş, biz ne yazacağız. ‘Aşık Mağşud’un türküsü budur :

Başına döndüğüm gül yüzlü nene
Nene ben Tiflîz’e varmalı oldum (27a)
O Sinan Hoca’nın kızı
Ana Tiflîz diyârında

Bir aşkırtır düşdü sineme
Sevdâdır beni kınama
O Tiflîz’de Şah Senem’e
Ana Tiflîz diyârında

Kâğıtda gördüm şüretin
Hudâ’dan çektim niyetin
Şah Senem’de ol lezzetin
Ana Tiflîz diyârında

Elime verdiler tuşa
Şacı ta belinden öte
Mağşud’a verdiler buta
Ana Tiflîz diyârında (27b)

Şimdi oğlan böyle diyince, anası dedi, “Eğer niyet edüp gidersen bizim başımızı kes de nereye gidersen git”, dedi. Oğlan dedi, “Ustalarım gidecekler, ben de gitsem gerek. Eğer siz de giderseniz sizi de götürüyüm”, dedi. Validesi, ne yapsın zavallı karı, “Giderüz”, dedi, “Bak valide giderseniz, ustalarım dedi, bizi olduğumuz ilen anlar da olurlar dediler”, dedi. Validesi “Gidelim oğlum”, dedi. Ol zaman konaklarını tellâla virup, haraç mezat idup, parasını koy-nuna koyup, anası ve bacısını alup, doğru Bağlarbaşı’na varup, baktılar ki hiç kimse yoktur. Şimdi oğlan anasına dedi, “Siz (28a) burada oturuñ. Ben varayım ustalarım bakayım”, dedi. Bir de kahveye gelüb baktı ki, ustaları faşıl idup dururlar. Oğlan dedi, “Ustalar, işde ben validem ile Bağlarbaşı’nda bekleyerum. Kalkın

gidelim", dedi. Ustaları dedi, "Gerçek biz gidecek idik, amma yaz gelsin, güller açılsın, bülbüller ötsün, şouk şular başında yiye iç gideruz. Böyle kış kıyamet, bir adamı kapıdan kovşan, peçeden düşer," dediler. Şimdi oğlan bu cevabı ustalarından işidince, "İyi, ben aıladum siziñ bana ideceğinizi. Siz gitmezseniz ben gide(rim) Allahışmarladık", diyup gider iken ustası dedi, "Gel oğlum sen üstad du'ası almadın dañi, saña usta du'ası idelim" (28b) diyub oğlan ustasının önüne oturdu. Ustası başladı el kıaldurup beddu'ā etmiye, işde, sağlık ile git de selâmet ile gelme, diyu oğlana. Oğlan da, ne bilsin dediğini, amin diyor. Bir de el yüze çalıp, oğlan, "Allahışmarladık" diyup kahveden çıkup anasıyla bacısının yanına geldi. Bir de anası bağıtı ki ustası yoktur. Validesi dedi, "Oğlum ustaların niçün gelmedi", dedi. Oğlan dedi, "Ustalarım gitmiyecek, sizin ile beraber gidelim", dedi. Anası dedi, "Oğlum gel ferâgat gıl, işde ustaların sañarak itmelerini aıladıñ, evimizi verdiğimiz adama parasını virelim, gerü alalım. Babañ hatırı için, o adam, evimizi geru virir", dedi. Oğlan dedi, "Bağ valide işde Terviz'in beli böyle gidersiniz (29a) varın. Elbette ben Tifliz'e giderim", diyup yürüdü. Bir de anası bağıtı ki oğlan gideyor. Çaresi yoktur. Bunlar da, ardışıra giderler idi. İşde, biraz gider gitmez, hava bozulup başladı kar yağmaya. Biraz gider gitmez kar gelüp diz kıapağına çıktı. Bunlar da bir dört yol ağzına çıkup geldiler. Bir de öteden bir kervan kıopmuş geliyor. Bir de bunların yanına geldi, bağıtı ki bezirgân, bir çocuğun arkasında iki eksik etekli. Bezirgân dedi, "Oğlan bu seniñ yanında eksik etekliler nedir?", dedi. Oğlanın anası dedi, "Ah bezirgân hoca söyletme beni, derdim çoktur. Oğlum, söyleyim mi?" dedi "Bezirgân" söyle bacı" dedi, Karı da "Ben Tebriz'den Hoca Mağşud'un ehliyum. Bu, kıızım, bu da oğlum. Oğlumun babası öldü. Bu kıadar (29b) mal kıaldı. Bütün meyhanede sarhoşlar ile yedi içdi. Soñra şan'ata verdim hayır etmedi. Şimdi şairlik öğrenmiş. Şimdi Tifliz diyup istiyor. Bizi de yanısıra sürüyüp götürüyor," dedi. Bu bezirgân dedi, "Hoca Mağşud benim velinimetimdir. Sizi aın hatırı için götürileyim. Ben de Tifliz'e gidiyorum", diyup, bunları bir hayvanlara bindirup "Çek" idup, günlerde bir gün Tifliz şehrine yakın gelup bir kenara bunları indirdi. Bezirgân dedi, "Oğlum gayrı, işde Tifliz, gidiñ. Benim gideceğim han köşesidir. Bilmeyen her biri, bir yere çekerler. İşde seniñ şairliğinde var imiş. Nereye varsañız sizi misafir alurlar", diyup bezirgân ayrılıp bir yana gitti. Bunlar ondan kıalkup Tifliz'in (30a) içine girdiler. Bir de ağışam yakın idi. Bunlar bir camiye gelup, avlusuna indiler. Şimdi oğlan dedi, "valide birazdan, bu cām'inin cema'atı gelür. Elbette bize bir yer verirler" dedi. Şimdi birazdan, bir de

ağşam ezanı okundu. Hiç bir kimse gelmedi. Meger o cāmî'de bir cema'atsız cāmî' idi. Şimdi camî'in avlusunda sakin oldular. Lâkin, kar da bir yandan yağar. Anası dedi, "Oğlum biz bu gece bunda kalırsak ölürüz", dedi. Oğlan dedi, "Ana siz bunda oturuñ. Varayım ben bir hayır şaħibi bulabilirmiyim, bakayım", diyup, anasıyla bacısın cāmî'de bırakıp gitti. Bir de gezerken baķtı ki, bir konaķ, kapusunuñ önünde bir bezirgân, elinde bir çubuk oturuyor. Oğlan varup selâm verdi. Bezirgân daħı selâmın aldı. Şimdi oğlan dedi, "Aman hoca (30b) yer garibiyem, bu gece bizi Tañrı misafiri al", dedi. Bezirgân buna itikad etmedi. Niçün dirseñ, bazı çapķunlardan sandı. Oğlan üç defa söyledi, bezirgân hiç söylemedi. Oğlan dedi, "Biz bu bezirgâna dil ilen añlatamadık bari saz ilen añlatayım", deyup, heman şazını çıkarup konağın kapusunuñ önünde aldı şazın eline, bakalım ne demiş. Dahi biz ne yazacağız. Ol orada söyledi, "Aşık Maķşûd'un dördüncü beyti budur :

Başına döndüğüm gül yüzlü hoca,
Canım hoca ninem cāmî'de kaldı
Karanlık gecedir kanda gideyim
Canım hoca ninem cāmî'de kaldı (31a)

Ben de bildim baña bir yer veresin
Düşmüşlerin halin sen de bilürsün
Nenem ölür, sen günahkâr olursun
Canım hoca ninem cāmî'de kaldı

Bitürdüm bunca malı, eyledim zarar
Ne günüm gün oldu, ne gicem karar
Ninem, kız karındaşım bile beraber
Canım hoca ninem cāmî'de kaldı

Bir de oğlan böyle söylerken, on dane deliķanlı yiğitler, pür şilâh, andan geçerler idi. Baktılar ki bir çocuk elinde bir şaz, canım hoca diyu yalvarıp duruyor. Şimdi bunlar dediler, "Baķalım şu çocuk ne söylüyor (31b)" diyup durdular. Bir de oğlan bunları görünce, "Şunlara yalvarayım da bari bezirgâna bir reca etseler" diyup, aldı gene sazı baķalım ne demiş zavallı oğlan, Beyt :

Ustalardan oldu bize bu işler
Aķıttım gözümden kan ile yaşlar
Siz de minnet idiñ duran yoldaşlar
Canım hoca ninem cāmî'de kaldı

Hoca sen cennete gireyim dersen
 Cennet güllerini direyim dersen
 Bu öksüz Mağşûd'a bir yer vereyim dersen
 Canım hoca ninem câmi'de kaldı

Oğlan böyle söyledikte, hemen babayiğitler ileri gelip dediler, "Ey bezirgân hoca, sen Allah'tan korkup peygamberden (32a) haya itmez misin? Bu çocuk sana, deminden beru, minnet ediyor. Tañrı misafiri al diyor. Sen böyle idince, gayrısı ne yapmaz? Seni öldürmeyelim de biz kimi öldürelim" diyup, hemen bunlar çektiler kılıçları. Öldürmek istedikte bezirgân "Lâilâheillâllah" dedi. Bir de mahalli Ahmet Ağa, Mehmet Ağa, "Canım bizim Canım Hoca'yı kim inciliyor", diyup hemen dışarı çıktılar ki üç beş babayiğit, ellerinde yalın kılıç. Meger bu bezirgânın ismi Canım Hoca imiş. Mağşûd bilmez. Şimdi komşular gelüp, "Yoldaşlar ne istersiniz Canım Hoca'dan" diyince, bunlar dediler, "Be canım deminden beru, bu oğlan çok 'Canım Hoca ninem câmi'de kaldı' diyu yalvarıyor. Bu bezirgân itibar etmiyor. Bu çocuk ise bir yer garibi. Anası var imiş. Bunu bu gece Tañrı misafiri olsa, bütün kısmetini keserler mi? Biz bunu öldürmeyelim de (32b) kimi öldürelim" dediler. Şimdi mahalliler "Çocuk hadi anañ nerde ise, bize göster" dediler. Bir de oğlan mahalliye alup câmi'ye geldiler. Bahtılar ki anasının ve bacısının dişleri kitleşmiş. Hemen bir şoluk kalmış. Bir de bunların üstüne kimi kürk, kimi yorgan örtüp, bunları aldılar, Canım Hoca'nın evine misafir ettiler. Şimdi anasıyla bacısı on beş gün deyince güçle bir kaşık çorba içtiler. Biz gelelim şimdi Mağşûd'a. Günlerde bir gün Canım Hoca'ya "Bu vilayette hiç kahve yok mudur?", dedi. Canım Hoca da "Oğlum vardır. Unkapanı'nda, bizim ahabamız Deli Mehemmed var. Onun kahvesinde kırk tane şâ'r vardır. Aşk asmışlar. Şimdi ben seni götürsem, şâ'irler sana söz atarlar, benim de çekemiyeceğim tutar. Anın için seni götürmiyeyim" dedi. (33a) Oğlan dedi, "Be canım, biz varup da anlar ile imtihan olacak değiliz. Hemen biz ahabaların gönlünü eyleriz" dedi. Canım Hoca dedi, "İnşallah oğlum sabah seninle gidelim" dedi. Bir de sabah oldu, Canım Hoca oğlanın sazını kürt eteği altına alup doğru kahveye gelüp selâm verdi. Anlar dahi selâmın aldılar. "Buyurun", Canım Hoca otururken kürkünün altından sazı çıkarup duvara dayadı. Bunlar dediler, "Uşak şu Canım Hoca'nın saz çaldığını bilir misiniz?" dediler. "Hayır bilmeyüz" dediler. Şimdi Deli Mehemmed dedi, "Hoca Allah'ı seversen, bu sazı sen mi çalacaksın?" dedi. Canım Hoca da "Hayır Deli Mehemmed bu çocuk çalar" deyince şâ'irlerin başı dedi, "Oğlan sen nerelisin?" dedi. Oğlan da "Usta ben

Tevriz'liyem" dedi. (33b) Şâ'ir başı dedi "Sen Tevriz'li değilsin", dedi. Oğlan dedi, "Usta niçün değilim? Vilayetini saklıyan boştur. Bana Tevriz'de Hoca Maḥşûd dîrler" dedi. Şâ'ir başı dedi "Oğlum biz de Tevriz'de çok eylendik. Eğer sen Tevriz'liysen, şu saz ile Tevriz'i meth idiver. Ol zaman inanalım senin Tevriz'li olduğunu" dediler. Şimdi oğlan "pekiyu" diyup aldı sazını eline bakalım ne demiş. Aşık Maḥşûd'un beşinci beyti budur :

Diñleyin ustalar ta'rif ideyim
İlk baharda açulur gülü Tevriz'in
Dilberleri giyer bayramda toйда
Zerbalı kumaşı alı Tevriz'in (34a)

Tevriz'in çevresi dağdır meşedir
İçinde oturan beydir paşadır
Seksen biñ mahalle, yüzbiñ köşedir
Çarşusu bazarı ilı Tevriz'in

Pehlivanlar kisbet giyer yağlanır
Cümle bezirgânlar anda sağlanr
Üçyüz altmış yükü günde bağlanr
İlden ile gider malı Tevriz'in

Böyle söyledikte, meğer Hoca Sinan'ın da sarayı aña yakın idi. Bu sedayı işitince dedi, "Uşak, çoktan beru, Tiflüz'de böyle ses yoktu", dedi, **Kalktı doğru** kahveye geldi, oturdu. Oğlanı görünce hemen **sağ tarafından** (34b) urulup, **sol tarafından** beş karış yalman gösterdi. Kendi kendine dedi, "Şu oğlan kızımı istese, virur idim", diyu gönlünden geçürdi. Şimdi gelelim Şah Senem Hanım da bu şadayı işitince, bunun bir cariyesi var idi. İsmine Aşkça Gelin diler idi. Şah Senem Aşkça Gelin'e dedi, "Şu ses benim ciğerimi hün eyliyor. **Korkarım** benim rüyamda dolusunu içtiğim oğlan olmasın", dedi, Aşkça Gelin de "Belki efendim, ihtimaldir" dedi. Şimdi şâ'irler oğlana "Aferim oğlum, dediğin gibidir. Velâkin biraz yerin kaldı. Añı da söyle de şimden soñra senin ismin 'Aşık Garip olsun" dediler. Şimdi oğlan, gene aldı bakalım ne demiş: (35a)

Kahvesi Yemen'den ekülür gelir
İpeği Geylan'dan bükülür gelür
Kavunu Revan'dan çekülür gelür
Gürcistan'dan gelür balı Tevriz'in

Bir âh etsem 'arş-ı 'âlemi yaķar
Bir od düşdü 'Aşık Garib'i yaķar
Yüz bin penceresi kibleye bakar
Böylece, görmüşem, ḥalı Tevriz'in

Oğlan böyle söyledikte şâ'irler "Aferim" dediler. Her ne ise şâ'irler de birer faşılı ittiler. Herkes gittikten sonra Canım Hoca da "Âşık Garib'i alıp gittiler. Bir de Hoca Sinan Deli Mehemmed'e dedi, "Mehemmed bu "âşık nereli imiş?" dedi. Deli (35b) Mehemmed dedi, "Efendi Tevri'li Hoca Mağşûd'un oğlu imiş", dedi. Sonra Hoca Sinan da kâlkup evine gitti. Bir de Şah Senem dedi, "Aman baba bugün güzel ses var idi. Kim imiş o?" deyince, Hoca Sinan da dedi, "Kızım Tevri'li Hoca Mağşûd'un oğlu buraya gelmiş, şâ'irler de ismini "Âşık Garip koydular" dedi. Bir de kızın ciğerine bir od düştü. Ama bildirmedi. Şah Senem dedi, "Devletlû atam, şu "âşık bir gün bizim gül bahçesine çağırсаñ da biraz da biz dinleseک olmaz mı?" dedi. Babası da dedi, "Kızım benim de hatırıma geldi, gönlümden geçirdim, inşallar yarın gider da'vet iderim", dedi. Çünkü, Canım Hoca ile "Âşık Garip aħşam yemeğini yedikten sonra, "Âşık Garip dedi, "Canım Hoca benim de bir aşkum olsa da (35a) yarın şunlar ilen imtiħan olsam. Aşkum yok" dedi. Canım Hoca dedi, "Oğlum seniñ elinde öyle bir ma'rifetin var mı?" dedi. "Âşık Garip te "Allah kerimdir" dedi. Şimdi Canım Hoca içeru girip sandığından beş kese aççelik bir Lehvesi şal çıkarup, götürüp önüne koyuverdi. "Âşık Garip te şalın üzerinde bir satır yazı yazdı ki "Canım Hoca belgüzarı, "Âşık Garib'in askusu" diyu. Bir de ertesi gün, şalı alıp kâhveye geldi. Askıların üstüne, askusunı asup, şazını da cümle şazların üzerine astı. Kendi de geçüp bir yerde karar eyledi. Meğer şâ'irler öğleden sonra çalarlar idi. Bir de birazdan şâ'irler geldiler. Bağıtılar ki aşkı kırk iken kırk bir olmuş. Şazların üstüne de bir şaz asılı. Şâ'ir başı dedi, Deli Mehemmed'e bu şaz kimindir?" dedi. Deli Mehemmed dedi, "Dün burda (36b) Tevri'li meth iden çocuğun", dedi. Şimdi şâ'ir başı dedi, "Bağ şu külhaniye, dün biz aña lütf ilen adın "Âşık Garip olsun dedikte, ol da kendini birşey oldum şandı" diyup, "Âşık Garib'e dedi, "Oğlan seniñ ne haddiñ var, bizim şazımızın üstüne şaz aşmak" dedi. "Âşık Garip de dedi "Bak ustalar, siz adama ne yaparsanız, elinizden geleni geri komañ" dedi. Şâ'ir başı dedi, "Oğlan al şazını, bizim ile imtiħan ol" dedi. "Âşık Garip de dedi, "Ben siz ilen ne zaman imtiħan olacağım? Eğer üstad iseniz, sizi dört hane türkü söylerim. Eğerçi bilurseniz, beni esir diyu şatıñ", dedi. Bunlar birbirine dediler, "Arkadaşlar biz kırk kişiyiz, her birimiz bir sözünü bilsek, aħdını giydi" diyup, "Söyle bakalım (37a)" dediler. "Âşık Garip dedi "Gerçek amma bir oħur yazar adam olsa da sözümüzün yalanını, gerçeğini, Allah için söylese" dedi. Bunlar da bir "âlim efendi bulup "Otur sözümüzü yaz" dediler. Şimdi "Âşık Garip, başladı söy-

lemeğe, efendi başladı yazmaya. Bahalım ‘Âşık Ğarip ne demiş, biz ne yazacağız. ‘Âşık Ğarib’in altıncı beyti budur :

Diñleyin ‘âşıklar size bir suâlim var
‘Aceb elsiz şazı nice çalarsız
Gökteki kuşlar hep benim davarım
Sizi çoban itsem nice güdersiz

‘Âşıklar mişler dürlü libâsın
Kısmetin ararken buldu belâsın
Kırk sekiz şehrin iki kal’asın (37b)
Mizansız kaçarsız nice kaçarsız

O nasıl kiledir çolar boşalır
Ol nedir ki da’im yere döşenir
Emirler yeşili kimden kuşanır
Cevap ver ki kalın başı ağrısız

O kimdir şol ‘Azrail’i yoran
O kimdir ki deryâ üstünde duran
Nice canların imdadına eren
Siz anın mekânın kande duyarsız

Ğarib’in şu‘âlin diñler hepisi
O nasıl binâdır kudret yapısı
‘Âşıkâredir var on iki kapısı
Siz onlardan elbet bir gün geçersiz

Şimdi ‘Âşık Ğarip böyle söyledikte dedi, “Âşıklar biz söyledik (38a) tamam ittik. Siz de söyleyin bakalım” dedi. Şimdi şâ’irler birbirlerinin yüzüne bakıp düşünmeye başladılar. Bir türlü çıkaramayup, “‘Âşık biz ol kadar derin okumadık” dediler. Böyle deyince Deli Mehemmed dedi, “Ya siz nasıl ‘âşıksınız, bir türkû bilmedikten sonra, biz ‘âşıksız diyu, bunun burasına ne geldiniz’ diyup cümlesinin şazlarını ellerinden alup ‘Âşık Ğarib’in yanı başına dayayıverdi. Şimdi ‘Âşık Ğarip tekrar aldı sazını eline, beyt açtı, budur. Bakalım ne demiş, biz ne yazacağız? ‘Âşık Ğarib’in yedinci beyti budur :

Eger ‘ârif iseñiz bundan hisşe al
Elsiz şaz çalması keman dediler
Gökyüzündeki yıldızlar üstüne (38b)
Anı da bilmesi yaman dediler

Meydan-ı hünerde indirmek meram
Arayan kısmetin bulunca tamam
Kırk sekiz haftadır, ikisi bayram
‘Akl terazi, göz, mizan dediler

Bu dünya kaç defa doldu boşandı
Rüzgâr estikçe yere döşendi
Emir yeşili, Zeyne'l-‘Âbidin'den kuşandı
Cebrâil cennetten çıkaran dediler

‘Azrail'i Ömer ‘Ayyar'dır yoran
Hızır İlyas'dır derya üstünde duran
Şıkılan kullara, canlara, iren
Anıñ mekânı ‘ummandır dediler (39a)

Diñleyiñ Ğarip'ten siz bu nidâyı
Kâf u nun'dan Ğüdâ kurdu binâyı
On iki kapudur on iki ayı
‘Ömrümüz geçmekte hemân dediler.

Şimdi ‘Âşık Ğarip böyle söyleyince, cümle “Aferim” dediler. Şimdi şâ’irler kahveden bir bir gitmeye başladılar. ‘Âşık Ğarip, Canım Hoca-ya dedi “Ben şaz şâ’iri değilim. Söyle şunlara şazlarını alsınlar. Ben onlara haddini bilsinler diyu ittim”, dedi. Şimdi Canım Hoca, şâ’irlere dedi, “Gelin ‘âşıklar şazlarıñızı alıñ. Benim oğlum size haddinizi bildir-mek için itmiş” diyunce şâ’irler gelüp, şazlarını alıp gittiler. Biz gelelim şimdi Hoca Sinan, ‘Âşık Ğarib’e muhabbet, bire ikibiñ ol-du. Şimdi aħbablar dağılınca, Deli Mehemmed, “Şu bizim (39b) ‘âşık, ‘acaba bizim ile gelüp, bizim gül bahçesinde bizi bir parça eylemez mi ki” dedi. Deli Mehemmed “Bağalım bir söyleyim” di-yup, ‘Âşık Ğarib’e dedi, “Yoldaşım ‘Âşık Ğarip, bizim memleket bezirgânı Hoca Sian seniñ için diyor ki; Şu ‘Âşık Ğarip aħbab-ları ilen, teşrif idub bizim gül bahçesine gelmez mi ki. Gelse da’vet iderdim diyor. Ne dersin?” diyince, ‘Âşık Ğarip te Canım Hoca’ya “Ne dersin hoca?”, dedi. Canım Hoca da dedi, “Sen bilürsuñ oğlum, gidelim dersin ben de giderim”, deyince, Deli Mehemmed’e “Gide-rüz”, dedi, Şimdi Hoca Sinan’a haber verdiler. Hoca Sinan da dedi “Yarın saat ikide size bakarım”, diyup gitti. Tedarik üzere olup, kapıya bir gözcü koyup, geldi hareme. Şah Senem’e dedi “Kızım yeni ‘âşıkı yarın saat ikide bizim gül bahçesine da’vet eyledim. Sen de mutfak üzerine nazar eyleyüb mukayyet ol” dedi. Şimdi böyle söyleyince (40a) divane kızın etekleri tutuşub, Akça Gelin ile be-raber, soyunup, dökünüp, başladılar taam pişirmeye. Amma bah-çeye karşı bir köşk var idi. Şah Senem o köşkü döşeyib pencereye

bir kafes astı. "Yarın şu oğlanı bir iyuce seyredeyim" dedi. Bir de ertesi gün 'Âşık Garip, Canım Hoca ile beraber, Deli Mehemmed'in kahvesine gelüb, keyfleri yetiştikten sonra, Deli Mehemmed birine dedi "Allah seversen yoldaşım şu saate bakıvirsene" dedi. Bir de saate baktı "İkiye çeyrek var" dedi. Deli Mehemmed birine dedi, "Allah'ı seversin yoldaşım, şu kahvemi bir saat kadar gözle. Ben bir yere varacağım" diyub bıraktı. Şimdi "Buyurun 'Âşık Garip gidelim" diyup kalkub gittiler. Bir de Hoca Sinan'ın konağına geldiler. Kapuda bekçiler "Buyurun gül bahçesine" dediler. Bir de bunları miçolar görüp, "Buyurun köşke" dediler. Bunlar da doğru köşke vardılar. Baktılar Hoca Sinan anda. "Buyurun" diyub bunlara yer gösterdi. Bunlar dahi oturup, bunlara kahve-duhan virub, içtikten sonra, yemek gelub, yediler içtiler. Şükrün eda ettiler. Köşkün ortasında bir havz var idi (40b). 'Âşık Garip kalkub anda elini yıkamak istedi. Bir de havz kenarına vardı. Baktı ki karşığı pencereden kızın şavkı havz içine urmuş. Bir de 'Âşık Garib, havzın içinde bu şavkı görünce, başını kaldurup yukarı baktı ki kız anda oturur. Şimdi oğlan bunu görünce, gönlünden dedi, "Kanlı zalim, ben senin için diyar-ı gurbeti kendime ihtiyar ettim. Ne gecem gece, ne gündüzüm gündüz. Ahlı efgan, halim perişan iyki sen bunda safa mı sürüyorsun" diyup elini yıkayub geldi yerine oturdu. Bir kahve tütün, oldu keyfler büsbütünden sonra, Hoca Sinan dedi, "Ey oğlum bakalım şu sazı al da bize bir parça safa, cümbüş eyle" dedikte, 'Âşık Garip de "Başüstüne efendim" diyup, aldı şazı eline, bakalım ol arada ne demiş, biz ne yazacağız? 'Âşık Garib'in sekizinci beyt budur :

Deryâ kenârında semek avlarken
Gözüme göründü maya kaşlarıñ
Derüyayı qaraya urmuş cem'leyler
Aldırdı 'âlımı zaya kaşlarıñ (41a)

Başına döndüğüm ey ehl-i kâmil
Yandı şah periler oldu sersebil
Bir üstâd elinden çıkması kâbil
Benziyor kurulu yâya kaşlarıñ

Kurbanıñ olayım, koyunda tavkı
Yaz gelince artar bülbülün zevkı
Yarini yandırdı cemâlin şevkı
Benzer üç gecelik aya kaşlarıñ

Şimdi oğlan böyle deyince, kızın babası ardına baktı ki, pencerede duran kıızıdır. Hizmetkârına dedi "Şu kıızı pencereden def idin" de-

di. Kızı dedi "Şu oğlan benim dolusunu içtiğim oğlandır. Bak bana taş uruyor. Beni gül idiyor, kendini bülbül idiyor" derken hizmet-kârı gelüb "Kaç pencereden" diyu işaret eyledi. Kız da pencereden geri gidince gene aldı 'Âşık Ğarib, bakalım ne demiş(41b)

Kaşların kuru lu yay olmuş ey can
Bir kerre rahm eyle sen baña ey can
Ben Ğarib'im çok çekmişem serencam
Döndürdü gözlerim caya kaşların

Bir de 'Âşık Ğarib böyle söyleyib, sazını yanı başına dayadı. Hoca Sinan da dedi, "Oğlum bu kadar mı?" dedi. Aşık Ğarib dedi, "Hoca başım ağrıyor. İnşallah bir gayri vakit gelur, çok çalar çağıruruz" deyince, Hoca Sinan da "Oğlum sen bilirsün" dedi. Şimdi bunlar kalkub Deli Mehemmed'in kahvesine giderken, 'Âşık Ğarib, Canım Hoca'ya dedi, "Hoca saña misâfir olalı, validemiñ yanına gitmedim. Siz kahveye gidiñ, ben anamıñ yanına varayım da gelür sizi bulurum" dedi. Canım Hoca da "Sen bilürsün" dedi. Şimdi anlar kahveye gidedursun. Oğlan da eve gelmede olsun. Sen kıssayı Canım Hoca'nın kârısından diñle. Bir de Canım Hoca'nın kârısı eline bir dayak alub, 'Âşık Ğarib'in anasına gelüb (42a) dedi, "Seni gidi cadı, delikanlı oğluñu, benim kocamıñ yanına koyduñ da, benim kocam eve gelmiyor. Ben kendimi, erkek miyim, dişi miyim, bilmiyorum. Sen, onbeş yaşında oğluñu, benim kocamın yanına şaliverirsün he" diyub çaldı dayağı. Kızı da, anasını da kapudan dışarı kovdu. Bir de 'Âşık Ğarib gelüb bahtı ki, anasıyla bacısı soğak-ta dururlar, dedi. "Valide bu hâl nedür, keyfiyet" deyince, anası dedi "Ah oğlum, şu benim ahır vaktimde çektiğime, bak benim hâlime. Canım Hoca'nın kârısı dedi; Sen onbeş yaşında oğluñu benim kocamıñ yanına koduñ da benim kocam evden ırak oldu, diyup baña çaldı dayağı, çaldı dayağı da evinden kovdu", dedi. Oğlan da dedi, "Bak valide zor ile misâfir olan, çaya ile kovulur demişler. Siz eyleniñ bunda hele" deyub, oğlan sazını eline alub, doğru Hoca Sinan'ın konağına gelüb, selâm verdi. Hoca Sinan da hî selâmın aldı "Hayır ola oğlum, bu zaman böyle nedir?" dedi. 'Âşık Ğarib dedi, "Hoca, derdim çoktur (42b) dil ilen söylenmez, tel ilen söylenir" diyup aldı şazı eline bakalım ne demiş. 'Âşık Ğarib'in dokuzuncu beyti budur :

Arayı arayı ben seni buldum
Hoca Sinan şaklâ bizi, kul gibi
Lâyık mıdır böyle Ğarib kalayım
Hoca Sinan şaklâ bizi, kul gibi.

Tiflîz, şehri dirler, buna gelmişem
 Vâlidemi kovmuşlar ğarîp kalmışam
 Ağlâyı ağlâyı, seni bulmuşam
 Hoca Sinân şakla bizi, kûl gibi.

Cihanda kalmamış, bir kalbi sağlar
 Çeşmim yaşı durmaz, bir karar çağlar
 Ninam, kız karındaşım, sokakta ağlar
 Hoca Sinân şaklâ bizi, kûl gibi.

‘Âşık Ğarib doker gözünden âbı
 Nice bir çekeyim ben bu ‘azâbı
 Sensiñ bu yerleriñ hayır şahâbı
 Hoca Sinân şaklâ bizi, kûl gibi.

Şimdi ‘Âşık Ğarib, böyle söyledikte, Hoca Sinân dedi, “Oğlum seni ben evvel, Deli Mehemmed’in kâhvesinde gördüğüm zaman diyecektim. Gel oğlum benim yanımda çal çağır diyecektim. Belki gön-lüne bir şey gelur diyu söylemedim. Amma şimdi, böyle olduğu da-ha iyi oldu” diyup hizmetkârlarını çağırub, “Uşak, varıñ Canım Hoca’nıñ kapusunuñ önündeñ ‘Âşık Ğarib’iñ validesiyle kız karın-daşını alub da gelin.” dedi. Hizmetkârlar gidub validesiyle bacısını alub, Hoca Sinan’ıñ konağına götürdüler. Şimdi ‘Âşık Ğarib’iñ va-lidesiyle bacısına, bir oda döşeyib, Hoca Sinan kendi ehline tembih etti kim “Eğer kim ‘Âşık Ğarib’iñ validesiyle bacısına bir sohbət söylese, yahut incidirse sonra kendi bilir.” dedi. Şimdi ‘Âşık Ğa-rib’e bir kaç esbab, bir kaç esbab da anasıyla bacısına yaptırdı, virdi. Şimdi gece gündüz, ‘Âşık Ğarib de Hoca Sinan’ıñ karşusuñ-da çalup çağırır idi. (43b) Günlerde bir gün, Hoca Sinan, bir helva şöhbeti yapıp, Tiflîz’iñ içinde ne kadar hacı, hoca var ise da’vet itti. Şah Senem, bu helva şöhbetini işidince, odasına bir pencere açub, bir kafes koyub, “Şu oğlanı bir iyuce seyr ideyim”, dedi. Şim-di ne ise akşam olunca hacılar, hocalar şelâm verub geldiler. Dañi selâmların alub ‘Buyurun’ deyup oturdular. Birer kâhve, birer tü-tün, oldu keyfler büsbütünden soñra, bunlar yanları sıra da birer şâ’ir getirmişler. Şimdi Hoca Sinan, ‘Âşık Ğarib’e dedi, “Oğlum anlıyalım” dedi. ‘Âşık Ğaribde dedi, “Aman hoca, ne ilâzım. İşde şu ‘âşıklar çalsın çağırsınlar, biz diñliyelim,” dedi. Hocalar dedi-ler, “Biz anları her gün diñliyoruz. Biz seni hiç diñlemedik”, deyin-ce, ‘Âşık Ğarip kalkub şazını alurken, yüzü kafese karşı gelince, kızı kafeste gördü. Heman, şazını eline alub oturdu. Bakalım ne demiş, biz ne yazacağız? ‘Âşık Ğarib’iñ onuncu beyti budur :

Bir söz ile ben tuzağa tutuldum
 Bu ğarip illerde yakıtı nâr beni
 Hâsretlik oduna yandım yakıldım
 Âhu gözlüm ne hâldeyim gör beni

Ben ‘âşıkım, bu sevdadan dönmezem
 Hercayi değılem yüze gülmezem
 Şâdık-ı ‘âşıkım, hîle bilmezem
 Şaf derûnum, ‘aşk yolunda gör beni

Ne serde ‘aqlım var, ne dilde karar
 Gönül Mecnun gibi Leylâ’sın arar
 Ben vazgelsem, seni yâd eller şarar
 Görünce ‘abdal eyledi ar beni

‘Âşık Ğarib aydır gönül uğrusu (44b)
 Geçmez imiş bu sevdanın ağrısı
 Sene ben söyleyim sözün doğrusu
 Gel efendim al sinene şar beni

Böyle söyleyüb, şazını yanı başına dayadı. Şimdi hacılar, hocalar “Oğlum bu kadar mı?” dediler. Oğlan dedi “Hocalar başım ağrıyor” dedi. Şimdi biraz da öbür şâ’irler çalub çağırdılar. Andan sonra yemek gelüb yediler. Kahve, tütün, oldu keyfler büsbütünden sonra, her kez fenerini yakub “Allahısmaırladık” diyub gittiler. Şimdi Şah Senem, Aşk Gelin’e dedi, kız, ‘Âşık Ğarib şimdi, Aşk Gelin aşağı inip bekledi. Bir de, ‘Âşık Ğarib Hoca Sinân’ın yanından kalkub, “Geceniz hayrola” diyub gitti. Bir de aşağı gelince, Aşk Gelin bunu çal yağa idub, “Düş önüme” dedi. Şimdi oğlan “Aman beni nereye götürüyorsun?” dedi. Aşk Gelin dedi, “Korkma gel seni, şurada, biri istiyor” diyub doğru Şah Senem’in yanına götürüb kağı virdi. Bir de (45a) kız, ‘Âşık Ğarib’i görünce, “Ah efendim, şafa geldiñ hoş geldiñ. Ben seniñ için dîvane oldum” diyub birbirlerine şarmâş dolaş oldular. Şeftalilerin okkasını biñ akçeden, bir akçeye indirdiler. Şimdi kız dedi “Ey sevdiğim, ben seniñ için yanıyorum ama, se beim için niye yanarsın?” dedi. Oğla, “Ah endi, ben senden ziyâde yanıyorum amma, ne yapayım ğaribim” dedi. Kız dedi, “Bak sevdiğim, yarın valideni babama, yollarsın. Beni istersin. O da gelür baña söyler. Ben de kısmetise ne deyim derim. Yoğ, ben seni aña birmem dirse. Ben de andan gayrı kimseye varmam derim. O beni saña verir” diyub sözü bişirdiler. Şimdi ne ise oğlan andan kalkub validesiniñ yanına geldi. Anasına dedi, “Valide, dayığa mı ka’ıl olursun, cevaba mı ka’ıl olursun” dedi. Validesi dedi, Oğlan, seniñ gene derdiñ nedir?” dedi. Oğlan dedi, ‘Yarın gidersin

Hoca Sinan'ın evine. Hoca Sinan'a aydırsın, kızın Şah Şah Senem'i, Allah'ın (45b) emriyle oğlum 'Âşık, Ğarib'e isterim dersin" dedi. Zavallı karı dedi "Oğlan, ğaliba bundan da ğovulmak istersin" dedi. Oğlan dedi "O, bizi kovmaz, var git" dedi. Şimdi, ne ise şabah oldu. Hoca Sinan'ın ğonağının köşesinde bir ev şatulur idi. 'Âşık Ğarib Tevriz'de şattığı evin parasıyla, o evi aldı. Hoca Sinan da döşedivirdi. Şimdi ne ise ğoca karı feracesini giyub doğru Hoca Sinan'ın konağına geldi. Meĝer 'Acem içinde bir adet var idi. Her kimiñ evinde bakire kız olsa divanhanesinde bir şandalye olur idi. Ğılavuzluĝa gelen o şandalye üstüne oturur idi. Ğoca karı da bilmez. Vardı sandalyenin üzerine oturdu. Bir de kızlar birbirine bakub ğülüştüler. Şimdi ğoca karı dedi, "Kızım şu Hoca Sinan'ı baña çağıriviriñ" dedi. Andan kızlar gelub selâmlık kapusunu çaldılar. Şimdi Hoca Sinan kapıya gelub "Nedir?" dedi. Kızlar dediler "Efendim sizi 'Âşık Ğarib'in validesi ister" dediler. "Ğaliba ğılavuzluĝu gelmiş" deyince, şimdi Hoca Sinan (46a) gelüb selâm verdi. Karı da "Aleykümselâm ğoca" dedi. Şimdi karı dedi, "Hoca sana bir sözüm var. Eĝer yok demezseñ söyleyeyim" dedi. Hoca Sinan dedi, "Söyle, eger elimde gelür şey ise yok dimem" dedi. Karı da dedi, "Allah'ın emri üzere ve peygamberin ğavli üzere, kızın Şah Senem'i, oğlum 'Âşık Ğarib'e isterim" dedi. Hoca Sinan dedi, "Pekiyyu, ğüzel amma benim daramı çekebilürmüsün?" dedi. Karı dedi "Hoca Sinan darañ nedir?" dedi. Şimdi Hoca Sian dedi "Ben kızıma on kise aĝçe naĝâh isterem, yirmi kise aĝça aĝırlık isterim, on kise aĝça düĝün maşrafı isterim, tamam kırk kese aĝçe isterim" dedi. Karı dedi, "Tek sen vir de, ilde para çok ödünç alur verirem" dedi. Hoca Sinan "Hadi verdim" deyince karı dedi, "Al oğlumdan saña bir nişan vereyim" diyub elini ğoynuna soĝub, heman bir Sultân Beyâzıd mangırı geçti. "Al ğoca nişanımı diyub" virdi. Hoca Sinan da "Bilmez bu zahir (46b) bu cevâhire müte'allık bir şeydir" diyub, aldı baĝtı ki bir mangır. Ğarının ğatırı kırılmasın diyub "Virdim" dedi de yastığın altına koyuverdi. Andan karı evine gitti. Velâkin Hoca Sinan kendi kendine dedi, "Bari el altından şunlara kırk kise aĝçeyi yollayım da, anlar da bir yere saĝlasınlar. Sonra il ğün içinde baña göndersinler. Şunları bermurad ideyim" ğöñlünden geçirdi. Şimdi karı eve gelüb, 'Âşık Ğarib dedi, "Valide ne yaptın?" dedi. Karı dedi, "Oğlan işin oldu amma, paraya baĝalım" deyince oğlan dedi, "Ana kaç para?" dedi. Anası dedi, "Oğlan para deĝil, kırk kise aĝça istiyor" dedi. Oğlan dedi, "Behey valide ben de birşey şandım. Benim sevdiğimin bir kılı deĝer kırk kise aĝçeyi. İnşallâh diyâr-ı gurbete gider kırk kise aĝçeyi kazanır gelir, aluram" dedi. Bir de, bir şoĝbet, 'âlemin diline çabucaĝ yayıldı. Bir de Unkapa-

nı'na Deli Mehemmed'in kahvesinde (47a) bu sohbet gelmiş. Şimdi Deli Mehemmed bir kaç ahbablara dedi, "Yoldaşlar, 'Âşık Ğarib Hoca Sinan'ın kızını istemiş. O da kırk kise akça istemiş. O da diyâr-ı ğurbete gidecek imiş. Geliñ kırk kise akça toplanalım da, peydah idelim de kızı aliverelim. Şu, ğurbete gitmesin" dedi. Anlar da "Peki" dediler. Şah Senem dañi bu kırk kise akçayı bağlayub hazır etmiş idi. Bir de Deli Mehemmed selâm itti. "Gelsin" dedi. "Buyuruñ gidelim" dedi. Şimdi 'Âşık Ğarib "Gidelim yoldaşım" diyub andan kalkub, beraber, Deli Mehemmed'iñ kahvesine gelüb içeru girdiler. Selâm verdiler. Oturan ahbablar, selâmların aldılar. Şimdi 'Âşık Ğarib oturdu. Bir kahve, bir tütün, oldu keyfler büsbütünden soñra, Mehemmed, dedi, Mehemmed, 'Âşık Ğarib'e dedi, "Âşık Ğarib yoldaşım, sen ğurbete gidecek imişsiñ, biz öyle işittik (47b) bunun aşlı nedir?" dedi. 'Âşık Ğarib dedi, "Ğurbete gideceğimi bildiñiz de niçun olduğunu bilmiyormusunuz?" dedi. Deli Mehemmed "Hayır" dedi, "Bilmem" 'Âşık Ğarib dedi "Hoca Sinan'ın kızını istedim. Babası, kırk kise akça istemiş, anın için gideceyum" dedi. Deli Mehemmed dedi, "Gel yoldaşım, ferağat gıl, diyârı ğurbetin kahırı güçtür. Senin istediğini, kırk kise akça değil mi? Şimdi orta yere bir yağlık sereyim, şu yoldaşlardan sana kırk kise akça toplarım. Biz sana kızı aliveririz" dedi. 'Âşık Ğarib dedi "Bağ Deli Mehemmed, sizin şimdi paranız ile o kızı ben alsam, yarın paranız benim başıma, hamam tokmağı olur. Niçun derseñ, şimdi ben kızı aldım, içeri girdüm. İnsan halidir, bir keyfi bozsam, sizin de bir cümbüşünüz olsa bana haber gönderseñiz, ben de keyfim yok desem. Siz de o zaman diyeceksiñiz arkamızdan, bizim paramız ile adam oldu da, şimdi bizi begenmez diyecek değilmisiniz?" deyince, Deli Mehemmed dedi, "Aferim yoldaşım añladım ben seni, gayrı ğurbete (48a) gideceksiñ. Amma gideceğın gün bize haber it de, Ayrılık Çeşmesi'ne kadar seni götürelim" dedi. Şimdi 'Âşık Ğarib, "Yoldaşlar, hele şimdilik Allâhışmarladık" diyup, kahveden çıkub, eve gitmeyup, doğru diyâr-ı ğurbete giderken bunun önüne bir ihtiyar rast gelüb dedi, "'Âşık Ğarib, nereye gidersin?" dedi. 'Âşık Ğarib dedi, "Hoca Sinan'ın kızını istedim. Babası, kırk kise akçe istedi, anın için" dedi. İhtiyar "âhd-amân ettiniz mi?" dedi. 'Âşık Ğarib "hayır baba" dedi. İhtiyar dedi "Be oğlum, o şimdi bir ağaçta bir yemiş gibidir. Gelen yolcu, giden yolcu taş atar. Bir gün señ ğurbetteyken birisi düşürür. Bir de seniñ emeğın havaya gider. Onun yolu budur ki, kız ile bir yere gelüb, bir 'ahd-amân itmeli. Nişan virmeli. Kaç yıl gezeceksin, va'de kesmeli, andan soñra gitmeli. Ol zaman kimse almaz" dedi. Şimdi 'Âşık Ğarib tefekkür etti ki, ihtiyarın dediğı yollu. Heman andan kalkub, Hoca Sinan'ın kapu bek-

çisi var idi. Bir ihtiyar adam idi. Aña gelüb (48b) dedi, “Aman baba, saña bir sözüm var, eğer yok dimezsen söylerim” dedi. Bekçi dedi “Eger elimden gelen ise baş üstüne” dedi. ‘Âşık Ğarib dedi, “Aman, baba, şu Senem’i bana çağırırseñe” deyince, ihtiyar dedi’ “Siktir bre, beni saña pezevek diyu kim söyledi” diyub, oğlanın sözünü boğazında koydu. ‘Âşık Ğarib dedi, “Aman baba o benim nişanlımdır. Bizim fenâ işimiz yoktur” deyince, ihtiyar dedi, “Oğlan şu kapudan gir git, gayrı kapudan gidersen olmaz” diyince, oğlan kapıdan içeri girub bahtı ki, Akça Gelin, sedef nalın üstüne binmiş, güllerin arasında geziyor. Oğlan “Selâmaleyküm, Akça Gelin” dedi. Akça Gelin “Vealeykümselâm. ‘Âşık Ğarib, ne haber?” dedi. Öyle diyince, aldı şazını eline bakalım, ne demiş, ‘Âşık Ğarib’in on birinci beyti budur :

Seni gördüm ‘aqlım oldu perişan
Eridi yüreğimin yağı Akça Kız
Ben öz muradımı aldığım zaman (49a)
Şarılâsın, baña, sağa Akça Kız

Gerdanında dâne dâne falfalı
Kime anladayım ben bu müşkülü
Açılmaz, gülleri, ötmez bülbülü
Geçmiş bu bağçenin çağı Akça Kız

Böyle bir düşmüşüm ‘aşk u sevdaya
Yalvarıram gece gündüz Mevlâ’ya
Çünkü Mecnun oldum saçı Leylâ’ya
Bir zaman bekleyim dağı Akça Kız

‘Âşık Ğarib derdin yaz kalem eyle
Bir yere cem eyle ırakam eyle
Var, sen, Şah Senem’e bir selâm eyle (49b)
Ben bunda bekleyim bağı Akça Kız

Böyle söyleyüb, dedi “Aman Akça Gelin, ben ğurbete gideceğim Var Şah Senem’i baña çağırır, gelsin. Bir ‘ahd-amân idelim. Gidib gelmemek var, gelib görmemek var” deyince, Akça Gelin “Bre deli, niçun?” dedi. ‘Âşık Ğarib de dedi, “İşde besbelli, babası, benden kırk kise akça istedi. Gidüb kazanıb gelüb alacağım” deyince Akça Gelin dedi, “Bağ ‘Âşık Ğarib, dünkü gün, biz Şah Senem ile beraber senin uğruna, kırk kise akçeyi bağladık duruyor. Nafile senin işiñ” dedi. ‘Âşık Ğarib dedi, “Akça Gelin olmaz, sen ibr kerre benim sevdiğimi getir” deyince, Akça Gelin bahtı ki kırtuluş yoktur. Dedi, “Ey oğlan, git de gece sa‘ât altıda gel. Ben seni buñ-

da beklerim. Kızı alur getirürüm” deyince, ‘Āşık Ğarip de andan Hoca Sinan’ın karşısına gidub, çalub çağırmağa başladı. Şimdi biraz çalub çağırdıktan soñra Hoca Sinan’a dedi, “Aman hoca şu sa-‘āte bak” dedi. Ol dañi bañtı. “Sa‘āt, oğlum (50a) altıya çeyrek var” dedi. Bir de oğlan, andan kalkub, “Hoca geceniz hayır olsun” diyub, şazı eline alub doğru bahçeğe geldi. Bir de Akça Gelin, buñu görüb, “Geldin mi?” dedi. ‘Āşık Ğarib “Geldim” dedi. Şimdi Akça Gelin dedi “Ey oğlan, şu selvi ağacının dibiñde otur, amma uyuma. Ben kız şimdi gitürürüm” dedi. Gidince, ‘Āşık Ğarib, selvi ağacının dibiñde bekledi. Beklerken uyuyakaldı. Bir de Akça Gelin, saraya gelüb bañtı ki Şah Senem Hanım da uyñudan uyandı. Dedi “Kız seniñ geñe bir kaşmerliğın var, amma aşlı nedir, bilmem” deyince, Akça Gelin dedi, “Efendim şabahtan bağçeye vardım. Güller açılmış, bülbüller öter. Sultanıñ ile gidub, şabah keyfini anda yapsak” deyince, ol zaman Şah Senem “Kız birazdan gidelim” dedi. Akça Gelin dedi, “Efendim birazdan sıcak çıkar, bülbüller ötmez, güller şolar” deyince, Şah Senem dedi, “A kız ya esbâbım yok nice idelim” dedi. Akça Gelin dedi ‘Bir gömlek üstüne, bir gömlek daña giyiver, zararı (50b) yok” deyince, Şah Senem de bir gömlek üstüne, bir dañi giyub, kırk tane cariye yanına alub, arkasına tañub, Akça Gelin ile beraber, bağçe kapısına geldiler. Bir de Akça Gelin bağçenin kapusuñu açub içeri girub, selvi ağacının dibine bañtı ki oğlan uyuyakalmış. Akça Gelin bañtı ki işler yañlış. Heman Şah Senem’e dedi “Ah efendim, şimdi benim şazım olaydı, Ğarib dünkü gün türkü çağırırken işittim, şimdi söyledim. Bir şafa ile köşke giderdik” dedi. Şah Senem de “Kızlar, varın Akça Gelin’in şazını getirürñ” dedi. Andan kızlar gidib, şazını getirüb, Akça Gelin’e verdiler. Şimdi Akça Gelin şazı düzüp, ‘Āşık Ğarib’i uyandırmak için aldı bañalım Akça Gelin, ne söyledi? On ikinci beyit budur :

İndi şaraydan yürüdü
Uyan avcı meral geldi
Şavķı ‘ālemi bürüdü-
Uyan avcı avıñ geldi (51a)

Avcılar avlarlar avı
Söyleşirler kavi kavi
Öñünce gidendir yarı
Uyan avcı avıñ geldi
İki gömlek giyer ala
Biri keten biri vala
Kırk kız ile çıkmış yola
Uyan avcı avın geldi

Meralı indirdim düze
Ala gözler süze süze
Siyah zülfün dökmüş yüze
Uyan avcı avın geldi

Selvi ağacı daldalınca
Bağçene girmiş doluncu
Yürü hey kalbi birinci
Uyan avcı avın geldi (51b)

Havuz başında oturur
Ağ elin şuya baturur
Görenler 'ağın yitürür
Uyan avcı avın geldi

İki elleri kınalı
Koyunu domurcuk memeli
Yanları altun şunalı
Uyan avcı avın geldi

Kaldırımlar ufağ taşlı
'Aşıkların gözü yaşlı
Al veleli yeşil başlı
Uyan avcı avın geldi

Giymiştir sedef nalini
Gelür şalını şalını
Duydular Ağça Gelin'i
Uyan avcı avın geldi

Böyle söyledikte Şah Senem Ağça Gelin'e dedi, "Bre kız bağçenin (52a) içie zampara şakladın da, ana mı gel diyorsun?" deyince, Ağça Gelin dedi, "Hayır efendim, dünkü gün, Garip'ten işittim. Onun söylediği gibi söylüyorum" deyince, Şah Senem dedi, "Tutun şu Ağça Gelin'i bir iyüce dayak çalayım" dedi. Ağça Gelin dedi "Aman efendim, incitme beni, saña doğrusunu söyleyim" dedi. Şah Senem "Söyle bakalım" dedi. Ağça Gelin dedi, "Kulağına söylerim" diyub, Şah Senem'in kulağına dedi. "Akşam saat altıda bir yerde 'Aşık Garib'e rast geldim. Gurbete gidiyormuş, bana dedi Şah Senem'i bana çağırır, dedi. Benim seni bağçeye getürmemin aşlı budur ki, seni 'Aşık Garib ile buluşturmak idi niyetim.İşde şimdi Garip selvi ağcınun dibinde uyuyakalmış. Kızlar duymasın diyu uyandırmaya savaşıyorum. Sen de yanlış anladın" dedi. Şah Senem dedi, "Çünkü öyle işin var da, baña gelüp tenhada söyleyen olmaz mı?" dedi. Ağça Gelin dedi, "Anın kolayı var. Kızlara izin verursun, seniñle biz, تنها

kaluruz" diyince, Şah Senem kızlara dedi "Varıñ (52b) sarayda uyu-
yuñ, uyanıñ. Yanımda kimse kalmasın. Fuğara Aqça Gelin baña
elverir" deyince, kızlar dağılub her biri bir yere gittiler. Şimdi Şah
Senem Aqça Gelin'e dedi "Aqça Gelin ma'rifet budur ki şimdi sazi
eline alub, benim sevdiğimi saz ile uyandırmalısn," dedi. Aqça Ge-
lin "Pekiyu" diyub, sazını aldı eline. Bakalım Aqça Gelin ne diye-
cek, Şah Senem ne dinler? Bir Aqça Gelin bir Şah Senem aldı. Aq-
ça Gelin, onüçüncü beyit budur :

Kaldır başıñ baq her yana
Uyan hey gül yüzlü Ğarib
Geldi güzeller servi rânâ
Uyan hey gül yüzlü Ğarip

İki gözüm Aqça Gelin
Ğarib uyanmaz uyanmaz
Derdinden oldum divane (53a)
Ğarib uyanmaz uyanmaz

Altun bilezik kolunda
Cevahir kemer belinde
Senem'in gözü yolunda
Uyan hey gül yüzlü Ğarib

İçmişem kırklar taşından
Giymişem aşk libâsından
Selvi ağacı gölgesinden
Ğarib uyanmaz uyanmaz

Böyle söyler Aqça Gelin
Nedir bu gaflette halin
Kalk göresin o sevdiğin
Uyan hey gül yüzlü Ğarip (53b)

Senem aydur aç gözünü
Şimdi oyarım yüzünü
Tere garketmiş özünü
Ğarib uyanmaz uyanmaz

Böyle söylediler. Aqça Gelin baktı ki Ğarib uyanmaz. Vardı ses-
lendi, bir de 'Aşık Ğarib uyanıb Aqça Gelin'e "Sevdiğimi getürdün
mi?" dedi. Aqça Gelin dedi, "Oğlan ben sana uyuma diyu tembih
etmedim mi? Ben kızı getürdüm. Bağçeniñ içinde gezdi, geriye git-
ti" deyince, 'Aşık Ğarib aldı sazını eline, bakalım ne demiş? On
dördüncü beyit :

Ne hikmettir bir seyranda kalmışam
 Yâr yanıma gelmiş nice duymadım
 Bir ‘aceb gafletlere dalmışam
 Yâr yanıma gelmiş nice duymadım

Bir sevdâdır geldi benim başıma (54a)
 Nazar eyle gözden akan yaşıma
 Bu gün kavuşmuşam nazlı eşime
 Yâr yanıma gelmiş nice duymadım

Senin için benim bunda kaldığım
 ‘Ayıblama böyle mecnun olduğum
 Şol ‘âşkındır gafletlere daldığım
 Yâr yanıma gelmiş nice duymadım

Çarib aydur derde çâre bulaydım
 İkinizi تنها mahfi bulaydım
 Yarım ile ‘ahd-amân kılaydım
 Yâr yanıma gelmiş nice duymadım

Böyle söyleyib. “Ah efendim” diyub başladı ağlamağa. Şimdi Şah Senem oğlanın ağladığını görünce Akça Gelin’e getur diye işaret eyledi (54b). Akça Gelin dedi, “Gel oğlan gel, gayri ağlama sevdiğin buradadır” diyub aldı köşke doğru gidince, Şah Senem de köşten aşağı inub ‘Âşık Çarib’e karşı gelub boynuna sarılıub, kol kol atub köşke çıkıp oturdular. Şah Senem dedi, “Ey sevdiğim sen diyâr-ı gurbete gidecekmişsin” dedi, Oğlan dedi, “Ah sevdiğim nice gitmeyim, babañ benden kırk kise akça istemiş. Gidub kazanub, gelub seni alsam gerek” deyince kız dedi “Sevdiğim ben senin için Akça Gelin ile kırk kise akça bağladım, hazırladım duruyor” deyince oğlan dedi, “Bak sevdiğim ben şimdi seni, seniñ parañ ile alsam yarın, insan halidir, bir gün saña bir sert söyleyeceğim, ol zaman sen gücünürsin, benim param ile adam oldun da şimdi bana karşı söylersin diyecek değil misin ?” deyince kız dedi, “Hayır sevdiğim dimem” dedi. Oğlan dedi, “Olmaz sevdiğim gayri niyet ettim ben giderim” dedi. “Ol zaman bir adam olsa da s...me gidersin, kalk siktir bre” dise. (55a) Şimdi kız bir yandan Akça Gelin bir yandan bu kadar “Gitme” diyu yalvardılar. Çâre olmayınca, zavallı kız dedi, “Gayri sevdiğim sen bilürsün, Allah selâmet virsin. Allah dünya gözüyle görüşmek nasib eyleye” deyince oğlan dedi, “Ey sevdiğim, gidub gelmemek var, gelüb görmemek var. Se ninle bir ‘ahd-amañ idelim de bari öyle gideyum” diyub şazı aldı eline, alub bakalım kıza ne söylemiş? Kız da yüzüğünü eline aldı ve

bağalım oğlana ne diyecek? Aldı şazını eline bağalım ne demiş?
 'Aşık Ğarib'in on beşinci beyiti budur :

Başınā döndüğüm gül yüzlü Senem
 Gidem yâr eğlenem belki gelmeyem
 Bu ayrılık bize Hâk'tan verildi
 Gidem yâr eğlenem belki gelmeyem

Değme yiğitlerde hâkikat olmaz
 Var Ğarib'im sağlık ile gelesin (55b)
 Ben de bildim sende muhabbet olmaz
 Var Ğarib'im sağlık ile gelesin

Dön beru, dön beru yüzün göreyim
 Elâ gözlerine hasret kalayım
 Bir emanetim var saña vireyim
 Gidem yâr eğlenem belki gelmeyem

Ğurbanın olayım gül yüzlü Ğarib
 Sensin benim her dertlerime tabib
 Lâyık mıdır beni böyle bırakıb
 Var Ğarib'im sağlık ile gelesin

Hezelidir deli gönül hezeli
 Güz gelende bağlar döker gazeli (56a)
 Urum diyârında senden güzeli
 Şaram yâr eylenem belki gelmeyem

Ğarib bu sözlerin Hâk'a yaramaz
 Sözünde durmayan igit olamaz
 El de güzel çoktur saña yaramaz
 Var Ğarib'im sağlık ile gelesin

Korkma Senem senden kesmem gümânı
 Elâ göz üstüne kaşı kemânı
 Yedi ıla kestim 'ahd u amânı
 Gidem yâr eylenem belki gelmeyem

Gitme Ğarib gitme yollar çamurdur
 Senin yüreciğin taştır demirdir
 Yedi ıl dediğin hayli 'ömürdür (56b)
 Var Ğarib'im sağlık ilen gelesin

Bağdad imiş koç igidin vatânı
 Aramazlar gurbet ilde yatânı
 Ak gülün yerinde çağır dikeni
 Derem yâr eğlenem belki gelmeyem

Yürü Ğarib yürü kalma yoluñdan
 İzin verdim deremediñ gülümnden
 Bir belgüzâr verem zülfüm telinden
 Var Ğarib'im şağlık ilen gelesin

Var otur yerinde zülfünü düzelt
 Hüma kuşu gibi kendini bezet
 Yedi ıldan soñra yolumu gözet
 Gidem yâr eğlenem belki gelmeyem (57a)

Ğarib nere gitsen yolun gözlerim
 Cigercigim kebâb edüb tuzlarım
 Yedi ıl deyinca yolun gözlerim
 Var Ğarib'im şağlık ilen gelesin

Ğarib aydur benim halim yamandır
 Yüce dağlar başı tozdur dumandır
 Bu ayrılık bize âhîr zamandır
 Gidem yâr eğlenem belki gelmiyem

Bilmem Ğarib seni tuttu mu eser
 Şaraylar yapturdum dört yanı hışar
 Senem'in sözleri saña mu'teber
 Var Ğarib'im şağlık ile gelesin

Böyle söylüyüb kız oğlana dedi, "Gel sevdiğim ferâğat gıl (57b). Ğurbet ilin kahrı güçtür" deyince, oğlan dedi, "Olmaz sevdiğim üstüme gelme" deyince, yine kız kendi kendine dedi, "Eyyvah bu oğlan, Urum'a gider de benden güzelini bulur da soñra gelmez" dedi. Soñra Urum dedikleri, Islâmbul dirler idi. Bari şu oğlana yalvarayım da Urum'a gitmesün diyub, aldı şazını eline, bakalım kız, oğlana ne demiş? Oğlan kıza ne diyecek? On altıncı beyit budur :

Kurbanıñ olayım gül yüzlü Ğarib
 Canım Ğarib gitmiyesin Urum'a
 Gittiğin yollarda unutma beni
 Canım Ğarib gitmiyesin Urum'a

Eğer Mevlâ'm bana 'ömür verirse
 Ağlama sevdiğim gene gelürem
 Şol ecel peymanları dolmazsa
 Ağlama sevdiğim gene gelürem

Mevlâm eriştirdi bizi bu deme (58a)
 Ğarib dayanamam ben bu siteme
 Mal istersen Mevlâ'm vermiş Senem'e
 Canım Ğarib gitmiyesin Urum'a

Korķma Senem gider gene gelürem
 Gelürem sevdiğim seni aluram
 Kısmetim Haleb'te anda kaluram
 Ağlama sevdiğim gene gelürem

Gidub ğurbet ile beni şoldurma
 Gizli şırlarımı yâd ellere bildirme
 Düşmanları üzerime güldürme
 Canım Ğarib gitmiyesin Urum'a

Tevriz şehri aşıl bizim ilimiz
 Ördeği uçar viran kalur gölümüz
 Ben gidersem nice olur halimiz
 Ağlama sevdiğim gene gelürem

Çocuklar dersini alur hocadan
 'Âşkın dolusunu içtim bocadan
 Suyu tastan, günü gördüm bacadan
 Canım Ğarib gitmeyesin Urum'a

Gel sevdiğim beni böyle soldurma
 Açılan güllerin yâda derdirme
 Beni böyle gözü yaşlı gönderme
 Ağlama sevdiğim gene gelürem

Bu Şah Senem aydur gördüm düşümü
 Ecel yastığına koydum başımı
 Akıttım gözümünden kanlı yaşımı
 Canım Ğarib gitmiyesin Urum'a

'Âşık Ğarib aydur behey gâziler
 Arttı derdim yaralarım sızılar
 Belki size gelür kara yazılar
 Ağlama sevdiğim gene gelürem

Böyle söyledikte, kız dedi, "Sevdiğim Allah selâmet virsin" dedikte, oğlan kıza koynundan taşu çıkarub, içine mührünü koyub "Al sevdiğim, benim sende nişanım olsun" diyub virdi. Şimdi kız da, iki gömlek giymiş idi. Birini çıkarub, bir çevre içine şarub "Al sevdiğim bu da benim sende nişanım olsun" diyub virdi. Şimdi nişan alub, nişan virdiler. Andan sonra oğlan dedi, "Bari şu kıza biraz nasihat

ideyim, ben gittikten sonra arkam sıra ağlamasın" diyub heman şazını aldı eline, bakalım ne demiş, biz ne yazacağız? 'Âşık Garib'in on yedinci beyt budur :

Sevdiceğim ben şu yerden gidersem (59b)

Hoşça geçin yârân ilen, eş ile
Gurbet ilde kem haberin duyarsam
Döğüneyim kara bağrım taş ile

Taşa şaldım namusumu 'arımı
Harc eyledim elde olan varımı
Kim ağlatmış benim nazlı yarımı
Top top olmuş kirpikleri yaş ile

Hey ağalar ben bir haşa işledim
Gamı koydum kasâvete başladım
Elma şandım al yanağın dişledim
Ağzımdaki çürüyesi diş ile

'Âşık Garib kendi derdin arturur
Ağlamaktan kendi kendin bitürür (60a)
Çok sevgünün şon ayrılık getirür
Çıkam gidem bu sevdâli baş ile

Böyle söyleyince, kız başladı ağlamıya. Kızın ağlamasına, oğlan bir türlü dayanamayub aldı şazını eline, bakalım ne demiş, biz ne yazacağız? 'Âşık Garib'in on sekizinci beyt budur:

Gidince sevdiğim gurbet illere
Beni bu dert ile gündürmeye gör
Ben gitmem, olmıya gene gelürem
Gülünden rengini şoldurmaya gör

Çevre şahin gibi yüksek uçurma
Acılar ezüp de zehir içürme
Yâd elin yanında göğsün geçirme
Sineñi yâdlara şardurmaya gör (60b)

Aman hey Allah'ın zâlimi aman
Gene mi бүrүdü dağları duman
Ben de bu yerlerden gittiğim zaman
Aқ gülün illere derdirmeye gör

Kömür gözlüm siyim siyim ağlama
Kemend atub yollarımı bağlama
Tenhalarda uzun uzun ağlama
Gözün sürmesini sildirmeye gör

‘Âşık Ğarib aydur, Senem’i yaralı gördüm
 Bir dest urdu birden, ben yaralandım
 İşimden ayrıldım avarelendim
 Dertsiz derdini bildirmeye gör

Böyle söyleyüb, kız şaraya gitti. Oğlan bağçeden çıkub dedi, (61a)
 “Varayım şu benim köca valide ile helâlleşeyim. Ne kadar ise kah-
 rımı çekmiştir” diyub, andan kalkub, eve gelüb, bağıtı ki anası ilik
 işler. Şimdi anası oğlanı görünce, “Oğlum, hoş geldiñ. Ne zamandır
 nerede idiñ? Karnıñ açtır. Otur”, diyub, oğlanın önüne bir parça
 kahvealtı koydu. Şimdi oğlan yemeğı yer amma, bir bir boğazına
 dizilir. Anası dedi, “Oğlum keyfin mi yok?” dedi. Oğlan dedi, “Ha-
 yır valide, keyfim yerinde” dedi. Anası dedi, “Ya oğlum, yemeğı
 yavan yiyorsun, aşlı nedir?” dedi. Öyle deyince, heman oğlan şa-
 zımı eline aldı. Bakalım ne demiş, biz ne yazacağız? ‘Âşık Ğarib’in
 on doğuzuncu beyt budur :

Ğurbanıñ olayım hey köca nine
 Gidem ğurbet ili gezem bir zaman
 Bir güzelin ‘aşkı vardır serimde
 Gidem ğurbet ili gezem bir zaman (61b)

Ğadasını aldığım gül yüzlü Ğarib
 Gidub ğurbet ile ağlatma beni
 Benim bir derdimi biñe yitirdin
 Gidub ğurbet ile ağlatma beni

Ğurbanın olayım hey köca nine
 Südünü emmişem ben kana kana
 Nine helâl eyle, bu şirin cāna
 Gidib ğurbet ili gezem bir zaman

Oğul sen gidersen ben de giderim
 Çeküb ‘aşkın kaşarını yederim
 Mememden emdiğın haram iderim
 Gidib ğurbet ile ağlatma beni

Canım ana yaşın yaşın ağlama
 Alları çıkarub kara bağlama
 Ben giderim beni yoldan eğleme
 Gidem ğurbet ile gezem bir zaman

Dime evlâd dime şimdi ağlarım
 Ciğerciğim aşk oduna dağlarım
 Beddua eder de yoluñ bağlarım
 Gidub gurbet ile ağlatma beni

Canım ana yeter ağlattın beni
 Mevlâ'ya emanet eyledim seni
 Nene, kız karındaşım görünmez, hanı
 Gidem gurbet ili gezem bir zaman

Oğul saña iden Mevlâ'dan bulsun
 Bu Zühre nenenin bağı hûn olsun (62b)
 Eğlen oğul kız karındaşın gelsun
 Gidub gurbet ile ağlatma beni

Böyle söyleşub, helallaşmağa başladılar. Karındaşı evde yok idi. Bir de gelüb kapuyu açub, baktı ki, bunlar birbiriyle söyleşirler. Şimdi içeri girdi. Kulak virdi ki, anasıyla oğlu helâlleşiyorlar. Bir de karındaşı bunları görünce, heman eline bir deynek alub, şaz idüb bakalım ne söylemiş, karındaşına. Yirminci beyt budur :

Kadaşın aldığım gül yüzlü kardaş
 Canım kardeş gidub ağlatma bizi
 Dünya başımıza kara gün oldu
 Canım kardaş gidub ağlatma bizi

Nine sen ağlama, dur ben ağlayım
 Ciğerciğim aşk oduna dağlayım
 Ben kardaşsız bu cihânı neyleyim
 Canım kardaş gidub ağlatma bizi (63a)

Sen gidersen, bizi garib koyarsın
 Bu Zühre ninene, nice kıyarsın
 Ben de bildim, il sözüne uyarsın
 Canım kardaş gidub ağlatma bizi

Kardaş saña iden Mevlâ'dan bulsun
 Dilerim Akça Kız kana bulansın
 Şah Senem sarayı odlara yansun
 Canım kardaş gidub ağlatma bizi

Şimdi kız karındaşı, Şah Senem'e bedduâ ettiğın işitince, aldı bakalım oğlan, kız karındaşına ne demiş?

Inkisâr eyleme gel kuzum bacı
 Yüreğime koydun gene bir acı
 Sağ olsun Senem'in şarayı tacı
 Canım kardaş gidem, gurbet ili gezem bir zaman.

Böyle söyleyüb, dedi, validesine, “Ey valide, nafile, yok yere (63b) göz yaşı dökme. Ben gitsem gerek. Yolcu yolunda gerek demişler. Beni eğlemeñ. Geliñ benim heybeme bir parça yol tedariki görek” dedi. Şimdi anasıyla bacısı, ağlamaktan bir şeye elleri varmaz. Sonra ne ise, oğlanın heybesine yol azığını koydular. Bir de oğlan şazını duvara asıp, validesine dedi, “Ey valide, eğer bu şaz oradan düşerse veyahut bir teli kırılırsa, ben ya geldim, ya öldüm. Benim geldiğimi, öldüğümü andan bilesün” diyub validesinin elinden, ayağından, kız karındaşının gözlerinden öpüb, heğbesini omuzuna alub, “Allahışmarladık” diyub, kapudan dışarı çıkub gitti. Meger Deli Mehemmed bir kaç yarân yoldaş ile, “Seni Ayrılık Çeşmesi'ne kadar götürelim” demiş idi. Şimdi oğlan, kahveye gelüb dedi, “Ey yoldaşlar, işde ben gidiyorum” deyince, Deli Mehemmed dedi, “Yoldaşlar, kalkın, Ayrılık Çeşmesi'ne kadar beraber gidelim. Şunu selâmetliyelim” dedi. Bir de, bir kaç aħbab ile kalkub, beraber Ayrılık Çeşmesi'ne giderken, bu ‘Āşık Ğarib'in bir karındaşlığı var idi. İsmine Sâķıbe dirler idi. ‘Āşık Ğarib, dedi, “Sâķıbe, bak bilâder, Allah gecinden versin. Ben diyâr-ı gurbete gideceğim (64a). Benim öldü haberim gelse, şu kızın düğününe gelür misin?” diyince, Sâķıbe dedi, “Vallahi, kırk gün evden dışarıya çıkmam. Sen öyle mi sañarsun?” dedi. ‘Āşık Ğarib, gayet hazzeyleyüb “Aferüm bilâder. Dostluk böyle günde belli olur” dedi. Şimdi bunlar böyle şöhet iderek Ayrılık Çeşmesi'ne geldiler. ‘Āşık Ğarib bunlara dedi, “Ey yoldaşlar Allâhışmarladık” deyince Deli Mehemmed dedi, “Bak ‘Āşık Ğarib âħir bir beyt, bir daħi nefesini işidelim de andan şonra git. Yoksa bir yere şalıvermeyüz”. deyince ‘Āşık Ğarib dedi, “Bre hey yoldaşım, şazım bile yok, nasıl ideyim”, deyince, Deli Mehemmed dedi, “Be yoldaşım türki söylemesi şaza maħşuş değıl. Yerden bir ağaç parçası al da, şaz it de söyle” deyince, şimdi ‘Āşık Ğarib, bir ağaç parçası alub, şaz itti. Çeşmenin başına oturub, bakalım ne demiş.? Yirmibirinci beyt budur :

Ğurbet ilde baş yaştığa gelende
 Pek yaman olur işi Ğaribiñ
 Gelen olmaz, giden olmaz yanına
 Şızılar toprağı taşı Ğaribiñ (64b)

Lânet olsun, gurbet ilîñ adına
Doymak olmaz, sohbetine, dadına
Her andıkça kavim kardaş yanına
Yatınca meydanda leşi garibiñ

Garib kande gitse hiç gülmez yüzü
Çürüktür yakası, yaşlıdır gözü
Kimselere açmaz, bir gizli sözü
Derd, miñnettir, sırdaşı garibiñ

Gurbet ilde garib kimdir bilmezler
Ağlayanda çeşmin yaşın silmezler
Garib nedir halin diyu sormazlar
Bulunmaz, yârânı, eşi garibiñ

Gurbet ilde ben Garib'e kim baksın
Aña bulunmaz ki, gözyaşı döksün (65a)
Nişanım yok, mezarıma taş diksın
Bir çalıdır mezar taşı garibiñ

Böyle söyledikte, Deli Mehemmed, dedi, “‘Āķ Ğarip yoldaşım, Allah selâmet virsin, Allah seni sevdiğine kavuştursun”, dedikte, ‘Āşık Ğarib dedi, “Allahısarmarladık” diyub, çekilub gitti. Bir de, gün Ezrum’a gelüb daħil oldu. Ne ise, bir şaz peydah idüb, kahve-nin birine oturdu. Başladı çalub çağırmağa. Bir de baqtı kı, elli, altmış para, günde, geliyor. Şimdi kendi kendine dedi, “Ben bu yerde kırk kise akçeyi nazaman kazanub da kıızı alacağım?” diyub, kahveciye dedi, “Bu taraflarda hiç şâ‘ire it‘ibar olunur bir yer bilurmi-sin?” dedi. “Yoldaşım, ğayri gideceğim. Burası beni idare etmiyor” dedi. Kahveci dedi, “Yoldaşım, bir Tifliz, bir de Haleb şehrini işidürüz”, deyince, ‘Āşık Ğarib dedi, “Haleb şehrine gitsem gerek” diyub, “Ey kahveci Allahısarmarladık” deyince, kahveci dedi, “Baķ āşık, birden bire gitmek olmaz (65b). Bari şu bizim şehri bir methidiver de andan sonra Allah selâmet versin”, dedi. Bir de ‘Āşık Ğarib aldı şa-zını eline, baķalım ne demiş? Ezrum’a? Yigirmi ikinci beyt budur :

Diñleyiñ ağa size ta‘rif ideyim
Pek beğendim hoş mekânı, Ezrum’un
Yedi iklim çâr köşede bulunmaz
Söylenir dillerde şanı Ezrum’un

İgitleri vardır kabut bilişli
Dimişki kılcaķlı belleri şişli
Hezerân kılķanlı, eğri kılınçlı
Düşmana meydanı vardır Ezrum’un

Şaħraya yapılmış, hoşdur hevası
 Çevre yanın almış, bûlbûl şadası (66a)
 Erenlerin anda vardır duâsı
 Vardur bir ‘Abdurrahman’ı Ezrum’un

‘Aşkın dolusunu içdim, şuyu neylerim
 İnub ‘aşkın deryâsını boylarım
 Ben ‘Âşık Ğarib’im, ta’rif eylerim
 Vardır önünde bir kânı Ezrum’un

Böyle söyleyüb, türkû tamam oldu. Andan kalkub “Allahısमारलदık” diyub, heman Haleb’e doğru çeküb gitti. Günlerde bir gün, Haleb’e gelüb dahil oldu? Haleb’in içinde gezerken, kendi kendine dedi, “Şunda bir ehl-i kâmil adam qahvesi sual ideyim de aña bari gideyim” diyub, birine dedi; “Yolcu”, dedi. Ol adam, dedi “Yoldaşım şu köşenin başında iki kapulu bir qahve vardur. Şaħabının ismine Aşlandede Oğlu Baba Yusuf dirler. Oraya git” dedi. Âşık Ğarip, şimdi şaz elinde, doğru işte köşenin dolaşub (66b) birine su’al itdi. Ol adam, “‘Âşık işte şu kahve” dedi. Şimdi ‘Âşık Ğarib, qahve kapusunu açıp, selâm virdi. Anlar da seâmın aldılar. Şimdi ‘Âşık Ğarib, bir köşeye oturdu. Şimdi, Aşlandede Oğlu, buña bir kahve pişurub, ‘Âşık Ğarip’in eline virdi. Ol da içub, zarfın, içine bir altun koyub virdi. Bir de Aslandede Oğlu, filcanı eline alub, baqtı ki, içinde bir altun var. Dedi, “İlâhi oğlan sağık ile, selâmetlik ile gelme” deyince, bir de ‘Âşık Ğarib kendi kendine dedi, “Tamam biz bulduq kâmil qahveciyi” diyub, dedi “Ne hâlt ider bu ağanın beygiri, daha bir qahvesini içmeden” diyub, dedi, “Baba niçun beddûâ idersin, işyânımız nedir?” deyince, Aşlandede Oğlu dedi, “Ya oğul, evvel bu altunlar yüz paraya giderdi. Şimdi yüz on paraya çıktı. Varsam bozdursam, qahveci on paramı çaldı dirsın. Benim de param yok ki bozayım” deyince, ‘Âşık Ğarib dedi (67a) “Baba ben sana boz diyu virmedim. İçtiğim qahveye caba virdim” deyince, Aslandede Oğlu dedi, “İlâhi oğul, Allah senden razı olsun. Baña biraz afyon parası, üç ay yeter” diyub, işte biraz durdular. ‘Âşık Ğarib dedi, “Baba saña bir şey söyleyeceğim amma, sözüm haşır altına gitmez ise söyliyeyim” dedi. “Aslandede Oğlu” dedi, “Aman baba şu qahveye beni ortak idermisin?” dedi. Qahveci dedi, “Peki oğlum, seni ortak ideyim amma, qahvenin dokuz müşterisi vardır. Beşi şabah gelür, dördü aħşam gelür. Seni ortak itsem, ne seni besler ne de beni” deyince, ‘Âşık Ğarib dedi, “Aman baba, tek sen beni ortak eyle de, anı sen hiç karıştıрма” dedi. Şimdi Aşlan Dede Oğlu da “İyü, seni kendime ortak eyledim” deyince, ‘Âşık

Ġarib dedi, "Baba bu vilayette (67b) Ġorasan Kireci var mıdır?" dedi. Aşladede Oğlu "Vardur oğlum" dedi. "Āşık Ġarib dedi "Var baña bir kaç hamal çağır gelsin" dedi. Aşladede Oğlu "Ġamalı neylersin?" dedi. "Āşık Ġarib dedi, "Sen neylersin? Var, çağır" deyince, Aşladede Oğlu, varub altı yedi hamal çağırub geldi. Bir de "Āşık Ġarib hamallara dedi, "Varın bana Ġorasan Kireci getirün" dedi. Şimdi hamallar, gidub Ġorasan Kireci getürdüler. "Āşık Ġarib, Aşladede Oğlu'nu eve yolladı. Akşam namazını kılub, Ġorasan Kireci ezüb, kahveye öyle bir sürdü ki, nakkaş elinden çıkmışa döndü. Andan ibrikleri, cezveleri kül ile ağırdu yeni kalayıcıdan gelmişe döndürdü. Bir de şabah oldu. Aşladede Oğlu geldi kahvenin önüne, bir kere baktı geri döndü. "Oğlan şabahleyin yolu yanlış geldim" diyub, giderken, "Āşık Ġarib çağurub dedi, (68a) Baktı ki, dünkü bıraktığı oğlan sıvamış "Galiba benim elimden almak merâmı" diyub, böyle tefekkür iderken "Āşık Ġarib, Aşladede Oğlu'na bir kahve pişurub verdi. Keyfini bölüştürüb, andan sonra dedi, "Baba, bu vilayette kahvenin okkaşı kaç parayadır", dedi. Ol dahi dedi, "Oğlum, seksen parayadır" dedi. "Āşık Ġarib dedi, "Baba al şu beş altunu da baña on sekiz okka kahve al da gel" dedi. Aşladede Oğlu dedi, "Oğlum on sekiz okka kahveyi neylersin?", dedi. "Āşık Ġarib dedi, "Gelene gidene virürem" dedi. Aşladede Oğlu dedi "Bu kahvenin dokuz müşterisi var" dedikte, "Āşık Ġarib dedi, "Neylersin var kahveyi al da gel" dedi. Aşladede Oğlu gitti, kahveyi aldı geldi. Şimdi "Āşık Ġarib dedi, "Baba şal şu büyük cezveyi" deyince, Aşladede Oğlu şaldı (68b) "Āşık Ġarib dedi, "Baba al şu kırk parayı da, var baña iki tabi getir" dedi. Aşladede Oğlu gidub iki tabi getürdü. Şimdi "Āşık Ġarib dedi, "Baba söyle tabi'nin biri saña, biri, biri baña, birer kahve pişirsin" dedi. Aşladede Oğlu gönlünden dedi, "Zahir, seninle benden gayri kim içecek? İki tabi de getirdim, biri saña, biri baña yeter. Biz miras yedi yaçaladuk" diyub tefekkür itmede olsun. Tabi'nin biri pişirub Aşladede Oğlu'na virdi. Biri bişirub "Āşık Ġarib'e virdü. Şimdi kahveyi içub, filcanlar alındıktan sonra, "Āşık Ġarib yanı başından şazın indurub bir düzen virub, aldı bakalım ne demiş? Yigirmi üçüncü beyt budur :

Cüş eyledi deli gönül
 Saña geldim, Haleb şehri
 Cüdâ düştün diyarımdan
 Saña geldim Haleb şehri (69a)

Ayrıldım gonca gülümden
 Bu cihānın bülbülünden
 Çıkub vatan u ilimden
 Saña geldim Haleb şehri

Ayrıldım nazlı yārımdan
 Yüzüm gülmedi zārımdan
 Ben geçtim olan vārımdan
 Saña geldim Haleb şehri

Ben gezerim bu gurbette
 Yanar dururum firkaatte
 Kaldım bir acib hikmette
 Saña geldim Haleb şehri

Kimi moñla, kimi hacı (69b)
 Bu Ğarib, saña du‘acı
 Terkeyledim anayı bacı
 Sana geldim Haleb şehri

Şimdi ‘Âşık Ğarib böyle söyleyince, kahvenin içinde oturacak yer kalmadı. Aşlādede Oğlu bahtı ki iki tabi idare etmiyor. Varıb iki tabi daha getirdi. Bir de ‘Âşık Ğarib şazını yanı başına dayayınca, aḥbablar dediler. “‘Âşık, bizi geldi diyu bıraktın” dediler. ‘Âşık Ğarib dedi, “Yoldaşlar bugünlük kusura bakman. Hem uykusuzluk, her yorgunluk var. İnşallāh yarın çok cümbüş ideriz” dedi. Bir de aḥbablar kalkub gitmeli olunca, ‘Âşık Ğarib, çekmece başına gelüb dedi, “Yoldaşlar bugün dinlediñiz şaz, içtiğiniz, kahveciye olsun, şafa geldiniz, hoş geldiniz” deyince herkes gitti. “‘Âşık biz de altunda kalmayuz” diyub gittiler. Bir de (70a) aḥşam olub, kahveci çekmeceniñ başına gelüb açtı. Bahtı ki içinde bir para yoktur. Heman ‘Âşık Ğarib’e dedi, “Bre oğlan, seniñ babanın parası çünkü bu kadar çok idi, halka yedirecek bir yer bulmadın da benim kahvemi mi buldun, ziyāfet idecek?” deyince, ‘Âşık Ğarib dedi, “Ah baba bir kahve içürmeyince olmaz” deyince, Aşlādede Oğlu dedi, “Ğaliba kahveyi benim elimden almak dilersin. İşte kahvemi boyamış, sıvamışsın. Bunları da şahit tutundun” dedi. ‘Âşık Ğarib dedi, “Baba, hayır. Seniñ kahvende benim aşla gözüm yoktur” diyub, hele bir takarrib, Aşlādede Oğlu’nu eve yolladı. Bir de ertesi gün, ‘Âşık Ğarib çalub çağırımıya başladı. Evvelkinden ziyāde asker kahveye dolub, kalkub gidince, herkes birer avuç para koyub gittiler. Bir de herkes gidub (70b) kahveciye çekmeceyi açub bahtı ki, para ile dola kalmış. Bir uşul ile parayı koynuna koyub, gidüb

eve bıraktı. Bir kat yatak getirüb oğlanın önüne, ayttı “Oğlum, bu yatağa yat, şafana bak”. Şimdi ‘Âşık Garib, günlerde bir gün çalub çağırurken, Haleb paşasının vekilharcı, pazara çıkmış idi, zerzevat almaya. Aşladede Oğlu’nun kahvesine uğradı. Gelüb bağıttı ki bir şaz sesi var. Bir de bir nefes var ki, olur şeyden değil. Çıkmış azıcık, şuñu dinliyeim de öyle gideyim dirken, oturdu. Bir de ikindi ezanı okunuyor. Vekilharc dedi, “Bu ne ezanı?” deyince, “İkindi ezanı” dediler. Bir de vekil harc “Geç kalmışam, şimdi beni işçi başı tekdir ider” diyub, pazardan zerzevat düzüb, mutfağa geldi. Meger paşanın iki şâ’iri vardı. Ol gün işçi başı ile, konuşmıya gelmişler idi. Bir de işçi başı dedi, “Vekilharc ağa, nerede idin, bu zamana kadar” deyince, vekilharc dedi, “Bugün yolum Aşladede Oğlu’nun kahvesine uğradı. Bir şâ’ir (71a) gelmiş, amma anda şaz şöyle, söz böyle âlâ”, diyub, bir meth etti ki ol kadar olur. Ol zaman şâ’irler dediler “Vekilharc yeter meth ettin şu boğu,” diyunce, vekilharc dedi “Siziñ gibi borıdan ‘aşık değil. Siziñ gibi ‘aşıkları, herif cebinden çıkarıyor” deyince, ‘aşıklar bu söze gücenib, oradan kalkub, bunların birer şandalyesi var idi. Hamal çağırub hamala dediler, “Al şu şandalyeleri de Aşladede Oğlu’nun kahvesinde bir şâ’ir var imiş. Adına ‘Âşık Garib dirler imiş. Aña dırsiñiz ki, Haleb paşasının şâ’irleri gelüb seniñle imtihan olacaqlar dırsiniz” dediler. Şimdi hamallar şandalyeleri alub, Aşladede Oğlu’nun kahvesine gelüb ahlalı bir bir ta’rif eylediler. ‘Âşık Garib dedi, “Ey, bir garib-i mevlâ garının garnında dürkmişler de, vay arham demiş. Neyleyim, bassam da ben yerim, basılsam da” deyince, meğer Haleb’de, ‘Âşık Garib’in bir kardaşlığı var idi. Adına Deli Mehemmed (71b) dirler idi. Bu Deli Mehemmed dedi, “Senin elinñden öyle şey gelür mi?” dedi. ‘Âşık Garib de “Gelür yoldaşım, amma neyleyim, paşanın şâ’irleridir, soñu kötü gelür”, deyince, Deli Mehemmed dedi, “Bağ yoldaşım, señ basarsan, elinden geleni geri koma. Bu şehirde, baña adıyla şanıyla, Deli Mehemmed derler” dedi. ‘Âşık Garib’e “Kalk şu şandalyeniñ üstüne otur” diyub, birine ‘Âşık Garib oturdu. Birine Deli Mehemmed oturdu. Az birazdan, şâirler şazları ellerinde, gelüb, bağıttılar ki, şandalyeniñ üstünde ‘Âşık Garib’i görünce, dediler “İn oğlan şandalyeniñ üstünden aşsağı” deyince, Deli Mehemmed dedi, “Ya ustalar, şandalyeniñ üstünde mi olur? Her vakit siz çalarsınız. Bu günlük te ‘Âşık Garib çalsın” deyince, şâ’irler dediler “Oğlan bizim ile imtihan ol bakalım”, diyince, aldı şâ’irler bakalım ‘Âşık Garib’e ne diyecekler, ‘Âşık Garib anlara ne söyledi? Yirmi dördüncü beyt budur :

Ne dediñ de geldiñ sen bu meydana
 Bu meydanda erkân olur, yol olur
 Şanma ki şânımı salam içime
 Bu hüşusta ğavga olur, zul olur (72a)

Ustam benlik idüb girme meydana
 Benlik ideñ siziñ gibi sert olur
 ‘Âşıklık dediğñ kıldan incedür
 Kendini kırtaran ‘âşık merd olur

Dolu içmiş gibi gelmişsin cûşa
 Nedir sende aḥkam ile endişe
 Yavaş yürü, urur ayağın taşsa
 Çok açılma söyleyen dilin lâl olur

Ustam kâmil iseñ otur yerine
 Darulursam, ot teperin derine
 Bir ‘âşık ḥor bakarsa pîrine
 Pîrine hoş bağan ‘âşık murt olur (72b)

Ey çocuk sen misin bizi diñlesen
 Bize yardımcıdır eden iḥsan
 Hıfzu'l-lisan dirler, selâmet insan
 Şabr ile her çiçekten bal olur

Gel ustam kendini güce şaldurma
 Bir meclis ḥalkını sana güldürme
 Başımı sallayub, burnuñ kıldurma
 İndirirler yüreğñe derd olur

Erenler elinden dolu içtiñ mi
 Bulanık çay gibi akub coştuñ mu
 Bir meydana girub serden geçtiñ mi
 Bu ‘âşıklık başka başka ḥal olur (73a)

Ben Ğarib'im çıkmam doğru yolumdan
 Kem kelâm çıkarmam aşla dilimden
 Kuş olsañ da kırtulmazsınız elimden
 Uçarsınız iki gözünüñ dört olur

Böyle deyince Deli Meḥemmed dedi, “Bak ‘Âşık Ğarib, buña saçma kâra derler. Böyle söylemekle baş olmaz. Bakalım şu birbirinizi bağlayacak şey söyleñ” dedi. Şâ'irler dediler “Zâhir saña bir şu'al soralım da, seni bağlayalım” deyince, ‘Âşık Ğarib dedi, “Bak ‘âşıklar, siz söylediniz, ben karşuluğunu virdim. Ben de söyleyim de, siz

karşuluğunu verin” deyince, şâ’irler “Söyle oğlan, sen bir kişi, biz iki kişi” deyince, ‘Âşık Çarib dedi, “Ben söyleyim amma, sonra benim sözümü inkâr idersiniz. Bir oğur yazar, ‘âlim bulun da, bizim çıkmamızı hakkeylesin, “deyince, Deli (73b) Mehemmed dedi, “Bak ‘Âşık Çarib, biz de halimizce, size gelince ‘âşıklar dinledik. Olduğuca biraz, biz de aıllaruz, söyle”, deyince, aldı ‘Âşık Çarib, bakalım şâ’irlere ne söylemiş, bakalım şâ’ir ne dinler? Beyt-i imtihan, yirmi beşinci beyt budur :

Diñleñ ustam size haber şorayım
Bu ‘âşıklık kimden icad olmuştur
Başınıza olmaz işler kurayım
Evveli kim gamdan âzad olmuştur.

Ustam bilurmisin ‘ilmiñ başını
Ne ile kestiler kandil taşına
Ol kimidi kesti kendi başına
Buñu bilen ‘âşık üstâd olmuştur

Kanķı şehir bir kez güneşi gördü (74a)
Ol kimdür ki urub dünyâyı yardı
Ne hayvan insana naşıhat verdi
İrfan olan buña irşâd olmuştur.

Çarib’in böyledür size su‘âli
Pırler kuvvetiyle buldu kemâli
Ol nedir cihânı icâd iden ezeli
Gör bu dünyâ nice âbâd olmuştur.

Böyle söyleyüb ‘Âşık Çarib dedi, “Ey ‘âşıklar, biz söyledik tamam ettik. Siz de söyleyin bakalım”, dedi. Şimdi şâ’irler, birbirleriniñ yüzüne bakub, düşünmeye başladılar. Bir türlü söylediği sözü çıkarmayub, “‘Âşık biz ol kadar, derin okumadık” dediler. Böyle deyince, Deli Mehemmed dedi, “Ya siz ol kadar derin (74b) okumadınız da, burasına ne geldiniz? İmtihan olmayı siz kolay mı sandınız?” diyub, ellerinden sazlarını alub, ‘Âşık Çarib’in yanı başına dayanı virdi. Ol zaman ‘Âşık Çarib, aldı sazı eline bakalım tekrar ne demiş? Beyt açığı budur. Yirmialtıncı beyt budur :

Ey ustalar sū’alimin cevâbı
‘Âşıklık ‘Âdem’den icâd olmuştur
Diñleñ muhabbetim, etmeñ hicâbı
Evvel İdris gamdan âzâd olmuştur

‘İlmiñ başı budur, eylemek şabır
 Kandıil taşı kesen ol ismi Ğâfur
 Kendi başıñ kesen gökte buluttur
 Cebrail her ‘âleme üstâd olmuştur (75a)

Deryâdır bir kez güneşi gören
 Musa’nıñ ‘aşâsı deryayı yaran
 Baykuş, Süleymân’a naşihat veren
 İşte bu cümleye irşâd olmuştur.

Gene ‘Âşık Ğarib aştı su’ali
 ‘Aşk dolusun içti buldu kemâli
 Gürz ‘aşâdır kılıç ezeli
 Dünya bunlar ile âbâd olmuştur

Şimdi böyle söyledikte, meğer paşanın şaz çaldıracağı günü imiş. Paşa bunlara kavvaslar gönderdi. “Varıñ benim şâ’irlerimi çağırın, gelsünler, zira bu gün celâlligim var” dedi. Bir de kavvaslar bunları ararken, Aşlandede Oğlu’nun kahvesinde haber alub, kahveye geldiler. Şâ’irlere (75b) dediler “‘Âşıklar sizi paşa efendimiz ister. Şazınızı aluñ da, bir fasıl itsinler diyor” dediler. Şâ’irler bu cevabı işittikde, kavvaslara dediler “Bugün bizim başımız ağrıyor, keyfimiz pek alçak”, dediler. “Siz varıñ anı, paşaya añladın” diyub, bunları aldılar, paşanın huzuruna götürdüler. Paşa bunlara dedi, “‘Âşıklar geliñ, bugün benim pek kaşavetim var. Şazınızı getirüñ de beni eğleñ”, deyince, bunlar birbiriniñ yüzüne baktılar. Paşa bunlara tekrar bir daña söyledi. Şimdi bunlar dediler “Efendim, Allah sana ‘ömürler virsin, Aşlandede Oğlu’nun kahvesine bir şâ’ir gelmiş. Adına ‘Âşık Ğarib dirler, biz de işittik. Varalım şuna hoş geldiñ diyelim, biraz da konuşalım, diyu vardık. Bir de biz varınca, Deli Mehemmed dedi, “Siz benim şâ’irimi başmıya gelmişsiniz (76a) diyub, elimizden şazımızı aldı, hem bizi kovdu”, dediler. Bir de paşa bu cevabı işidince, gazağa gelüb, dedi, “Tiz getirüñ karşıma. Nasıl şâ’irdür? Deli Mehemmed size miraata itmediyse, benim hatırıma da niçün miraata itmemiş”, diyub, bir kavvas yolladı. Şimdi kavvas Aşlandede Oğlu’nun kahvesine gelüb, baktı ki Aşık Ğarib fasıl ider. Bir de kavvas böyle görünce, “Bari bir parça oturayım da, andan sonra götüreyim” diyub oturdu. İşde her ne ise, Aşık Ğarip faslı tamam eyleyüb, kavvas Aşık Ğarib’e dedi, “‘Âşık, seni paşa efendimiz ister” deyince, Deli Mehemmed dedi, “Yoldaşım sen git, paşaya bizden selam eyle. Şimdi ben anı alur gelirim” deyince, kavvas gelüb, paşaya ahvalı Ta’rif eyledi. Deli Mehemmed de arkasından, ‘Âşık Ğarib’i alub, bir kaç (76s) yoldaşıyla, paşa-

nın konağına gelüb, ‘Âşık Garib’i kahve ocağına bırakub, kendisi, paşanın yanına gelüb selam virdi. Paşa da, gazab ile, “Aleykümse-lam Deli Mehemmed” dedi. “Bağ Deli Mehemmed sen benim elim-den, bir lokma ekmek yediñ mi?” deyince, Deli Mehemmed dedi, “Nice efendim”, deyince, “Ya oğlum, bu gün, benim şâ’irlerimin elinden şazlarını alub, kovmuşsun” deyince, Deli Mehemmed dedi, “Vallahi efendim, Allah seni padişahımıza bağışlasın, senin şâ’irle-rin şazını kim almış? Kahveye hamallar ile şandalyelerin gönder-mişler ve haber göndermişler ki, ana şâ’irliği öğredelim” demişler. Bir de gelüb oturdular. Allah, ‘Âşık Garib’e fırsat virub, bunları baştı. Ellerinden şazlarını yol ilen aldı. Zor ilen almadı” deyince, paşa şâ’irleri çağurdub, dedi, “‘Âşıklar, işte Deli Mehemmed (77a) bağ ne söylüyor” deyince, ‘âşıklar yüzlerini yere, aşağı indirdiler. Paşa, bildi ki kabağat kendilerinde. Ol dağ gazaba gelüb “Varın şunların boynunu urun” deyince, Deli Mehemmed paşanın eteğine kapanub dedi “Efendim, bunları öldürüb neylersiniz? Bari öldürür-señ, bir adam öldür” diyub, rica edince, paşa, “Ya nice edelim oğ-lum” dedi. Deli Mehemmed dedi, “Efendim, sür gitsinler. Bu vilâ-yette durmasınlar” deyince paşa dedi “Sizi Deli Mehemmed’e ba-ğışladım. Bu günden sonra sizi bu vilayette görmiyeyim. Ceddım ruhu için sizi katl iderim” diyub sürdüler. Gelelim şimdi ‘Âşık Garib’e. Paşa dedi, “Oğlum Deli Mehemmed, bakalım şu ‘âşık kim ise haber vir gelsin” deyince Deli Mehemmed ‘Âşık Garib’i çağırub paşanın karşısına (77b) götürdüler. Şimdi ‘Âşık Garib içeri girub yedi yerden temannâh, sekizinci de zemin bus idüb karşısında el bağlayub durdu. Paşa dedi, “Oğlum izin saña otur” deyince, ‘Âşık Garib de oturdu.: Şimdi paşa oğlanan yüzüne bakub Deli Mehem-med’e dedi, “Deli Mehemmed, şimdi benim şâ’irlerimi basan bu mu-dur?” diyince, Deli Mehemmed, “Beli efendim, budur” dedi. Şimdi paşa ‘Âşık Garib’e dedi, “Oğlum sen nerelisin?” dedi. ‘Âşık Garib de dedi, “Efendim Tevriz’liyim” deyince, paşa dedi, ‘Oğlum bir za-man Tevriz’de bir ‘azım cenk oldu. Şunu bize bir meth idersen, senin Tevriz’li olduğunu inanırım” deyince, ‘Âşık Garib de “Pekiye efendim” diyub, aldı şazını eline, bakalım paşaya demiş. ‘Âşık Garib’in yigirmi yedinci beyti budur :

Dinle ey efendim, ta’rif ideyim
 Pek müşkil olmuş işi Tevriz’iñ
 Öyle gördüm gökten yağdı ateşi (78a)
 Yandırdı dağ ile taş Tevriz’iñ

Tevriz'in çevresi bir metin kal'a
Yığıla kalmışlar ide cenk ola
Çoğu esir oldu, çoğu da köle
Aktı gözlerinin yaşı Tevriz'in

Ne bezirgân kaldı ne ulu hoca
Hep kara giydiler beş gün beş gece
Külleri gayıldı bedenden yüce
Sürdü, kan götürdü, leşi Tevriz'in

‘Âşık Garib çeker âh ile vâhı
Öyle döğüş görülmüş değil bir dağı
Revân'ın begi, Geylan'ın Şâhı
Onlara görüldü işi Tevriz'in (78b)

Şimdi ‘Âşık Garib böyle söyledikte, paşanın gayet hoşuna gelib, “Aferim oğlum, tamam benim gördüğüm gibi söylediñ. Ey oğlum, dile benden ne dilerseñ?” deyince, ‘Âşık Garib dedi, “Efendim sağlığını dilerim” dedi. Paşa dedi, “Oğlum, senin sılânda anañdan, babañdan intizar idecek kimseñ var ise, saña at vireyim, silâh vireyim seni göndereyim”, deyince, ‘Âşık Garib dedi, “Efendim Allah'dan gayrı kimsem yoktur”, dedi. Paşa dedi, “Oğlum eğer korkarsañ, söylediğim sözden dönmem” dedi. Gene, “Allah'dan gayrı, kimsem yoktur” dedi. Paşa dedi “Şakın oğlum, sözümü geri almam bilirsin, dile, dönmem sözümden” deyince, ol zaman ‘Âşık Garib, aldı şazmı eline, bakalım gene paşaya ne söyleyecek? “‘Âşık Garib'in yirmi sekizinci beyt budur :

‘Arzulaynı çıktım gurbet illere
Ağlarım, sızlarım kimsem yoktur (79a)
Yazık oldu, düştüm dilden dillere
Ağlarım, sızlarım kimsem yoktur

Genç yaşımda terk eyledim vatanı
Seyr eyleyüb gezerim cümle cihanı
Şimdilik bu yerde kıldım mekanı
Ağlarım, sızlarım kimsem yoktur.

Şu karşıda görünen lâle dağıdır.
Feryādım işiden ‘aqlın dağıdır
Va'dem tamam oldu ecel çağıdır
Ağlarım, sızlarım kimsem yoktur

İçmişem bir bāde, düşmüşem derde
 Canım kurban olsun merd oğlu merde
 Şorar ki bana vaʿanın nerde (79b)
 Ağlarım, sızlarım kimsem yoktur

Hikmet-i Hüda, bir od düştü özüme
 Bakın dostlar benim kara yüzüme
 İşitenler kulak versün sözüme
 Ağlarım, sızlarım kimsek yoktur

Genç yaşımda neler geldi başıma
 Nazar eyle gözden akan yaşıma
 Felek de çok düştü benim peşime
 Ağlarım, sızlarım kimsem yoktur

‘Āşık Ğarib dertli dertli söylesin
 İnüb ‘aşkın deryâsını boylasın
 Hâk seni postuñda da’im eylesin
 Ağlarım, sızlarım kimsem yoktur

Şimdi ‘Āşık Ğarib böyle söyledikte, paşa dedi, “Ey oğlum (80a) çünkü öyledir, saña Qubbe Han’da bir oda vereyim de, gece gündüz benim karşımda çal çağır, beni eğle”, deyince, Deli Mehemmed dedi, ‘Bak efendim, dokuz körün bir dayağı var, anı da sen elinden almak dilersin” dedi. Paşa da “Ya nice idelim” dedi. Deli Mehemmed dedi, “Bak efendim, gece senin huzurunda çalsın, çağırsın. Gündüz Aşlandede Oğlu’nun kahvesinde bizi eğlesin. Eğer böylece razı olursan ne hoş, eğer virmezsen biz de saña ‘Āşık Ğarib’i vermeyüz” deyince, paşa da “Hadi öyle olsun dedikte, işde bunlar ‘Āşık Ğarib’e Qubbe Han’da bir ev döşeyüb, gece Halep paşasının karşusunda, gündüz Aşlandede Oğlu’nun kahvesinde çalıp çağıradursun. Biz gelelim, şimdi, biz kışşayı dîñle.

Çünkü Şah Velet, Hoca Sinan’ın ‘amucasının oğlu idi. Babasından (80b) evvel Şah Veled kızı istemiş idi. Ol dañi “Benim malım kadar mal peydah eyle de kızımı saña vereyim” demiş idi. Şah Veled de bezirgânlık ile dışarı gitmiş idi. Çünkü Şah Veled, Hind’i Yemen’i gezüb yolu Haleb’e uğramış idi. Kervanını Qubbe Han’a yatub, Aşlandede Oğlu’nun kahvesinde ‘Āşık Ğarib ile müşahib düştü. Bir de öteden beriden muhabbet iderken, ‘Āşık Ğarib dedi, “Hoca sormak ‘ayıb olmasın, senin aşlın nerelüdür?”, deyince, Şah Veled de dedi “‘Āşık benim aşlım Tiflîz’lidir”, deyince, ‘Āşık Ğarib dedi, “Hoca ne gün gideceksiñ?” dedi. Şah Velet de dedi, “Yoldaşım iki üç güne kadar giderüm” dedi. ‘Āşık Ğarib dedi, “Aman hoca,

saña bir emānetim var, baña, Tiflîz'e götür, dedi. Şah Velet de "Peki-yu yoldaşım, seniñ hatırın için, hayvanımın birini boşaldur, seniñ yükünü götürürüm", dedi. "Âşık Garib kendi kendine dedi, "Şimdi bir kat esbab kıza göndersem (81a). "Ahdı vardur, ben gel-meyince, esbab giymez" diyub, hemen bir mektub yazub, bir yanına, anasına, bir yanına bacısına, bir tarafına sevdiğine selâm yazub, mektuba yedi yerinden mühür urub, Şah Veled'in eline teslim idüb, "İşde hoca bu mektubu Tiflîz'de Hoca Sinan'ın kooağının karşısın-da "Âşık Garib'in evi diyub götüröresin", dedi. Şah Velet de "Peki-yu yoldaşım", diyub mektubu aldı. Bir de ertesi gün, Şah Velet yükü-nü, baharını yükledüb "Allahışmarladık" diyub, çekilub gitti. Gün-lerde bir gün, Tiflîz'e üç sa'ât kala, bir yaylaya geldiler. O yayla-ya yüklerini yıkub, çadır kurub oturdular. Meger bu Şah Velet ya-nında bir Kel Oğlan hizmetkârı var idi. Şah Veled dedi, "Kel Oğ-lan, şu mektub torbasını getir bakalım. Herkesin mektubunu ayı-ralım da Tiflîz'e varınca bize zahmet virmesün" dedi. Kel Oğlan da mektub torbasını aldı geldi. Şimdi (81b) Şah Velet de bakarken, "Âşık Garib'in mektubu eline geçdi. Baqtı ki yedi yerinden mühür urulmuş. Şimdi Şah Veled kendi kendine dedi, "Acaba bu mektu-buñ içinde ne var ki, buna bu kadar mühür basmak" diyub, "Ben bunu açarım" diyub mühürlerini söküb, açub baqtı ki bir de oku-yacak oldu. Bir tarafına anasına, bir tarafına, bacısına, bir tarafı-na Şah Senem'e selâm yazmış. Şimdi Şah Veled bunu görünce, Şah Veled'de bet beñiz kalmadı. Kel Oğlan bunu böyle görünce, Şah Ve-led'e sual etti. Şah Veled de dedi, "Ulan biz bu kadar gurbet yaş-landık, zahmet çeküb, bu kadar mal peydah ittik, kıza alalım diyu. Şimdi kızın müsterisi çıktı," diyub, hali bir bir nakleyledi. Şimdi Kel Oğlan dedi, "Ey ağa, ben bu kıza saña alıverirsem, baña ne virursuñ?" dedi. Şah Veled de "Oğlan saña beş katır, yükü ilen veririm" dedi. Kel Oğlan dedi, "Bunuñ sende hiç bir emaneti yok mı?" deyince (82a) Şah Veled de "Bir yağlık ile bir gömlek var" dedi. Kel Oğlan, "Getür bakalım" diyub, aldı. Belinden hançerini çıkarub, gömleği dilik dilik idüb, başın kelini kanadub, gömleğe ve yağlığa bulaşdurub, gömleği yağlğın içine bağladı. Şah Veled'e "Yüklet kervanı" dedi. Şimdi bunlar kervanı yükledib Tizlîf'e gir-diler. Yerli yerine geçüb oturdular. Andan soñra herkesin mektu-bunu verdikten soñra, hepsinden soñraya "Âşık Garib'in mektubu kaldı. Şimdi Şah Veled, Kel Oğlan'a dedi, "Ey Kel Oğlan, işde "Âşık Garib'in mektubu kaldı, bakalım ne yapacaksın?" dedi. Kel Oğlan, Şah Veled'e "Düş önüme" diyub, Şah Veled ile Kel Oğlan mektubu alub "Âşık Garib'in evine gelüb, kapusunu çaldılar. Bir de "Âşık Garib'in velidesi gelüb "Ne istersiniz?" deyince, Şah Veled

“‘Aşık Ğarib’in evi bu mudur?” dedi. Anası “Budur” dedi. Şah Velede dedi, “Oğlunun mektubunu getürdüm” diyub, mektubu kârının eline verince (82b), kârıdır, şād, hürrem olub dedi, “Hoca dağa oğlumun keyfi iyi midir?” deyince, Şah Velede dedi, “Valide ben konuşmadım, bizim Kel Oğlan anıñla çok konuştu. Aña sor, iyusunu bilir”, dedi. Şimdi Kel Oğlan dedi, “Bağ valide, ağamın söz söylemeğe dili varmıyor. Gerçek, ‘Aşık Ğarib bize bu mektubu verdiği zaman sağ idi. Haleb’de çok mal peydah itmiş, biz bu mektubu alub, Haleb’den kalkub Ezrum’a ve Ezrum düzine geldik. Amma ‘Aşık Ğarib bize geldi yetiştı. Meğer onu kıvollar imiş. Geldiler, başını kestiler. İnanmazsan işde kanlı gömleği” diyub, içeri atdı. Virince validesi ‘Aşık Ğarib’in, ‘Ah oğlum” diyub başladı ağlamaya. Ağlayı ağlayı iki gözleri birden kör oldu. Şah Velede ile Kel Oğlan oradan gittiler. Şimdi kârı, kızına dedi, “Var kızım, Şah Senem’e söyle. İşde haramiler kârındaşını öldürmüşler. Anıñ da ayağı bağlı kılmasın, bir ere varsın” deyince, ol zaman aldı şazını eline bağlam validesine ne demiş, biz ne yazacağız? Yigirmi dokuzuncu beyt budur: (83a)

Gene düştüm bunda ahı figāna
Nene hani benim Ğarib kardaşım
Ana hasretiyle oldum divāne
Nene benim hani Ğarib kardaşım

Ğarib kalmış nice düşman içinde
Öldürenler kalsun hicran içinde
Kanlı gömleğini gördüm, al kan içinde
Nene, benim hani Ğarib kardaşım

‘Aceb kim yukarı döktü suyunu
Kim şardı ki anuñ ince boyunu
Güle güle idemedim toyunu
Nine, benim hani Ğarib kardaşım

Nice ağlamasun sefil bacısı
Yüreğinden çıkmaz kardaş acısı (83b)
Ölsün diyu, vardı, çok du‘acısı
Nene, benim hani Ğarib kardaşım

Böyle diyub andan Şah Senem’e gelüb, hali bir bir Ta‘rif eyledi. Şah Senem bunu böyle işidince, kız, “Bu haberi kim getürdi?”, dedi. Güllü Hanım da “Şah Velede getürdi”, dedi. Şah Senem dedi, “Öyle ise, benim sevdiğim sağdır. Kalk sizin eve gidelim”, diyub, bunlar doğru ‘Aşık Ğarib’in evine geldiler. Şah Senem bağı ki, kıca kârı

ağlar . Şah Senem dedi, “Valide bu hal nedir?”, deyince, kıca kıarı, gömlek ile çevreyi gösterdi. Kız dedi, “Bu haberi size kim getürdi?” dedi. Kıarı dedi, “Şah Veleđ bezirgân getürdi”, deyince, bu Şah Senem, bir çocuğun eline beş altı para verüb, Şah Veleđ’i çağırır”, dedi. Şimdi çocuk varub Şah Veleđ’e dedi, “Ey Şah Veleđ seni şunda biri ister”, diyub, Şah Veleđ ile Kel Oğlan’ı yanına alub, ‘Aşık Ğarib’in kıapusuna geldiler. Şimdi Şah Senem, kıapu arasına gelüb, “Hoş geldin hoca” deyince, Şah Veleđ “Hoş bulduk efendim”, dedi. Şah Senem dedi, “Ey Şah Veleđ, benim sevdiğim Haleb şehrinde eyi midir, hoş mudur”, deyince (84a) Kel Oğlan dedi, “Be canım, bu sözü kaç kere söylemeli”, deyince, Şah Senem dedi, “Oğlan Kel, benim sevdiğim gerçek şağmıdır, yoksa öldü mü?” dedi. Kel Oğlan “Be canım bacı, ‘Aşık Ğarib’i öldürdüler”, deyince, Şah Senem dedi, “Gel, Kel Oğlan doğru söyle. Eğer doğru söylersen Allah seni ‘âlâ eylesin. Eğer doğru söylemezsen, kör olasıñ. Şimdi şaz alıram, bir kaç beyit türkü söylerim sonra geberirsin”, deyince Kel Oğlan tefekkür edib, dedi ‘Eğer yalan disem kıatırlar elden gidecek, doğru söylesem ölürem. Hadi, heman bunun sözü hatt-ı hümayun mu, beni tutacak”, diyub, “Canım ‘Aşık Ğarib öldü”, deyince, Şah Senem, ‘Aşık Ğarib’in validesine ne demiş, kıca kıarı ne demiş, kıca kıarı Şah Senem’e ne diyecek? Evvel aldı kıca kıarı bakalım ne demiş? Otuzuncu beyt budur : (84b)

Başına döndüğüm gül yüzlü Senem

Ağla Senem ağla, nic’oldu Ğarib

Gece gündüz sevdasına yandığım

Ağla Senem ağla, nic’oldu Ğarib

Ğurbanın olayım ey kıca ninem

Nice ağlamayım Ğarip gelmedi

Yeni baştan gene derdim artırdın

Nice ağlamayım Ğarib gelmedi

Gör ki felek şu bizlere ne işledi

Düşmanları kıapumuzu taşıladı

Ğan kıurudu can kııkmaya başladı

Ağla Senem ağla, nic’oldu Ğarib

Ğarib beni ne günlere yetirdi

Bir derdimi bñ deftere yitirdi

Bir de kıara haberi getirdi

Nice ağlamayım Ğarib gelmedi

Ben Zühre'yim neler geldi başıma (85a)
 Felek ağu kattı tatlı aşıma
 Kanlı gömleciğin attı karşıma
 Ağla Senem ağla, nic'oldu Ğarip

Söyle ninem tutulsun
 Felek kahrı ilen beli bükülsün
 Şah Senem'e iden Mevlâ'dan bulsun
 Nice ağlamayım Ğarib gelmedi

Bir de Şah Senem böyle söyleyince, Kel Oğlan soğakın orta yerinde yıkılıb geberdi. Şimdi Şah Veled bu hali görünce tabanı kaldurub kaçtı. Bir de Tifliz'in içinde olanları işidenler gelüb Kel Oğlan'ı bu halde görüb temaşa eylediler. İşte ne ise kışşa bütün aħbab Kel Oğlan'ın kalub, götürüb bir dereye attılar. Tamam on gün köpeklere ziyâfet oldu. Şimdi Şah Veled dedi, "..... Kel Oğlan'ın (85b) va'desi bu güne imiş. Şimdi Şah Senem de dir ki inkisar ettim de Kel Oğlan anıñ için öldürdüm". dedi. Öyle deyince Şah Veled'e dediler "Bağ Şah Veled sen bu kıızı böyle ağız ilen alamazsın" dedieler. Şah Veled "Ya nice edelim?" dedi. Bunlar dediler "Bir koca kıarıya yalvarub, gönlünü idersiñ, Kıarı kıarının şeytanıdır. Anlar böyle işi yaparlar" dediler. Şimdi Şah Veled daħi, bir koca kıarı bulub, günde bir kere gönderirken, öteden bir koca kıarı gelüb, Şah Veled'e dedi "Ben bu işi yaparım amma, elli altuna muhtağ", dedi. Şah Veled de çıkarub elli altunu verdi. Bir vechle altunu alub, doğru Şah Senem'in konağına gelüb, kapuyu çaldı. İçeru girub, Şah Senem'in yanına gelüb, ağ şeytan kıara şeytan, ne yaptı yaptı, Şah Senem'den, Şah Veled'e nişan alub, gelüb Şah Veled'e, kıızın nişanını virince, Şah Veled de şād oldu. Elinden nişanı alub koca kıarıya dedi (86a) "Aman valide şunuñ ağızından bir vekâleti alub bir nikah kıyalum da gine aña dediğinden kırk gün ziyâde mühlet virelüm" deyince koca kıarı dedi, "Güzel amma elli altuna daha muhtağ vardır" deyunca, Şah Veled koca kıarıya elli altun daha verdi. Koca kıarı gidib ne yaptı yaptı vekâletini aldı. Şah Veled'e bir taht nikah eylediler. Velâkin Şah Senem, Şah Veled'e nikah olunca can başına sıçrayub, "Eyvah gördün mü muħannetlik benden oldu" diyerek başladı ağlamaya. Gece gündüz ağlayub inledi: "İlâllah Yarabbi yazın benim sevdiğim gelirse ne yüz ile bakayım aña" diyub ağlardı. Günlerde bir gün Şah Senem'in konağına karşıñda bir yayla var idi. O yaylaya bir kervan gelüb konmuş. Şimdi Şah Senem görüb "Ben sevdiğimin haberini bu kervandan alurum" diyub doğru Âşık Ğarib'in evine geldi. Validesine dedi "Va-

lide bugün bizim konağın karşısına bir kervan kondu (86a) kalk seniñle gidelim sevdiğimden bir haber alalım” deyince, koca karı dedi, “Oğul benim iki gözlerim görmez. Nasıl gideyim?”, deyince, Şah Senem dedi, “Bir koltuğuna Güllü Hanım girsin bir koltuğuna ben gireyim. Biz seni götürürüz”, deyince, bunlar oradan kalkub doğru bezirgânın, bir Kel Oğlan hizmetkârı var idi. Şimdi bezirgân Kel Oğlan’a yigirmi otuz para virub, dedi, “Oğlan şunlar fuqaradur. Para için geliyorlar. Götür vir de buraya gelmesinler”, deyince, Kel Oğlan paraları alub, Şah Senem’e gelüb, “Aç avcuñu”, diyub, paraları eline döküverdi. Şah Senem açtı avcını, baktı ki yigirmi otuz para. Heman paraları yere saçub, Kel Oğlan’a dedi, “Gel oğlan yanıma”, diyub, cebinden çıkarub bir avuç altun virub dedi “Oğlan, sen şu bezirgâna söyle, şurada malını, emlâkini yaqsın da, ben aña iki katını vireyim. Biz para fuqarası değiliz, biz can fıkarasıyız”, deyince, Kel Oğlan tamahkâr olduğundan “Bari şu paralar yabana gitmesün,” diyub, “Bari toplayayım da öyle gideyim”, diyub, işte ne ise geldi (87a) bezirgâna hali bir bir nakleyledi. Bezirgân hizmetkârlarına dedi, “Şu çadırların eteklerini indirin. Dışarıya üç sandalye koyun, gelsinler. Her kimi sorarlar ise sorsunlar”, dedi. Şimdi hizmetkârlar üç sandalye kurub, Kel Oğlan varub dedi, “Gelin, her kimi şoracak iseñiz şoruñ”, deyince, bunlar gelüb sandalyelerin üstüne, birer birer oturdular. Evvel Şah Senem dedi, “Ben şorayım”. Güllü Hanım dedi, “Ben şorayım”, anası dedi, “Ben şorayım, ben aña sizden yakınım”, diyub, aldı validesi, bakalım ne demiş bezirgâna? Otuz birinci beyt budur :

Başına döndüğüm gül yüzlü hoca
Gözden oldum oğul oğul diyu ben
Ne gündüzüm gündüz ne gecem gece
Gözden oldum oğul oğul diyu ben

Dokuz aydır yüz üstü yaturdum (87b)
Emek çektim ben bir yavru yiturdum
Yaçkub, Zelha gibi, Yusuf yiturdum
Gözden oldum oğul oğul diyu ben

Bir yanım yapuşmuş ocak taşına
Yaşam kurumuyor çeşmim yaşına
Göz görmez ki gitsem dağlar başına
Gözden oldum oğul oğul diyu ben

Ben Zühre'yim, hoca saña gelmişem
 Çarib'in haberin, senden almışım
 Ağlayı ağlayı gözden olmuşam
 Gözden oldum oğul oğul diyu ben

Şimdi validesi böyle söyleyüb, aldı bacısı. Dedi, “Ey bezirgân hoca, işde ben de anın bacısıyım. Ben de söyleyim de beni de diñle, bak bir kerre bizim derdimiz bir derde benzer mi?” diyub (88a) aldı bacısı, bakalım ne demiş? Otuz ikinci beyt budur :

Başına döndüğüm gül yüzlü hoca
 Beklerim yolları gelmedi kıdaş
 Gece gündüz hasretliğin çekerim
 Beklerim yolları gelmedi kıdaş

Kurbanın olayım diñle sözlerim
 Ciğerciğim kebab idub tuzlarım
 Yeddi yıldır, kıdaş yolun gözlerim
 Beklerim yolları gelmedi kıdaş

Hışım kavim gelmez, bizden yâd oldu
 Düşmanları cümle güldü şâd oldu
 Şah Senem de Şah Veled'e ad oldu
 Beklerim yolları gelmedi kıdaş. (88b)

Yaman oldu şu dağların yücesi
 Yüreğimden çıkmadı kıdaş acısı
 Senem nişanlısı, ben de bacısı
 Beklerim yolları gelmedi kıdaş

Şimdi bacısı da böyle söyleyüb, aldı Şah Senem. Dedi, “Ey bezirgân hoca, ben de nişanlısıyım. Ben de söyleyim de beni de diñle, deyince, bezirgân dedi ‘Be canım ben şâ’ir değilim ki, sizin söylediğinizi anlayım. Doğrusunu söyleyiñ ki ben de bileyim”, deyince, Şah Senem heman koyunundan ‘Âşık Çarib’in dolu içtiği tası çıkı-arub, çadırdan içeri atdı. “Bezirgân hoca, şu taşın içine biraz su koy da, üç İhlas-ı Şerif (89a), bir Fatiha-ı Şerif oku da, suyun iç. Saña da bizim gibi şâ’irlik virulur”, deyince, bezirgân taşu şu kayub, üç İhlas, bir Fatiha’yı okuyub içince başladı taşıp dökölme-ye. Ol zaman, tütün çubuğunu, bir şaz idub dedi, “Söyle indi bacı, ben de söyleyim, karşuluğunu vireyim”, deyince, aldı Şah Senem bakalım bezirgâna ne söylemiş, bezirgân aña ne söyleyecek? Aldı Şah Senem, otuzüçüncü beyt budur :

Başına döndüğüm gül yüzlü hoca
Söyle Ğarib'ime durmasın gelsin
Yedi yıldır hasretliğin çekerim
Söyle Ğarib'ime durmasın gelsin

Kız böyle söyleyince, bezirgân, tefekkür idub, dedi, “Acaba bu kız bu oğlanı niçin arar, malı mı çoktur, anın için mi arar, bakayım şuna sınamak için bir söz atayım. Eğer malda gözü (89b) var ise bana bir söz söyler”, diyub, aldı bezirgân bakalım ne demiş :

Seni, bir oğlum var aña vireyim
N'eyleyüb ararsın o hayırsızı
Saña bir hoşça düğün kurayım
N'eyleyüb ararsın o hayırsızı

Sözünü bilmediñ bezirgân hoca
Uğruna çekmişem cevri u işkence
Naşıl değişirim altunu tunca
Söyle Ğarib'ime durmasın gelsin

Ağlama, sızlama, hey anam bacı
Bulam, Ğarib'ini gönderem gelsin
Yüreğime koyduñ gene bir acı
Bulam Ğarib'ini gönderem gelsin

Hoca sensin hocaların hocası
Başına takmışsın altun cıgası (90a)
Hoca başın için, yol şadağası
Söyle Ğarib'ime durmasın gelsin

Gözün yaşın gördüm 'gayri gülmenem
Akan çeşmim yaşını bir dem silmenem
Ğarib ne diyara gitti bilmenem
Bulam Ğarib'ini gönderem gelsin

Üstümüze oldu gavğa galebe
Âhir beni düşürdüler dolaba
Yoluñ uğrar ise Şam'a, Haleb'e
Söyle Ğarib'ime durmasın gelsin

Aşıma bineyim ben de gideyim
Gelen geçenden tevdiş edeyim
İsmin beyân eyle bir kez bileyim (90b)
Bulam Ğarib'ini gönderem gelsin

Yedi yıldır nazlı yârim gâ'ibdir
 Hoca sırlarımı disem 'ayıbdır
 Senem'in sevdiği 'Âşık Garib'dir
 Söyle Garib'ime durmasın gelsin

Baňa da söylerler bir Aħmet Hoca
 Yazık bu 'ömrümü geçirdim hiçe
 Şora şora Garib'ini bulunca
 Bulam Garib'ini gönderem gelsin

Şimdi bezirgân böyle söyledikte, Şah Senem bezirgâna dedi, "Aman hoca, ne olursa senden olur", dedikte, bezirgân dedi. "Ey kızım sen şaķın zerre kadar kısavet çekme. İnşallahü'r-raħman, onu bulması boynuma borç olsun. Baķ kızım, saňa evvel bir şohbet söyledim, şaķın gücenme. Ben de ne oğul var, ne uşak var Ancak ben böyle bezirgânlık ile seyahatte gezerim (910). Anı ben saňa şınamak için söyledim. Velâkin aňladım ki haķķı olduğunu", deyince, Şah Senem dedi, "Baķ bezirgân hoca, al şu mührü şu taşın içine koy da, gttiğün yerlerde pilav, zerde dök, Bu tas le Şah Senem'in 'âşıkına- deyib şerbet dağıt. Eger kim bu taş a şaħib olursa, benim ħalimi aňa ifade edersin. Eger altı aya kadar gelmezse ħayrı ben elden giderim. Kendi kendimi helâk iderim. Gelürse şonra bulmaz", diyub başladı ağlamağ a. Bezirgân dedi, "Ey kızım ağlama. Ben inşallah, anı bulurum, saňa ulaştırırım", deyince, kız dedi, "Eğer bezirgân hoca benim sevdiğimi bulamazsan benim yoluma, sarfettiğ in parayı gelüb benden iki katını (91b) almazsan kıyamette iki elim yakandadır", diyub, bezirgân ile vedâlaşib, kız Tifliz'e geldi. Ertesi gün bezirgân kervanını yükledib çekilub gitti. Günlerde bir gün bezirgân Ezrum'a geldi. Kân yaylasına konub, kıazanlar kıaynadub, pilav ve zerde pişurub, Ezrum'ın içinde bir dellâl çağırıtı. Bir de Ezrum'un ħaķķı, işidenler, gelüb pilav ve zerededen yediler. Bezirgân kıızın verdiğı taş le -Şah Senem 'aşķına- diyub, şerbet üleştirdi. Bezirgân baķtı ki taş a şaħib kııan yoktur. Bir yüksek yere kıukub "'Âşık Ćarib adlu olan yiğit, Allah 'aşķına, ayağ a kıalksın", diyu üç defa çağırdı. Baķtı kıi kıalkan yoktur. Bildi ki bunda yoktur. İşte ne ise, kıışsayı uzatmayalım. Bezirgân oradan kıalkub, Hind'i, Yemen'i, Şam'ı gezüb oğlanı bulamadı. Günlerde bir gün, yolu Ĥaleb'e uğradı. Amma bezirgânın elinde bir ħayvanı kaldı. (92a) Bezirgân kendi kendiye tefekkür idub, dedi, "Eger bu oğlanı bunda bulamazsam, benim ħalim perişandır. Ćayrı hiç bir kıolay yoktur ki, kıımarħaneyi boylarım", diyerek, Ĥaleb'in bağcelerine geldi. Baķtı ki biraz kıocuklar ceviz oynarlar Amma içlerinde bir

Oğlan var, bütün çocukların cevizini ütüyor. Elllerinden alır. Hiç birine virmez. Bezirgân, hayvanı elinde, bunlara bakar. Kel Oğlan bezirgâna dedi, "Bezirgân hoca, ne çok bakarsın, beni nazara mı isabet ideceksiñ?", dedi. "Oğlan, aña bakarım ki birine bir ceviz virsen", deyince, Kel Oğlan dedi "Bağ bezirgân hoca, seniñ 'aıkl dediğiñ -yaşta değil başta- diyub, bu vilayette 'Āşık Ğarib de geldiği zaman, bir küçük uşak idi. Amma şimdi, bağ, Allah virsin, Haleb Paşasının şairdir," deyince, bezirgânın can başına şıçrayıb "Kel Oğlan, saña beş (92b) altun vireyim, baña 'Āşık Ğarib'i çağırırır", diyince, Kel Oğlan dedi, "Bezirgân hoca ben bu vilayette on beş gündür para döküyorum, olmaz, ben bu gün üç beş para ceviz kâr ideceğim. Sen ise beş altun vireyim de 'Āşık Ğarib'i çağır gelsin dersin" deyince bezirgân bağı ki Kel Oğlan gitmez. Ol zaman dedi, "Kel Oğlan saña on paralık ceviz alıvereyim gider misin?" deyince Kel Oğlan dedi, "Var hey yalancı alıvermezsin" deyince bezirgân Kel Oğlana on paralık ceviz alıverdi. Kel Oğlan dedi, "Bezirgân hoca ğayrı giderim. Amma şu yalağın içine ayağını başda bari zârım dönmessin" deyince bezirgân ayağını yalağın içine bağı. Kel Oğlan 'Āşık Ğarib'i çağırmaya gitti. Bir de 'Āşık Ğarib te faşlı tamam idub şazını yanı başına dayamış da kahve içerdı. Bir de Kel Oğlan gelub dedi, "Āşık Ğarip seni bir bezirgân çağırtmaya beş altun (93a) virdi de baña. Ben de gelmedim. Şofra on paralık cevizi aldım da öyle geldim. Buyurun gidelim" deyince Āşık Ğarib dedi, "Gidelim yoldaşım" diyub kalktılar. Oğlan ile beraber geldiler. Kel Oğlan dedi, "İşte bezirgân hoca, Āşık Ğarib, diyu buña dirler" dedi. Şimdi 'Āşık Ğarib bezirgâna "Şafâ geldiñ hoca" diyub "Buyurun gidelum" deyince bezirgân hoca dedi, "Nereye gidelim, oğlum?" deyince 'Āşık Ğarip dedi, "Kubbe Han'da odam var. Aşlâdede Oğlu'nun kahvesinde çalub çağırurum" deyince bezirgân dedi, "Bağ 'Āşık Ğarib ben ne hana giderim ne kahveye giderim" dedi. 'Āşık Ğarib dedi "Ye nereye gidersün hoca?" deyince bezirgân dedi, "Oğlum ben meyhaneye giderim" deyince 'Āşık Ğarib şimdi ben buñu götürmesem gittiği yerlerde beni zem ider. Şükürler olsun (93b) geldiler. Bezirgân meyhaneye gelince meyhaneciye dedi, "Bize şundan iki şişe iki şaz getir", deyince, 'Āşık Ğarib'in 'aıkl başından gitti. Kendi kendüye dedi, "Ğaliba bu şair de, benim ile imtihan olmaya gelmiş. Eğer beni başarsa, paşanın yanından beni sürüb kendi benim yerime oturacak. Eğer ben anı başarsam, bundan, kimse duymadan kaçacak", diyub biraz şeyler kurdu. Şimdi şişelerin birini kendi için, birini ağzını kırub, kızın verdiği taşın içine koyub 'Āşık Ğarib'e verdi. 'Āşık Ğarib'de, taş, kendi alub içince, mührü ağzına

geldi. "Bu nedir?" diyub, taşa bakınca, bir de bahtı ki, taş kendi taşı. Mühre bahtı ki kendi mührü. Yavaşça koyunuña koymaya başladı. Bezirgân dedi, "Oğlum, gözüm bakarken taşı almak olur mu" deyince, "Âşık Garib dedi, "Aman hoca sen bu taşı baña getür-mişsiñ," diyub, şazıñ birini aldı eline, bakalım (94a) bezirgâna ne demiş, bezirgân aña ne diyecek? Otuz dördüncü beyt budur :

Başına döndüğüm gül yüzlü hoca
Canım hoca nice gördün, Senem'i
Senem al mı giymiş, yoksa kara mı
Canım hoca nice gördün, Senem'i

Diñle sözlerimi gül yüzlü Garib
Ağlar, sızlar gördüm, Garib, Senem'i
Yanında validen, hem kız kardaşın
Ağlar, sızlar gördüm, Garib, Senem'i

Bizim iller kış mı, yoksa yaz mıdır
Ovaları yokuş mudur, düz müdür
Şah Senem dañi gelin midir, kız mıdır
Canım hoca nice gördün Senem'i (94b)

Derilmişler bir araya gelmişler
Senin öldü haberini almışlar
Şah Senem'i, Şah Veled'e vermişler
Ağlar, sızlar gördüm, Garib, Senem'i

Gene haram oldu bize bu yerler
Sızlar oldu yüreğimde yâreler
Senem duyar kendi kendiñ päreler
Canım hoca nice gördün Senem'i

Hep kara giymişler yanıma geldi
Onlarıñ feryâdı, bağrımı deldi
Ben yola çıkahı altı ay oldu
Ağlar, sızlar gördüm, Garib, Senem'i

Garib aydır, gine düştüm efkâra
Diyâr-ı gurbette âh ile zâra
Nice dayanayım ben bu habara (95a)
Canım hoca nice gördün, Senem'i

Ahmed Hoca aydır olmuşam melil
Kız kardaşın gayet olmuştur sefil
Valideni şorarsañ gözleri 'alil
Ağlar, sızlar gördüm, Garib, Senem'i

Şimdi bezirgân böyle deyince ‘Âşık Ğarib dedi, “Ah hoca, sen bu haberi getireceğine çarşudan iki paralık ak selmân getüreydiñ, baña içireydiñ, ben de şu dünya kaşavetinden, kurtulur giderdim”, deyince, bezirgân dedi, “Oğlum niçun?”, dedi ‘Âşık Ğarib dedi, “Hoca ben Haleb paşasının evine, yanına gelince, paşa baña sordu. seniñ sılânda, ‘arzu çekeriñ var ise, saña at vireyim, silâh, mal vireyim, seni sılâna göndereyim dedi. Ben de Allah’tan gayrı, kimsenem yoktur dedim. Şimdi hoca, ben nice ideyim. Söylesem beni katl eder”, deyince, bezirgân dedi, “Oğlum Allah kerimdir. Her işe çâre bulunur”, diyub, kalķub doğru hana geldiler (95b) Bezirgân bir hayvanı dañı şatub, paşaya bir tabla hediye düzüb, bir hamalın başına virub, doğru paşanın konağına giderken, paşa gördü ki kendine hediye gelür. Her ne ise, tablayı hamalın başından aldılar. Paşanın korşusuña çıkarub, yedi yerden temenna, sekizincide, zemini būs idüb, el pençe durdu. Paşa dedi, “Destur hoca, otur” deyince, bezirgân bir temenna daña idince, paşa añladı ki, bir şey içün gelmiş. Paşa dedi “Hoca söyle, bir sözün iki olmañ, ceddin ruhu içün”, deyince, bezirgân dedi “Efendim, Allah seni pâdişâhımıza bağışlasın. Ya’ni Kâ’be-i Şerif’e varmadum dime, şu seniñ hizmetkârın olan ‘Âşık Ğarib kılunun, sılasında bir ihtiyar nene-siyle, bir bacısı, bir nişanlısı vardır. Yedi yıldır inkisarındadır. Şuna izin vir gitsin sılasına”, deyince, paşa dedi, “Çağır şu ‘Âşık Ğarib’i baña gelsin” deyince, vardılar ‘Âşık Ğarib’i çağırıldılar. Bir de paşa görünce dedi, “‘Âşık Ğarib, ben (96a) saña, evvel söylemedim mi, seniñ sılânda ‘arzu çekeriñ var ise, seni göndereyim diyu kaç kere teklif eyledim. Sen kimesnem yok diyordun” diyub, “Hadi şunun boynunu urun, cellad”, deyince bezirgân paşanın eteğine kapandub “Aman efendim, evvel benim boynumu ur da, anıñ öldüğünü ben görmeyim”, diyence, paşa dedi, “Oğlan seni şu bezirgâna bağışladım. Bugünden soñra, seni şu memlekette, ya’ni Haleb’iñ içinde görmeyim. Ceddin ruhu içün, katl iderim”, deyince, ‘Âşık Ğarib aldı şazını eline, bakalım paşaya ne demiş? Otuz beşinci beyt budur :

Ey efendim inâyet eyle, benim hâlîme
Gelsün diyu ısmarlamış sevdiğim beni
Her hañadan Mevlâ’m saklasın seni
Gelsün diyu, ısmarlamış sevdiğim beni (96b)

Gene habar oldu turnam dizildi
İşittim Senem’i bağrım ezildi
Şah Senem’den baña mektub yazıldı
Gelsün diyu ısmarlamış, sevdiğim beni

Ğurbet ile gelmez geri, dinçliğim
 Yazık oldu elden gitti gençliğim
 Paşa efendim versin benim harçlığım
 Gelsün diyu ısmarlamış sevdiğim beni
 Ğışık Ğarib söyler dilden
 Yediyüz altun aldurdım elden
 Uçub gönül kşu çıkmıyor serden
 Gelsün diyu ısmarlamış sevdiğim beni

Böyle deyince, paşa dedi, "Çağır şü imrahoru" dedi. Bir de imrahoru çağrdılar. İmrahor gelince, paşa dedi, "Şü Ğışık Ğarib'e (96a) bir at vormeli, amma gökte uçan kşulara hüküm etmeli", deyince, imrahor ağa da paşanın dediğinden âli bir donanmış at hazırladı. Şimdi Ğışık Ğarib, paşayı etekleyince, paşa dedi, "Ey oğlum Ğışık Ğarib, şimdi gideceksiñ", deyince, Ğışık Ğarib de "Beli efendim", dedi. Ol zaman paşa dedi, "Ğhir beyt şü seniñ sesini bir daha işiteyim de, Allah selâmet versin. Allah seni, sevdiğine kavuştursun", deyince, ol zaman, Ğışık Ğarib, aldı şazını eline bakalım paşaya ne söyledi? Otuz altıncı beyt budur :

Şikâyetim vardır çarh-ı felekten
 Felek ile düşman oldum ağlarım
 Korkarım ki hasret kalam yârimden
 Yolu bilmez şaşkın oldum ağlarım

Bizim iller Dağıstan'dır, İran'dır,)97b)
 Kadir Mevlâ'm her muradı verendir
 Gönülüm evi şimdi kıstır, borandır
 Yazı gelmez kış, ben oldum ağlarım

Yüreğime bir od düştü sızılar
 Melhem yetüştirin behey gâziler
 Deli gönül sılasını arzular
 Bağlı kşular hep ben oldum, ağlarım

Yiğit oldur sırm canda gizliye
 Ciğerciğın kebâb idüb tuzluya
 Ğışık Ğarib sılasını özleye
 Geldiğime pişman oldum ağlarım

Böyle söyledikte, paşa, "Ey oğlum, Allah selâmet virsün", deyince, Ğışık Ğarib, bezirgân ile beraber, paşaya "Allahısmarladık", diyub, Kubbeye Han'a geldiler. Meger yedi yıldır, yedi dolab altun peydah itmiş (98a) idi. Bir dolabı açub, bezirgânın önüne döküb dedi

“Hocam, benim yoluma şarf ittiğin malı idare ider mi?,, deyince, bezirgân bahtı ki, on katı var. “Berakat virsin oğlum”, dedi. Bu dolabını dahi açıb bezirgâna dedi, “Hoca sen, iyu esbattan añlar mısın? Benim sevdiğime bir kat esbab alayım. Ama hepsini bir ceviz kabuğu içine koyub alvermelisin”, deyince, bezirgân gidub, be-destenden bir kat esbab aldı. Amma istediğinden iki kat âlâ. Götürüb ‘Âşık Ğarib’e verdi. Bezirgan dedi, “Ey oğlum, Allah selâmet virsin. İyi gördüğünü söyle”, diyub bezirgân gitti. Şimdi ‘Âşık Ğarib bir dolab dahi açıb, heğbesiniñ gözlerine bastı. Halâ şimdi Haleb’de ‘Âşık Ğarib’in dört dolab altunu duruyor” dirler. Odasını dahi, kimse açamamış diyu varañlar, geleñler bezirgânlık (98b) ideñler naql iderler. Şimdi Ğarib heybesini atının terkisine asub, “Varayım Aşladede Oğlu ile dahi anda olan aħbablar ile helâllasayım”, diyub atı yedeğinde gelüb kâhveniñ kapısına bağlayub, içeri girdi. Çekmecesini açub, içinde kendine müte’allik şeylerini almaya başladı. Aşladede Oğlu dedi, “Oğlum yola gidecek adam gibi her şeylerini toplayıverirsin ve hem egniñe yumcu esbabı giymişsin”, dedikte, taşradan aħbabıñ birisi gelüb dedi, “Yoldaşlar, taşrada bir at bağlu amma göreniñ gözleri kamaşır. İçimizde silacı mı var yoksa?”, deyince, ‘Âşık Ğarib dedi, “Yoldaşlar silaya gideceğim”, dedi. Aħbablar dediler, “Be canım, seniñ böyle şöhet ettiğin yok idi. Silaya gideceğim demezdiñ”, deyince, ol zaman ‘Âşık Ğarib aldı şazını eline bakalım aħbablarına ne söyledi? Otuz yedinci beyt budur :

Nâme geldi vañanımdan (99a)

Vahtı varayım gideyim

Gözlerimden kanlı yaşlar

Ahtı varayım gideyim

Ey keremler, kerem kâni

Ğuluna çoktur iħsanı

Ğarib eliñ kâhrı beni

Yahtı varayım gideyim

Düştüñ bir kanlı zâlime

Aşla rahmetmez hâlime

Yedi yıldır yâr yoluma

Bahtı varayım gideyim

‘Âşık Ğarib bilur kendin

Yiğit olan döker fendin

Felek boynuma kemendin

Ğahtı varayım gideyim

Böyle söyleyüb, kalktı Aşlandede Oğlu'nun elini öptü. "Allahı şmarladık" deyince, Aşlandede Oğlu da "Oğlum, nere gideceksin?", deyince, "Âşık Garib dedi, "Baba sılaya gideceğim (99b)", deyince, Deli Mehemmed dedi, "Âşık Garib dedi, "Ben kimsenem yoktur dedim, velâkin siz Senem'i aılamadıñız", deyince, Deli Mehemmed dedi, "Ey yoldaşım Âşık Garib, şimdi sen gideceksiñ", dedi. "Âhir beyt şu seniñ nefesiñ, bir dañi iştelim de 'ondan şoñra git. Allah selâmet virsin. Allah seni sılana kavuştursun", deyince, "Âşık Garib tekrar şazını eline alub, baçalım ne demiş? Otuz doqüzuncu beyt budur :

Yeñice sıladan bir haber geldi
Eğer gerçek ise büktü belimi
Dediler ki nazlı yārin yād ellerin
Dedim Mevlâ'm naşib eyle ölümü

Koç yiğitler gezer eşli eşiyle
Ben de düştüm bir yavrunuñ peşine
Bu sevda gelsiñ bir kul başına
Yedi yerden bağlañ kolumu (100a)

Gene yeñi baştan kaynayup coştum
"Âşkın aşıyla ummana düştüm
Şandılar ki beni yārimden geçtim
Ölmeyince çeker miyim elimi

Ben Garib'im yārsiz bāde içmenem
Olura olmaza şırtım açmanam
Muhanetiñ köprüsünden geçenem
Coşkun şuya uğradayım yolumu

Böyle söyledikte Deli Mehemmed ve kâhvenin içinde olan aḥbablar, "Ey yoldaşlar Allah selâmet virsin, Allah seni sılāña kavuştursun" dediler. Şimdi "Âşık Garib atını yedeğine alub gitti. Meğer Haleb'in dışarısında bir çeşme var idi. Ayrılık Çeşmesi dirler idi. Aña gelub atına bir şu virub (100b) bir abdest alub iki rekat namaz kı-lub biraz dedikte andan kalkub kendi de bir şu içub atınıñ arkasma baktı ki Haleb'iñ üstüne şabaḥ güneşi doğmuş garib garib duruyor. Heman kendini bir efkâr alub dedi, "Ey kanlı Haleb senden çok tuzun ekmeğiñ yedim. Bari sana da bir kaç hane beyt türkü söyleyim de bu dillerde destan olsun" diyub aldı şazını eline baçalım Haleb'e ne demiş? Otuz doqüzuncu beyt budur :

İşte geldim gidiyorum
 Şin olasin Haleb şehri
 Çok nâni ni'metin yedim
 Vâr olasin Haleb şehri

Saňa derler 'Arabistan
 Güzellerin çeşmi mestan
 Nâme geldi nazlı dosttan
 Durmak olmaz Haleb şehri

Bu sineme çekdim dağı (101a)
 Şen olsun bağçesi, bağı
 Evliyâların durağı
 Şin olasin Haleb şehri

Saňa çok yiğitler gelür
 Gelür de eğlenir kalur
 Çoğu da muratsız olur
 Durmak olmaz Haleb şehri

'Âşık Garib düştü yola
 Hızır yardımcısı bile
 Gözüne göründe sıla
 Şin olasin Haleb şehri

Böyle söyleyib, aña binüb, bir üzengi urub, Allah selâmet virsin, yola revân oldu. Beş on gün giderken bir maħalde atı çatladı. 'Âşık Garib yayan kaldı. Başladı ağlamağa. Bir de ağlamaktan kendini bir efkâr alub, ol zaman heman şazını aldı eline, bakalım ol arada ne söyledi? 'Âşık Garib'in kırkıncı beyt budur : (101b)

Şam'ın eñrafında yatan erenler
 Garibim sılama gönderiñ beni
 Bir bakışta her tarafı görenler
 Garibim sılama gönderiñ beni

Bir yandan ğam gelür, bir yandan firaķ
 Kalmışam ğurbette sılam pek ırak
 Çöllerin bekçisi, ol Şems-i Çıraķ
 Garibim sılama gönderiñ beni

Kalmışam ğurbette yayan basayım -
 Hidayet Mevlâ'dan kime küseyim
 Kerbelâ'da yatan Hasan, Hüseyin
 Garibim sılaya gönderin beni

Bir yandan gam gelür, bir yandan duman
 Kalmışam çöllerde halim pek yaman
 Sen yetiş Hazret-i Hızır el'aman
 Garibim sılama gönderin beni (102a)

..... dirler Hazret-i İsa
 Ziyaret idemem düşmüşem yasa
 Tur Dağı'nda yatan Hazret-i Musa
 Garib'im sılama gönderin beni

Dünya bozuk oldu tutmuyor nizam
 Mahşerde kurulur terazi mizan
 Bağdat dışarında yatan İmam-ı Azam
 Garibim sılama gönderin beni

Gezerim gurbette kollarım bağlı
 Bir kimsem yoktur ki arzedem halı
 Yetiş imdadıma Hazret-i Ali
 Garibim sılama gönderin beni

Aşık Garib söyler aktan karadan
 Mevlâ'm beni kurtar bu gün buradan
 On sekiz bin alemleri yaradan
 Garibim sılama gönderin beni

Böyle söyleyüb, baktı ki kimseden fayda yoktur. Heman heğbesi arkasına alub, aşkla, bir gidiş gitti ki, söyle rüzgâr gibi. Bu minval üzere, tamam üç gün üç gece gitti. Dördüncü gün öğlen vakitlerinde, köca aşukın önüne bir ırmağ çıkageldi. Derya mişâli. Hemân oradan üç sa'at şağına, üç sa'at şoluna gitti. Bir geçidini bulamadı. Gayrı ne çäre, kalkub eñrafına bakarken, bir kayanın altında, bir mağara gibi bir yer var. Anı görüb geldi. Heğbesini oraya sakladı. Ol kayanın üzerine çıktı. Kendini şuya atacak oldu. Can tatlı, bir türlü kendini şuya atamadı. Şimdi kendini bir efkâr alub başladı ağlamağa. Şimdi ağlayu ağlayu aldı şazırnı eline bakalım o kayanın başında ne demiş? Kırk birinci beyt budur :

Kadir Mevlâ'm budur senden niyâzım (103a)
 Felek beni taş a çaldı neyleyim
 Ben ağlarım muradıma irmedim
 Sevdasına serim şaldı neyleyim

Ecel geldi başucuma çatıldı
 Tatlı canım ucuzlayıb şatıldı
 Felek beni ne günlere getürdü
 Medet bana gam-gün oldu neyleyim

İçemedim şu Tiflîz'in suyunu
 Göremedim nazlı yârîñ yüzünü
 Güle güle idemedim toyunu
 Gözlerim kan ile doldu neyleyim

Ben nerede kaldım vatan nerede
 Şade oldum evim kaldı nerede
 K'o desinler Garib ölmüş burada
 Hâsret kıyâmete kaldı neyleyim

Böyle söyleyüb, gene kimseden fayda yoktur ki bir imdad (103b) olsun. Biraz daha gezdi. Bir dürlü geçmeniñ kolayını bulamayınca, ağlayarak tekrar gine aldı şazını eline bakalım ne söyledi? Kırk ikinci beyt budur :

Gece gündüz çağırırım yaradan
 'Âşıklar cevrine yaradan medet
 Evvel tanımadım şimdi tanıdım
 İsmiñ hürmetine hep senden medet

O kim idi 'arab atıñ donunda
 Kudret kanı karışmıştı kanında
 Esmânın sözünde aslan kânında
 Hakkın dumanını tutandan medet

Bîhoduñ haberin hühhülden alan
 Şiddet-i parmağı ile heğbesin delen
 Hışm ile ejderha üstüne gelen
 Ol devin parmağın cenandan medet

Bilmez ismin haber alsın nilinden
 Bir kimse gelmiştir, cemâl-i nûrdan
 Bir söyleyüb ölüleri dirilden (104a)
 Musa'yı yoluna fenâdan medet

Garib aydır teşnesini kandıran
 Ezel Cebrail'in birin sañdıran
 Yedi yıllık ateşimi söndüren
 Süleyman'ın kolunu çekenden medet

Böyle söyleyüb gezerken, şimdi arkasından bir nefer peyda oldu. Bir de 'Âşık Garib arkasına baktı. Ne bakarsın bir kır atlı, elinde mızrap sallayub gelir. 'Âşık Garib, gönlünden dedi, "Şu gelen adam, bir bulaşık adama benzer. Haleb'de paşanın korkusundan

beni şoyamadıydı. Şimdi beni burada şoyacak", dirken, bir de geldi "Oğlan bunun burasında niye bağurup, çağurup durursun. Bu kadar dağları, taşları ta'ciz ediyorsun. Muradın nedir?", deyinci, "Aşık Ğarib dedi, "Bırağ beni behey baba, arğadaşlarımı kayıp ettim. Anlara çağırıyorum", deyince, atlı dedi, "Senin arğadaşın yoktur Doğru söyle, yalan söyleme. Şimdi seni kargıya saplarım" deyince, "Aman baba sılaya gideceğim, yolda gelirken atım çatladı. (104b) meydanda kaldım. Uç gündür yoruludum. Bu gün uğruma bir ırmağ geldi. Bir kolayını bulamadım ki karşuya geçeyim de işime gideyim. Şimdi sen de gelmişsin, benden bilmem ne istersin," deyince, ihtiyar dedi, "Oğlum, sen nerelisin?" dedi. "Aşık Ğarib dedi, "Baba ben Ezrum'luyum", ihtiyar dedi "Gel sağ elini baña vir", dedi "Aşık Ğarib de ne yapsın, korkusundan zavallı, ihtiyarın yanına geldi. Amma bir kerre aşkla kayanın altına bağıtı. İhtiyar dedi, "O kayanın altına niçün bakarsın? "Aşık Ğarib "Hayır baba" dedi, "İhtiyar dedi, "Ben anladım, senin anda heğbeni var. Hadi heğbeni al da gel", dedi. "Aşık Ğarib, şimdi vardı heğbeyi getirüb, ihtiyara virdü. Şimdi ihtiyar, "Aşık Ğarib'e, "Sağ elini vir", dedi. Şimdi elini verecek vakit, "Aşık Ğarib dedi, "Aman baba işte heğbemi aldıñ. Hadi var git, beni incitme", deyince, heman ihtiyar gazab ile "Vir sağ elini", deyince, ne yapsın zavallı korkusundan, sağ elini verdi. Aldı atın terkisine. "Belimden kucağla, gözlerini yum", dedi. "Aşık Ğarib de, atının belinden kucağıladı Gözünü yumdu. Bir de atlı, ata bir kamçı urub, berha oldu. (105a) Arası bir sa'at geçer geçmez, "Aç gözünü oğlum", dedi. Bir de "Aşık Ğarib gözünü açtı bağıtı ki Ezrum'un keñarına gelmişler. İhtiyar, attan indürüb "Var git oğlum" dedi, şimdi "Aşık Ğarib heğbesini omuzuna alub, Ezrum'un içine girdi. Bir de öğle ezanı okunur. Şimdi bir abdest olub, cemâ'atla namazı kılub, gene heğbesini arkasına alub, Ezrum'undan çıkub, yola revan olub gitti. Bir saat gider gitmez, bir de arkasından bir nefere peydah oldu. Arkasına bağıtı ki, gene ol ihtiyar geliyor. Şimdi "Aşık Ğarib kendi kendine dedi, "Bu ihtiyar bizim arğamıza çok düştü amma, hayır gele", dirken, ihtiyar gelüb çattı. İhtiyar dedi, "Oğlan nereye gidiyorsun?", dedi. "Aşık Ğarib dedi, "Ya baba, ben Kars'lıyım. Kars'a gideceğim, saña zahmet olmasın diyu Ezrum'luyum dedim", deyince, "Getür elini", diyub gene atın terkisine aldı. "Gözünü yum" dedi. "Aşık Ğarib dañi gözünü yumdu. Bir vakitten sonra, "Oğlum aç gözünü" dedi, bir de "Aşık Ğarib gözünü açub bağıtı ki Kars'ın Kal'asının önüne gelmişler. Şimdi (105b) İhtiyar attan indurub, "Var oğlum selâmetle git" dedi. Andan "Aşık Ğarib Kars'ın içine girdi. Bir de ikinci ezanı okunur. Şimdi bir abdest alub, cemâ'tle namazı kılub, gene heğ-

besini arkasına alub, Tiflîz Kâpusu'ndan bu çıkub, Tiflîz yoluna düşüb, bir miktar gider gitmez, bunuñ arkasından, bir nefere peyda oldu. Gene döndü arkasına baktı ki, gene o ihtiyar gelür. Şimdi Âşık Ğarib göñlünden dedi, "Bu ihtiyar da amma bulaşık herif imiş. Bize bugün bir tebelleş oldu ki, ğaliba yolu ğayıb ettirecektir", derken, kendi kendine dedi, "Aceb Hızır'a benzer mi, benzemez mi" deyinceye kadar, gene gelüb yetiştî. Dedi, "Oĝlan nereye gidiyorsun?", dedi, Âşık Ğarib, "Sılaya gidiyorum", dedi. İhtiyar dedi, "Oĝlan bu ğün baña çok eziyet verdiñ", diyub, ğazab ile, "Oĝlan sen nerelisin?", deyince, Âşık Ğarib, ne yapsın zavallı, titrer. İhtiyar dedi, "Ezrum'luyum dedin getürdüm, Kars'lıyım dedin getürdüm, şimdi seni karguya şaplarım. Doğru söyle sen nerelisin?", deyince, Âşık (106a) Ğarib, dedi, "Baba, ben Tiflîz'liyim", deyince, ihtiyar dedi, "Gel oĝlan, Bismillâh de de elini baña vir", diyub, elini virdi. Geñe atın terkisine aldı. Âşık Ğarib, belinden kucakladı. İhtiyar, "Gözünü yum", dedi. Âşık Ğarib gözünü yumdu. Aţlu şimdi aţa bir üzengi, bir kâmcı urub, berhava oldu gitti. Bir sa'ât gider gitmez "Aç oĝlum gözünü", dedi. Âşık Ğarib gözünü açıp baktı. Ne bakarsın, Tiflîz'in Baĝlarbaşı'nı geçmişler, Tokmaktepe'ye gelmişler. "İşte baba, burası artık benim vilâyetimdir", deyince, heman Aşık Ğarib attan aşāĝı inub, ve heĝbesini daĝı alub, ol ihtiyarın elinden ayaĝından öptü. "İlâhî babalık, Rabbim senin her işiñi iki cihânda âsân eylesün", diyu, duâ edince, ihtiyar dedi,

"Oĝlum, gel şu atın saĝ ayaĝını kaldır. Nalından üç kere öp de ayaĝını bastıĝı yerden, bir avuç toprak al da, üç İhlâş, bir Fâtihâ oku da, bir çevreye baĝlayasın. Uĝruna ananın iki gözleri alil oldu. (106b) Varınca gözlerine sürüver, gene evvelki gibi iyi olur", deyince, Âşık Ğarib, atıñ saĝ ayaĝını kaldurub, üç kere öptü. Bastıĝı yerden bir avuç toprak alub, üç İhlâş, bir Fâtihâ okuyub bir yağlık ucuna baĝladı. Heĝbesini arkasına alub, ihtiyara "Allahışmarladık", diyerek, bir de baktı ki yanında ne ihtiyar var, ne bir kimse var. "Eyyvah, hele bir kadar zamandır arkadaş olduk. Hızır ile. Hızır olduĝun bilmedim", diyub, her ne ise oradan yola revân oldu. Gitti, Vara vara, Tokmaktepe'siniñ üstüne çıktı ki, Tiflîz şehri bir tabak imiş gibi, önünde durur. Ol zaman kendini bir efkâr alub, aldı şazını eline, baĝalım Tiflîz şehrine ne söylemiş? Âşık Ğarib'in kırk üçüncü beyt budur :

İşte geldim Gürcüstan'a
Şükür gördüm seni Tiflîz
Erenlerin imdadı bana
Şükâr gördüm seni Tiflîz

Siyah saçların öründü (107a)
 Dal gerdanına bölündü
 Senem'in köşkü göründü
 Şükür gördüm seni Tifliz

Senem'in zülfü karadır
 Koşusu gamın dağıdır
 Bu Tifliz'in toprağıdır
 Şükür gördüm seni Tifliz

‘Āşık Ğarib geldi böyle
 Ma‘îl oldu şirin dile
 Şādımān gonca güle
 Şükür gördüm seni Tifliz

Böyle söyleyüb, “Yedi yıl hasretlik çektiğim, Senem'in sarayını görebilirmiyim”, diyub bakarken, ol tarafta olan ormanın içinden bir bülbül, ötüb durur. Öyle bir öter kim dil ile ta'rif olunmaz. Bu bülbülün şadası ‘Āşık Ğarib'in kulağına gidince, diñle kim, şol bülbül gayetle yanık yanık ötüyor. “Ğaliba şol bülbül eşinden ayrılmış kim (107b) böyle ötüyor”, diyub, diñlerken, kendinden geçüb derünuna şaldığı mihnet efkârı cüş eyleyince, heman şazını aldı eline, bakalım ol arada kendi halinde ne söyledi, bülbüle Āşık Ğarib, Kırk dördüncü beyt budur :

Ğarib bülbül sen böyle figan idersin
 Eşimden ayrı düştüm diyu diyu
 Ciğerciğin kebâb idüb yakarsın
 Eşimden ayrı düştüm diyu diyu

Ya ben nice feryât itmeyim
 Fakir anam, fakir bacım diyu diyu
 Yedi yıldır hasretliğini çekerim
 Fakir anam, fakir bacım diyu diyu

Sevdiğin gurbette öldü demişler
 Yedi yıldır olan ‘ahdu âmānı bozmuşlar
 Senem'i yād ellere vermişler (108a)
 Ya ben ağlamayım mı Senem diyu diyu

Ğarib'in hâli perişan oldu
 Üstümüze gülenler Mevlâ'dan buldu
 Yolun şasırub deryāya indi
 Ağlayub, sızladım Mevlâ diyu diyu

Böyle söyleyüb, oradan kalkub heğbesini arkasına alub, kendi bir de Tifliz kenarına geldi. Orada bir çukuruñ içinde biraz bülbüller yanık yanık öterler idi. Şimdi ‘Âşık Ğarib bu bülbüllerin sadasına bir türlü dayanamayub, bunu bir efkâr alub aldı şazını eline, Ba-
kalım bülbüllere ne demiş? Kırk beşince beyt budur :

Bülbül ne yaatarsın Çukurova’da
Ötme Ğarib bülbül, gönül şen değil
Belki eşin seni arar yuvada
Ötme Ğarib bülbül gönül şen değil (108b)

Bülbül ne yaatarsın bahar yaz geldi
Bizim göle ördek ile kaz geldi
Sılada sevdiğim benden vaz geldi
Ötme Ğarib bülbül, gönül şen değil

Bülbül ne yaatarsın bahar erişdi
Kırmızı gül al yaprağa karıştı
Sılada sevdiğim fikrime düştü
Ötme Ğarib bülbül gönül şen değil

Aña Haleb dirler, buña Gürcüstan
‘Âşık Ğarib oldu dillere destan
Haleb bana zindan, sılam gülüstan
Ötme Ğarib bülbül, gönül şen değil

Böyle söyleyüb, oradan kalkub heğbesini arkasına alub, Tifliz’in içine girdi. Kendi evlerinin yanında, bir çeşme var idi. O çeşmenin önünde heğbesini yere koyub, çeşmeden bir su içmede olsun. (109a) Sen kışsayı Şah Senem’den dinle. Meger o gice Şah Senem’in kına gecesi imiş. Şah Senem’in sarayında çalgı var. Herkez sevk u şafâda, ama Şah Senem’in bir türlü, arkasından esbablarını çıkarub, gelinin esbablarını giymemiş idi. Düğün evinin bir zevki yok idi. Güler gibi ağlar. Bunlar bu hal üzere iken, bu ‘Âşık Ğarib, çeşmeden suyu içüb, bir de döndü ki, evinden beri, bacısı elinde iki su destisi almış çeşmeden şu doldurmaya gelür. Bacısı karındaşını görünce-ne kadar olsa kan kaynar-vay kardaşım şafâ geldiñ diyecek oldu, beri yolda dedi, “İnsan insana beñzer dirler. Eğer kardaşım ölmeseydi, kardaşımdır der idim”, diyub, bir kere destilerini çeşme başına koydu ‘Âşık Ğarib’in yüzüne bakakaldı. Baktı da destisini doldurmaya başladı. Velâkin gene dutub geri baktı. ‘Âşık Ğarib buna bakarkene, dönüb destinin birini doldurdu. Gene geri baktı ki, ‘Âşık Ğarib buña bakar. Ol zaman kız dedi kim “Ey adam (109b)

yüzüme ne bakub duruyorsun?”, deyince, “Āşık Ğarib dedi, “Şunuñ içün bakaşım ki, hep siyah giymişsin. ‘Aceb bu vilāyetiñ ‘ādedi mi böyledir, yohsa senin bir ölmüşün mü var?” deyince, kız dedi kim “Ah yiğit, benim bir qarındaşım var idi. Adına ‘Āşık Ğarib dirler idi. Yedi senedir ğurbette idi. Üç ay kadar oldu. Şah Veled derler bir zālīm var. Qarındaşımnıñ öldü haberini getirdi. Eğer qarındaşım ölmeyeydi, mutlak saña qarındaşımsın der idim”, deyince, qarındaşını gözlerini sıkınca, gözlerinden üç damla yaş geldi, kan yerine. Şimdi ‘Āşık Ğarib dedi ki, “Bu evde qalabalık çok ‘Acaba düğün mü var?” diyu su’al etti. Kız bir kerre āh idüb dedi kim, “Ah yiğit, o ev qarındaşımnıñ nişanlısınıñ evidir. O zālīm Şah Veled, meğer Şah Senem’i alacak imiş. Qarındaşımnıñ öldü haberini getirdi. Şimdi anıñ düğünüdür. Bu gece kına gecesidür”, deyince ‘Āşık Ğarib’in nesisin?”, dedi. Kız, “Ben anıñ bacısıyım”, dedi. Ol zaman ‘Āşık Ğarib dedi “Ya hemşire, ‘Āşık Ğarib öldü diyenin iki gözleri çıksın. ‘Āşık Ğarib (100a) benim ustamdır. Yedi yıldır Haleb şehrinde beraber çalub, çağrıldık ve hem beraber geldik. Buraya bir sa’āt kala bir köye geldik idi. Ancağ şabahleyin erkenden, beraber gelecek idik. O köyün ağası ala koydu. ‘Āşık Ğarib dedi; “Var sen git anamla bacıma benim geldiğimi haber ver” diyu gönderdi. “Yarın şabahleyin inşallah gelür” diyu haber verince, kız dedi, “Aman yiğit gel valideme böyle söyle. Şimdi ben söylesem belki inanmaz”, diyub, aldı beraber geldiler. Eviñ kapusuna gelince, ‘Āşık Ğarib’i kapuda bırağub, kız validesine gelüb dedi, “Müzde ana, qarındaşım Ğarib geliyor imiş. Şimdi çeşme başında çırağın görđüm. O da bizim evi arzulayub gelür imiş. Ben de aldım geldim. Şimdi kapudadur. Eğer izin olursa çağırayım, sen de şor”, dedi. Ol zaman validesi dedi, “Var kızım, çağır baqalum, nasıl adamdır”, deyince, kız gelüb ‘Āşık Ğarib’i çağırđı, validesiniñ yanına getürdi. Şimdi ‘Āşık Ğarib validesiniñ odasına girince, kendi eliyle duvara astığı şazıñ teli bir çat itti (110b) kırıldı. Ol zaman validesi -bilmez ki kendi oğlu olduğın- dedi, “Behey oğul, sağık ile gelme. Benim oğlum kendi eliyle şazıñı duvara astı kendi. Şimdi sen geldiñ telini kırđıñ”, deyince, ‘Āşık Ğarib dedi, “Valide ben ne yapayım, siziñ eviñiz karanlık, belki birşey dokunmuştur”, deyince, ol zaman validesi “Kızım şundan bir mum yak da getür”, dedi. Kız dañi mumu yaktı getürdi. Ol zaman validesi dedi. ‘Oğlum söylediğim şöhbete şakın darulub, baña gücenme. Benim bir oğlum var idi. Yedi senedir ğurbete gitti idi. Bir üç ay kadar oldu. Bir zālīm, öldü haberini getürdi. Ben de evlāt acısıyla, ağlayu ağlayu gözlerim ‘alil oldu. Ve dünyaya bakmak banā haram oldu. Ne söylediğim kendim bilmem” deyince, ol zaman ‘Āşık Ğarib dedi, “Valide seniñ oğluñ,

‘Aşık Ğarib benim ustamdır. Anıñ ile Haleb’de yedi sene çaldık çağırdık ve beraber geldik. Buraya bir sa‘ât kıla bir köye geldik idi. O köyün ağası ala koydu. Yarın şabañleyin erkenden gelecek-tir. Hadi anam ile bacıma (11a) benim geldiğimi müde it diyu beni yolladı, Lâkin şu duvarda aşılı olan şazı indirsem de bir parça çalsam”, dedi. Validesi dedi, “Aman, oğlum ğurbete giderken, du-vara aştı”, dedi. “Valide, eğer bu şaz buradan düşerse veyahut bir tel kırılursa, ben ya geldim ya öldüm. Benim geldiğimi, öldüğümü andan bilesin dedi. Şimdi sen geldiñ bir teli kırdıñ. Olmaz”, deyince, ‘Aşık Ğarib dedi, “Çırağ demek, evlât dimektir. Evlâdıyla ba-bası arasına girilmez”, deyince, validesi “Hayır oğlum, olmaz”, de-di. Ol zaman ‘Aşık Ğarib dedi, “Bağ valide, bu heğbeniñ iki gözü altun ile doludur. Al sende dursun. Eğer şazın bir teline zarar ge-lurse, heğbe senin olsun”, deyince, şimdi kıca kıarınıñ zügürtlük cânına yetmiş, şimdi kıarı göñlünden dedi, “Elbette bu oğlan, bu şazın bir telini kıarsa, ben de altunu virmem”, dedi. “Gerçek usta ile çırağın yanında bir fark olmaz. Ha babası çalmış, ha oğlu”, de-yince, şimdi ‘Aşık Ğarib (111b) kılķub duvardan şazını indirub, bir güzelce düzüb, aldı baķalım, validesine ne söylemiş? ‘Aşık Ğarib’iñ kırķ altıncı beyt budur :

Geldim kıonak oldum saña
Ana ben Ğarib’im Ğarib
Nağar kııl bu şirin cânı
Ana ben Ğarib’im Ğarib

Ağzıña kıurban olayım
Oğul haçan gelur Ğarib
Yoluna güller döşeyim
Oğul haçan gelur Ğarib

Şanma Ğarib yolda kıalur
Düşmandan hayfun alur
Ya aħşam ya şabağ gelur
Ana ben Ğarib’im Ğarib

Gör .baña ne iş kııldılar
Beni bu derde şaldılar
Nişanlısın ile aldılar (112a)
Oğul haçan gelur Ğarib

Haşretin yetti baña
Kıymağ olmaz şirin cânı
Bu Ğarib misafir saña
Ana ben Ğarib’im Ğarib

Gör ki Ğarib baña ne itti
Vardı gurbet ile getti
Düşmanları düşün tuttu
Oğul haçan gelur Ğarib

Bu va'de bize virildi
Geldi kısmetim derildi
İşittim düşün kuruldu
Ana ben Ğarib'im Ğarib

Bu gece Senem kınası
Boynuñda altun danesi
Zöhr'e'yim Ğarib anası
Oğul haçan gelur Ğarib

Şimdi böyle söylediler amma, anası birşey anlıyamadı. Ancağ şu kadar dedi ki, "Şimdi añladım sen benim oğlum Ğarib'in çırağı olduğunu", diyub, āh idub, başladı ağlamıya. Ol zaman 'Āşık Ğarib kendi kendine dedi, "Bari şu valideye bir kaç beyit türkü dañi söyleyim de ağlamasın", diyub, aldı şazını eline, baķalım vālidesine ne söylemiş? Kırk yedinci beyt budur :

Ķurbanıñ olayım ey koca nene
Ağlama hey nene Mevlâ'm kerimdir
Umut var Ğarib'in birazdan gele
Ağlama hey nene Mevlâ'm kerimdir

Dün gece seyrinde bir ata binmiş (113a)
İşittim Şah Senem hoş gelin olmuş
Yādlar inmiş de evine gelmiş
Ağlama hey nene Mevlâ kerimdir

Ağlayub da olma iki gözünden,
Nene hiç hılāfım yoktur sözümde
Bir kerre hicāb eyle cāhil kızından
Ağlama hey nene Mevlâ kerimdir

Şanma ki Ğarib'in Urum'da kalır
Gün olur düşmandan hayfını alır
Ağşama şabağa durmayub gelur
Ağlama nene Mevlâ kerimdir

Böyle söyleyüb de, koca validesi gene hiç bir şey añlamayub ağlar. Ol zaman 'Āşık Ğarib kendi kendine geldi, "Yedi yıldır ben ğurbete gideli baķalım şazım beni unutmuş mu", diyub aldı şazı eline, baķalım ne demiş? Kırk sekizinci beyt budur :

‘Azmidub gurbetten geldim (113b)
 Söylesene şazım benim
 ‘Aşk ile bağrımı deldim
 Söylesene şazım benim

Aşlı kolum kurudu
 Ne söyleyim seniñ ile
 Kolumda perdem çürüdü
 Ne söyleyüm seniñ ile

Hani tahtıcağım teller
 Yalan oldu hep o günler
 Kurulmuş toyu düğünler
 Söylesene şazım benim

‘Aceb sen ne işler ittiñ
 Vardıñ gurbeti ile gittiñ
 Yedi yıldır beni unuttuñ
 Ne söyleyim seniñ ile

Garib’im etmem gümānı
 Unutmam ‘ahdı āmānı
 Şükür geldim gördüm seni
 Söylesene şazım benim (114a)

Sen gideli hālim hārab
 Diñle beni şākī cevap
 Kuruldu düğünler bāb bāb
 Ne söyleyim seniñ ile

Böyle söyleyince gene validesi ahlıyamadı. ‘Āşık Ğarib tefekkür idub durdu. Ol vakit validesi dedi kim, “Oğlum daha ustañ şabaheleyin gelecek imiş sen su şazı al da düğün eviñe git. Biraz çal çağır. Belki beş on para alırsuñ”, dedi. ‘Āşık Ğarib dedi, “Ya valide, ben düğün evini bilmem. Bari şu bacımı beraber yolla da baña kapuyu göstersiñ”, deyince, ol vakit koca validesi dedi, “Acāib, ben hiç yetişmiş kıızı seniñle, öyle kalabalık yere nasıl göndereyim?”, deyince, kız karındaşı dedi, “Gel yiğit, anamın gözleri görmez, ben seni götürerim”, diyu, oradan alub giderken, yolda ‘Āşık Ğarib, sınamak içün, karındaşının önüne geçub kızın yüzüne bakınca (114b) ol zaman, kız dedi, “Herif sen deli misin, yüzüme ne bakarsıñ?”, deyince, ‘Āşık Ğarib dedi, “Ustanlan çok şöbetiñi ittik”, ustam dedi, “Benim kız karındaşımın alt çenesi mor çuhaya kablıdur”, dedi. “Anın içün bakarım ki, ‘acaba aşlı var mı yok mu”, deyince

adar, dn evinin apusuna geldular. ız dedi, "İte bu apu-
dur", diyu gsterdi. ız geri gitmek istedi. Ol zaman ' arib
dedi, "Var bacı, o gelin ıza syle, arındaım ' arib'in ıra-
ı geldi, arib de abahleyin gelecek imi diyu aber vir", deyin-
ce, ız geline gidub aber vermede olsun. Sen ıayı baka yz-
den dile. Bu 'Acem iinde bir 'det var idi. Zengin, zrt, bir ev-
de dn olunca, orta divananesine, orta yerinden  at bir
perde ekb, bir yanında erkekler, bir yanında arılar dn ya-
parlardı. Ta dn bitinceye adar ına gecesi yaparlardı. Hep ora-
da (115a) o perdeden, ierye girib arıların iinden geti. ah Se-
nem'in yanına geldi dedi, "Ey ah Senem sana mcдем var, sy-
leyim mi?", diyu cevap idince, ah Senem "Syle baalım ne sy-
leyeceksin", dedi. ız dedi, "Karındaım arib de yarın abahle-
yin gelecek imi", diyu aber verince ah Senem dedi, "İnallar alı
vardır. Alı yok ise u zehiri azır ittim. Gerdek gecesi iub ke-
dimi helk ideceyim. aınub ıyas itme, ben yle nbekra tes-
lim idub, arı olmam", diyub ah Senem gene dedi, "ız aın ı-
raım diyen u, sevdiim kendi olmasın", diyub, alar dursunlar,
biz gelelim ' arib'e.

imdi ' arib dn evine ıub batı ki herkes meclis
meclis olmular, yiyub iub dururlar. 'irler daı alıb aırıyor-
lar ve zev u afa iderler. ah Veled daı eteklerin beline sokmu,
misafirlerine izmet ider. ' arib'in aret arındalıı aı-
be'ni maddem va'di vardı ki (115b), "Eer ' arib arında-
ım -Allah itmesn- urbette bir al olursa, ben ah Senem'in d-
nne, ır gn evinden dıarıya ımam" demi iken, bu va'adle-
rin cmlesini geriye alub imdi ah Veled'in dnnde, elinde a-
rab ası, meclislere arab daıtıyor. Bunu byle grnce, ' a-
rib kendi kendine dedi, "Ey, gzden ırk olan, gnlden daı ırk
olur demiler. Zamane dostlarından, dostluk bu adar" diyu tefek-
kr iderek, baladı ayakta teye beriye gezmeye. Buna dediler "Be
yoldaım nin byle ayakta gezersin? Otur bir yere de karnı a
ise yemek virelim, yok ahve istersen, ahve virelim", dediler. Bir
de ' arip gezerken batı ki, bir kede arındalıı Deli Me-
hemmed yalnız oturuyor. Gayet mahsun, meclisinde enlik yoktur.
Bu, Deli Mehemmed'in alini byle grnce, vardı seam verdi. Bir
Deli Mehemmed baını aldurub batı ki, ' arib kendisi. "Ve-
aleykm selm yoldaım. Ben seni gkte ararken yerde buldum",
diyub, bu Deli Mehemmed baladı glb oynamaya. Lkin, '
arib gld, diyu etrafa bildirmedi. (116a) imdi ' arib. De-
li Mehemmed'in yanına oturdu. azamı da yanibaına dayayıvirdi.

İşte ne ise, beraberce kahve tütün, oldu keyfler büsbütünden sonra, bu Deli Mehemmed dedi, "Birader, al indu şu sazı da bir kaç beyit türkü söyle. Biz de boş durmuyalım", deyince, "Âşık Ğarib dedi, "Bağ bilader ben dereden tepeden söylerim. Belki zülf-i yâre dokunur", deyince, Deli Mehemmed dedi, "Bağ bilader, ben şöhetin sağını söyleyim. Buna düğün evi dirler. Herkes kendi yoğurdunu ezer. Buna düğün şahibiniñ hükmü geçmez. Anamıza söğme, de, ne dirsən di", deyince, "Âşık Ğarib dedi, "Sen bilürsün", diyub, ol zaman "Âşık Ğarib aldı şazını eline, bakalım ne demiş? Kırık dokuzuncu beyt budur :

Dün gece dün gece Haleb şehrinde
 "Aşkın dolusunu içtim de geldim
 Olanca varımı virdim hocaya
 Mahımdan canımdan geçtim de geldim

Böyle söyleyince, Şah Senem işüdüb, bacısına dedi, (116b) "İyuce diñle, bu seniñ qarındaşın. Benim sevdiğim "Âşık Ğarib'dir", dedi. Şimdi Şah Veled dañi gelüb baqtı ki, şaz çalub türkü çağıran, "Âşık Ğarib, kendisidir. Heman Deli Mehemmed'e dedi kim, "Deli Mehemmed, galiba bu şa'ir delidir. Şuñ a beş on para vir de gitsiñ. Ben saña bir çift şa'iri getüreyim", deyince, Deli Mehemmed dedi, "Bağ Şah Veled, "Âşık "Ömer'i getürsen, mağbulüm değildir. Sen işine bağ. Bu baña elverir" diyub, Şah Veled'i kovdu "Âşık Ğarib'e gine şazını virdi. Bakalım ne söyledi? "Âşık Ğarib aldı bakalım gene ne söyledi?

Öğle namazını Ezrum şazında
 İkinci namazını Karş'ın düzündə
 Aħşam namazını kıldım Tifliz'də
 Kır atın beline düştüm de geldim

Böyle söyleyince, gene Şah Veled gelüb, Deli Mehemmed'e dedi, "Bağ Deli Mehemmed, ben bu konağı elli kese akçeye yaptırmışam. Başıma mı yıkacaksın?" deyince, Deli Mehemmed dedi, "İsterse bir yılda gelsin, isterse bir sa'atta gelsin Seniñ neñe ilâzım. Hiç senin vazifen değil", dedi. "Âşık Ğarib dedi, "Behey bilâder, sen de şu nâbekârın (117) düğünüñe gelmişsiñ de eğleniyorsuñ. Bu geçiniñ muradı beni bu cema'attan çıkarmak. Heman şöyle bir kaç beyit türki söyleyüb de gitsem canına minnettir", derken Deli Mehemmed boynuñda aşılı olan kılıcı çeküb, Şah Veld'iñ üzerine hücum edince, Şah Veled oradan kaçub bir yere şağlandı. Deli Me-

hemmed, öte aradı, beri aradı bulamadı. Bir iki arkadaş “Zararı yok” diyub, Deli Mehemmed’i Aşık Garib’in yanı başına alub oturtular. “Bir zarar var mı?” deyince ‘Âşık Garib dedi, “Deli Mehemmed ben saña evvel söylemedim mi darıurlar diyu”, diyub şazını yanı başına dayayınca, Deli Mehemmed kızıp heman çekti belinden kılıcı. Şah Veled’i urmak istedikte, Şah Velede kaçıp doğru kaz damına girub şaklandı. Deli Mehemmed, “Ben anı öldürürüm”, biraz aradı bulamadı. Döndü geldi, oturdu. Dedi, “Yoldaşım” dedi. ‘Âşık Garib gene aldı şazını eline bakalım ne söylemiş? Aldı bakalım (117b) :

Geldim konak oldum kendi hâneme
Açmadım sırrımı bacım anama
‘Aşkın hançerini urdum sineme
Nice yaralarım deştim de geldim

Böyle söyleyince, Şah Senem, Güllü Hanım’a dedi, “Kız ben saña dımedim mi seniñ karındaşun diye. İşte bak evime geldim de kendi anama bildirmedim diyor, yürü anana mücde eyle” dedikte, kız heman deraķab evlerine gelub, dedi, “Ana mücde, aķam geldi” diyub anasına bir bir hali naķl eyledi. Anlar bu hâl üzere iken ‘Âşık Garib gene aldı şazını eline, bakalım ne demiş :

Baňa sevdiğimin selâmı geldi
Fırķatli sözleri baķrımı deldi
Bilmem tiz mi geldim, yol mu kışaldı
Aķan çaylar gibi coştum da geldim (118a)

Eğer saçı Leylâ’m beni şorarsa
Siyah zülfüñ top top idüb bölerse
Yolumdan bir doğru haber sorarsa
Ezrum dağların aştım da geldim

Görenler cümlesi aña gülüştü
Raķibler sözleri cāna dolaşdı
Hızret-i Hızır imdāda erişdi
Kır atıñ boynuna düştüm de geldim

Kurban olam kāmetine boyuna
Cānım feda olsun yāriñ yoluna
‘Âşık Garib Şah Senem’iñ toyuna
Türlü libasları biçtim de geldim

Şimdi ‘Âşık Ğarib böyle deyince, Şah Senem’in şabra mecâli kal-mayub (118b) yedi kât zârdan kendini beri atub, geldi ‘Âşık Ğarib’in koltuğuna giriverdi. Bir de düğün halkı bahtılar ki Deli Me-hemmed’in meclisinde türkû çağırın ‘Âşık Ğarib’dir. Şimdi hacılar bir araya gelub, “Şafa geldiñ, hoş geldiñ” diyib, Şah Senem’e de-diler “Var kızım içeri git. Şimden şöñra sen anıñ, o senin. Amma lakin Şeh Veled’in de bu kadar meşarifi gitti. Bunların da bir ara-sını bulayım. Gayri bu ‘Âşık Ğarib olduğunu bildik” diyub, kızını perdeden içeri gönderdiler. Ol zaman ‘Âşık Ğarib, gene şazını eline alub, Saķıbe’ye baķalım ne demiş. Ellinci beyt budur :

Saķıbe’niñ elinde bâde şişesi
O Saķıbe’niñ i’tibarı yoğ imiş
Uçtu bizim elden, yâd ele kondu
O şunanıñ i’tibarı yoğ imiş

Yedi yıldır ğurbet ilin taşını (119a)
Ğam-gün oldum üste koydum başımı
Ben bir vefâ şandım o yoldaşımı
Şah Veled’in i’tibarı yoğ imiş

Ulu bezirĝandan haberin aldım
‘Aşkın gemilerin ‘ummâna şaldım
Tiflîz’li Senem’i şadık yâr sandım
O Senem’in i’tibarı yoğ imiş

Ben Ğarib’im kanım kıtsam kanıma
Yazık oldu benim adı şânıma
Dedim canım kıurban itsem cânıma
O cânımın i’tibarı yoğ imiş

Şimdi ‘Âşık Ğarib böyle söyleyince, gene, kızın şabrı mecâli kal-mayub, içerden aldı şazını eline baķalım ‘Âşık Ğarib’e ne söyle-miş? (119b) Elli birinci beyt budur :

Başına döndüğüm gül yüzlü Ğarib
Yâr seniñ geldiğın ben bilemedim
Çıkardım alları, giydim karayı
Yâr seniñ geldiğın ben bilemedim

Var yürü, var yürü yüze güllücü
Niyu ısmarladın gel diyu diyu
Çünkü Şah Veled’e göñlün var idi
Ya niçün dimediñ kıal diyu diyu

Civân idim, sultân idim, han idim
 Elmas idim, gevher idim, kân idim
 Ben seni ilk selâmından tanıdım
 Yâr seniñ geldiğîn ben bilemedim

Bezîrgân hoca ile haber şalmışsın
 Behey câhil sen ‘ahdiñden dönmüşsün (120a)
 Kavilsiz ikrarsız gelin olmuşsun
 Geldim baktım bu ne hal diyu diyu

Seni baña öldü diyu geçtiler
 Ciğer başım delik delik ettiler
 Ğarib öldü diyu bâde içtiler
 Yâr seniñ geldiğîn ben bilemedim

Yedi yıldır gurbet eli beklerim
 Âhir boşa gitti hep emeklerim
 Dost uğruna çok gayret çektiklerim
 Yâd illere bıraktım al diyu diyu

Ğarib virme Şah Senem’e kahrı
 Niyet ettim ben ölmeye âhiri
 Yedi gündür saklamışam zehiri
 Yâr seniñ geldiğîn ben bilemedim (120b)

Ben Ğarib'im bilmem hezâr yatırı
 Sinem'e açtım türlü yarayı
 Benim için mi giydiñ sen kârâyı
 Eller için giydiñ al diyu diyu

Şimdi ‘Âşık Ğarib, böyle deyince, ol zaman kız kalkub sandığından esbablarını çıkarub “‘Âşık Ğarib’in önüne dökün”, dedi. “Bağ sevdiğim sen inanmıyorsun, bak imdi bunların haline” diyub Şah Senem şazını eline alub bakalım ne demiş? Elli ikinci beyt budur :

[Diñle sözlerim gül yüzlü Ğarib
 Dönüb danışmadım yâr sen gideli
 Döktüm dibâları giydım abâyı
 Çıkub şalmımadım yâr sen gideli
 Evleriniñ önü yüksek tepeler (121a)
 Anda yağmur yağar, bunda sepeler
 Küflendi şandıkta elmas küpeler
 Alıb taşınmadım yâr sen gideli

Kayalar kayalar sarı kayalar
 Sana hizmet etsin kullar tayalar
 Çürüdü şandıkta şıkma şayalar
 Giyub şalınmadım yâr sen gideli

Senem aydır, mah cemâliñ açalı
 Siyah zülfüm ak gerdana saçalı
 Yedi yılda ön dört bayram geçeli
 Kınalar yaķınmadım yâr sen gideli

Şimdi kız böyle söyledikte, düğün halefi ak saçal ihtiyarlar gelub Ğarib'e dediler. "Oğlum ne ilâzım günah (121b) şöhet bir iştir. Olmayacak idi amma oldu velâkin, çare nedir?", dediler. Ol zaman 'Âşık Ğarib dedi "Çağırñ şu Şah Veled gelsiñ" dedi. Şimdi başladılar Şah Veled'i aramıya. Bir türlü bulamadılar. Meğer Deli Mehemmed ararken yolu kaz damına uğradı. Baktı ki ayın aydınlığından bir şey ağıyor. Meğer Şah Veled idi. Ayağından beyaz dizlik var idi. Deli Mehemmed bunu görünce bildi Şah Veled olduğunu. Deli Mehemmed dedi, "Çık dışarı" deyince, Şah Veled içeriden beni kaz şansın diyu tıs etti. Deli Mehemmed üç defa "çık" dedi. Şah Veled yine tıs etti. Ol zaman Deli Mehemmed içeru girub Şah Veled'in bacağından çeküb dışarı çıkardı. Doğru 'Âşık Ğarib'e götürüb "Al-yoldaşım haşmını" deyinde 'Âşık Ğarib dedi, "Ey Şah Veled Allah'tan korkmadan benim öldü haberimi (122a) nasıl gelüb söyledin de benim sevdiğimi alacak idin", deyince Şah Veled öñüne baktı. 'Âşık Ğarib dedi, "Oğlan benden bulma Allah'tan bul. Senin de bu düğüne masrafın gitmiştir. Allah'ın emri ile kız karındaşımı alır mısın?" deyince, Şah Veled de "Alurım", dedi. Şimdi 'Âşık Ğarib andan kalkub doğru evlerine gelub Hızır'ın atının ayağından aldığı toprağı anasının gözlerine çekince, anasının gözleri açilub, evlâdını dünya gözüyle görüb boynuna sarıldı. 'Âşık Ğarib dedi, "Ana ne dersin, ben kız karındaşımı Şah Veled'e vireceğim" deyince, anası dedi, "Oğlum sen bilursun", deyince 'Âşık Ğarib Ben bildikten soñra ben virdim" diyub, hemen gidub kız karındaşının eli-ne kına yakub kınası tutar tutmaz bir taht (122b) nikaħ idub Şah Veled'in koynuna koyuverdiler. Anlar murad alub, murad virdiler. Şimdi biz gelelim 'Âşık Ğarib'e. Şimdi 'Âşık Ğarib dedi, "Ey ağalar şimdi bizim düğünümüze kaldı bakalım", deyince, hacılar, hocalar dediler, "Baķ 'Âşık Ğarib sen düğün evinde ne söyledin, bilir misin?" dediler. 'Âşık Ğarib, "Bilmem", dedi. Şimdi ihtiyarlar dediler "Canım 'Âşık Ğarib, Şah Senem'in toyuna türlü libasları biçtim de geldim dedin. Bakalım getürdüğün libasların bize bir meth-

leyle de andan sonra kıızı saña virelim", deyince, "Aşık Garib getürdiği esbabları meydana kayub aldı şazını eline. Heğbeden birer birer çıkarub bakalım ne söylemiş? Elli üçüncü beyt budur :

Qurbanın olayım gül yüzlü Senem
Nazlı nazlı gel karşıma çık Senem (123a)
Bir bir ta'rif eyleyim libāsını
Giyiñ kuşañ lâyıık oldu çık Senem

Senem sana ben eyledüm dileği
Biñ altuna şol borümcek gömleği
Yediyüz fındığa aldım yelegei
Servi boya lâyıık oldu giy Senem

Qırk kîseye entârisi şalvarı
Beş yüzedir belinde kemeri
Üç yüzedir bir fes ile çemberi
İnci yakut düzdürmüşem bak Senem

Yedi biñedir 'Arabistan şabası
Altı biñedir İslambul'ın dibası
Yirmi biñedir bürünce şalı, cübbesi (123b)
Saña bunlar lâyıık oldu giy karşıma çık Senem

Ne güzeldir şu alların naziği
Dört biñedir lâl ü gevher yüzüğü
On kîseye ak kolun bileziği
Ak kollara layıık oldu tak Senem

Ne tatlıdır şu Tifliziñ elması
Biñ tümene bir çekmeniñ sürmesi
Yâr sana getürdüm Haleb kınası
Yarın gece pamuk ele yak Senem

Ne güç imiş şu gurbeti gezmesi
Sekiz yüze burnuñdaki hizmesi
İki yüze ayağıñın çizmesi
Ak topuğa layıık oldu giy Senem (124a)

Senem söyleyeyim ben şu koşmayı
Qırk kîseye ferâceyle yaşmağı
Üç yüzedir ak topuğun yazmağı
Beyaz baldırların gayet ak Senem

Seni baña virdi yaradan Ğāni
 Kırk kīseye yaptırmışım gerdanlığı
 Ben Ğarib'im ta'rif eyledim seni
 Giyiñ, kuşañ ğayrı artık yok Senem

Şimdi ‘Āşık Ğarib böyle söyleyince ihtiyarlar diñleyüb “Aferüm oğ-lum” dediler. Bir de ‘Āşık Ğarib dedi, “Ey ağalar dañi merāmınız nedir”, deyince, ihtiyarlar dediler, “Ğayrı bir şeyimiz yok”, diyub, tekrar ‘Āşık Ğarib’e kırk gün kırk gece toy, düğün tutub, bir taht nikâh edüb, bir mübarek cum’a (124b) geçeci, du‘ā, senā ile getü-rüb gerdekñāneye, arkasından dayanıvirdiler Daña murad alub, murad virdiler. ‘Āşık Ğarib Şah Senem'den murad alub, murad virdi.

Hağ Ta'alâ da cümleyi murādına nâil eyleye

Amîn, be ħurmet-i Seyyidu'l-mürselin

Sene 1246

Not : geçilen yerler, fotokopide bozuk çıktığı için okuna-mamıştır.

(Y₃)**Mısır Şehrinde Zuhur İden Aşık Karib**

1220 tarihli, M. Çavuşoğlu'ndaki yazma.

Zamân-ı evâilde Mısır şehrinde bir hatun anıñ üç oğlu var idi. Ataları ölüb öksüz qalmışlar. Ol Mısır'da bir dağ var idi, anda du'â kabul olunur idi. Şimdi üç kardeş bir yire gelüb ol dağa şavaşa şavaşa çıktılar. Büyük kardeş karnı acıkdı. "Hay bize bir pilav ol-saydı karnımızı doyururduk", dedi. Bir nidâ olundu ki "Şehirde karnı aç olan gelsun, pilav yesun" deyince ol secdeden qalkub şeh-re gitdi. Öbür kardeşlarına bakmadı.

Gelelim ortanca kardeşına, başını secdeye koyub, Hak Ta'alâ-dan bir at istedi. Anıñ daği haceti kabul olundu. Başında bir at buldu. Ol daği kardeşlarına bakmayub ata bindi gitdi.

Gelelim küçük kardeşına. Ol daği secdeye yatdı. On yaşında idi. Ol daği münacaatında "Yârab baña bir şâ'irlik ver" deyub yatdı. Anıñ du'âsı kabul olundu. O yanına baqtı. Yanında bir saz da-yanub durdu ve benim bildiğim kimse bilmez, halk halim bilmesun deyub, haceti revâ olup saza öyle bir urdu ki çalub çağırdı. Dağlar taşlar yerinden oynayub, eğer adam oğlusu olsaydı ağlamağdan hiç durmaz idi. Rabb-ı Ta'alâ ol kadarı vermişdi. Cümle âlem yazı-cılar olsa türkû... yazamazlar. Şükr ü senâlar idüb dağdan indi. Sazı göğsüne alub çalarken eve geldi. Anası çekişüb "Bire oğlan sen şâ'ir mi olacağsın?" diyub, ol memneketde bir üstâd-ı şu'âra var idi. Ana getürüb çırağlığa verdi. Ol şâ'ir bilmez ki kendi andan öğrene. Beş on gün yanında eğlendi. Bir gün ol şehire bir büyük bezirgân başı geldi. Ol şu'âranın üstadlığını işüdüb ol şehire geldi. Çadırını kurdu oturdu. Ol şu'âraya adam gönderdi. Şu'âra daği sa-zını çırağına virub, üstâd gördü ki çırağın kendi sazı elinde. "Behey oğlan çalmak bilmezsin (3a) ol sazı elinde dutarsın." diyub çekiş-di. Ol oğlan dinlemeyub üstâdının arkasında ta'zim ile yürüdü. Şimdi bunlar vardılar bezirgân başının yanına, Şu'âra sazını alub beş türkû söyledi, temâm eyledi. Bezirgân başı bahşisini virüb. Oğ-lana "Sen de çal" deyince, oğlan, "Üstâdımın yanında çalmazın" dedi. Ustası gazaba gelüb qalkdı. Giderken kendi kendine "Behey oğlan görendek halini, çalmak bilmezsin, türkû bilmezsin bakayım

ne diyeceksin” deyu tefekkür iderken, kendi oğlan sazı eline kurub nazımlarından bir iki söyledi. Bezirgân başı şabra kararı kalmayub, yüzüne destmali dutup ağladı. (3b) olduktan soñra on altun oğlana virub beş altun üstâdına yolladı. Oğlan varub üstâdının elini öpüb önüne kodu. “Bu nedir?” deyince, “Bezirgân gönderdi, beş altun size, on altun bize verdi.” Şu‘âra gazaba gelüb, “Bak, bre alçak ne söyledin, nasıl saz çaldın, seni gözüm görmesin, bir dañi yanıma gelme” deyub kovdu. Anası bin dürlü söz söylerken bezirgân başı te‘accüb etdi. “Bu nasıl hal, on yaşında oğlan kırk yıl hizmet etmiş gibi dil bilüb, çağırın şol ma’suma...” diyub. Elçi gidüb “Kızımı aña vireyim” dedi. Etbâlar “Behey efendim kızını bu kadar padişahlar istedi virmediniz. Bir oğlana vereceksin (4a) Bu oğlan mı?” Bezirgân ayıttı : “Bu oğlanın ma‘rife-tini gördünüz mü? Bu sözü söylemezsiniz”. Tiz yanına çağırub, dedi ki; “Ey oğul seni kendi şehrimde alı gideyim. Bir kızım var saña vireyim” dedi. Oğlan ilerü geldi “Sultanım, benim bir validem ve bir hemşirem var” didi. Bezirgân dedi ki “Var añlara söyle dururlarsa anlara harçlık vereyim, yoksa giderlerse alıp gidem.” deyince oğlan anasına bu haberi deyince; “Ey oğul, sen nerdesin biz de ordayız” Oğlan bu haberi bezirgâna söyledi. Bezirgân üçünü birden alub şehre götürüb. Üç saray var idi. Birine kendi oturub, birinde kızı otururdu. Biri dañi boş idi. Boş olan saraya oğlan ile anası (4b) ve hemşiresi oturdu. Yiyüb içüb şafa iderken, bezirgân oğlanı yanından ayırmazdı. Çalıb çağırırdı. Bezirgân kızı hūbların şahı idi. Babasına nağme virüb, “Benim pederim şu‘ârañızı bir biz görelim, bizler dañi şād eyleñ”. Bezirgân bu oğlanı yanına alub, kızının sarayına vardı. Kızının sarayına üç kat perde dibinde oturdu, ki dinleyecek, oğlan sazı göğsüne alub “Dost” deyince, kız şabra kararı, oğlanın yanına gelmek murad eyledi. Bezirgân kızının ne hale giriftâr olduğunu bilüb tiz oğlanı alub saraya gitdi. Ol oğlan için ol dilber-i âftâb âh iderken oğlana kızın hüsnünü haber verdiler. Ol oğlan can u yürekten aşık olub, “Ben bu kızın yüzünü ne zaman (5a) görebilirüm”. Birgün oldu şabra kararı kalmadı. Dügün tedarikine başladılar. Oğlan anasına “Ana, var düğün evine kızı şor, zira pek medh ediyorlar” diyub. Anasını eve gönderüb. Vardı, sordu ki “Benim oğlumun alacağı bezirgân kızı kan-kısıdır” deyince, bir topal kız var idi, anı gösterdiler. Koca karı acele gelüb oğlana haber verdi. Oğlan te‘accüb itdi. Bu şehrin hal-kı yalancı imiş diyüb fikretti. “Var ana bir dañi şor” diyüb yine yolladı. Varub benim oğlumun alacağı kan-kısıdır? Kızlar bunu zevlenir (?). Bir çocuk altına murder eylemiş üzerinde oturur, anı gösterdiler. Tiz oğlana haber virdi. “Ey ana, sen nice söylersin?”.

“Ey sen ne dersin?” “Ay oğul, oğlumun alacağı kız kankasıdır derim”. “Ey ana öyle dime. Bezirgân başının kıızı kankasıdır diyu sor” deyince anası düğün evine vardı. İçeru girdi. Cümlesi altun cevâhir garķ olmuşlar. “Acaba kankasıdır bezirgân kıızı” diyub qarşılarına geçüb seyreyledi. İleri varub bezirgânın kıızı kankasıdır? Kıızlar ayıttılar: “Ey koca ana bezirgânın kıızı şâ‘irine ‘âşık oldu, dünyayı istemez, anı ister, keyifsizdir yatur. Kendu yokdur bunda. Bizi gönderdi” dediler. Koca qarı bu haberi işüdüb oğluna yetişdirdi. “Ey oğul altuna gümüşe garķ olmuş kıızlar gördüm. Biri sandım. Meğer anlar bezirgân, kıızının hâlâyıkları imiş (6a), dediler ki; Sultanımız babasını şu‘ârasına ‘âşık oldu, keyifsiz yatur”. Oğlan bu haberi işidicek ‘âşkî dahi ziyâde oğlanın oldu. Kıza qararı kalmayub kendini kıızın gül bahçesine atdı. “Ol canânın yüzünü nasıl görürüm” diyub tefekkürde iken uyuya kaldı. Cemâl-i âfitâb gül istedi. Ak Gelin derler bir güzel var idi kıızlardan. Gül bahçesine girüb gezermiş. Gördü ki sultanının ‘âşık olduğu oğlan uyur. Yanına varub, bir debme urub, oğlan şıçrayup kıza şarıldı. “Ben bezirgân kıızı değilim, ben anın kulu yum” dedi. Kız gül devşirib giderken, oğlana “Ben senin maşukunu göstereyim” dirken yine oğlan tefekkürde iken yine uyudu. Kız varub ta‘zim, gülleri önüne koydu. Biraz durdukta (6b) “Sultanım bahçeye gidelim seyr u sefâ idelim” deyub. Serv-i cihân bu sözü kabul etti. Kıızlar çevresini dutdular. Saraydan inüb giderken Aķ Gelin önlerinde giderken, gördü ki oğlan uyur. Uyansın da seyr etsün diyu bu nazmı söyledi :

Saraydan indi yürüdü
 Şevkı ‘alemi bürüdü
 Uyan kendini al geri
 Üstüne canân yürüdü

Bahçe kapusunu açdılar
 Cümlesi bir bir geçdiler
 Safa için kalkub gitdiler
 Üstüne canân yar yürü

Bunu söyleyen Aķ Gelin
 Kemer sıkırmış ince belin
 Selvinin altında yerin
 Üstüne canân yar yürü

Oğlan kendisine gelüb selvinin arkasına gider idi (7a). Bakdı kıızlar çevresini almışlar. Kankası olduğunu bilmedi. Aķ Gelin işaret eyleyüb bu nazmı söyledi :

İncili çubuk elinde
Altun hançer belinde
Çengisi oynar önünde
Bilesün oldur sultânım.

İki gömlek giyer ala
Biri aldır biri vala
Beyaz kolunu şala şala
Var yürü üstüne sultânım.

diyüb. Anda bir buñar var idi. Oñurdular. Şāh-ı huban, māh-ı ta-
ban ile şuya şokub şu içerken bu nazmı söyledi :

Havz başında oturan
Sağ elini suya baturan
Göreniñ ‘aqlın götüren
Billah oldur şultânım.

diyüb. Bunlar kalkub giderken bu nazmı söyledi :

Yüzüne dökmüş eğmelerin
Gönül almış değmelerin
Şu aq göğsün düğmelerin
Oldur çözen sultânım. (7b)

Derelerin vardır buzu
Sağ yanında vezir kızı
Sol yanında müfti kızı
Var yürü üstüne sultânım.

Diyüb. Öñlerine düşüb oğlanın yanına iletmedi. Bahçeye sâir tara-
fına gezdirüb saraya gitdüler. Biraz sâkin olub vardıktan soñra
vezir kızı hūbların şāhı idi. Şā‘ir oğlan ‘aqlına gelüb sırtıyla ken-
duyi helāk iderdi. Ak Gelin bunun dardından aňlayub “Sultânım
varayım bahçeye gül getireyim” dedi. Şāh-ı cihān ğazaplanub “Be-
hey külhani bahçede oynasın mı var? Bugün vardıñ geldiñ, şā‘ire
söz söyledin” diyüb çekışdi. (8a) Ol dañi biñ dürlü lâife söyleyib
güldürdü. Kız dañi gidüb oğlanın yanına vardı. Dedi ki “Behey oğ-
lan, benim sultânım senin için kenduyi helāk ediyor” dedi. Oğlan,
ayıttı “Sultânın yanına beni ilet konuşalım” dedi. Aq Gelin dedi
ki : “Behey oğlan benim efendimin babası kapulara üç adam koy-
du. Erkek, gerek qarı geçürmezler. Eğer korkmazsan, nerdübandan
çıkub sultânın yanına gel” dedi. “Kaç yoksa yetişirler ile boynuñ

ururlar". Gidup sultânın yanına geldi. Var (8b) nice "Gül niçün getürmedin" didi. Ol daî : "Şimdi gelür" dedi. Sultân gazâba gelüb "Behey külhâne kahpe, gül kendisi mi gelicekdir" diyu çekişurken oğlan "Kenduyi atma, ne olursan ol canânım yolunda olayım" diyub nerdübandan bir kere yarışdı. Kıpucular kılıçları çekdiler. Oğlanı öldürecek oldular. Oğlandır, sultânın yanına kaçub "Aman efendim şu zalimlerin şerrinden sen kurtar" deyince, kız bahtı ki kendi ma'suku. Çıkub bekçilere "Doğunman" diyub. "Ben anınım, o benimdir. Bir kılına bir haşa getürürseniz üç bekçinin başını keserim" didi. Anlar dönüb (9a) evvelki yerlerine gitdiler. Ol iki ma'hub bir yere gelüb gâh el ile, gâh şeftali ile kucusub şafâ itdiler. Kıpucular hasedinden bir yere gelüb "Şol oğlanı öldürelim, Başımıza ne gelürse gelsün, Bu oğlan diyar-ı âhirdan gelüb. Beş on senedir hizmet ideriz, canânımızı elimizden alub". Oğlan işüdüb serv-i cihânın yanına gelüb, "Ben giderim" diyince, hūblar şâhı sarmaşub feryâd idince, bu kadar yalvardı çare bulamadı. "Benim efendim bu kadar gazab itmenize kim sebep oldu" diyu sordu. Haber vermedi "Elbette giderim efendim". Sizin adınız 'Aşık Kari' olsun. Kendine bundan gayri isim virmedi." diyu ağladı. "Benim efendim giderken bu (9b) köşkün altından geç" dedi. Ol daî geçti. Bu nazmı söyledi :

Beri dön bir kez yüzün göreyim
 'Ömrün uzun olsun diyu du'â kılayım
 Sana Allah ısmarladı' diyeyim
 Gidem de gelmeyim, eğlenem ey!

Gelirsem bezirgân kıızı benim, Gelmezsem beni öldü bilüñ. Kim alursa alsun diyu ağlaştı. Yola revân oldu. Her şehirde bir iki ay sâkin olundu. Beş yıl da Bağdat şehrinde sâkin oldu. Yiğitleri ile seyr u şafâ iderken, bezirgân kıızı Şah Hūban unuttu. Yedi yıl tamam olmağa bir ay kaldı. Şâh Hūbân'ın şabra kararı kalmayub Kari'îñ anasına ve kız kardeşini alub götürdü. Bir bezirgâna sormağa öñüne geçdiler. (10a) Şordular. Kız derundan ah idub bu nazmı söyledi :

.....
 Gelürdi erdekten (?) ağalar
 Düşümde şorayım añlara haber

Şafa geldiñ buñca kulun ağası
 Başına takmış tuzuvan cığası
 Saña dirin bezirgânlar hocası
 Gönder 'Aşık Kari'i durmasın gelsin.

Dün gece gördüm bezirgân hocası
Gözlerimden döktüm kan ile yaşı

.....

Gönder 'Âşık Qarib'im durmasın gelsin

Bu hasretlik bir gün beni deli ayler
Erişdir selâmım ol derd-i mende

.....

Gönder 'Âşık Qarib'im durmasın gelsin.

Va'dim temâm oldu dostum gâibdir
Sevdiğin ellere şormak 'ayıb değildir
Ben derdmendin nişanlısı 'Âşık Qarib'dir
Erişdir selâmım ol derdmende

Gönder Qarib'im durmasun gelsin
Lütf u ihsan idüb bezirgân başı
İkrar günleri geldi erişdi
Gönder, Qarab'im durmasın gelsin.

Dün gece gördüm bezirgân başı
Akıtdım gözümünden kan ile yaşı
Luţf u ihsân eyle bezirgân başı
Gönder Qarib'im durmasın gelsin. (10b)

Bu derdime sen çâre bulasın
Gezüp diyârları anı bulasın
Ben qaribin çok du'âsın alasın
Erişdir selâmım ol derdimende.

Tanrı Te'âlâ murâdın versin
Ma'sumca oğlun 'ömrü çok olsun
Sağ olub ardında du'âcı olsun
Erişdir selâmım şol derdimende.

"Benim evlâdım yok bu nasıl civândır" diyu tefekkür iderken, giruden bir ulaq gelüb "Oğluñ oldu" mücde eyledi. Bezirgân kendine gelüb: "Oğlum varlığını bildi, malım rızkım saña emanet olsun. Varayım 'âşıkı bulayım da saña kavuşdurayım".

Kız dañı ağlayub, Qarib'in hâtemin bezirgâna virdi. Ol dañı aña bindi yola revân oldu. Her şehirde 'Âşık Qarib adlu yiğit var mı diyu dellal nidâ eyleyüb bulamadı. Gelelim 7 yıl tamam olunca, bir paşa oğluna virecek oldular. Düğün tedârikine başladılar. Bezirgân dyâr diyâr gezerken bir gün Bağdat şehrine (11a) vardı. Sual eyledi: Bir yiğit var 'Âşık Qarib acaba o mu ki?.. Derler. Be-

zîrgân istetdi bulamadılar. Ol şehrin halkını da'vet eyledi kimse komadı. "Bunların içinde var mı" diyu sual eyledi. Bulamadı. Meğer üç arkadaş Muşul dağlarına şikâra gitmişlerdi. Buñların ekmeği tükenip çarşuya geldi. Bakdı bir adam bulamadı. "Acaba buñlara ne oldu?" Bir adam seyirci gider. "Ey kişi, etmek alacaydım, kimse yok" deyince "Buñları bezîrgân başı da'vet eyledi. Şehir halkına şikâr ta'amlar yedüriyor". Bu sözü işidince anlara haber verdi. Anlar dañi dağdan inüb gelürken, şehir halkı görünce geriden; "Elinde saz var, anıñ adı "Âşık Qarib'tir, var ise oldur". Bezîrgân başı yiğitleri karşısına çağırub oturdu. Anlara şekerden şerbet ezüb mührü içine atdı. "Âşık Qarib adlı yiğit var ise, Allah'ı severse bunu elimden alub içsün" dedi. Ol dañi utanub (11b) kalkmadı. Çevresinden şiklet idüb kaldırdılar. Aldı, içerken hatemi ağzına geldi. Aldı baqtı ki, bezîrgân kıızı Şah Hübân'ın attuğu mühür. Kız aqlına gelüb bezîrgânın yanına geldi. Bezîrgân kızının selâmını ha-her verince, oğlan ağlayub "Aleyhâ ve aleykümselâm" dedi. Az muşahabetden sonra heybeye biraz kıymetli nesnelerden alub, heybeye koyub yola revân oldu. Giderken bir atlıya ıras geldi. Biraz gittiler. Qarib'in yürüyecek hâli yoktu. Atlı heybesini açtı ardi-verdi. "Senin atıñ var benim yürüyecek hâlim yoktur. Atıñı üzen-giliyorsun ben nasıl yeteyim, ver heybemi" dedi. Vermedi. Giderken mecâli kalmayub, giderken zâiflendi ziyade "Aman yâ Rab! Bende mecâl kalmadı", nice yürüyüb. Hıyvandandan gayriya gönül virmedin yetişdim diyüb, Yanındaki atlıya "Al şunu atına (12a) koyuver. Alırsañ da almazsañ da sen bilürsün". Ol dañi alub" kendin dahi biñ" deyüb. Binüb "Yum gözünü dedi, aç gözünü" açdı. Öğle vakdına değîn Qarş'ın düzüne, öğleyi kılub, "Bin aç" bindirdi. "Aç gözünü" açdı. İkinci Ezîrgân şehrine gelmiş. Namazı kılub yine bindi. Aşşama değîn kızınıñ şehrine geldiler. Oğlanıñ anasınıñ olduğı konağa alıub atdan aşağı indurdi. Kendisinin Hızır (A.S.) olduğunu bildirdi. Eline birşey virdi. "Validen seniñ için ağlıya ağlıya gözleri görmez oldu. Bunu gözünü sürsün sağ ola", dedi. Oğlan ta'zim ile elin, eteğîn öpüb. "Bezîrgân kıızı sağ mı" diyu şordu. Hızır (A.S.) ayıtdı "Padişah oğluna varıyor, bu gece kınasıdır" deyince Qarib melûl olub ağladı. "Acaba baña nasib değıl mi?" Hızır (A.S.) "Gam yeme, seniñdir" dedi gayıb oldu. Oğlan saraya (12b) kapuyu çaldı. "Beni bu gece misafir alıñ" dedi. Anası kapuya gelüb "Ah oğul, seni içerü alırdım. Bir kızım var. Anın içün alub misafir idemem". Oğlan ayıtdı : "Dünya ahret validem ol, kızın kız qarındaşımsın olsun". İçerü aldılar oğlanı. Aşşam oldu, aşşam namazını kıldı. Ana kız ağlaşur "Ah bir oğulcuğum var idi. Bezîrgân kızını alacak idi. Diyâr-ı gurbete gidüb gelmedi. Şimdi kıızı pa-

şa oğlu alıyor, bu gice kınası" dedi. Oğlan sazına bakub, aña bana şol sazı alıvir de ben de gideyim. Alub sazı bir iki urdu. "Bu benim kardaşım gibi çalışıyor" kendi kendine tefekkür iderken düşündü. "Ey ana bu sazı aliverdiñ ama düğüne giderin" dedi. Anası ayıtdı : "Saz oğlumun emanettir vermem", dedi. "Ey ana heybem size emanet olsun, ey ana senin oğluñ ile Haleb'de bera-berdim. Aħşam şabaħ (13a) geliyordu," deyince, o ħabere güve-nip şad olduğundan sazı verdi. Hırkasınıñ altına alub düğün evine vardı. Düğün seyr eyleye diyu, Oğlan bakdı bir büyük baħçeniñ or-tasında bir büyük siyah çadır kurmuşlar. Bir yanında avratlar bir yanında erkekler oturmuşlar, ahenk temaşa ediyorlar. Qarib'i gö-rünce bir abdal : "Hoş geldiñ, şafa geldiñ" diyu ta'zim ile otur-dular. Qarib'iñ hırkasınıñ altında sazı gördüler. "Şeyh Efendi siz şā'ire beñzensiz. Çıkar sazı bize çalışır" dediler. Qarib, "Ben tür-kü bilmem, saçma saçarın", dedi. Anlar daħi, "Ne söylersen söyle" dediler. Aşık Qarib derûn-ı dilden ah idüb sazı göğsüne alub bu nazmı söyledi :

Ağlar dün gece Haleb şehrinde,
 Aşkın şarabın içtim de geldim.
 Varımı yoğumu teslim itdim hocama,
 Cân u serimden geçtim de geldim.

Baňa dostuñ selâmı geldi (13b)
 Firkatli sözleri bağrımı deldi
 Bilmem beğim yolum mu kışaldı
 Mevlâm kanat virdi uçtum da geldim.

Yatsu vaktı sâkin idim Haleb şehrinde
 Öğle namazını kıldım Qars'ın düzündə
 İkinci namazını Erzingân özünde
 Aħşam kıldım bu diyarda bulmadım efendim

Hızır'ın atına bindim de geldim
 Gözüüm yumub açınca kendimi burada buldum
 Boşuna gelmeyüb ħasrete erdim
 Şimdi bulmuşum ben efendim

Beni buldurub getürdi biri
 Kendisi eylemiş illere meyli
 Severler padişah çok olur malı
 Durmayub ağlayım gitti efendim

Olaydım efendimin yanında kulu
Severler Leylâ'yı oldurur ulu
İstemiş efendim bu kemter kulu
Ağlayam figan gitti efendim

(14a) Ol hūbların şāhı bu haberi işitince kızları koyub "Padişah başının tedarikine bakşın. Efendimin sağlığında kendini bir padişaha vermezem" deyub bu nazmı söyledi :

Korkma Kārīb'im korkma gülün şolmadı
Sen gideli Kārıp dostuñ gülmedi
Gayrı yarlara gönül vermedi
Gelsin de efendim dolansın diyu

Oğlan, durayın maḥbūbumun gönü bendedir diyu sevindiğinden aña derūn-i dilden cān u gönülden āh idüb bu nazmı söyledi :

• Gül cemālī beñzer bayram ayına
Merḥamet kânısın edna kıluna
Lâyık mı yalan sultān şoyuna
Şarılub boynuma va'de eylediñ

Sen gideli ğarīb olub ağladım
Seniñ aşkıñla ciğer dağladım
Gelince selāmından añladım
Yedi yıldır ḥasretim sen safa geldiñ

Karıların içinden kalķub aşıkınıñ boynuna şarılub, eline yapışub, anı alub sarayına. Bir zaman ʿıyş u ʿişret, yiyüb içüb şafādan şöñra vardı anasının elini öpüb biliş görüş olduktan şöñra Hızır (A.S.) ın verdiği şey her ne ise gözüne sürüb anası daḥi şaduman olub "Yā aña, padişah oğlu melûl olmasın" diyu kız karındaşımı aña virelum" diyüb padişah oğluna kız karındaşını (ana) virüb, añları muradına irgürdü. Ve andan şöñra kendileri ʿıyş u ʿişret şafāda eyyam zuhurundan şöñra bir düğün kurub cümle ʿālem düğüne gelüb kendisi daḥi gerdeye girüb murad (15a) alub murad virdi. Añlar muradına ermiş. Ol Hazret-i Mevlâ bizi daḥi irgüre.

Amin ya muʿin
Be ḥürmeti Seyyidi'l-murselîn
Kişi sen de böyle yāre şadık olub
Muradına iresin.

1220
Zilkāʿde

Aşık Garip Hekâyesi

Anlatanın :

Adı : Behçet Mahir

Yaşı : 1335 doğumlu

Memleketi : Erzurum

Mesleği : Hikâyecî

Ustası : Aşık Miktat

Bu hekâyeler dünyanın kuruluşundan bu terefe gelip geden, geçmişde olan bir âşk eseri. O günden bu güne gader, eğer tarihler, eğer dillerde zıkr olur. Lâkin bizim dedelerimiz, babalarımız, gelen şair şuaeler. Hekâyeye başlamadan evvel hekâtın bir peşirosu, selçuğu vardır. Yani hekâttan evvel bu cevapları söylemek. Giden adamlar getmiş, gelenler ayıh olsun.

Gönül havalanma çıhma havaya
Vurur çarh ganadın girallar birgün
Çünkü bağı değil bu can gafeste
Megâmda damarın yarallar birgün

Ey âdem güvenme gençliğin çağın
Ne evladan güven, ne bahçen bağın
Ölüm yanındadır atma ırağın
Yahasız kölmege sarallar birgün

Evet, işte bu cevaplar, uyuyan gafalar ayılsın, hani bizim babalarımız, hani bizim ebâyı ecdadımız? Gelmiş getmiş herkes ömrünün nihayetine gader bu dünyada dolandır. Rızık tamam, ömür tamam. Geçer gider. Allah galannara selâmet, ölenlere rahmet olsun. Hepimize. Şimdi hekâyemize başlıyorum.

Şiraz torpağında Tiflis vilayetinde, Tiflis şahı, edaletli, varideti hokümdar idi. İsmine Nazif Şah derdiler. O hokümdarın göli her yana uzanırdı. Yani nüfuzi her tarafa geçerdi. Edaletli, varideti ve çok güzel bir hokümdar idi. Bunun dar dünyada bir tek gız evladı var idi. Gızın ismine Şah Senem derdiler. Yani Şah Gızı olduğu için Şah Senem de ilâve edilmişti. Evelemirde büyük âdemlerin evladları da babanın adı ile oğundur. Şimdi gine eyledir.

Bu çocuk yedi yaşını ikmal etmiş. Babası meclisine, “Çocuğu oğutalım”, didi. “Evet”, dediler. O vahtın devrindeki mektepler, Tiflis şehrinin içinde Hacı İbrahim diye bir hoca vardı. Üç defa ömründe Kâbe-i Beytullah’a üz sürmüş bir kimse idi. Dar dünyada bir tek oğlu vardı. Adına Garip dirdiler. Yedi mektep talebesine ders verirdi. Okudurdi. Yoğsul, anasız-babasız öksüz çocuklardan para almazdı. Oni sevabı için ohudurdi. Şimdi de yine eyledir. Eskiden daha üstün edaletimiz çoğ, öksüz, fakir çocuklarımızın galemi defteri elbisesi devletimiz, milletimizce görülir. İşte hakikati de eyledir. Çünkü elimizden geldiği gader birbirimize yardım etmek hepimizin hakkıdır. İnsanlar sade gendi hayatını düşünmek doğru değil. Şu garşı dağlara bakalım ki hepsi bir üskeklimde mi? Hayır, kimisi alçak kimisi üskek. İşte insanlar da bir gararda değildir. Kimi zengin, kimi fıkara. Amma zenginler de fakirleri kolluyacak. Onları da idare ettirmek hepimizin hakkıdır. Sade devletimiz baksın demyelim. Zenginlerimiz, ideresi olannar da olmayanlara yardım gılacak. Çünkü Allah da beyle emretmiştir. Hepimizin boynumuzun borcudur, ki yoğsullara yardım etmek.

Hocaya sesleyip hükümdar, garşısına hürmet ettikten sonra “Hocam bizim çocuk Şah Senem’i oğut”. “Baş üstüne efendim”, dedi, “Hay hay”. Nehayet zengin çocukların okuduğu mektebe yahut medreseye Şah Senem bir cariyeyle barabar sabahın yemeğini yedikten sonra cariyeye Şah Senem’i mektebe götürdü. Nâyet Garip de sekiz yaşında bir çocuğ. Babasıyla beraber mektuptan eve gelirdi. Aynı Garib’in olduğu medreseye Şah Senem düşdi. Bugün boğün, yarın yarın diyerek, felegin günleri gelip geçmek ömürden. İşte gün bugün bu saat bugün ki feleğin günneri bizim de ömrümüzden geçmekte. Yedi sene aradan geldi geçti. Şah Senem on dört yaşına ayak basdı, Garip on beşine. Lâkin Garip Senem’in güzelliğini, boyunu görüp canı gönülünden gece gündüz gailey-i gam çekip “Hey yoğları var iden Allah, on sekiz bin âlemin, herkesin mıradını göne göne verirsin. Benim de senden mıradım budur: Ben molla çocuğuyam. Bu bir hükümdar gızıdır. Yani ben bir yoğsul evladıyam, bu bir var evladı. Lâkin ehval-i ezelde bu yazıyı bene yazmış ol” diyip gece gündüz Şah Senem’in güzelliği, Garib’in cigerini delik delik iderdi. Garip, gızın sevdasına gece gündüz, düşünerek, fikrederek dersini gayip etmeye durdı. Babası ne gadder oğluna “Oğlum hastamısın” diyip sordu. “Hayır baba hasta değilim”. Derdini babasına söylemeyip. Annesi sordu. Annesine de söylemeyip. İşte gendi çağdaşı olan arhadaşları sordular. Onlardan da inkâr ederek, gendi emsalinde bir Deli Mahmut var idi. İsmi Mahmut idi.

Delidolu bir adam. Lâkin Deli Mahmut dirdiler. Garib'inin Deli Mu-
 mid'in iştikleri su ayrılmazdı. Bir mektepte oğur, Beraber gelir
 barabara çıkırdılar. Ellerindeki ders olan kitapları da barabar alır
 gider gelirdiler. Garib'e söyler. Deli Mahmut: "Ey gârdaş, seninneñ
 dünyada değıl, ahirette de gârdaşıñ. Sen de bir durgunluk görünüir,
 irengin de bembeyaz. Bir hestelik var amma, bu hestelik ne oldu-
 ğını bilemirem. Söyle baħalım derdin bene. "Lâkin Deli Mahmut
 bezirgân evladı idi. Zengin evladı idi ki, babası çok varidatlı bir
 kimse idi. Onun da dar dünyada bir tek evladı var idi. "Babamın
 varlığı kardaş senin uğran, derdin söyle, ihtiyacın mı var?" diye
 Garib'i sıhşırtıran Deli Mahmut "Garip ey gârdaş, ey bilirem ki sır
 benden çıkmaz. Söyle söyle" dedi. Garip içerdeki gizli derdini bir
 تنها yerde, hem ağlayıp hem söyledi. Deli Mahmut "Hey gârdaş,
 yedi yerden belimi ğırdıñ. Başğa bir kız olaydı hay hay. Lâkin dur
 bakalım hele. Ben de gendime göre. Bir adam ile bu iş dönmez. Hel-
 pet bir gaç sır daşıyan arħadaş kendime bulayım", dedi. Garib'e
 öğütler vererek "Hele sabret", dedi. Hakikatte en büyük elim
 sabırdır. Sabırdan gelir. Elmin başı sabırdır. Sabreden sey-
 reder. Sabreden gazanır. Sabretmeyen seyredemez, gazanamaz.
 İşde çalışmağ da sabır ile ğoşmağ da sabır ile her şey, elim
 de sabır ile. Sabreden insannarın ehlâğı da ey olur. Düzgün olur.
 Sabırsızlık her insanın gafasını her cezaya sevk eder. Sonunda piş-
 manlıg olur. "Sabretmedin, tehemmül ğılmadın bu cezaya gafan
 bulaşdı" der. Hakikatde eyledir. Sabırlı insanlar selâmete varmış-
 tır. Sabırsızlar, sabırsızlık üzünden büyük malamata düşmüştür.

Garip, bir gece bin geceye bedel gelen bu derdin, lâkin oğlan-
 da var. Gızda hiçbir şey yoğ. O zamana kadar yoğ idi. Çünkü ne-
 den? Sevda iki taraflı olmalı. Bir taraflı sevdâ, bir tarâfı öldürür.
 Sen istersen yan, ister dutuş karşının telâşına mı? Çünkü iki taraflı
 olursa belki birbirine ünsiyet eder. Bir taraflı sevdânın hiç faydası
 olmaz. Şah Senem mektebe gider gelir. Lâkin Garip, Senem'i gör-
 düğü zaman 366 damarı duduşirdi. Senem'in hiç telâşına değıl.
 Çünkü gızda bir şey yoğ.

Gel hağıgati nerden verelim ki, ahval-i ezekle, levh u galemde
 yazan kâtipler yazmış. Çünkü atalarımızdan dedelerimizden ğal-
 mışdır. "Yazılan yazı asla bozulmaz." Hakikatde eyledir. Muğad-
 derat neyise yerini bulur. Er geç bulur. Bu muğadderata heç kim-
 se ğarşı duramaz. Günün bir gününde Deli Mahmut da gendine uy-
 gun sır daşıyan igirmi sekkiz ğişi ile gizli meşvereye oturdular.
 Hamma "El mi yaman bey mi yaman, el yaman" el oğli bunnarın
 gizli meşverine yetiş olundi. Çünkü hakikati budur ki her ne iş ğü-

rürsen gör, dilen sahib ol. Galben sahib ol. El oğlu ferasetlidir. Senin gidişinden, bahışmdan hisseder. Hakikatde eyledir. Çünkü neden? Hakikatden açtık kapıyı. İşte yetmiş dokkuz sene evvel Sümmani Baba üç cevap demiş meclis içine. İşte geldi sırası. Hikâyenin içinde sırası geldiği zaman geçmişde olan âşığların sözlerini ataram. Evet, şöyle demiş :

Ğahraman ğatil olsan dünyada
Gelir bir gün sana çatar el oğlu
Haĝgi huĝuĝundan vaz gelir sanma
Gelir bir gün yaĝan tutar el oğlu

Hiç arzı ettin mi aklın pendine
Görkim aldanırsın nefsin punduna
Sakın mücevherim deme gendine
Seni bir paraya satar el oğlu

Sümmani sözlerin her bir kelâmdan
Bu serin galmasın tozdan dumandan
Aĝrı Daĝı kimin aĝır olsan sen bu alemde
Ahir ğantarınan darta el oğlu

Haĝiĝatde eyledir. İnsanları ahl ğantarı dardır ki Aĝrı Daĝı'ndan da aĝır olsa darta el oğlu. Ey düşünelim, bu kelimelerin her bir cevabında ne maneler var. Sözlerin özü var. Saten maneli sözün özü olmalı. Özsüz sözün ne ĝymeti olur ne de bir şey.

Bu gizli sır duyulup, nehâyet Tiflîz Şahı bile eşitti, amma ne yapar? Dört dene genç adam ne yapar diye. Sırı Garib'in anası, babası da duydu. Sırı ĝonu ĝomşular ireli gelenler duydular. Lâkin ne ĝader bu gençlere öğüt verdilerse bir sır alamadılar. "Hayır, biz başĝa hal ĝonuşırır." Halbuki yerin de ĝulaĝı olur mi, olur. İşte insannar selâmat ĝalması dilindeki sözüdür. Bu hal böyle giderken Garip baktı ki, hayır ara yerde baş yuvarlanacaĝ ĝan dökülecek, öteki taraftan da tebdil almaya durdular. Lâkin artık insanlar her vakit tebdilin al, tegdirden ĝusur bulma, mahana bulma, muĝaderet beyleymiş dime. Evet tebdil lâzım. Her hangımız olarsak olalım tebdil lâzım. Şah Senem'i bırakmadı daha. Çünkü ahl buluĝ oldu. 15 yaşına girdi. Yedi sene tahsil gören Şah kızı, artık kemalini buldu. Mektepten ki ayaĝını Şah Senem ki çekti. Garip eyce duşup, ne der vaĝıtsa pişman olmuştur. Gecenin yarısı, Garib'in ĝözüne asla uyĝu girmeyen bir genç aĝlayarak böyle bir kendi kendine durdu. "Bene bu sevdâyı kim verdi? İlâhî'den geldi. Bene bu

sevdayı veren, benim 366 damarımı yandıran, helbette gıza da bir sevdâ verir”.

Sithi hulûs ile umuri hağgını, hağğa bağlayarak, gecenin yarısı idi, Garip odasından enip bahçaya, ahan havızdan gollarını sıyırıp bir abdes aldı. Gelip odasına, gurt, guş, ins, cins bütün uyhuda uyurdi. Garip uyamazdı. Şah Senem'in ateşine yanardı. Üzünü çevirip arabî gibleye dört rekât namaz gılıp “Hep yohları var iden Allah'ım, sade benim Allah'ım değilsin, 18.000 âlemin Rebbisin, sen yatmaz uyumazsın, her şeyi bilürsün. Issız gecelerden Şah Senem'in ateşi, 366 damarımı tuddurdi. Dertlerin dermani sendedir” diyerek ellerini kaldırıp. Muratlar muradı veren bir Hak'ka sarıldı. Gözlerinden yaş döken bu genç “Ya benim mıradımı ver, ya amanatı al” diyip. Sıtk-ı hulûs ve üzünü yerlere süren Garip, “Ne ağlarsın?” diyip, bir ses geldi. Başını doğrudup garşısında bir ah sağallı bir devriş gördi. “Baba ağlar güne felek düşürdü beni, ben ağlamıyım kim ağlasın, bir gızın ateşine yandım duduştum”. “Gağ oğlum dorgul” dedi. Ehval-ı ezelde, levh u galemde yazan kâtipler yazmış, vakit saat tamam. Peşene kapılar açılıp, Garib'in odası devrişan doldi. “Babalar siz kimsiniz, sizi kim sesledi?” Oğlum bizim için yolun iragı, yahını yoh. Bizim için açık kitli gapılar da farg yoh. Yum gözün aç gözün dünyanın alt başından üst başına gidenlerdenik. Üç nasibin var Garip, al oğlum birinci nasibin. İc baħalım”. Garip sevne sevne ihtiyarım, pır dedenin, elinden yeşil filcanı alarağ diledi ağzına götüre. Mübarek Hazret-i Pir Dede, Garib'in bileğini tutdi. “Dur oğlum dur, içtiğin şerbetten değildir bu. İçirsen kimin âşkına oğlum?” “Baba ben hem cāhil, size karşı, hem gafilem. Siz emredin. Kimin âşhına dersez ben de onun âşhına içeyim.” “Oğlum, gendi birdir adı bin, kâinatı yaradan bir Hağ âşgına nuş eyle”, dedi. Garip birinci yeşil filcandaki olan o suyu gafasına tiker tikmez, 366 damar bir duduşmag duduşti, zanarsan bir ceryan mıydı, Garib'in içerisine düşdi. Evet, işde gördüğümüz bu olan fen işleri mayası Kur'an'ımızda ki mevcut. Çalışmayla ireli getirdik” İşde bu ceryannar, bu gördüğümüz ireli gelen fen üzerine olan cansız işleyenner, hepsi mayesi Kur'an'dır. Ne ile ileri geldi? Çalışma ile. İşde dün bugün çalışmak yukardaki aya çıkmak. Eller işde ne ile? Çalışma ile cesaret ile. Biz de uyumıyalm. Günlerimizi beyhude geçirmiyelim. Çalışıp irelliyeelim. Mal bizim, demek ki insannar çalışmak her şeyi kazandırır. Evet. Atalarımızdan galmış bir sözdür bizlere ki “Yatan arslandan ise, gezen tilki çoğ bilir. “Hakigati de eyledir. Aslan yatar. Ömrünü yatmağ ile geçirir, heç bi şey duyamaz, heç bi görgü göremez. Lâkin tilki dağ dağ dolandır, her şeyi görür, herşeyi bulur. İşde çalışmag, cesaret de eyledir.

Şindi “Baba bu neçe bâdeydi verdin, 366 damarım duduşti.” “Eğlen oğlum eğlen, ikinci nasibin daha var”, diyerek, pir eli gudret göli, dükenir mi? Hayır. Hiç gudret göli tükenir mi? Doldurdi, ikinci yeşil filcanı “Al oğlum şuni da nuş eyle”, dedi. Garip ikinciye pir dedenin elindeki bâdeye el götürüp, onu da içir içmez, 366 damar coşan sel kimin başladı kaynamaya. Diledi filcanı elinden ata. Pir dede elinden alıp “Oğlum bu ikinci bâdeyi de içtin amma kimin âşkına?” “Bilmedim baba söyle”. “Şu garşında ak sakallı duran dervişarnar, üçler, beşler, yediler, gırhlar bütün mevcüttur. Bu meclis aşgına iştin.” Pir eli gudret göli. Doldurdu üçüncüyü. “Al oğlum, son nasibin iç baçalım”. Garip üçüncüyü tabağa el götürürken, içirken “Oğlum Garip, kimin aşkına?”. “Pir baba veren siz. Siz bilirsiz”. “Hey oğlum aylardan yıllardan beri ateşine yandığın Şah Senem aşgına. Nuş eyle oğlum”. Garip sevinerek üçüncü bâdeyi nuş edip. 366 damar duduşti. “Gördünmi bi şey oğlum?”. “Hayır görmedim baba”. “Şu pencereye doğru golumun altından seyret”.

Garip üzünü çevirdi. Odanın penceresine doğru döndi. İşde efendiler, ey bilelim ki herkeşte bir ayna vardır. Ne aynasıdır? Galb aynasıdır. İnsannar kendi galbindeki aynasıyle, kendini nasıl görürse garşıyı da eyle görür. Eğer kendi eyse, garşıyı da ey görür. Yoh, gendi ey değil ise garşıyı da kötü görür. İşde bunun için galb aynamızdan heç kimseyi tan etmiyelim. Gendimizi nasıl görürsek garşıyı da eyle görelim. Birbirimiz zemağa almak, cahillerimizi fitlemeh birbirine düşürmek ey değildir. İşde beyle dil gavğaları insannarı daimi geri goyar. İrelledemez. Gardaş gardaşa müzevirlik edip, döğüştürmek bizim için ey değildir. Küskünlükleri barışdırmağ ve dil gavğasının arasına geçip iki tarafa öğüt vermek cahillerimizi ey etmek, hepimizin hağğıdır. Eğer beyle olursağ, iri ufağ devletimiz, milletimiz, vatanımız daimi galhın olur. İreli gelir. İşde bunnar neden? Çalışmağtan gelir, düşünmekten gelir. Cesaret idelim, ben igidem deyib, gardaşımızı yahut yaşı geçmiş ihtiyarları incitmiyeğ. Bu igitlik denilmez. Bu yırtıcılık denilir.

“Oğlum Garip, yıllardan beri yanıp yâhıldığın, ey bağ gıza”. Garip eyle bahtı ki Şah Senem ihtiyarın yanında durir. Zandı ki ehtiyar bu gızı beraber getirmi. Dut elini diyub elele vermeden, Şah Senem’in eline sarılım derken, pir dedenin elini dutmuş. Pir dede elini yuğarı galdırırken, Garip, gendisini odanın ortasına vurdi. Ağzından bir yeşil köpük çıkmaya durdi. Bu baygın hala yatdi. Sen yat diyib aynı saat içinde babasının sarayında, otağında uyurken ol mübarek devrişler, o cemiyet “Gağ gızım ne yatarsan?” de-

yib. Şah Senem'i uyandırıp. Şah Senem eyle gahtı ki ne galhııı. Odanın içi ehtiyar dolmuş. Ak sakallı devrişler, "Babalar siz kim-siniz?" "Sorma bizim kim olduğumuzu kızım. Üç nasibin var, al elimizden gultar bizi". O çarhı çemberden geçiren Garib'i ehtiyar pir dede Şah Senem'i de, o çarhı çemberden geçirip. Üç yeşil fil-candan Şah Senem'e de içirip. İşde iyi bilelim ki, "Dön gızım dön. Şu pencereye doğri." Şah Senem üzünü galb aynasına çevirip Ga-rib'i yanında gördi. Dut elini diyen pir dede, Şah Senem Garib'in üzerine kendini atmağ istediye, lâkin kendisini odanın ortasına da gız vurdi. O da bir baygın hala düşdi. Çekip getdiler.

İşde bunnarı ey bilelim ki ruhanet ölü değil diridir. Uyumaz, ayıhtır. Ğudret dili ki bizimdir. Hiç birinde değildir, bizdedir. Mağ-ribden maşriga gider. Ğudret topunu atmış. O günden bu güne bü-tün kâinet hak dinini gabil etmiş. Evet işde ebedilebet bir yol var-dır ki, işde bizim yolumuz. Bu yoldan azannar, bu yoldan çıkan-nar, bu yola hain bahannar kendisi derbeder olmuş. Añır ağıbet yine gelmiş biri tesdik etmiştir. Ey bilelim ki, ebedilebet galan bu yoldur. Ölürsük şehit galırsıñ gaziyyik. Delilimiz, iki taraflı bir mücde vermiş bize. Guvvetli bir delilimiz var. Bu da en büyük bir nâmettir bizim içün.

Bunnar yatmahta olsun. O gece geçip sabah açıldı. Ğarib'in anası, bacısı Ğarib', uyğudan ayıldamadılar. Çünkü, vahtı gelir ayı-lır. Hagıgatte eyledir. İşde dâd-ı Hağ olanlar vade gelmemiş, kafa-ya galdıramaz. Vahtı geldi ayıldı. Derdini hiç kimseye bildirmeyen Garip, o ahiret gardeşi olan Deli Mahmud'a sırnı bildirdi. Gel ha-beri gızdan virelim. Gız da Şah Senem, derdini hiç kimseye bildir-meyerek, sır cariyesi var idi ki içtikleri su bir arada idi. Sır cari-yesine derdini annatdı. "Ey cariyem sakın benim ağzımdan çıkan, içersinde galsın. Hiç kimseye bi şey bildirme." İşde hakigati budur. ki insanlar ahabsız olmaz. Herkesin göne göne eşi dostu var. Evet, sır saklayana sırnı de. Senin ağzından çıhamı ona buna yay-mağ ey bil ki işde bu münafıhın en büyüğü odur. Onun bunu kötü-lemekten, onu bunu tan etmek, onu bunu hislemek, işde milleti bir-birine düşüren kimselerdir. "Hiç gorhıma Senem" diyib. Sır cari-yedir sırnı sağlayan. Lâkin o güne gadar Şah Senem de bi şey ol-mayan ağval, Garip ağına duduşti yandı. Ğarip diye feryat eder.

Neğayet gizli sırlar açığa çıktı. Hökümdar meclisine, gızının derdini bilüb. "Ne tebdil alalım" diyub. Hocalar sesleyib, ağıllı kim-seler, hökümdara şöyle cevap verdiler. 'Efendim tebdili bunun yoh-dur. Yazılan yazıya garşı durulmaz. Muğadderata garşı durulmaz.

Artık evlat senindir. Emir senindir. Nasıl bilürsen eyle et". Hökümdar "Ben bir Şaham, o bir fakir evladıdır. Ben nasıl gızımı ona vereyim" diyub, düşünmeye durmuşdi. Lâkin, bu terafdan Garib'in babası bir kaç ehl-i kâmil adamlar ile, günün birisinde höhömdar sarayına vardılar. "Hağg'ın emriyle bir düñürcülük edelim. O da insaflı, adaletli bir köhömdardır, belki nüfuzumuzu gırmaz." Nehâyet, varan cemaate hörmet olunduktan sonra, Garib'in babası ayağa galhıp, şaha şeyle seslendi : "Ey efendim, sormazsın neye geldin" "Misafire sorulmaz, söyle baba, niye geldin?" "Senin kimi bir hökümdara söylemek haddim değil ama, mugadderat ne yapalım? Senin gızın Şah Senem'i, Hak emri ile, oğlum Garib'e istemeye geldim." Elini üzüne goyan hökümdar, bir cevap vermedi, düündü. On beş dakika içerisi ile mütalaa etdi. Hakigeti şöyledir ki, ey bilelim, işde bu hekâyeler içerisinde bazı bazı canni hallar var. Seksen sene gönülsüz edene gadar, seksen dakika mütalaa, gönüllü et. Gönüllü mütalaa 80 sene gönülsüz ibadetten daha eydir. Geç vücudun, dost. Hayatın geçirdiğin gerek isyanın, gerek sevabın ne ise hepsini göz önüne al, gendi vücudun, gendi akıl gantarından dart. İşde insanların beyle kemâle erer. Yoğsa beyhude cana zahmet vermek, ben halğa garşı gendimi beyle ey gösterim demek, gül ganar amma, Hag ganmaz. Atalardan galmuş bir sözdür k; "İt oğlu itin ışığı yastıya gadar yanar, sabaha kadar yanmaz" İşde bunun için, içirimiz ne ise dışarımız da eyle olmalı. Göründüğümüz kimi galmağhyz. Devriş, sarhoş isen devriş, sarhoş isen görün. Halğ seni öyle bilsin.

Hökümdar on beş dakika mütalaa ettikten sōna gelen cemaate şöyle cevap verdi: "Cevabınız, bi şey demirem, lâkin üç gün mahal verin, ben de bir mütala edeyim. Ben de bir düşünüp daşmayım. Dördüncü gün ben size cevap veririm." Hoş garşıladi. Buna, bunnar da memnun oldular "Baş üstüne" dediler. Yani ne verirem dedi ne vermem, dedi. Üç gün mahal isteyip, "Ben de bene göre bir düşüneyim" dedi. Gahvelerini içip, müsaade isteyip giden cemaat gerisin geri döndi. Hoş hörmetle yola vurdular. Her kes halli haline. "Çoğ iyi garşıladi" deyib, birbirlerini hoş gördüler. "Ne diyelim, evet helpet bunun da bir düşüneneği var. Öyle ya, bağalım üç gün gelir geçer, ömürden, ne diyecek?" Bu üç gün mahal içerisinde gizli sır bir odaya, ahl daneleri, hökümdar başına toplayıp "Buna bir tebdil" diyib gizli meşveret etdiler. Kimler ile? Kendini bilen adamlar ile, akıllı başlı adamlar ile, fikirden fikir çıkardan adamlar ile, Bunnar ki meşverede oturup, hökümdar ki bunnardan cevap isteyende, iki gişi ayağa kalktı "Efendim" dedi. "Ele bilirik ki, Tifliz

iki taraf olmuş. Yarısı Garib'in tarafı. Çok cahillerimiz var. Yüzlerce taraf olmuş. Meğer Deli Mahmut bu teraftan ireli gelen cahilleri gendisine eş arhadaş etmiş. Eğer bu işin önünü almasak, çok cahiller birbirine düşecek. Kan Tiflis'te aḥacak. Bunun gölayını bulmamız bizim haḡḡımızdır. "İşde hekâyelerde hakikatı budur ki, evet cahilin suyu yuḥarı aḥar. Lâkin o cahili, ehiller, o cahilin büyüklüğü, cahilleri, aḥıllı etmek haḡḡıdır. "Pekey, meşveret edin baḥalım. Aḥılda uyanıḡ olan kimseler hökümdara şöyle cevap verdiler. "Efendim, eḡer vermirem desen, kılıç başlarda oynıyacaḡ. Bu işin önünü alana gadar ḡan gövdeyi götüreceḡ. Çoḡ zayyat olacak, giden bizden gidecek. Çünkü neden? Gardaş gardaşınan dövüşürse ne olur? Ya o oni, ya o oni. Lâkin iki kişinin biri yoḡ olur. Yoḡ olan kimden olur? Kendi gardaşı, çünkü vetan bir, devlet bir, millet bir. Gendi gendini döḡüştüren bir kimse, gendi gendini öldürür. "Buna bir gölay var." "Nedir?" Aḥıllı adamlar, işde hikâyelerde bu haller var "Efendim üç gün tamam, dördüncü günü, olmaz. Evet, daşın aḡırını gösterdinmi, bu yanki adam da galdıramaz. Lâkin daha ḡılıçlar oynıyamaz, verim dedinmi. Vermem dedinmi ḡan gövdeyi götüreceḡ. Bu gader gençler iki taraflı ayak galdırmaş, emir gözlüyor. Sen bizden fikir almak istersense, fikrimiz budur sana ey hökümdar. Dördüncü gün bunnar huzura geldiḡi zaman "Evet ḡızım Şah Senem'in aḡırınca altın isterim de, ḡümanın varsa, buyurun, verim. Alah'ın emrine ne diyim. Lâkin aḡırınca altın olmasa vermem" verim kelimesi dedinmi iki genç, daha döḡüşemez birbiriyle. Yani "Yumurtası olan tavıḡ ḡaḡḡılar" ḡümanın gelirse gel oḡlun ever. Boş torbuya at kişnemez. Torba arpa dolu olmalı ki kelhan kişnemeli. İşde beyle cevap söylersense ziyanımız olmaz. Yoḡsa senden benden gidecek. Bunnar da veremez, herkes yerine oturur" "Pekiy" diyib hökümdar bunnarın bu meşveretini hoş gördi. Üç gün tamam dördünsü gün, gine belli başlı ehl-i kâmil adamlar ile, hökümdar sarayına çıḡtılar. El göküs dutup, nezaketle selâm verdiler. Verilen selâmları kelâm ile gözel alıp, nâyet yer gösterildi. Oturdular, edâb-ı erkanla. Nâyet müddet, ömür geḡip, dakikalar aradan, gene Garib'in babası ayaḡa kalkıp: "Efendim, müsâdeniz varısa böḡün, gün tamam. Sizin emrinize geldik. Ne emredersiniz?"

Hökümdar baş ḡaldırıp, Herkes yerinde id. "Yazılan yazıya asla bi şey diyeceḡim yoḡ. Allah yazmıssa ne diyim. Yalnız benim sizen, teklifatım budur: Ben ḡızım Şah Senem'in aḡırınca altın isterim. Eḡer ḡümanın gelirse, baba buyur, işte meydan, işde dovrân. Eḡer ḡümanın gelmezse, ḡismetiniz başḡa yoldan başḡa ḡadan isteyin. Aḡızmdan çıḡtı, bitti. Diḡer teklifatlar ḡabul deḡil. Ge-

nuşmag istemem” dediği kimin, iki kere iki ne eder? Dört. Oriya giden adamlar da belli başlı zaten, Garip’in babası elim sahibi molla bir adam. “Başüstüne” diyib gahveleri içtiler. El göküzde gerisin geri çıktılar. Giden cemaate ne desin. Eyle ya, gümanın gelirse buyur, kesti atti. O zaman beçare adam vardı evine. Ne yapacağını düşünüp. Ahıllı adamlar ile barabara, artıh buna ne iş yapalım, ağırınca altın nerden alalım? “Kim verecek?” Bu meşvereti Garip eşiddi. Duy du ki, sevgullisinin babası hökümdar Senem’in ağırınca altın isdemiş. Garip nasıl bu teklifatı duydu ise, toplanan babasının odasında olan cemaatin, gapıyı edep erkanla açıp girdi içeriye. Büyüklerin ellerinden öperek, vardı babasının elini öpti. Gapının yanına el bağlayıp durdi. Gözlerinden doli doli yaş töken bu genç şeyle babasına seslendi : “Ey baba, benim tükenmez bir varlık, 366 damarımda yanıyor. Emir buyur 7 sene hökümdardan mehal al. Sevgillim Şah Senem’i gociya vermesin. 7 sene içerisinde gurbetten bu parayı kazanıp getirirem inşallah. Eğer pir dedenin verdiği bade benim 366 damarımda ise, bu aşk-beni her yerde söylerdir. 7 yıl mahal al inşallah ağırına değil, iki misli kazanıram. Gurbete varayım.” Garib’in babası bu sözünü hoş görüp “Peki oğlum” eyleden sonra -aynı günde- bir daha vardılar. Hökümdar sarayına. Müsade alıp, müsade verildi. İçeri girip edabı erkanla el göküzde, hökümdarın teklifatını hoş görerek, “Ey efendim, kızın Şah Senem’in ağırınca altınını 7 yıl mahal verirsen bize, oğlum Garip gurbeti kahr-ı yâr edecek. 7 yıl sende ikrar ver bize. Gızın başgasına vermiyecegen. Cevap beklerik. İstedığın ağırınca altını, 7 sene ikmalinde hazır ederik. “Hökümdar bu sözü hoş garşıhyarak meclisi ile barabar, “Peki ben de size cevap verdim 7 sene gızım Senem. senin oğlin Garib’in yolini gözlüyecek. Ben de 7 sene gözedeceğim. Lâkin 7 sene’yi geçer, gelmezse eger, ikrarımdan dönerem. Kız benümdür. Kime verir, vererim. Bu 7 sene içinde geldi ise, Senem ağırınca altınını alıp, oğlun Garib’e veririm. Yok, 7 yıl geçti ise, gelse bile makbul değil”. “Başüstüne” diyen cemaat hoş görüp terk al geri döndüler. Lâkin bu sözler Şah Senem’in sarayına vardı. Şah Senem’e de haber verdiler. Çünkü günden güne söylenen sözler, söylenen hallar, gızın da gulağına değerdı. Şah Senem de duydu ki “Benim babam ikrar vermiş. 7 sene sevgullim gurbete varacak. 7 sene sevgullim para kazanacak. Ağırılığınca para getirecek” diyip. Şah Senem bunu duyması ile gözlerinden doli doli yaş döküp odasında ağlamağa durdi. Sır tayası “Ey tayam, dur bakalım”, “Gün toğmadan neler toğâr” diyib, hoş öğütler öğütledi. Lâkin bu taraftan Deli Mahmut üç yüz genç ile hazırlık görmüşdi. Lâkin bunlara da ehl-i kâmiller “Durun” dediler. Deli Mahmut, gardaşının, Garib-

in, gurbete gideceğini nança Garib'e dediyse "Ey gardaş beni se-
vermişin?" "Evet". "Eğer beni sever isen, hiç gam çekme. Kimseyi
incitme, pirlerin verdiği aşk, gurbette beni gazandırır. Bir gızın
ağırlığı aştın değil belki beş gızın ağırlığını kazanırım. Heç merak
etme," diyib. Bu tebdil görünürken, bu taraftan Deli Mahmut Ga-
rib'in yol hazırlığın gördi. Gendi evinden, kesesinden harçlık verdi.
Çünkü, yohsul evladydı. O zaman Deli Mahmud'un boynuna sarıla-
rak "Gardaş heç gaile-i gam çekme, bu malım, bu canım uğran se-
nin feda olsun." Nâyet, bu taraftan Şah Senem gözlerinden göz-
yaşı tökerek, alları yeşilleri çıkardı, baştan ayağa gareler giydi.
"Eyvah felek eyvah, 7 sene bir igitin ömrüdür." Ahlıklar bu gıza
öğüt verdiler. "Gaderen razı ol, dur bahalım "Gün doğmadan neler
doğar." 7 yıl nişannı galmağ her gadına nasib olmaz" diyib güzel
güzel öğütler nasihatlar verdiler. Hağğıgatde eyledir ki, bu hikâ-
yelerimizin içinde bazı canni canni, sözün özü var. Dilin zekâtı ne-
dir? Hayır söylemek. İnsannar, daimi birbirlerini mücdelemek, bir-
birlerine umut, teselli vermek çok iyi olur.

Nâyet, her bir tebdil, Garip, görüp. Bu taraftan sabah günü
dağların başına gulla-ı gaftan baş gösterip, Garib'in ayağında ça-
rırlar. O vaktin devri, saz elinde, anasına, babasına, gızgardaşına,
Garip üç vasiyet yapdı. "Ey anne, ey baba, ey bacı, sazımın birini,
yadigar, size duvarda asıram, kendi odamda. Sakın sakın kimseye
vurdurmayın. Ben gelinceye gader kimse onu yendirmesin, el vur-
masın. Nasıl gendi elim ile asdım, inşallah, Allah lütfeder, gendi
elim ile yendirem sazımı. Birinci vasiyetim budur. İkinci vasiye-
tim, beni duadan unutmayın. Arhadan haftalar, aylar, yıllarca ba-
na dua gılın. Sağ ve selametliğimi, sade benim değil cem-i cümle-
nin, isteyin. İçinde de Hak beni sahlasın. Üçüncü vasiyetim budur.
İşde astığım sazın, eger telleri kırılırsa, bilin ki gurbette öldüm.
Artık Garib'in gelmesini gözetmeyin. Yoh astığım duvarda sazi-
mın telleri sağlam galırsa, bilin ki diyar-ı gurbette, yeryüzünde do-
lanıram, bir gün gelirem. Bu üç vasiyetimi unutmayın" diyerek,
evvel babasının, elini ondan anasının elini öpüb, gız gardaşıyla gö-
rüşüb. Gonun gömşu dolmuşdi. Ağlaşıp sızlaşırağ, Deli Mahmut ile
görüşüp. Deli Mahmut, Garib'in çantasını ve sazını alıp Tifliz kapı-
larına, yüzlerce, eger genç eger ihtiyar, eger kadın, eger erkek,
Garib'in dört yanını sarmış. Garib'in uğurlamaya Tiflis gapılarına
dayandılar. Gel bunnar bu halde iken habarı kimden verelim. Ayi-
ney-i devran ne gösterir? Garib'in sevgilisi Şah Senem, haber sal-
mıştı. "Garip ne zaman Tifliz gapılarına dayanır ve hangi yoldan
gidecek, bane haber verin", diyereh. Bu taraftan Şah Senem de

tebdilini alıp, baştan ayağı karalar giymiş, o da Garib'in uğuruna vardı. Garib'in o halini gören, bu zavallı genç kız, işaretle ağlıyarak, halıtan müsade alarak ve gendi babasının tarafından da, Garib'in tarafından da, iki aşık birbiriyle görüşdü.

Bu zavallı genç kız, Şah Senem, Garip ile tohulatıktan sōna, ağlaya ağlaya, Garip bahtı ki sevgilisi baştan ayağa siyaha gark olmuş, Allar yeşiller, getmiş. Gendini tahammül edemiyen Şah Senem, gününden evel zaten demişti. "El oğlu çiğ süt emmiştir. "Olur ki gurbeti dolandır da, hoş, analar bir Senem doğurmamış, neçe Senem'ler doğurmuş, belki benden üstün bir Senem bulursa, beni unudur. Ben bu igide, sevgilime, üç öğüt vereyim." O zaman ağlayarak Şah Senem Garib'e şöyle seslendi :

Getme Garip getme, yollar çamırdır
Senin bu bağrın daşdur demirdur
Yeddi yıl, dedigin hayli ömürdür
Var Garib'im sağlık ile gelesin

Gidince sevdiğim gurbet illere
Fırag ile beni unutma sakın
Eğer geder isen, çabuh git yolan
Göğnümün rengini soldurma sakın

Garip bu sözlerin Hagg'a yaramaz
Vadinde durmayan igit olamaz
Elde igit çoktur amma sana yaramaz
Var Garib'im sağlık ile gelesin

Ağlıyarak, bu genç kız, Garib'e bu üç şiiri söyledikten sonra kendini eyleyemeyen aşk -elmin yarısı- Şah Senem kendisini yere vurdu. Etrafından tutan helayıklar bu genç kızı kaldırıp terkal, Garip ile görüştü. Garib'i, Deli Mahmut bir takım arkadaşlarıyla beraber Tiflis kapılarından bir saat uğurladılar. Bu terafdan Şah Senem'in gollarına girmiş halayıklar, ağlıya ağlıya, bunnar ile beraber bu genç kız odasına vardı. Gine, gonum gonşu, gelin kız toplanıp bu genç aşığa öğütler, güzel güzel vesiyetler gıldılar. "Heç gam çekme, sanki yeddi yılın biri getdi demek, Gün gelir "Dağ dağa gavuşmaz, amma felek, ademleri birbirine kavuşturur" heç gam çekme, ağlıyan gözler güler sevinir," diyip çok güzel öğütler verdiler. Gızın içerisindeki yanan ateşi öğütler söndürüp. Gel dönelim biz Garib'e.

Şimdi Garip ise, güne bir menzıl, gece gündüz, diyar-ı gurbetli, gahr-ı yâr eden bu genç aşık, bir saz beraber nâyet gözüne, Tiflîz'den çıkmadan, Haleb'i almışdı. "Ben, meskân, Haleb'i gendime ediyim" Çünkü o vaktin devrinde Halep, garipler yatağı idi. Bir tüccarlar yeri idi. Halep, varidetli, geliratlı bir vilayet idi. Her yandan tüccarlar, varlığını Haleb'te tökerdiler. Halep, altın yeri idi. Garip "Ben bu parayı Halep'te kazanırım", diyerek, gözüne Haleb'i almışdı. Gece gündüz giden bu aşık, etrafta çalıp çağırarak feryad u figan ederek günlerin bir gününde, Suvaz ölkesine, yetişti. Yani Tiflîz'den, geze geze Erzurum diyarını geçip, nâyet Suvaz'a yetişti. Bir gâhvenin önüne sazını dayayan bu aşık, bir kaç şennik, Garib'in başına toplanmışdı. Garib'i sorar sual ederler. Aşık mısın, nerelisin, nerden gelir nere gidersin deyip, Garib'i sorguya dutarken, o anda caddeden üç dene genç kız, bürünmüş başdan ayağa, onnar da gezmeye giderler, ama bezekli büzekli bu gençler, ortadaki beyle şenniğin topluluğuna üzünü çevirdip. Garip ortadaki, bu genç güzelin cemalini görüp, gözlerini, sevdiği Şah Senem'in gözlerine, bahışlarına benzetti. Bir, ikincisi boyu da aynı Senem'in boyunda idi. O zaman Garip, halgın konuşmasına bahmayıp da haman sazını gösgüne alıp giden gözellere şöyle seslendi :

Gözeller gözeller, ne hoş edeller
Verseler badeyi, serhoş edeller
Yiyeller malını devriş ideller
Güeller yüzüne, deli mi deli.

Garip bu sözler ile meşgul olurken, etrafında zaten güzeller yine -gidir. Garip, arkadaş güzellerini peşine söyliyirdi. Fitnenin birisi etrafında duran genç erkeklere, "Hay ne durursun, sizin ganîz yoh-mi, bu gelsin melmeketimizde, geçen bacılarımıza analarımıza söz atsin, siz de davar kimi seyredin," diyerek bir kaç genci işe çıkar-dıp, Garib'in tekellüm ağzında galarak, Garib'i döge döge, sazı ile barabar o vahtın devrinde garağola götürdüler. Yakasından çeke-rek. Zaten gadınnar geçdi getti yoluna. Sorgusuz sualsiz, Garib'i, ifade almadan heman, mapusâneye tıhtılar. Garib'i arhadan sorup sual eden olmaya. Garip melmeket, zaten kendi garip. Haksız yere -halbusi ki güzelleri meth ederdi- yani çirkin bir söz dememiş. Ki-me annadırsan? Bazan haşlı bazan haşsız ara yerde gaybolup gi-diyor. Üç ay bir gayri hağğa, sorgusuz sualsiz, Garip, ömrünü zin-danda geçirdi. Heç kimse, istintağa alıp o vahtın devrinde hakim garşlarına Garib'i getirip de "Suçun neymiş senin?" diyen yoh. Garip bahtı ki "Heyvah bu da bir muğadderat. Ben bi şey dime-

dim, lâkin demek ki feleğin aynası beyle de varımış. Dur baħalım sonumuz neye varacak?" Guşluk vaktiydi Pencere önünde, Garip sazı ile, derdli bülbül kimin öterken, lâkin caddeden belli başlı, bir ireli gelen devlet messeselerinden olan, sözü geçen, büyük bir âmir, Garib'in dertli gonusmasını eşidip, vardı zindan ğapısına. Zindancıbaşını sesleyip, çünkü olgun adam idi. "Şu pencere önünde, dertli dertli gonusan kimdir?" diyip sordu. "Beyefendi ben de tanımiram". "Niğün?" "Üç dört aydan beridir getirmişler bu zindanħane de yatır, bu beğare. Suçu nedir, gusuru nedir ben de bilmirem". "Ne demek?" dedi. "Beyle şey olur mu?" "Ne yapalım, ğarakol teslim etdi buraya." Bu adam haman vardı mahkeme ğapısına çabıħcana. Edalet kürsülerinde oturan, o vahtın devrindeki hakimler ile görüşüp, "Mahkeme defterini açın baħalım" zindancıdan bu suçlunun adını örgermişdi. O vahtın devrinde mahkeme defteri açıldı. Bahtılar ki, beyle bir suçlu zindanħanede yoħ. İsmi de yoħ, defterde. Hakimler de şaşdı bu işe "Yahu nasıl olabilir, sizin neçin malimatınız yoħ. Hiç mi bu adamı mahkeme etmediniz. Üç dört aydan beri yatıyor". "Efendim bizim hiç ğabarımız yoħ". "Ne demek, böyle işler de olirmiş". Heman o anda Garib'i, bir saat sürmedi, zindanħaneden mahkeme hüzürüne aldılar. Tabii ğarağollar, Garib'in ğolları bağlı, hüzüra getirdiler. O adam işde bu dedi. Hakimler Garib'e sordular, nereli olduğunu söyleyip ve suçun nedir diye sordular : "Bende bilmirem efendim suçumu." "Ne demek?" "Evet beni döğüp ğarağola verenleri getirin. Ben suçumu bilmiyorum, belki onnar bilir. Benim suçum : Giden güzelleri meteyledim. Tekelüm ağzımda galdi. İşde suçum budur" Heman o anda oldi. Hangi ğahvenin olduğunu taagğat ettiler. Garib'i kimler döğüp ğarağola teslim edenleri, ğarağola emrolundi. Garib'i dutup, yaħasından çekenleri, teker teker buldular. O anda mahkeme huzuruna bunları aldılar. Bunnar mızır diyip, geride şahitler dinnendi. "Evet biz de bilmirik ki, bu adamın neyidi gusuri. Bunnar götürdi bir hayri ğağga. Bu adamı üç dört ay zindanħanede yatırdılar". "O zaman güzeller geçerken, bu adam bu kadınnarın önüne vardı mı?" "Ħayır yoħ" şahitler söyletip. "Pekalâ, güzel, bu geçen güzelleri, bu aşık, met etme ile bu gusurmudur?" diyip. Haman Garip, ğaç gün yatmış isa, Garib'in yattığı gününe müğabil, bunun yahasından sap olup da götürennere ceza düşdi. Siz de bunun yattığı ğadar bir ğayrı ğağga yatın baħalım, ğolay mı? Bir daha bir Garip adama, yaħasına el vurmayn. Garip beraat edip. 'Hadi oğlum ğeç git işiñe, voluñna. Allah işiñ oñarsın" diyip.

Garip yaħayı zindandan gultarıp. Lâkin o, bir ğayrı ğağga if-tira edenler, ğaç ğişi ise, hepisi zindana tıklıdi. Hakikatle eyledir

ki, işde “Ne dorgar insanlar aşına, gelir kaşığına”. Eger kötülük edersen, bir gün gelir başına. Eyilik edersen, o da bir gün gelir garşına. Muhakkak ki, eyliğin adı ey ki, eyi denilmiş. Kötülüğün adı ne gadder kötü ki, kötü denilmiş. Bunun için hayatımızda elimizden geldiği kadar hiç kimseyi incitmeyerek, her keşi hoş karşılayarak, devr-i alemde hiç kimseye kötülük yapmıyarak, elimizden geldiği kadar, iyilik yolundan ayrılmıyarak. İşde gönül bir yapmışsa, eger bir Kâbe’yi yapmışsa bedel olur. Eger bir gönül yıkılmış isen, Kâbey-i Beytullah yıkılmış olunur. Çünkü, âdemin gönlü Kâ’be’den de üstündür. Onun için, her vaht dilimizi, galbimizi düşünmeliyiz.

Onun için, hikâye dillerde tiz, yıllarda geç olur. Günerin bir gününde Halep gapılarına vardı dayandı. Garip. Gel haberi kimden verelim ki Halep gapısında, Haleb’in içerisinde, bir güzel igitli, gahveler, oteller, hannar, o vahtın devrinde Halep güm güm gümüleri. Yevmiye belki üç bin, beş bin bezirgân at, gatar, deve yükler ve yük yıhardı. Girip çıhamın nâyeti yoh idi. Tüccar başısı, gelen gumaşların gıymetini goyar, o gıymet üzerine satılırdı. İşde Garip, guşluk vakti idi. Halep’ten içeri girdi. Lâkin o vaktin devrinde hepisi bizim ölkemiz idi. Yani Tiflis’de, Halep’de, Şam’da bilumum bizde idi. İslâm ölkeleri hepisi bizim varlığımızda, bizim elimizde idi. İslâm ölkelerinde, o güzel bayrağımız her yanda sallanırdı. Haleb’in içerisinde, güzel, nazlı, nazik bir çarsının içinde, bir gahvedir var idi ki gahve büyük. Gahvecinin ismine de, Mahmut derdiler. Mahmut Ağa gahvesi derdiler. Bu adamın gahvesine hiç müşteri getmezdi. Bu adam çoluğ çocuğunun ekmeğini aşıya kadar zor hal çıkarır idi. Bazen garip, gurebe yolcular gelip, çay gayfe içerse içir, içmese, Haleb’in esnafı bu adamın gahvesi önünden geçerdiler. İçeri girmezdiler. İşte gün geldi o vakta, guşluk zamanı dayandı. Mahmut Ağa tah sabaktan, güneş doğmadan, ocağını yapmış, çayını hazır etmiş, her bir işini hazır etmiş, belinde peştemal, gollarında golçak, elini elinn üstüne goymuş, dalını dezgâha dayanmış, bu beçare adam gapıya doğru seyrederdi. “Heyvay felek ne yapalım!” Herkesin gayfesi müşteri gaynar, benim gayfemden içeri girmir. Bu da senin güdret guvvetindir”, diyip, gahveci, kendi halını kendi derdini düşünürken bu taraftan Garip gahvenin önüne varmışdı. Ama bilebile mi? Hayır, ne bilsin. Yeni girmiş Haleb’e. Gahvenin önünden geçen bu genç aşık; baktığı bir gahveci, bir gahve, hiç kimse yoh. Amma gahve çok büyük bir bina. Gözel, şıh lâkin içinde müşteri yoh. Garip, o sahipsiz gahvecinin düşünmesine içeri girdi. Selâm verdi gahveciye. Gahveci başını galdırdı

ki bir deliganni elinde bir saz, girdi içeriye. Gayfeci elini üzüne sürdü "Yarabbi sene şükür, çoh şükür ahan ki bir müşteri girdi." Garip, "Baba nedir, bu sevindin?" dedi ki: "Delikanlı gün doğmuş, bunda guşluk olmuş, şu gayfenin gapısından adımını atıp selâm veren, görmedim. Şimdi bir sen girdin. Ocağımda çayım gayniyir, tarçınım gayniyir, her şeyim hazır. Müşteri gözlemekteydim. Hak seni yolladı. Bunun için "Yarabbi çok şükür" dedim. Bir müşteri girdi." Garip vardı, bir sedirin, gayfenin bir tarafında, gayfeciye "Şu sazi as" dedi. Gayfeci sazi duvardan asıp. Nâyet "Gayfemi çay mı içersin?" diyip. Garip gayfeciye :

Gönül ne gayfe ister, ne gâhvehane
Gönül ahabab ister, gayfeye mahana.

"Bana bir gayfe getir bahalım" dedi. Gâhveci gayfeyi pişirip. Garib'in önüne indirdi. Garip onu içip "Tezele bahalım, ayine-i devrân ne gösterir". Gayfeci tezeleyip. Garip ikinci gayfede nuş edip, kesesini çıkartıp. Yeni girmiş Haleb'e, piyasa ne olduğunu bilmeyen aşig "Gayfeci baba, nedir şu iki gayfen ücreti, al baham". Gayfeci "Bir gayfe iştim". "Niye?" diye sordu. "İki içtim". "Hayır bizlerde adet her kim en evvel girerse, bir gayfe caba ocahtan veriririk. Lakin bu guşluk zamanına gadar-sana dedim ya! -Kimse görmedim. İlkin sen girdin gayfeme iki gayfenin birisi cabadır. Birisinin parasını ver". O vahtın devrinde, ne ise, bir gurus, mu, kaç gurus, alıp parasını. Garip gayfeciye, "Ey baba senin çalışan adamın yoğ mi?" dedi. "Ne yapapım adamı, ben kendim idare edemirem. İşlemiyir, işde görürsen. Ben duvarlara mı adam çalışdırım." "Sen, kuvvetli, iki üç dene şimdi git adam tut. "Emeksiz yemek olmaz" ben şimdi sazi indirirem, evel Allah, sonra pirlir sayesinden bu gayfenin içi dışı dolar şindik," dedi. "Heç gam çekme. Lâkin gayfeci şunu iyi bil ki ben senden memnun oldum. Çoğ eyi gördüm. Sazımı bu duvardan asdım. Gidene kadar bu duvarda asılı galacahtır."

Gayfeci çok memnun oldu. Garip sazi gösgüne indirip. O gün-sü gün, guşluk zamanı idi. Sazına halına ahvalına başlayıp, nâyet evle vahtına gader Garip dertli dertli gonusması, gâhvenin içi dışı, yani bütün esnaflar, tükânını, mağazasını bırakan Mahmut Ağa'nın gâhvesine dolmuşti. Gâhveci üç beş adam yardımcı tutarak, o gün-sü gün evleye kader su kimin Mahmut Ağa'ya para ahardı. Garib'in güzel güzel gonusması, dertli dertli, bülbül kimin ötmesi, vaht öğleye geldi dayandı. Haman Garip öğle vahti olduğunu bilen bu

aşık, sazını gılıfa soğup duvardan asdı. Gayfeciden müsade isteyip, "Namaza gideyim" dedi. Gayfeci "Güle güle" diyip. Garip gayfenin gapısından çıkarken şennik boşanıp. Garib'in kollarına girip, dalgavıg olan adamlar "Yahu aşık, sen gayfe bulamadın mı, bu ahlaşsız adamın gayfesine geldin. Niçün gelmedin gayfemize," Garib'e başladılar alttan fit vermeye. Gayfeci de arhadan gollardi. "Heyvah heyvah bu aşığı elimden alıllar, ne yapım münafıg çoğ. Garip bunnarın, söylediği sözleri dinniyerek hem de cami gapısına doğru varırdılar. "Ey babalar, arhadaşlar! Ben bir ikrar vermişem, gayfeciye. Ben gendim garibem ve vilayetim Tiflis. Gelmişem gurbete, beş gurus gazanmağa. Lâkin o gayfeden sazımı öbür gayfeye asmaga benim için iyi değil. İster az ister çoğ haluma ganaat etmişem. Ne zaman Gayfeci bana git derse, o zaman sizin gayfeze gelirem. Yoğsa, gayfecinin rızası olmasa gidene gadar sazım orda, sözüm ordadır. Heç bana rica etmeyin, heç yalvarmayın. Siz de başga aşıklar, başga şairler bulun gayfenize." Nâyet Garip övle namazını edâ edip terkal döndü gayfeye. Gayfeci de öyle yemeği hazırlamıştı. Garip ile beraber yiyip. Garip yine sözüne sazına devam ediyir. Övleden sonra, övleden evvelden fazla galabalıh aışsama gadar cem oldi. Nâyet birer birer desek, çoğ olur, üç gün üç gece Garip namaza giderken müzevirler dalgavıglar Garib'in gollarına girerek, Garib'i Mahmut Ağa gayfesinden götüremediler. Annadılar ki, bu aşıg, bu gapıdan çıkmayacağ. O zaman "Ey aşıg, geldiğin yolları nasıl gideceyin ey düşün. Sen sözümüzü dutmadın. Artık bu Halep'te çalıp çağıramazsın" diyip. "Arhadaşlar, zorunan olursa, ben de çağıramam. Eğer yolunan olursa, buyurun." Bu münafıhlar, Haleb'in içerisinde olan şair, şuaelar. Haleb'in birbirine münafıhlıh eden adamların sözü ile, Garib'in beşinci aışsam başına toplandılar. "Ey, aşıg ismin nedir?" dedi. Garip, "Garip, gendim de garip, adım da Garip. Buyurun aşıklar." Her on dört denenin de elinde bir gam çömçesi, yani sazi. "Sen bu Haleb'i boş mi gördün? Sen bu şehirden içeri girdiğin zaman sormadın mı, bu şehrin şairi, şuaresi, aşığı, ehl-i dili var mı?" "Yoğ" dedi. "Sormadım baba". "Ha, şimdi sazi nasıl gafanda gıracığımız görürsün. Bizden gelip destur alıp izin alacağydın. Bizim elimizi öpüp, bizi usta bileceğidin. Ondan sonra bizim iznimiz ile bir gayfede saz asıp çalıp çağıracağ idin. "Meşe çağalsız olur mu?" Sormadın mı Haleb'in şairi şuaresi yoğ mi? Şimdi nerde sayacağın görürsün." Garip bu ön dört dene aşığın sözünü hoş karşılayarak "Arhadaşlar, ustalar bişiy demirem. Benden usta olabilirsiniz. İnsanlar bildiğine karşılıh bilmediği çoğ olur. Lâkin ecaba benim bu sazi zorunun mı gıracahsız, yoğsa yolunan mı? Yoldan annarmısz. Zor olursa ahan ben geldim gidi-

rem. Lakin buranın da esâyiş memuru var. Ben kimseye bişey et-
mirem. Çoluğ çocuğuma ekmek parası gazanıram. Ülke benim, se-
nin de benim de. Bu Halep ise benim de ölken, benim de vetanım.
Lâkin ara yerde ne var? Bir gariplik var. Buyurun baħalım baba".
Aħilli başı adamlar dediler ki, Garib'e ki "Zorunan yoħ aşig, yo-
lunan. Eger bunnar garşına gelirse, sen de hiç çekinme. Yol ile
olur. O zaman Garip on dört dene şaire, "Buyurun ustalar, söyle-
yin baħalım derdiz nedir? Cevap verdim ise ne âlâ vermedimse
geçer giderim. Aşığın nedir, bir saz. Onu da teslim eder, elinizi
öper giderim." Hağigat düstur olursa pehlivan meydanda oynar,
dalı yere degene gadar. Aşığ da meydanda haykırır, sazı elinden
gedene gadar. Bir söz, bin sözü çürüdür. Saz alır, söz alır. İstersen
bin söz söyle. Güzellikle nerededir? Sazın sözün güzelliği hiç, sö-
zün özü olursa işde edebiyat burayı arar. Söz güzelliğine baħmalı,
yoħsa sözde manâ yoħ, hiç bişey yoħ. Cansız sözün sazı olsa ne,
olmasa ne? Lâkin sözün özü olmalı ki işte edebiyat burda doğar.

O zaman Ğarip, bunnara buyurun diyen, on dört dene aşig, şair,
"Sen irelde get, yânişların düzelderek sazı gafanda gırıp gırçılı-
rın baħa baħa, bu Halep gapısından dışarı edek. Hele irelde get ba-
ħalım. "Olur" dedi. O zaman Ğarip şu cevabı, on dört dene hasım
gelene söyledi :

Aşığlar bilirmisiz elmin başını
O kimdir okudi gandil daşını
O kimdir ki keser gendi başını
Bunu bilen aşig usta gerektir.

Aşığlar ses kesildi. Ğarib'e bir daha tezeledip, üç defa söyledi. Lâ-
kin hiç bir şairden ses çılmadı. Seydi durnası gibi dördü birbirinin
yüzüne baħtılar. O zaman aħilli adamlar "Daha bir cevaba durduz,
sazı bu adamın başında nası gıracaşsız" diyip. Aşığlar bütün Ğa-
rib'in eline, "Ustamızsan, eyvallah yola erkana. Sözün özünü söyle
biz de görelim". Ğarip gendi sözünü gendisi açaraħ "Evet, elmin
başı zaten sabırdır. Semâda gördüğünüz bulutlar kimisi deve, kimi-
si at, kimisi âdem. Her birisi bir şekilde görünür. Baħarsız ki kelle
bir yana, gövde bir yana ayrılmış gidir. İşde gendi başını gendi ke-
sen, cebeller üstüne inen dumannı bulutlardır. "Sözü uzatmıyalım,
yani Garip gendi sözünün özini özetleyip, her kes hak verdi. "Bu,
buncacığ haldan ħaberiniz olmayan aşıgı davası görüyorsunuz.
Sizde mi sözünüzün özü var" diyip. Hepisi pis pis, kimisi Garib'e us-
ta deyip oturdu, kimisi gitti. Lâkin Ğarip herkesin sazını verdi. Gi-

ne hoş gördü. “Ustamsız, gene benim çok çok üstün büyüğümşiz. Ğusura bahmayın” diyip özür diledi. İşde, Ğarip hoş görüp. Sazına sözüne devam eden bu aşig, meğer o gahvenin cemaatinde, Halep valisinin kâtibi de o aħşam orda idi. Haleb’in şairlerini mat ettiğini ve mânalı sözleri bir takımını, tekellüm. Ğarib’in ağzından çıhıp-bu adam ilim sahibi idi, irfan adam- özlü sözleri yazardı. O gece geldi geçdi. Sabah oldi. Guşluħ vahti idi, vali paşanın kâtibi vali paşanın masasına vardı, selâm verdi. O vahtin devrinde yazdığı sözleri valiye oħutturdi. “Buyrun paşam, bu aħşam eyle bir yere gittim ki, çok güzel bir hal idi. Lâkin az gala nızah çıkıyirdi. Ama bir aşig gelmiş, adı Ğarip, gendi de Ğarip zaten, Tiflize diyarından. Ama dad-ı Hak, bu adam. İşde paşam sözleri. Haleb’in yerli olan on dört dene şairini de mat etti. Ama gine hoş gördi, gine ustamsız dedi.” Vali “Hakiĝat bu adam olgunumuş”. Çünkü neden, atalardan galmiş bir sözdür ki “Ğendini met eden, gendini öven adamda bişey olmaz, bişey bulunmaz onda”. Vali paşa kâtibin güzel gonuşup, kâğırdın aldığı yazıyı da oħuyup baktı ki haĝiĝat mane var sözlerde. Çok değerli, çok özlü. Çünkü elim sahibi irfan adam. Dedik ya “Çobana söz anlatmak zor olur”. Vali gapıcısını sesleyip haman ĝahveciya iki satır yazı yazdı. “Ey ĝahveci, Mahmıt Aĝa, eşiddim ĝahvene Tiflis’den bir aşig gelmiş Ğarip isminde. Sazı ile beraber müsade, istiyorum. Sarayıma gönder. Gönderdiğim adam ile barabar terkal isterem.”

Ğarip gene söz ile meşgul iken ĝahvenin içi dışı halĝ ile dolmuşti. Nâyet Halep valisinin gönderdiği âdem, elindeki valinin iki satır yazısını, şennikten-müsade alarak bir de esâyiş memuru ile barabar -yani boş deĝil ki belki gelmez- nâyet girdiler. Ğarib’i ĝahveciden “Ey ĝahveci baba,” “Buyur” “Şu çalıp çağırın aşig susacag, sazı ile barabar vali paşa istiyor. Hadi baħalım. Sen deĝil, sade aşığı istiyor.” O vahtin devrinde ĝahveci “Pekey” deyip. Ğarib’e “Aşig, vali paşa babamız seni istemiş.” “Baş üstüne, hay hay, Benim de babam. Gidelim”. Halk müsade edip, saten kim diyebilir ki, ben goymiram. Hemen esâyiş memuriyle, o adam ile barabar, Ğarip sazını alıp, guşluk vahti idi yine, yani bir saat içinde vali paşanın sarayına vardı. Odadan destur girip içeri, gösgünü kavuşturan bu aşig, edab-ı erkanla peyve durdu. “Gel oĝlum ireli”. Vali paşa güzel bir güleç yüz ile “Şeyle otur oĝlim” dedi. Ğarip sazını yanına usul indirip, gösgünü kavuşturup, vali paşanın emrettiği sandalyaya oturdi. “Bir şey içermisin evladım” diyip sordı. “Hayır paşam, huzurunuzda ben bir cahil kimseyim, hayır, saĝ olun”. “Oĝlum yiyip içmek hususunda cahil, küçük, büyük sayılmaz.” Bir şerbet emir verdi vali paşa. Ğarib’e bir şerbet ezdiler, o vahtin devrinde. “Goyun şunun önüne

şerbetini.” Nayet kâtip de oturur idi. Vali Paşa Garib'e "Oğlum aḥ-şam çoh güzel söylemişsen sözlerin yazmış, işte şu kâtip efendi. Ba-na çoh meteyledi seni. Sen de şimdi saḥın saḥın başga şeyler ḥati-rine gelmesin evlādım. Bir iki sözen, sazan sebep sesledim seni de, denemek için. Zahmet çektin oğlum işte, heç ḥatiren başga hallar gelmesin oğlum". Şerbetini içtikten sonra, vali paşanın sarayında, eh o vaḥtın devrinde, vali paşaya da özetledip güzelliğe, Haleb'in bağıni bahçasını metederek ağacını, gülünü, bülbülünü metederek, varidetini, halgını metederek, o vaḥtın devrinde, guşluk vaḥtından övle vaḥtı gelene gadar Haleb'in, Arabistan'ın etrafını Garip do-landı, dil ile dolandı, ağzından çıkan tekellimler, sağı solli yazılırdı. Vali paşa elini dizine goymuş, gözünü diremiş Garib'in gözüne, ağ-zından çıhan sözünü dinner idi. Evle vaḥti, vaḥit gelene gader bül-bül kimin Garip, öten aşig nāyet, vali paşanın da gözlerinden aḥan yaşı, mendili ile kendisi siler idi. Evet, bir aşığın ağzından çıkan tekellimi, hepisini söylesek, bir hekâye üç yılda da bitmez, gultur-maz. İşte son cevabında diyir:

Haleb'in dört yanı bostan
Ayrılmışam Senem dosttan
Var olasin Arabistan
Şen olasin Halep şehri.

İşte, yani bülbül kimin dolanan bu garip, nāyet Halep valisi hoş memnun olup. Vakit müsait "Her horoz vaḥtında öter" deller. Hak-katde eyledir. Her çiçek vaḥtında gül açar. Garip özüir dileyip, müsa-ade alıp büyüklerden. "Hadi oğlum" lâkin yanındaki olan bir takım büyük adamlarla meşveret yaptı. "Bu aşig ölkemize gelmiş, aḥşamları yaḥut gündüzleri, çalıp çağırma ile, sevgülfüstine ağırlığınca altın ga-zanabilir mi? Hayır. Bunun da ağzı var, yiyecek. Ya, ne yapalım, ne edelim? Ancaḥ ben emir vereyim. Siz de yardım edin bene, her es-naftan, aydan aya herkesin geliretine göre, para toplıyalım, bu aşı-ga yardım gılalım. Heç omasa bu da mıradına ersin, gavıssın, "diyip. Vali paşanın bu sözlerini hoş gören ademler de, "Çoh ey olur". "Ey arḥadaşlar" dedi, "Evlatlar, iki gencin mıradına gavıştırmak, iki genci bir yuva sahabi yapmag, Kâbe-i Beytullah'a daş goymaḥtır. Bunun için bu iki dād-ı Hak'ı bir an evvel mıradına gavıştırmak." Tabii bundan ne istemişler, çünkü Garip saz ile söz ile en evvel gen-dini annatıp dinleyicilere. Ondan sōna Haleb'in dört yanını dolanıp. "Ağırnca altını nerden kazanır, şairlik yapmak ile. Adam var ki bir gurus, adam var ki üç gurus verir. Bunnan ancak gendini gur-bette besliyebilir. Buna yardım etmemiz bize büyük büyük mükafat-

lar doğdurur." Hoş gördüler. O vahtın devrinde ottuz iki esnafın ottuz iki şeyhi var idi. Vali paşanın verdiği emir üstüne, ottuz esnaf şeyhleri toplandı hüzür-ü divana. Gelen esnafa ve otuz iki esnafın şeyhlerine, vali şeyle seslendi. "Ey babalar, melmeketimize bir Garip aşığı gelmiş. Adı Garip, gendi de garip. Kendisi dad-ı Hak. Sevgilisinin ağırınca altın istemişler. Yani, bu adam vermemek tarafı. İşte verirem ama beyle verirem demiş. Bu da evvel Hakk'a söra da Haleb'e güvenerek gelmiş. Bize sığınç olarak, bülbül kimin gahvelerimizde ötmekte. Göz yaşı ahan bu gencin, bunun sevgillisi de orda ağlıyor. Bu iki ağlıyan genci, bir an evvel miradına gaviştirmek ne gâdar sevapdır, evet, çok böyek sevap ha! Babalar izniz ile, işde siz, herkes gendi esnafına tembah verecek. Elinden geldiği gader esnafın guvvetine göre bir sadağa verecek. Aydan aya bu varlığı toplayalım. Bu aşığı bir an evvel miradına gaviştirmek, hepimizin hağğıdır."

Valinin ağzından çıkan bu emiri hoş gördü şeyihlar. "Peki, baş üstüne" diyerek. O zaman vali paşanın verdiği emire karşılık, haman ottuz iki esnaf şeyhları, herkes gendi şeyhine, yani gayfeciyi gayfecisine, aşçı aşçısına, herkes kendi sınıfına haber verip. Herkes kendi sınıfından güdrete göre, guvvete göre, yardım toplayıp. Toplanan paralar, vali üzerine memur goymışdı. Yani toplayan adamlar ile makbuzlar kesilir idi. Sen ne verdin? Yüz gurus. Yüz gurusluk bir makbuz veriliridi. Yani illah bunu vereceksin yahut illah vereceksin yoğ. Vermeyen de olurdi. Peki, oni da hoş görürdi. Yani Hak rızası için bir sadağa verecekti. O zaman otuz iki esnaftan aydan aya biriken paralar vali paşa hüzürüne gelir terkal sayılıp, makbuzlar sayılıp, cem olan paraları aydan aya, Garib'in çalıp çağırıldığı Mahmıt Ağa gayfesine gelirdi. Sayılır teslim olur Garib'e Garip'ten nânça teslim olmuş paranın şeyine imza alırdılar. Valiye gelir. Evet teslim ettik. "Garip'te toplanan hayır sahabının, Haleb'in o varlık esnafının verdiği hağgi Mahmıt Ağa'ya teslim ederdi. "Al gayfeci baba, bunu, sağla. Ben gendim Garip. Kahvecinin gahvesinde duvara sağılı bir dolap var idi. Dolap güzel mahfazali bir dolap idi. Firengili idi. Toplanan parayı gayfeci dolaba doldurup kitler, anahtarı Garib'e teslim ederdi. "Al aşığı kasan anahtarını." O vahtın devrinde öyle. Nâyet üç ayda yahut altı ayda yığılan bozuk paraları, gayfeciyile barabar Garip altın edip. Yani toplanan varideti bütün külçe eder-diler. Altın dolaba dolardi. Artık su bir nasıl hargâ ağırsa, Garib'e para da eyle ağırdı. Garip ara yerden, felegin aynası gelip ömürden geçerek, ara yerden beş yıl geldi geçti. İki yıl galmıştı ki müddeti dola.

Lâkin gel haberi kimden verem? Tiflis diyarından. Bezirgânın bir tanesi köç kevranı almış Şah Senem'in köşkünün önünden seher vakti geçerkene, Şah Senem kevranın zil sesine uyandı. O zaman zil sesine başını kaldırıp pencereden baktı. Şimdi Şah Senem, sabah seherine galmış üç saat, köşkü sarayında bu zavallı genç kız ağlayarak, pencerenin bir tarafını geriye açıp, körpi başındaki geçen kevranın önünde hoca bezirgân, ağ deve üzerinde, başı sarılı gavuuh, arhasından kevran gelirdi. Körpünün sağ tarafına dönen ağ deveyi gören Şah Senem, mendilini salayarak, bezirgân devesini eyledi. Adamlarına seslendi. f'Eyleyin kervanı, bahalım bu nazenin dilberin derdi nedir?" Kevran eylendi. Zil sesleri durdi. Uzağ bir yoluna, bu bezirgân gideceğini, tebdilinden, Şah Senem annadi. Sağ eline galemi alarak pencere önünde iki satır yazı yazdı. Sevgullisi Garib'e. Yazdığı yazı şu idi: "Eğer berber önünde tıraş olursen, ey sevgülüm sağ yanın olmuş isen sol yanın olmadan gel. Eger huzur-i divana durmuşsan ey sevdiğim sağ yanına selâm ver, sol yanına vermeden gel. Eğer abdest alırsansa ey sevdiğim, sağ ayağını yıkamış solun yıkama gel". Bir zarf içerisine koyup bezirgâna "Ey bezirgân hoca eylen, iki gıta sözüm var sana:"

Nereye gidersen bezirgân başı
Alır satarsan türlü gumaşı
Gurbette görürsen Garip yoldaşı
Söyle Garib'ime durmasın gelsin

Bezirgân, Şah Senem gızın feryadını eşiden bezirgân hoca "Ben bu aşığı bir denemek için hele bahayım bunun dilden mi, buna sevgisi var, yohsa gönülden mi var" diyip. Şah Senem'in galbini denemek için bezirgân "Eylen güzel eylen senin için sözün karşılık bir de beni dinle." deyip. Bezirgân ağ deve üstünde Şah Senem'in sözüne şu karşılık söylemeye durdu :

Bir oğlum var güzel seni alayım
Sana nazlı düğün salayım
Gurbette ne var onu bulayım
Vaz geç güzel vaz geç sen o hayından

Bezirgânın sözüne karşılık, Şah Senem ah çekip gözlerinden yaşlar dökülen bu genç aşığın, bahalım bezirgânın sözüne ne cevap verir :

Hoca senin o sözlerin hakır
Dediğin hallar bende yohtur
Garib'in ateşi galbimde çotur
Söyle Garib'ime durmasın gelsin.

Bezîrgân hoca anladı ki her ne desen bu güzel sevdiğinden vaz geçmiyecek. Tahammülü gâlmıyan hoca bezîrgân işaret virip, “Şu yerdeki nâmeyi alın” deyip. Yerdeki nâmeyi alıp bezîrgâna verdiler. Bezîrgân kevranını çekip yürümeye durdı.

Gel şimdi, bezîrgân geçti gitti işine, dönelim Garib'e. Feleğin günü ömürden gelip geçir birer birer. Nâyet yedi seneye üç ay galmıştı. Yedi sene ikmal ola. Bu taraftan Garib'in babası Hakk'ın rahmetine gavuştı. Annesi ağılya ağılya, Garib'in uğruna, iki gözünün ışığı gitmişti. Dünya ışığında mahzun gâlan bu ak saçlı kadın, yavrusu Garip deyip, dizlerini dögen zavallı, göz ışığından olmuşdu. Garib'in kız kardeşi, babasının öldüğüne, anasının göz ışığından olduğuna, ne yapacağını şaşırان bu genç kız, feleğin aynasına boyun bükmüş, bu da br yandan ağlardı. Garib'e gardan olan Deli Mahmut haftadan haftaya Garib'in hanasına hamallar götürüp gapıdan içeriye verirdiler. eger bu ak saçlı kadının, eger de bu zavallı gızın yiyeceğini temin ederdi bu Deli Mahmut. Yani bir senelik idaresini görürdi. Deli Mahmut'un gorhüsundan Garib'in gapısından kimse geçip, Garib'in gapısına doğru bağan olmazdı. İçecek sularını, Deli Fahmut sucu tayin etmiş, aydan aya, çeşmeden getiren sucunun bile hağğını öderdi. Haftada bir gapıya gelip Garib'in anasına, bu ak saçlı kadının elini öper “Ana, dua et bize bir gün Garip gelir. Heç gam çekme anne “Gün doğmadan neler doğar”. Umut tesellisi, iki duran hanedeki olan bu iki kişiye teselli verirdi. Bir gün gardaşım gelecek deyip umut verirdi. Nâyet Deli Mahmut'un söylediğı sözler, ak saçlı neneye eyi bir şennik getirirdi. Evet “Bunu da söyleden Hak” diyip “Her zevalda bir kemal var.” Feleğin aynası döndi, üç ay galmışdı. Yedi yıl ikmal ola .Lâkin Garip gelmedi diyen, Tiflîz'in yediden yetmiş Şah Senem'i Kara Velet'e nikâh ettiler. Daha bu adam gelmez, Garip gurbette öldi. Yedi yıl dolmaya bir şey galmadı, eğer sağ olsaydı ya bir habarı ya kendisi gelirdi. Umut Hakk'tan kesilmez ama Tiflîz'in bütün halğı Garib'ten ümit keserek nikâh gayıt olup. İkinci nikâh Şah Senem'in başına getti. Şah Senem ağılıp sızlayanda, sır cariyesi olan gız, “Ağlama, ey dilber gün olur ki bir gün Garip gelir, dur bahalım.” Nâyet Şah Senem'in de elinde bir delil olmadığı için bu genç kız, gaderine razı olup şeyle hatırlamıştı. “Zor ile güzellik olur mi ,olmaz. Sen haddine gelirse eger, bir kâse zehir benim için heç birşey. Bulsun Kara Velet yarini, murad olsun”, diyip. Şah Senem, heç kimseye bildirmeyen bu genç aşığı, zehir içeceğini hatirine sokmuştu .Lâkin zehir içip öleceğini bir kendisi, bir de Allah bilirdi. Bu hali hatirledip bundan ireli yol yoh dedi. Garipten başka erkek eli bana garim olsun diyen bu genç gız gözyaşı, gece gündüz tökerdi. Gel bu taraftan Deli Mahmut ne tebdil ederdi?

Deli Mahmut üç yüz tane gendi kimi kuvvetli olan pehlivanlardan yani delikanni, igit olanlardan, gorhmayıp cesareti çok adamlar, üç yüz kişi ile bir büyük gayfeci ile beraber, bir büyük gayfede gendilerine aḥşamdan aḥşama mekan dutmuşdular. Her aḥşam yastıyı geçtikten sonra, gayfeci gayfenin gapısını arḥadan kitliyerek, üç yüz kişi ile beraber otururdular, gizli meşveret iderdiler. Onnar ḡayup galdırarak, birbirleri ilen müşeveret ederek, Garib'i bir yola töktüler. "Evet ,bundan başḡa yolumuz yoḡ aḥir akıbet Şah Senem'i, bu Tiflüz'in içinde dolandırıp goḡu ile, Gara Veled'in sarayına endiriller. Lâkin biz tedbil alalım. O toy düḡün olduḡu üçün, goḡunun önünü alalım, ne gadder düḡürcü atlı var ise bütününü gılıḡtan geçirelim. Ölümü gözümüze alarak goḡıyı çevirip, Garib'in gapısına endirelim. Dahmızı Garib'in gapısına, göḡsümüzü düşmana göstereyim. Son ḡanımız ahana gadar gılıḡ dönelim" diyip, bunnar son müşavereyi ölüme garar verdiler Yani "Şah Senem'i Gara Veled'in sarayına endirmeyek, Garib'in evine, Şah Senem'i üzünün duvaḡı ile, elinin ḡınası ile, endirek. Başımız gövdeden uçana gadar Garib'in, Senem'in ugruna gılıḡ dönek." Son haddini bunnar da bu ḡapıya bağladı.

Gel haberi kimden verelim? Bu üç ay, ara yerden, geldi geḡti ömür ,Yedi sene tamam oldi. Hökümdar Tiflüz'e ilan edip, heḡ kim-senin ihtirazı gelmedi. "Garip yedi yıldır vade doldi. Aşıḡ gelmedi. Lâkin ben şimdi ḡızımı Hak emri ile, toy düḡün tutulup Kara Veled'e vereceḡim. Kimse ireli oynamasın" diyip ilân etti. Şah Senem bu haberi eşidince, yani kız baştan ayaga al yeşili çıḡardı. Garalara ḡarg olmuşdi. Gözlerinden aḡan yaşlar zilifleri ısladarak artıḡ Şah Senem gece ve gündüz, aḡ çekip Garip diye aḡlardı. Gız da son haddini zehir içeceḡine garar vermişdi.

Gel haberi kimden verelim? Dönelim Haleb'e. Yedi yıl ikmal oldi. Garip ise bir gece yatarken, meḡer Tiflüz'den giden hacı bezirḡân, Halep ḡapılarına bir saatlik yolu ḡalmışdi. Âlem-i manâda Garip uykuda uyurken sabahın seherine bir sahat ḡalmış idi. Ortalık ürüşan olmasına. Hazreti Pir Dede, Garib'in rüyasına gelip, "Hey Garip ne yaparsın? Uyan, sevgüllünden nâme gelüp. Abdesin sal Halep ḡapusunun uğruna çıḡ. Bir sahata bir kevrân gelecek. Kevranın önünde gelen hoca bezirḡândan amanatın al. "Garip bu rüyayı görüp, Şah Senem'in ismini işiden kimi sıḡrayıp kendini yataḡta gördi. Benim aynı bu rüyam, muḡakkak ki rahmanî, diyen Garip, haman üstünü geyinen aşıḡ, vardı havıza. Bahḡede abdes. alıp, haman geldi. Mahmut Aḡa gayfesini açmış, ocaḡını yaḡmış, peştimalı beline bağlarken, Garip içeri girdi. "Esselaminaleyküm gayfeci ba-

ba", "Vealeykümselam Garip buyurun. Neçün böyle vakitsiz golidin?" "Gayfeci baba şu duvardan sazımı ver, hayırlı bir rüya gördüm, muhakkak ki bugün sevgüllümün koğuları gelir." Duvarдан sazını indirttirdi. Garip, kahveci "Ben de geleyim mi?" "Hayır, ben bir saata gelirem. Sen gapını kitleme, gayfene bah" dedi. "Ocağını hazır et, vakit yaşıdır." Gayfeden çıkan Garip, Halep caddesinin gapının uğruna geldi. Nâyet baktı ki gapıdan içeri zil sesi ve Kevranlar girmeye durdi. Ağ deve üzerinde kervanın önünde, hoca bezirgân önde gelir. Garip gördü, uzahtan kevranı. Bezirgân Garib'i gördi, geri döndi kendi adamlarına "Heç ses çıharmayın bahalım. Eger. bu aşig dad-ı Hak ise amanatını ve sevgüllüsünün adını ben-den sorar. Derdini bana der. Yok dad-ı Hak değil ise, heç cevap vermeyin, durun bakalım ki bu aşig nerelidir, kimdir? Ehtimal, hissediyorum, Tiflis körpüsünde, Şah Senem'in dediği Garip bu olmalıdır. Bana eyle geldi." Adamları ile konuşan hoca bezirgân adamları ile gelirdi. O ki at başı yaklaştı. Garip sazı gösgüne sıktırarak bezirgân kevranını çekti güdr. Eger gâşına, dinnenen bezirgân, Garib'in sözünü dinnemeye durdi. Aldı Garip bahalım ki bezirgândan ne isteyecek:

Nereden gelirsen bezirgân başı
Alır ve satarsan türlü gumaşı
Acaba gördün mü bizim yoldaşı
Hoca nece gördün (nazlı) Senem'i?

Hoca sen gelende bahar idi yaz idi
Sehrada ötüşen ördek gaz idi
Şah Senem sevdiğim gelin idi gız idi
Aman hoca nece gördün Senem'i

Hoca tahammül etmiyerek, "Eglen oğlum eglen beni de dinle", de-yip. Hoca bezirgânın üç yüz altmış altı damarı atıp, üstünde titreyerek şu cevabı Garib'e söyledi:

Ben gelende bahar değil yaz idi
Ötüşen sahrada ördek değil gaz idi
Şah Senem'i gördüm, gelin değil gız idi
Ağlar, ağlar gördüm senin Senem'i

Garip hocadan cevabı alır almaz, hoca bezirgân gösgüne el atıp, goynundaki o genç aşığın verdiği nâmeyi "Al oğlum al, ağlatma beni, al amanetin gultar beni. Senin sevgillin, pencere önünde göz yaşı

töküp ağladığını gördüm. O da seni gurbette aramahta. Hadi oğlum böğünü yarına biraħma. Muhaggaħ hayırlı iş var. Aşış yolunda, maşugunda lâzım.” Garip amanatı alarak gerisin geri dönüp, Mahmut Ağa, gahvesine gelene gadar ortalığa ve Haleb’in üzerine sabah günü doğdı. İçeri giren, saz elinde, Garib’i gören Deli Mahmut Ağa Garib’e sordı: “Hayırlı haber?” “Ey gayfeci baba, artıg arylılığın zamanı geldi. Artıg elveda diyip te, getir bahalım şu varlığı gayfeci baba,” diyi. Mahmut Ağa ağlarken, sarıldı Garib’in boynuna. “Hey aşış yolculuğ mu var?” “Evet sevgüllüm Senem’den nâme geldi. Açıp oħuyum” -gözlerinden yaş töken- Garip, Mahmut Ağada Garip ile ağladı. Nayet Garip, anahtarları soħup dolabı aşdı. Olan, o dolabın içindeki, varlığı döktüler ortaya. “Ey gayfeci baba, bir terazi getir bahalım.” “Ne yapacaksın?” “Daha varmı ki ne yapacaksın, bu para ikimizin hağğıdır.” “Ey aşış ben alacağımı müsteriden aldım.” “Getir bahalım gahveci baba teraziyi. Bu Haleb’in ottuz iki esnafın sağ elinden verdiğı sadagayı, ganimeti dartalım.” Bir terazi koydular. Zabahın zehir vaħtı idi. Herkeş daha kendi hanesinden adım attığı yoħ. Guşlar havada civilir. Sular güzel fişlir. Seherin bir safa vaktında, altını dartıp. Nāyet Şah Senem’in ağırınca altın değıl, iki ademin ağırınca altın Garib’e düşdi. Ele bir garşılıh Mahmut Ağa’ya düşdi. “Ey gayfeci baba, seninnen yedi yıl bir arada su içtik. Nanın nāmetin yedim. Senin ğapında bu varlığa sahib oldum. Artıg hağğın, huğugun helal eyle bene. Haleb’in ğapılarından Tifliz’in yolu görükti.” Mahmut Ağa ağlayarak Aşış Garib’in bu sözüne “Ey garip, benim gayfem işlemirdi, çoluğ çocuğumuz ekmeğini ğazanmağā aciz idim. Yeddi yıldır çaldın, çağırdın, bağırdın. Büyük bir varlığā sahib oldum. Senin yüzünden bu devleti buldum. Seninnen beraber bu ğapıdan dışarı çıkacağ, bu gayfenin ğapısına bir levha asaçağım. Levhede gelen giden oħuyacağ. Bundan sonra bu gayfe “Garipler gayfesi” galacağ Haleb şehrine gelen garip, gelen fakir, düşğün, Hak rızası için bu gayfede yiyip, içip, yatıp ğaħacağ. Giden de ğarçlığını alıp gidecek. Böyük bir sahip ettin beni. Ben de bu gayfeyi “Garipler gayfesi” ettim dedi. Garip ile Mahmut el ele tutup gayfeden dışarı, böldüğü altınları aldılar. Gahvenin ğapısını örterek böyük bir levhe yazdırıp Mahmut Ağa, ‘bundan sonra bu gahve “Garipler gahvesi” galacağ dedi. “Bu gahveye ne ğadder düşkün, yolcu olur, yatıp galkacak, giden de ğarçlığını alacağ”. Garib’in yol masrafını yapan Mahmut Ağa, Garip iki heybe gözi, Şah Senem’e eger de ğardaş oldugi Deli Mahmut’a, eger de kız ğardaşına, Halep ğumaşlarından elbiselik alıp, heybesinin gözini doldurup ğumaş, diğeri gözünü altın doldurarak bir keħlan üzerine Mahmut Ağa ile yüklediler. Nāyet, esnaflar içinden Garib’in elinde saz, doğ-

ru Halep valisinin, guşluk vakti idi, garşısına çıkıp. Halep paşasının elini öperek. "Haleb'in nanını nametini yedim, ganimetini gördüm." diyen bu aşig, Halep'ten çok memnun galdığını hüzür-i dıvanda bildirdi. Söylenen sözlerine vali paşanın sarayında olan halı, mendil ile göz yaşı silerdi. Nayet emir veren bu hükümdar, Garib'i Mahmut ile barabar, Halep gapılarından uğurladılar. Garip, "Bu toprak nasıl beni sevindirdi, şen olsun bu Halep şehri" diyerek, son görüşmesini Halep gapısında verdi. Nāyet Mahmut Ağa, ikrarını ederek, Garip, Halep'ten gittikten sonra, Haleb'e ne gader düşkün gelir ise Mahmut Ağa gayfesine gelirdi. Orda Hak rızası için yatıp kaşannar, yiyip içenner, gidende de yol harçlığını alırdı. Garib'in aşığına burası "Garipler gayfesi"dir diyen Deli Mahmut Ağa, Garip'ten sonra o gayfeyi hayrathaneyeye meşketmişti.

Onnar bu halda iken, gel habarı Garib'den verelim. Garip gece gündüzü bir ederek, bindiği kehlanı sürerek, günnerin bir gününde, Halep'ten, Kemah Dağlarına dayandı. Meger Halep'ten çıktığı aylar, son güz idi. Artık dağların başını kış sarmıştı. Kemah Dağlarına Garip tayanır tayanmaz, o Kemah Dağlarını bir duman бүрүмүş, Garip bir tipi içerisinde galdi. Yollar dutulmuş. dağ elaman derdi. Ni yanna gideceğini şaşırان bu düşkün aşig, haman, nefes kesecek ülüzgâr, etrafı dört başından savırırdı. At ayağlarından gömүlmüş, gağılmış, çıkmaya imkân bulamayan bu kehlان paykururdi. Üzerinde hayvanın dolu yükle, Garip ne yapacağını şaşırıp, dört yana bahtı ki heç bir yer görükmir. Amansız darda. Bi gatişli duman çökmüş, başını yuğarı galdıran Garip, haman haman son haddine gelmiş. Esen ülüzgâr, savrulan berf, Garib'in ağzına dolmakta idi. Garip artık son günümüz buyumuş diyen bu aşig, Cenab-ı Bilvücut haziretlerine şu münacaatda bulunmaya cesaret gildi. Bir halli sazını gösgüne sıktıran, aşig şeyle seslendi Kemah Dağına: "Ben bu ülüzgâr tipide söylirem amma guşlar bile yohtur. Lâkin benden yakın, beni yaradan, benim dilimden çıkan tekellümümü duyucu, görüci, bilcidir. Bu anda benim, tecelli hakitsin, imdadıma," diyen Garip şeyle Hagga seslendi:

Gadir mevlâm budur sana dileğim.
Goyma beni dağ başında gış günü.
Eger Hızır isan gel dut elimden
Yeriştir mirada Garip düşkünü.

Bu tekellüm Garib'in ağzından çıkar çıkmaz, ak sakalli, gır atlı bir pir dede ansızlığın, Garib'in önünde peydahlandı. "Ey Garip, aşiglar çilesi çetin olur oğlum, neçün dayanamadın?" Bu sesi işiden Garip,

gözünü açtı ki, yanında bir gıratlı devriş durur. “Baba son feryadım son nefesim, görürsen dağların halini ne yapalım?” “Gel oğlum gel, mugadderatan razı ol. Aşıklar çilesi biraz çileli olur. Lâkin nereye gidersen Garip?” Garip, o tipide durup şaşırın, beşaret bağlanmış, ihtiyarın kim olduğunu sormayıp, “Erzurum’a gidirem dedi. “Şu yükün ver bakalım” diyip. Yükünü alan at yani Garib’in bindiği kehlân, hayata gözünü yummuş idi. Sade bir Garip galmıştı. İhtiyar pir dede “Merak etme oğlum”. Çünkü heybeyi galdıramıyan Garip, ölmüş kehlânın üzerinden alamazdı. Bir gözü külüçe heybenin, bir gözü gumaş doli idi. Elini uzadan pir dede heybeyi galdırıp gucağına “Sen de terkime gel, arhâdan sarıl bene oğlum. Amma gözlerin yum dediğim zaman da gözün yumarsın, aç dediğim zaman da açarsın.” Garip yine beşaret bağlanmış, heyecanından kim olduğunu bilmeyen ihtiyarın tergisine, Garip bindi. “Yum gözlerini” diyen pir dede, Garip gözlerin yumup, “Aç gözlerin” diyip. Garip açtı ki Kemah Dağları nerde kaldı. Erzurum düzi, lâkin güllü güllüstan, lâkin guşlar civildir, sular ahıyor. Tipi Kemah Dağlarında galdı. Burası sahil bir ölkemidir diyen, “İşde Erzurum hadi oğlum yürü” diyip. Ehtiyarın terkisinden enen Garip, “Heybeni al” deyip omuzlayan bu aşık, sazını heybesini doğru İstanbul gapısından, hisarından içeri girdi. Vара vara geldi. Kemer Altı Gaşıhçılar gayfesinde bir gayfeye indi. Vakit evleyi buldı. Ulucami’de evle namazını eda eden Garip haman dinnendi, vardı gayfiye. Heybesini sırtlayarak, hele aışsama üç beş saat var. “Farenin südüğünün deryaya faydası olur” ben de yolcu yolunda lâzım. Üç beş sahat yol gettiğim faydadır diyen Garip, yükünü umuza alıp sazını guşandı. İstanbul gapısının hisarından giren Garip, Gars gapısından dışarı çıktı. Şeleklenmiş bu aşık, yola uğurlanan da, Gümüşlü Kümbet civarında gır atlı pir dede, Garib’in uğruna çıktı. “Ey aşık nereye gidiyorsun” diye sordı. Garip başını kaldırdı ki, beni Kemah Dağlarından Erzurum’a kavuşturan ihtiyar devriş. Yine başarat bağlanmış, “Ben Gars’a gidirem” dedi. “Pekâla ver şu yükünü” diyip. Garip sevinerek ihtiyara yükünü verip. “Bin terkime” bindi. Gine “Yum gözlerin Garip” diyende, Garip gözünü yumup. “Aç gözünü” diyince Garip göz açtı ki Gars’ın düzi. “Yen baçalım oğlum, işde Gars” yine başarat bağlanan bu genç aşık, sevinerek ihtiyardan ayrılıp, doğru geldi Gars’ın bir gayfesine gonağı oldu. İlkindi namazını Gars’ın Nur Kümbet Camisinde eda gıldı. İkinci camısından çıkan bu aşık “Aışsama iki sahat galdı, ben iki sahatlık yol gittiğim faydadır” diyip. İşde atalar sözü budur ki, “Er evlenen bir adam, döl alır, er yola çıkan yolcu, yol alır. Veresiye mal veren tüccar avuç açar yel alır”. Garip “iki sahatlık yol çoğ yoldur” diyip, gine heybesini omuzlayıp, sazını gösgüne sıktıran bu aşık Gars

gapılarından dışarı çıhar çıhmaz, gır atlı o devriş pir dede, gine Garibin uğruna çıktı. “Ey Garip, baş galdır. Aşıglar yalan söylemez. Niçin yalan söyledin?” diyip sordi. Garip ihtiyarı görüp elini öplüp “Ey baba sözün doğrisi bu ki, ben kendim Tiflizi’liyem. Yedi yıldır ölkemden ayrılmışam. Lâkin bir sahatım bin sahata bedel gelmiş. İşde melmeketime gitmek arzedirem. Lâkin eyle eşittim ki, sevgülümün toyu tutulir. Artıh felegin ganadınımı gavuştura beni mıradıma”. “Ağlama yavrum muğadderat yerini bulur. Ver bahalım yükünü” diyen ehtiyar devrişan, Garib’in yükün alıp, “Bin terkime” diyen. Garip ihtiyarın, başarat bağlanmış, terkisine gelip. “Yum gözünü ey aşış” diyip. Garip gözlerini yumdi. “Aç gözünü” diye seslendi. Garip gözlerini açtı ki Tifliz’in düzüdür. “Hadi oğlum işde Tifliz, yen bahalım atımdan”. Garip ihtiyarın terkisinden inip ihtiyar pir dede Garib’in amanatını teslim etti. “Al oğlum şeleklen, lâkin dur, Garip gitme. Senin validen yedi yıldır ağıhya ağıhya gözü kapanmıştır oğlum. Şu gıratımın ön turnaklarının tozini şu kâğıt arasına süpür. Ağzın barı ile bu akşam namazını eda ettikten sōna, annenin gözlerine, Bismillah deyip sürme gibi çek. İnşallah Rahman-ı Rahim, gözleri iyi olsa gerek”, dedi. Garip sevinerek ön ayaklarının turnağının tozini eli ile süpürüp başını kaldırdı ki ne devriş, ne de at var. Yanından ayrılan bu devrişi, bu kehlanı gördüğü kimi, o anda uyandı kaflet uygusundan “Heyvah, Kemah Dağlarından beni bir günde Tifliz’e ulaştıran pir dede, imiş. Demek ki Hızır’ı geç bulduh tez itirdik.” diye sevinen bu aşış hemen heybesinin altına girē aşış, gözleri, ağılıyan aşışın, gülmeye durdi. Eyle geldi gapusunun garşısına, bir çeşme ahar. O çeşme başına geldi. “Hele ben birden bire gapıma varmayayım. Hele bir bahiim ki ben yedi yıldır, ben Tiflis’den ayrıldım. Hanemden, bacımdan, silamdan ayrıldım Bahalım ki bizim eve kimler gidir gelē. Şimdi vahtidir. Helbet yad adam eger gapıma gelmiş ise muhağgağ belli olur.” diyip. Gözüni çeşme başına, gendi gapısına dikip, kapıyı gözlerdi. Çeşme, Garib’in baba gapısının garşısında idi. Meger. vakit ahsam vahti olmuşdi. Garib’in bacısı, annesi, ak saçlı nineye, “Ey anne evde su tükenmiş, ne yapalım? Geceye suyumuş yoh içmeye.” “Ey gız, sucuya niçin evet dedin?” “Ana, falan işledim su galmadı.” “Peki, e gızım şinci daha sucu yoh, dar vaht kimi bulah artıh çeşme yaħın etrafa bah. Şinci Deli Mahmud ya gahvede, ya da evindedir. Yolçi molçi yohdur. Bir coluh bir çirdek desti su bungardan doldur. Sağan solan baharak koş getir eve.” Annesinin sözüne, o vahtın devrinde, bir desti aldı bu genç gız, yani Garib’in bacısı. Başına şal örterek, soluna sağına bakarak çeşmeye geldi. Çeşmenin başında bir yolcu gören bu genç kız, lâkin Garip bacısının gelişinden tanıdı, kendi kız gardaşı olduğunu. Gız

çeşmenin yanına varmadan bir tarafa döndü. "Helbet bu yolcu ya abdes alacak, ya su içecek. O getsin yoluna, ben suyumı doldururim," diyen bu kadın çeşmeye varmadı. Garip annadı ki beni bekliyor. Garip şeyle seslendi bacısına ama, kız gârdaşı tanımır kim olduğunu, lâkin Garip bacısı olduğunu tanır:

(Ber'i gel) Beri gel kömür gözlüm ben adam yemem
Sahlaram sırrını ellere demem
Bacı ben Garib'em
Anam ben Garib'em ben Garip.

diye seslendi. Gız bu sesi eşidip çeşmeye vardı. Lâkin başında çar olai bu genç göz, ağlayarak "Ey gârdaş, benim de gurbette bir gârdaşım var idi. Yedi yıldır getmiş. Ölümüdür, dirimidir meçhul. Aynı, onun adı da Garip idi. Sen de Garib'em demen, kardaşımın ismini vermiş oldum. Lâkin Allah gariplere yardım ede!". Çünkü gız, sandı ki Garib'em deyir amma, yani bu adam yolçı, garip bir adam. Halbuki Garip kendi adını söyledi. Garip bacısından bu cevabı eşidir. ken, "Ya bacım, hemşirem, senin gârdaşın da gurbette mi idi?" "Evet, yedi yıldır yedi ay yedi gün değil kardaş. Ağlıya ağlıya artıh boynumuz bükük galdı. Allar yeşiller çıhardıh, garalar giydik, lâkin gelmedi. İşimiz Allah'a galdı." "Madema senin kardaşının ismi Garib ise, ben de bir Garib'im. Gârdaşın Garib'in aşhına, beni bir gece Tanrı misafiri edermisin?" deyince, kadın, "Az dur gârdaş, anama danışayım" diyip desdiyi puñar başında göyüp, geri dönüp, toğri vardı eve. Annesine ağlıyarak seslendi. "Ey sevgilli annem, puñar başında bir yolcu var, ben Garib'im diyir. Ben de gârdaşım Garip, gurbette olduğunu bilirdim, benden eşiden bu yolcu, gârdeşin Garib'in aşhına beni bir gece misafir edermisiz diyir. Ben de anneme danışayım dedim. Ne diyorsun?" diyip sordi. Kadın bu cevabi, kızından eşidip, ağı çekip ağlarken "Ey gızım. Hak rızası için Garib'in odasına get, buyur et, gelsin. Allah ne vermiş ise önüne taam göy. Uğurla yesin bir gece bin gece olmaz" diyip. Annesinden emri olan bu genç, zavalli, kadın, dorgi geldi, testisini doldirdi. "Buyur gârdaş gidelim" dedi. Garip heybesini üstüne alıp, doğri bacısıyla beraber, lâkin gız tanımır, çünkü ne bilsin, üz göz sarılı. Doğri vardılar eve. Havluda heybesini yendiren Garip. Gız geri döndü. "Ey gârdaş, sen bir garip yolçusun, amanatın yanan getir. Havluya koyma. Ne olur ne olmaz". "Bacı heç korhıma, ben kimsenin varlığına el uzatmadım, bahmadım. Kimse de benim varıma el uzatıp bahamaz. İnsanlar ettiğini bulur. Heç gam çekme. Yorgunam, burda dursun" deyip. Garib'in odasını açtılar. Garip odadan içeri girer girmez, haman bir

minder üzerinde buyur edip, oturdi. Heman vardı, anasının yamını. "Anne misafiri getirdim." "Gız elimden dut, misafirin göğnü yulur olur, hoş geldin edelim." Zavallı genç gız annesinin elinden dutarak, saten bu beçare ehtiyar, ak saçlı nine, göz ışığından olmuştı. Getirdi Garib'in yanına. Garip, gahıp, annesinin bu halini gören, elini öpüp "Ey anne dua kıl bene," "Allah yardım etsin, seni melmeketen, sılan kavuştursun. Benim oğlum Garib'i bana kavuştursun" diyen sızlanarak dua kıldı. Garip "Amin" diyip, ağlayıp annesinin doya doya elini ayağını öpen bu yolci yerine oturdi. Lâkin o anda heman duvara dogrı yüzünü çeviren Garip, nasıl yedi sene evel eli ile astığı sazına bir nazar edip bahması ile, saz kendi kendine ötmeye durdi. Lâkin Garib yedi yıl evel bir vasiyet gılmıştı. Anasına, gız gardaşına, bir de gardaş dediği Deli Mahmud'a "Ben sazımı duvardan asıram. Eger telleri gırılırsa bilin ki gurbette öldüm .Yoh sazımın telleri gırılmasa bilin ki yer üstünde sagam", diyen bu aşig, nazar gılması ile saz seslendi. Anesi gızına feryat edip. "Gızım hele bir bah ki, hele ne oldi?" diyip. Haman gız goşarak, duvarda saza bahıp, annesine "Anne heç bişey olmamış" "Gızım teller durur mi?" "Evet durir." Ecâip nasıl kendi kendine seslendi diyen bunnar, ana gız birbiriyle çırpışırken, Garip sordi: "Ne oldi baci?" "Ey gardaş sen keyfine, âlemine bah. Benim gardaşım bir vasiyet gılmışdı. Biz de bu saza künde baharış. Teller durır. Umudumuz evel Hak'tan sonra, da gardaşımın vasiyetinden. Gurbette sağ olduğunu umut ederik. Bize çünkü beyle gılmıştır. İşte sazın seslenmesine biz feryad düştük ki, acaba teller mi gırıldı? Şükür heç bişey olmamış?". "Demek, ey baci, o saz gardaşın Garib'in midir?" "Evet" dedi. Eh madema gardaşının ise yendir bir garip de benim sanki. Bir dertli dertli çalayım," diyip. Annesi, eşiden bu sesi "Ey evlâdım evet bişey demirem, Sanki bir Garip oğlum da sensin, amma el vurma yavrumun sazına. Ona biz yedi yıldır el vurduğumuz yoh. Gendi eli ile asmış, gendi eli ile gelip indereceğik dedi. Üregimiz varmaz biz indirek." "Ey anne heç gam çekme, sanki Garip gelmiştir," deyip, "Ben endirem heç gorhıma", diyen Garip, sazı indirdi. Haman bir düzen edip gösgüne gıstırdı. Şeyle seslendi. Kimidi, bir annesi bir de bacısı. Lâkin Garip annesini bacısını tanıır. Lâkin bunnar bilmirler. Bunnar sanır ki, bir garip yolçudur. Garip diyir amma, yolcuya da derler garip. Bu anda ikindi namazını Gars'ta, Öğleyi Erzurum'da, akşam namazını Tiflitz'de gıldığını, Hızır dedenin terkisine bindiğini, Kemağ Dağlarından bir günde Tiflitz gapılarına geldiğini ya geldi ya da gelmiştir, Garip, diyince. Beyle seslere karşılık annesi gızına seslendi usulca. "Gızım hele bah ne diyor? Ya geldi, ya da gelmiştir Garip. Bu gardaşın olmasın acep?" "Meger kız sık sık baharken o

vaktin devrinde Garip başına boynuna, ğabalağı başlamış, bir gözleri görünürdi. Cemali hiç görükmezdi. "Ana biraz gözleri benziyor" dedi. "Hele bir yakın get bişey olmaz. Olmaya ğardaşın ola". Zavallı genç kız Garib'in yakın söylemesine ğarşılık, yerinde ğalhip, yakın gitmesiyle "Amana ana ğardaşım" diyerek ağlaması ile, Garib'in başını çekti. Başının çitarlarını alarak, ğardaşının cemâlini gören bu genç kız sarıldı ğardaşının boynuna. Annesi çırgışıp, feryat edip, haman Garip yerinden ğalhip anasını kucahıp, ellerinden güzel öpüp bağına bastı. Hemen pir dedenin verdiği ğıratın, ön ayaklarının tozini, ağzının bari ile bir çülme edip anesinin, Bismillâh diyip, iki gözüne vurdi. Gözleri, ak saçlı nenenin, ayna kimi olup, ürüşan dünyanın nurunu gören bu ğadin, sevinip oğlını bastı bağına. İki hasretler birbirlerine, ağlayarak, sarıldı. "Çok şükür Hakk'a yedi yıllık hasretini kavuşturdi. Gözlerim ğapanmış iken, beni bir de hayata ulaştıran ilâhî, çoğ şükür. Ne ğadder bir devletin, ne ğadder bir varlığın var senin. Senin nâyeten, senin adalaten ahl mı yeter?" diyip şükürünü yetiren ak saçlı nene. Garip, "Ey ana benim bir tek ğan ğardaşım Deli Mahmut'tan haber verir misiz." Bunnar eger bacısı, anesi "Mahmut'ın ettiği iyilikler, oğlum dil ile desek, sabaha ğader tükenmez. Sene ğardaş olan Deli Mahmut ettiği bize insannık, zeminnen semanın arasını doldurmuştur. Dil ile de hesaba gelmez oğlum." Garip bu hali annesinden, kız ğardaşından eşiden kimi, haman "Ben gidip ğardaşımı görüm" diyen Garip, haman doğri geldi, tarîf ile, ğahveye. Gece yarısı olmuştı. ğayfenin ğapısını çalan Garip, kahveci seslendi içerden: "Kim o?" "Ben Garib'im beni içeri alın" "Bura ğaripler ğayfesi değil, başka ğayfelere bağ," diyip, ğayfeci seslendi. Garip terkal, "Allah rızası için, beni de bu ğayfeye misafir al", diyince, Deli Mahmut ğayfeciye "O ne diyor?" diye seslendi. Deli Mahmut'ın sözüne ğahveci "Hak rızası için, ben bir ğarip aşığım, alın beni içeri" "Ne diyirsiniz?" "Al" dedi. ğayfeci arhadan zırzayı burağıp, Garip üzünü gözünü yine aynı ğapalağ ile sarmış. Hiç kendisini bildirmeden, ğayfeden içeri, saz elinde, girdi. Deli Mahmut'ın başını, bütün delikanlılar meşveret etmiş, her biri gendi önünde yazı ile tebdil almışdı. Çünkü üç yüz ğışi, ğayfeci ile beraber, müşevre ğurmuşdular. Meger düğünün otuz sekizinci günü idi. Yani iki gün galmıştı ki, Şah Senem'i koçi içine alan, Tiflizi'nin içerisini gelin diye dolandırıp, Gara Veled'in sarayına endireler.

Bu taraftan gel ğabarı kimden verelim ki, Şah Senem de "Benim sevgüllü ğarib'im gelmedi" diye heman, baştan ayağa al yeşili çıkartmış, ğaralar geymişdi. Ve sahladığı zehiri sahlardı. Ne zaman haber gelir, "Buyur Senem Hanım" yengeler beni kaldırmak ister ise, ben o sahatta zehir içeceğim. Bu ğapıdan bana çıkmak haram

olsun. Erkek eli elime değmek, haram olsun. Ben murada Garip'lenen erecek idim. Demek ki muğadderat beyle imiş" diyip de gaderine razı olan bu genç gız, göz yaşı töküp ağlardı. Bu da, bu tebdil içinde yanmakta olsun, Gahveci, Garib'e yer gösterip, Garip toplanan, o üç yüz kişiye, topluca selam verip gayfecinin gösterdiği sandalyaya oturdi. Deli Mahmut gayfeciye emir verdi. "Bağ, aşig baba ne içer" diye "Sor", dedi. Gayfeci Garib'in kim olduğun, saten bil-meyerek, tanımyarak sordı. "Aşig ne içersin?" Garip "Bana bir gayfe pişir" dedi. Gayfeci, gayfeyi birişib, Garib'in önüne geydi. Garip gahveyi nuş eyledikten sonra, terkal, Deli Mahmut gayfeciye seslendi "Şu aşığın, belki yolcudur, açlığı vardır. Sor bağ ne istiyor?" Garip anası gız gardaşıyla barabar garnını, evde doyurmuş-tı. Çünkü sabah seherinde, Kemah dağlarında tipiye tutulan bu zavallı aşig, Hz. Mevlâ'dan dilek dileyerek, pir dede imdadına yetişip, evle vaktini Erzurum'da, ikinci vaktini Gars'ta, akşam vaktini Tif-liz'de bulmuştu. Açlığa ihtiyacı galmıyan Garip, gayfecinin nezâketle sormasına "Çok memnun oldum" dedi. "Ben aç değilim. Garnımı doyurmuşam, sadece benim ihtiyacın bir yer satar olmağ dedi, bir de sizi gördüm çok şen oldum. Bu meşveret nedir bildirirmisiz?" diye sordı. Gayfeci, güzel bir ses ile, oturan aşığa, yani garip adama "Ey aşig, o gizli bir sırdır. Sene yaramaz ve sen garip bir kimsesin. Bugeceyi burda, yarını belki nereye gidersin? O senin işindir. Lâkin bizim ahvalımıza derkâr olmak için çok artık hesaplar var. Sen bilginden birşeyler var mı?" diye sordı. Deli Mahmut Garib'e doğru beyle ayağa kalhıp bahtı. Yanındaki oturan halğa söyledi. Nâyet ayakta aşığa seslendi: "Ey aşig baba, benim dar dünyada bir gardaşım var idi. Yedi senedir gurbet eline getmiş, ama ölü müdür, diri midir belli değil. Bir habar alamadım. Hangi taraftan sordum ise heç gören yok. Nereye gittiğini bilen yok. Yedi yıldır bir nâme bile gelmedi. Umut Allah'tan kesilmez. Gine umudum var ki: Belki günün birinde Garip gardaşım yetişir. Bizim bu topluluğumuz, işde benim ecelime iki gün galdı." Ağhyarak esrarını aşığa bildirdi. "Ey garip aşig, ey bil ki golumda guvvet gidene gadar, Garib'in uğruna gılıç döneceğim. Ya dediğimi, Garib'in sevgüllüsü Şah Senem'i Garib'in odasına, alacağım, ya da bu datlı canımı gardaş uğruna vereceğim. İşde bizim topluluğumuz budur. Üç yüz kişi otuz sekiz gece-dir, gayfeciyle barabar meşveret etmekteyiz. Goyup galdırmahtay-ıh. Son haddini garar verdik ki artık son gatre ganımız, Senem ve Garip yoluna tökülecek. Ya dediğimizi yapacaık, ya da bu üç yüz kişi serini, bu yolda verecek. İşde bizim ahvalımız budur. Şimdi ricam senden bu ki, ben dertli bir kimseyim, yedi yıldır hasretim, gö-züm yollarda galmış, benim gardaşım Garip uğruna, senden dertli

dertli bir iki kelime isterim. Artık şunu bunu söyle denilmez. Aşık bildigini söyler. Yüreginden doğan neyise, bildir bize,” dedi. Garip, terkal, Deli Mahmud’ın sözüne, karşılık, şöyle efendim sözüne devam etmezden evel “Senin bu ağladığın aşık Garip, gardaşın. Öz kardaşın mıdır?” diye sordi. Meger Deli Mahmud’ın galbini denemek için, “Hele ben buna gardaş demişdim. Bu da bene bahalım ki ne cevap verecek” Garip, sormasına karşılık, Deli Mahmud bir ah çekerek, doli gözlerinden yaş tökildi. “Ey aşık yoldaş, seni de söyleden Allah. Her şeyde bir hikmet var. Benim ağladığım, yedi yıldır hasret çektiğim, öz kardeş değil, bir garından bir memeden emmemiştik amma, benim kırk dene öz gardaşım, tek gurbette gayıp olaydı, tek Garip gaybolmayaydı, geleydi. Ben hüsn-i kemâl ile Garib’e küçük yaşta tah mektepte elim, ikimiz barabar olup görürken, o bene gardaş, ben de ona gardaş dedim. Amma eyle galbimle gardaş demişem ki, öz memeden, anadan doğan gardaştan daha fazla Garip bana sevgiliydi, Mal varımı, datli canımı, işde benim ağladığım Garip gardaşımın, uğruna göydüm. Hayatım, onun ayağının altında feda olsun. Tek benim sevgilli gardaşım ölmeden bir daha göreyim. bu Tiflizi’nin bütün fakirlerini giydirip, ganimet edip, gurbannar keseceğim. Bu ikrarım da vardır. Lâkin gine umut Allah’tan kesmem. Belki günün birinde gelir, amma lâkin, beni göremez. Ben iki gün sonra, bu Tifliz içinde Garib’in ve sevgilisi Senem’in uğruna, ne çeşit can feda kılacağımı göstereceğim.” Garip, Deli Mahmud’dan ağlayarak bu ikrarı alıp. Terkal, “Ey gam çekme gardaş” dedi. “Dağ dağa gavuşmaz amma, insan insana kavuşur. Ey bil ki, ağılayan gözler, bir gün güler. Felek ağlayani ebedil ağlatmaz, Bir gün güldürür”, dedi. Garip lisanından güzel öğütler verip, Deli Mahmud, yanındaki oturan delikanlı olup, aslanlara şöyle dedi: “Yahu ne acaip iş var, benim içim sevinir. Bunun gonusması, sesi ve lâgati, benim gardaşım Garib’e benzir,” dedi. “Hele ben ireli gidim” diye, haman, Garib’in tekellüm diline gelmeden, haman vardı Deli Mahmud, “Ey aşık baba, şu başındaki gabalağı aç bahalım. Soyuk değil burası, sıcak. Niçün açmıyorsun?” deyip heman Garib’in başındaki sarılı gabalağı çezip, nasıl Garib’in cemalını görmesiyle, gendini attı yere. Ayakta durmaya mecal galmadı. Garip haman Deli Mahmud’ın boynuna sarılıp, gucahlayıp yerden galdırdi. Sandalyaya oturtturdi. Gayfeci ve halg, haman şerbet gavuşturup ve halg, Garip ile sarmaşar oldular. O üç yüz kişi bir sevinç içerisine düşdi. Onnara gayfe, garannih iken, birden ışıltı oldi, onnara. Deli Mahmut ahlını başına toplayıp da terkal Garib’e sarıldı. “Vay gardaş, sen nasıl elin vardi, yüzün gözün sardın da bu gayfeden içeri girdin? Şu gadder müddetten oturursan. Benim üregimi dağladın ve beyle olur mu?” diye, Garip ağla-

yarağ Deli Mahmud'ın sözüne, "Ey gardaş, işde birden kendimi bildirniyecah idim. Lâkin tezlik oldi. Söz ile saz ile gendimi size tanıtmah arzında idim. Lâkin sabırsızlık ettin, üzümü açtın, beni tanıdın. Artık şimdi dertli dertli gonusayım, dinne", dedi. Deli Mahmud "artık gonusmanın zamanı geçti", deyip. Haman üç yüz gişiye emir verdi. "Her biriz Tifliz'in bir tarafına ilân edin". Üç yüz dene sayılı deliganlılar, "Baş üstüne", diyerek, haman gayfenin gapısını gayfeci, sevinerek, açdı. Meğer, o mahalde gecenin yarısı idi. Herkes yatağında, odasında, hanesinde uyğuya dalmıştı. Issız bir gece vaktiydi. Bunnar gayfeden boşanarağ sevine sevine, üç yüz gişi hemen, Tifliz'in içerisinde bir vâveyle gopardılar. "Ey yatan halg, ne yatarsız, uyanın ki, Garip gurbetten gelmiştir. Deli Mahmud'ınan, gardaşı Mahmud'ınan, işde, Garip geldi," diye feryat eden bu üç yüz gişi sabah açılana gadar, Tifliz'in, mahalle mahalle ve daş be daş bağına bahçasına çağırıp, ilan gıldılar. Uyğudan uyanan halg, Garib'in geldiğini işiden millet, artık Garib'i isteyenner tókildi tışari. İstemiyenner işihlarını yağıp da birbirleriyle konuşmaya durdular. Lâkin o gece geçdi, sabah açıldı. Hayırlı sabahlar cümle ehl-i islâmın üzerine açılıns inşallah. O zaman Garib'in geldiğini Tifliz'in bütün halgı, küçük büyük, duyarağ vağıt guşluğu buldi. Deli Mahmud bir takım ehl-i kâmil adamlar ile barabar, dorgi Tifliz padişahının sarayına vardılar. "İşde tarih tamam, yalnız bu hak Garib'indir. Ağırınca Senem'in altın istedin, para hazır", diye Deli Mahmud, güle güle hökümdara söyledi. Ne istersen hazırdır diye. Hökümdar bir sahat möhal isteyerek, gendi meclisiyle gizli meşverete oturdi. "Ne yapalım, ne tebdil gılalım?" diye meclisi ile otururken, meger o meclis içinde, bir takım iş yapan adamlar da vardı. Ve bunnara da danışdılar "Siz ne diyorsuz?" diye söylediler. O ireli gelen adamlar nezâketle "Emir sizindir ama, bize danıştınıza garsılığ, biz de fikrimizi, mecburuğ size annatmıya". "Evet buyurun bağıalım sizin fikriz nedir?" Bu ehl-i kâmil olan nezaketli adamlar hâkümdara ve meclise şeyle gonusdular: "Ey efendim sen ikrar gıldın. Yedi yıl vâde kestin, ağırınca, kızın Şah Senem'in altın istedin. Şimdi dediklerin hazır. Bu ağığ, ömrünü, yedi yıl gurbette geçirerek senin emrin yerine getirdi. Şimdi geldi. Lâkin toy dudulmadan, senin gızın Şah Senem evinden çığmadan, yetiştiren Hak yetiştirdi. Eger bizden dorgi söz almak istersen, hağı Garib'indir," dediler. "Bu iş eger eylikle görölmeşe, bildiğimiz, eşittigimiz bir cevap da var, bunu da bildirelim. Biz öyle hissettik. Belki sizler de duymuşsuzdur. Üç yüz delikanlı Deli Mahmud'ınan barabar, bir gahvede otuz sekiz gece uyğuyumıyarağ, meşveret gılmışdılar. Bu Tifliz'in içerisinde gan su kimin ağıacak idi, gövdeyi gan götürürdi. Lâkin buna da çok memnun

olalım ki, heç kimsenin burnu ğanamadan bu iş, yakışacak bir sebep gönderdi Hak. Eger bu işi hakikatle görölmeŖe, ğine ğılıçlar, belki, oynar, başlar tölölüp ğannar aħar. Neçe at, ayaħ altında, sabılarımız, beyhude ölür. Bu işi yaħıştıрмаħ sızın kimi büyüklere daha eyi yaħışır,” diye fikir söylediler. Hökümdar, bu ehl-i kâmil olan adamların, bu fikrini dinnedikten sonra, meclisine bir gözel nezer ile “Sız ne diyorsunuz?” diye sordı. Meclis, nezaketle, bu adamların söylediĝi sözleri maħbul görerek, “Helbet, bizim sene diyecek had-dimiz yoħ amma lâkin, eylik her yerde söylenir. Bu adamların dedikleri dorgi, haħli bir sözdür. Bu adamların fikrine biz de gelirik. Eger bu haĝĝı, haĝĝati inkâr edilirse, çoħ adamlar, bir ğayrı haĝĝa, gidecektir” dediler. Hökümdar bunnarın sözlerini makbul görerek, terkal, emir verdi karakola, Deli Mahmud’u ve yanındaki adamları çaĝırıp ve Deli Mahmud’a tıŖardan seslendiler. Deli Mahmud on iki, gendini bilen ehl-i kâmil, ile barabar çıttı hökümdar sarayına. Deli Mahmud’a hökümdar beyle seslendi: “Ey ğahraman, seni de igit gördüm lakin Ŗimdi bir tedbil daha var. Ŗeyle otur. Seninnen barabar gelen, Ŗu gözel adamlar da hörmitle, rica edirem, otursun”, dedi. Bunnar yer gösterilen tarafa hörmitle, oturup eller göküslerde durdular. Lâkin hökümdar, terkal, bu ğonuŖan ehl-i kâmillere, bir de meclise sordı. “Pekey, bu adam otuz sekiz ğündür pilâv yedirir ve varlık sarfedir. Bu ne olacak” diye bunu da, o söyleyen cemiyete danışdı. “Buna da fikir verir misiniz?”, Deli Mahmud, Ġarib’in ğardaşı, o da diynesin” deyince aħılli, başlı olan adamlardan üç ĝiŖi, ayaĝa galktı. “Beyefendi, bunun da ğolay bir yolu var.” “Nedir söyleyin baħalım?” dedi. “İŖde biz, hakıĝat son, senden cevap beklirdik. Biz demeden sen bize danışdın. Lâkin bunun artık ğolayı budur, Evet(bu adam senin ĝızını Hakk’ın emri ile aldı. Lâkin, otuz sekiz ğündür harcadıĝını, sarfettiĝini ve yedirdiĝin pilavları gördük. Lâkin, toy düĝün bozulmasın, ara yerde, bu adamın emegi de getmesin. Bizim ancaħ, sızın hüŖrünüzda ğonuŖmaħ budur: Ġarib’in bir ĝız ğardaşı var ki, Senem’in aynı eŖinde, dengindedir. Artık bu işi, beyle emrinnen görelim ki, bu Kara Vele’d’e, ancaħ Ġarib’in ĝız ğardaşını heman ĝoçuya alalım. Senin ĝızın ve Ġarib’in sevgüllüsü Ŗah Senem’i de ĝoçuya alalım. İki toy, bu Tıflız’in içinde, bir ğünde dutulsun. Herkes görsün ve onun da harcettiĝi aħçalar heçe getmesin diye, bu iş beyle yaħışır. Daha ey olur. Küskünnü ğönüller, artıħ küskünnük gider. Her Ŗey yerine gelir. Artıħ düŖmannıħ aradan ğalħar. Her keŖ ey olur, diye.” Bu ayakta, üç kiŖinin cevabını, dinneyen sade hökümdar deĝil, meclis de, “HoŖ olur” dediler. Bu adamların fikrine gözel haħ verdiler. Deli Mahmud’a hökümdar danışdı. “Sen ne diyorsun?”, dedi. Meger Deli Mahmud üç adamın fikrini beĝenmiŖti.

Deli Mahmud ayağa kalıti. "Benim bir şey diyeceğim yoğ, lâkln bu adamlar, Hak rızası için güzel gonaşdular. Ben de hakli söze, haklı derim," dedi. "Yerinde fikir düşündüler ben de çok alâ gördüm" dedi. Haman hökümdar "Çok memnun oldum" diyerek "Haydi bu işi başarın" diye emir verdi.

Bu hayırlı haberi, Garib'in geldigini, Şah Senem duymuş, çok sevinmiş ve garaları çıkartmış, al yeşil giymişdi. Garip, getirdiği gumaşları, Senem'in boyuna lâyıık ölçü ile tiktirmiş, bir heybenin iki gözü, bütün varlık doli idi. Heman Şah Senem'e gelinlik libasları giydirdiler. Bir taraftan gız gardaşı için aldığı libasları, Garib'in gız gardaşına giydirdiler. Haber yetiştii her iki tarafa. Artık işi Tiflizz halğı duyup çoh memnunnuhla sevindiler. Ne güzel bir meşverettir ki, "Bu adamın harcadığı boşa gitmedi. Garib'in bacasını, Gara Velled'e, sevgülüsü Şah Senem'i de, gine Garib'e vermişler." Tiflizz'in eşiden halğı, müşevre yerinde olmuş. diye halk erkek ve gadın, küçük, büyük bu düzeni gurana, çok yerinde iş yaptılar dedi. Eşiden millet de memnun galdi. O zaman haman otuz dokuzuncu gün idi. Haman iki düğün bir, Tiflizz içinde tutuldi. Deli Mahmut haman Garib'in getirdiği elbiseleri geyinip bir sağdıç olarak, goçılar başına geçti. Emir verdi 300 dene 38 gece uyhu uyumayıp, meşveret edenlere, "Artık gavgamız, güle döndi, at binin". Bu üç yüz gişinin içinden elli kişi, pehlivan seçilip, ellisi de ciritçi seçilerek, iki yüzü düğünçi, at binip haman 500-600 gişi de, Tiflizz'in içerisinde garışıp. İki toyu bir arada gıılarak. Biri arada dolandırıp, haman Tiflizz'in bağı-nı, bağçasını, çarşısını gezdirerek. Şah Senem'i Garib'in hānesine ve Garib'in gız gardaşını da Gara Velled'in hānesine endirdiler. Hayırlı olsun diye, hokkabaz, davulbaz, oyunlar, o günkü gün, aışsama gader, Tiflizz'in içerisi baştan başa seslendi. Gençler, çok oyunlar oynadı. O gün perşembe gecesi idi. İki aşığı muradına verdiler. Garip muradına gavuşdi. Allah cümle hasiretleri muradına gavuşdursun, artık.

ÂŞIK GARİP

Anlatanın :

Ldı Soyadı : İshak Kemâlî

Yaşı : 1330 H. - Öl. 1971

Mesleği : Nalbant

Hikâyeye başlamadan evvel, gendi şiirlerinden üç gıt'a, evvel teyid edelim. Ondan sonra Âşık Garip hikâyesine başlayacağım. Allah izin verirse.

Dağların lâle bağın cilası
Rahmet-i Hüda'dan baharda gelir
Güllerin güzeli bülbül sedası
Dokunur insana, seherde gelir.

İkrar-i halimin, ismi insandır
Âşık-ı sadığın bağıri giryandır
Âdemi sevdiren tatlı lisandır
Kelime dil töker şeker de gelir.

Ayılı ol Kemâlî uyma şeytana
Âdabın sen sakın, gel bir erkâna
Zehirli neşteri vurma vicdana
Ustadından sana gaşer de gelir.

Tiflîz diyarında büyük bir enga bezirgânın gızı Şah Senem ve onun ahrıbalarından Garip isminde bir genç çocuk, güzel, yaşıklı, Zamanın tahsilini görmek için o zamanın medresesine gidirler.

O zaman Şah Senem zengin, Garip fakirdir. Bunnar başladılar oğumaya. Oğuduğça bunnarın yaşları irelleyip, yaşlar tam ki ireledikten sora Şah Senem ile Garib'in arasında bir sevdâ uyanmağa başladı. Netice sevdaları gün geçtikçe bir diğerine arz ederek sevdalarına gatlanıp hâllarını birbirlerine dertleştiler. Sevda ki fazla ireledikten sora Garip geldi anasının yanına. Anasının elinden öptü. "Nedir oğlum?" "Ana, bu gün bezirgânın gızı Şah Senem var ya." "E..." "Ana git onu bene Allah'ın emriyle, peygamberiñ gavliyle iste." "Ulan oğlum" dedi "Şah Senem'iñ babası Tiflîz diyarını satın alır. Sennen benim, oğlum, bir idaremiiz yoğ. Bunu bırak." "Ana sen

bilirsen.” Garib’in ısrarına dayanamayan ana, başına çarını örtüp, bezirgân başının evine gitti. Evine gittikten sōra, safa hoş etti. “No var gızım, bir derdin mi var?” Kadın, yutğuna yutğuna derdini bezirgân başına ifade etti. Bezirgân başı gülümsedi. “Olur” dedi “Verirem, ama benim gızımın başlığı çok ağırdır. Şu gader para, şu gader hali şu gader eşya. Bunları verirsense verirem.” Kadın bir galem, kafa galemine attı, değil ki o, Tifliz’in çok insannarı bu başlığı veremiyecek. Döndü geldi evine. Evine geldikten sōra, “Ana ne yaptın?” “Oğlum” dedi, “Bezirgân gızı verir amma, öyle bir söz söylir ki Baba ben seni sataram. Oğul baba satılır mı? Öyle bir cevap isterem ki heç kimse almasın. Şimdi o da öyle bir cövap istedi ki oğlum: Bizim gücümüz yetmez, guvvetimiz çatmaz. Gel bu sevdadan vaz geç!” “Ana”, dedi, “Sen eğer analıh edirsən, bende seniñ bir tek evladın, bir bacı bir gardaş. Sen bezirgândan müddet al, bene yeddi sene möhlet versin. Ben de bu yeddi seneniñ içerisinde onuñ dediklerini aynen yerine getirim. Şah Senem’i alayım.” O avrat, evladının hatırını girmir. Tekrar bezirgânın evine gitti. Elini öptükten sonra, “Nedir gızım?” dedi. Dedi ki: “Ağa madem ki sen bizim sözü-müzü gabıl ettin. Ağır başlık teklif ettin. Bize yeddi sene müsade et, yeddi sene sōra ben gelim, Şah Senem’i gelin olarak götürüm. Sen de istediğin başlığın al.” Bezirgân, bunu heç düşünmeden “Olur” dedi. “Hay hay” diye cevap verdi. Kadın sevine sevine gelirken, Şah Senem peşinden haber gönderdi. “Ne isterse veriñ, ben onu temin ederem.” Fakat Garip bunu onuruna yedirmedi. Kadının parasıyanan onu almak Garib’in işine gelmedi. Bunu kabul etmedi. Yeddi sene möhleti alıp, Garip iki tene saz aldı. Sazın birini evine asdı. Birisini de aldı ki, gurbete çıhp, gurbette para gazanıp getirip, Şah Senem’le toyunu tutaca. “Ana” dedi “Bu saz burda asılı galsın. Kimse el ayağ vurmasın. Eğer bu sazın telleri, gendi gendine gırılırsa bil ki Garib’in ölmüştür. Yoğ gırılmazsa bil ki Garib’in hayattadır. Bir gün ömrü olursa gelir çıkar.” Ana ağıl bir teraftan, baci ağıl bir teraftan. Şah Senem’in tekliflerini gabul etmeyip, Şah Senem ağıl bir teraftan. Ana, Garib’i yola vururken, bakalım Garip anasına ne söylemiş, anası ne anlamış? Bu aciz ne söyler.

Ah ele, Dua et anacan burdan ayrıldım
Ölmesem gurbetten gelirem ana
Feleğin pençesi değmezse bene
Ölmesem gurbetten gelirem ana.

Sönmedi Garib'in közü, aldı ikinci cümleyi :

Yaradan Mevlâ'dan isterem yardım
Gendi gendime de bir bina gurdum
İçerimde fazla büyüktür derdim
Eğlense, gurbetten gelirem ana.

Aldı son cümlesini :

Ben oğlun Garib'em, düşem yollara
Felek beni saldı, gurbet ellere
Bülbülün arzusu, gonca güllere
Derersem, gurbetten gelirem ana.

Garip, anasından, bacısından elveda edip, Tifliz diyarından yollara düşerehten bir taraftan gasabalardan köylerden, şehirlerden çöllerden geçe geçe Garip bir neçe yolculuğu yaptı. Çok günner geçtikten sōra Garip, günnerde bir gün Urfa'ya çıktı. Urfa'da Garib'i garşıladılar. Urfa'da Garib'e hörmet de gösterdilerse de Garip başından geçen macerasını annatti. Urfa'nın ireli gelen insannarı, "Oğlum bir insanın işi değil. Artıh eyi bir memlekete gedeceksen ki, belki oralarda bu işi temin edesen. Yoksa buralarda bu işi temin etmeye imkân yoktur. Garip aradan istirahatini edip dinnendikten sōra, şınıd Gaziantep denilip, eskiden Halep Anteb'i deyirdiler. Yani Haleb'e bağı olan bir şehir. Halep Antep'ine geldi. Orada da bir şey istifade edemedi. Garib'i Şam'a gönderdiler. Netice'de Garip günnerde bir gün Şam'a çıktı. Şam'da irelledikten sōra irellerken garşısına orta yaşlı gözel bir adam çıktı. Selam verdi Garip, "Vealeyküm selam." Sordular, sualleştiler. Gonuştuhtan sōra, bu adamın ismi Hacı Memmet efendi, Bahtı ki, bu adam Türkiye'li. "Oğlum" dedi. "Gel benim gonağıma, benim gonağımda istirahatın yap, hele bir kaç gün dinnen bağıalım. Mevlâ kerimdir. Hacı Memmet efendi Garib'i evine götürüp, Garib'in çamaşırlarını değıştirip, Garib'i traş ettikten sōra, Allah eylerin eksikliğın vermesin, eyler olmasa, ne ay doğar ne de gün. Nehāyet Hacı Memmet efendi "Oğlum" dedi "Sen bu parayı temin etsen etsen, ancak Halep'te temin edersen. Halep zengindir oğlum. Hem de böyle aşığı maşuga meraklıdırlar. Orada temin edersense ancag temin edersen. Yohsa başga yerlerde edemezsin." Hacı Memmet Efendi Garib'e bir de at verdi. Garib'i ne görmüş ne de tanımış, amma içerisindeki merhamet, Garib'e yardım ellerini açmıştı. Atını binip Şam'dan başladı Haleb'e doğru yürümeye. Günnerden bir gün Halep şehrinde içeri girip, atını çekip bir hana, gendisi gah-

veden içeri girdi. Sazını asdı, selam verdi. Gahveci geldi, şöyle bir bahtı ki, bu Türkiye'li. "Oğlum hoş gelmişen, safa gelmişen". Garip buna da derdini ifa etti. Bu gahvenin sahibi Arslan Dede, bizim bu taraftan geden bir insan. Aslan Dede, Garib'e döndü: "Oğlum Garip". "Buyur" "Ben artıh bu meslekten bezdim, benim bu gahvem çok verimli, çok da iyi bir gahvedir. Gel bu gahveyi sana devrediyim. Sen bu gahvede hem çal, hem de çağır ve işlet. Belki Allah yüzüne bahar da heç olmazsa üç beş gurus para geçirirsin da, Cenab-ı Haş seni miradına nail eder". Ee, Garib'in o anda parası yoktu ki, Aslan Dede'ye versin. Fakat Aslan Dede, göğnü gani, sağlam bir insan, üç beş adam getirip gayfesini Garib'in üzerine devretti. "Oğlum g azanırsan benim paramı da verirsen, inşallah sen de üç beş gurus istifade edersen" Garip, gahveyi devr aldıhtan söra, gendisi çalıp çağırır, Garip yanıh yanıh söylediği zaman herkes Garib'e acıyıp, üç gurus yerine beş gurus verirler. Garip günden güne üç beş gurus istifade etmeye başladı. Halep şehrinin insanları da Garib'i güm be gün sevmeye başladılar. O anda Garib'in damarları coşup bahalım Haleb'in üzerine ne söylemiş, Helep şehrinin insanları ne anlamış, ben ne arzedeceğim, sizler ne dinleyeceksiniz?

Gurbet eli çok dolandım
Sene geldim Helep şehri
Sevdanın nârına yandım
Sene geldim Helep şehri.

Çok iller bahmadi bene
Ben galmışım yana yana
Sığındım gani Süphana
Sene geldim Helep şehri

Garib'em düşmüşem dâra
İçerimde vardır yara
Etme beni sen mudara
Sene geldim Helep şehri

Garip bu cümleleri söyledikten söra, Haleb'in insanları Garib'e daha fazla meyil bağladılar. Garip artıh, bu vaziyette, Senem'i de unutmuş, Tifliz'i de unutmuş, gelen parasını, kasa edip yıgmaya başlır. E, aradan günner geçir, devirler dönür, aylar ilerliir. Garip, orada gendi keyfinde para gazarın.

Gel habarı nerden vererek? Tifliz'den. Aşığların atı yörüktür. Bir gece de Bağdat, Basra, Helep, Şam, Beyrut gezip, o aışam bir daha

gelip bulunduğu yerde başlar konuşmaya. Tifliz diyarında Şah Velet isminde Māmut Beg'in oğli bir baba ğit, yani guvveti, çoğ guvvetli gendisi çoğ yahşışılı, goçağ bir delikanlı, ava ğuşa gidip, av ğuştan geri dönerken Senem'in Garib'in bacısı birbirlerine dert yanirdiler. Şah Velet, Senem'i ve Garib'in bacısını gördi. E, orada gördüğu zaman bilir ki, bu bezirġânın ğızı. Fağat bu yankini nkimin ğızı olduğunu bilmir. Netice geldi babasının elini öpti. "Oğlum av getirdin mi?" "Getirdim" Her ne kadar Şah Velet babasına istedi ki, derdini ifade etsin, fagat yüzü tutmadı. Netice anasına anlattı. "Ana, babama söyle, bezirġânın ğızı Şah Senem, benim sineme oğ gibi bir yare açtı, bunu bana alnı. "Anası, babasına söyledi. Mahmit Bey, gülerekten "Ondan ğolay ne var?" dedi. "Hele benim oğlum begensin, Şemdi alıram" dedi. Mahmit Beg üç beş tene adam, yanına da hoca, doğru bezirġân başının yanına geldi. 'Selamünaleyküm', "Aleykümselam" Oturup ġahvelerini, bitirdikten sōra, "E, ġardaş Allah'ın emri ile, peygamberi n gevli ile, ğızın Şah Senem'i oğlum ah Veled'e isterem." "Adam, hiç, o irelki, sözünü ġaale almadı. Adam dedi "ġarip-gidip, yeddi sene gurbette ġalıp da bana para mi getirecek. Hazır melmeketimin tanıdđı bir adam. İrel gelen bir goçağ. "Hay hay" cevabını verdi. Bu cevabın üzerine Şah Senem bir müddet kesti. O müddet olmadıktan sōra düğün yapılmıyacağ. Garib'in, hiç olmazsa, belki bir yerden bir işareti gele, Garib'e yâr ola. Yoğsa ne Şah Veled'e yâr olacağ, ne de heç kimseye. Garib'in bacısına "Ġız" dedi "Artığ ben de son, çaresiz ġalırsamsa, gerdek gecesinde, zehiri ezeceğim, pıçağı alacağım. Şah Velet odama girdiği zaman, ġançeri gendime vuracagam. ġarip'ten sōra, bana yâd eli haram olsun". ah Senem'in bütün dâvesi budur. Şimdi bunnar böyle, bir vaziyette Şah Senem gözü yollarda, bacısıynan beraber, bir ġün böyle yol kenarına iki genç ġız çığmış, gelen giden kervandan sorırlar ki, acep böyle bir ġarip isminde bir aşıġ rasladız mı? diye sorırlar. Ne bilen var, ne taniyan var. Netice, yaşları silir. Bacısını elinde mendil, gözlerinden gelen yaşları silir. ġarşıdan büyük bir bezirġân ġılıđı bir hoca ġıyafetinde, bezirġân başı atın üzerinde, bunnara doğru gelirken, Şah Senem dedi ki "Ben bu bezirġân hocayı biraz merhametli gördüm. Ben bu bezirġân hocaya yalvarayım da, ġarib'i belki bulursa, acele göndersin. ġarip, gelmezse işimiz perişandı". Netice bezirġân başı bunnara yahlaştığı zaman, Senem, bezirġân başının atını tutti. "Nedir yavrum?" "Hocam" dedi, "Senden bir ricam var müsaden olursa iki, ġıta bir sözüm var. Onu söylim de ondan sonra yolan gitsen olmaz mı?" Hoca böyle Senem'in yüzüne bağtı. Baktı ki gönöl yaralı, gözler ġamli, baş dumanni. "Ġızım nedir, böyle bağım". Adi Senem, bağa-

lim şimdi bezirgân hocaya ne söyleyecek, hoca ne anniyacak, bu acı
ne arzedecek, sizler ne diyniyeceksiniz?

Hoca sensen hocaların hocası
Başına örtmüşsün altın cıgası
Hoca, başın, gözün, yol sadagası
Var Garib'e söyle, durmasın gelsin.

“Eylen gızım eylen” dedi. “Tek atın menzili yakın olur” dediö “Dur
birez de ben gâtim, senin Garib'in nerede?” Aldı bezirgân hoca :

(Yâr ele), Gurbet ili gezerem, her zaman güzel
Garib'in nerede, söylim de gelsin
Güzün de dökülür bağlardan gazel
Garib'in nerede söylim de gelsin.

Aldı Senem :

(Yâr) Zaten bu dünyada, hoca gülmedim
Aradım maksudum, ben de bulmadım
Nere gittiğini ben de bilmedim
Görürsen Garib'e söyle, de, gelsin

Aldı bezirgân hoca :

Çetin bir işlere bırakma beni
Sene sabır virsin yaradan gani
Nerede bulayım, ben o aslanı
Yerini söyle de, söylim de gelsin

Aldı Senem :

Beş yıl oldu, çıktı gurbet illere
Şah Senem düşmüştür burda dillere
Hoca sen gidersen, gurbet illere
Görürsen Garib'i söyle, de, gelsin

Aldı hoca son cevabını :

Şah Senem burada dağlama beni
Muhabbet edip de, bağlama beni
Bir gül misali de zağlama beni
Yarini bulursam söyleyem gelsin

Bezîrgân hoca sözünü bitirdikten sôra, Şah Senem bir mektup verdi. "Hoca, mevlâ aşkına, Mevlâ hatırına bu mektubu al göynuna goy. Eger rastlarsansa Garibe verirsen. Rastlamazsansa ne yapalım?" Hoca, Şah Senem'in böyle nazikâne yalvarmasına dayanamadı. "Yavrum, sen benim cigerimi dağladın. Ben şimdiye kadar böyle bir şeye de rasgelmemiştım. İnşallah senin Garib'in nerede olursa olsun, Hint, Yemen demeyip dolanacağım. Senin Garib'ini bulana kadar, ticaretimden bile vaz geçeceğem. "Bunu der demez, ah Senem boynundaki, mücevharatına el atıp, koparıp hocaya uzattı. "Yoh yavrum, eger parayla olsa, bütün ağırlığına mücevharat versen, yapmam. Ben bunu yapacağam, Allah rızası için." "E, hoca Allah işin, rasgetirsin". Hoca bezîrgân başladı kervanını çekip diyar-ı gurbete dolandır. Artık onlar, Bağdat, Hint, Yemen diyip dolanırlar. Gayrı bahalım ki aramaynan bulunmaz. Meger ki Allah rasgetire. Berzingân başı merağ etmiş, gelen kervandan sorır, giden berzingândan sorır. Bağdat'tan gelenlere sorır. Herkesten sorır, "Böyle bir aşig tanır mısız, duydunuz mu, eşittiniz mi?" Berzingân çoh merağ etti. Baş kervancısını sesledi. "Oğlum" dedi. "İşde kervanımızdaki malımızın her şeyi belli. Fiyatı da belli, gıymet' de belli. Sene teslim ettim. Seni de, on sekiz bin alemleri yaratan, Allah'a teslim ettim. Ahan kervan ben gideceğim. Ben bu gızın aşığı, Garib'i bulana kadar, bu berzingânlığı yapmıyacağam yavrum. Küheylan atınan beraber dolayıp ya buluram Garib'i, ya yolunda ben de ölürüm, gurtalıram ki bu acıyanan heç olmazsa dünya yüzünde yaşamam". Eger, dedik ya, Cenab-ı Allah eyilerin yokluğunu vermesin! Eyiler olmasa daş daşın üstünde duramaz. Netice, berzingân başının adamı "Ağa hele beraber irellyek, Allah büyüktür." Başladılar bunnar yürümeğe. Kazalara gidirler, kervanlarını yığırırlar, alırlar, satırlar. Sorırlar sual edirlir. Netice, bunnar dolaşa dolaşa çoh müddet yollar gettikten sonra, günnerde dayanır. artık. Zaman gelir, seneler devrolir.

Şah Senem ise gözü yollarda, gözleri yaşlı, gönül yaralı Şah Vele ile toyları tutulma zamanları yaklaşmış. Kendisine ölümden başka çare bulamamıştır. Bunun yanında Garib'in anası da ağıly ağıly gözlerini bir gara pus gapatmış, daha yolunu görmez bir hala gelmişti. Cenab-ı Allah kimseyi göz ışığından etmesin.

Neticede berzingân başı bir sahrada giderken, garşıdan bir kervanın çıkıp geldiğini gördi. Gördüğü zaman, az yakına geldiği zaman, meger kervancı bu berzingân başının, vahtında, yanında çalışmış, epey bir müddet çalıştıktan sôra, berzingân başı bunu çırağ etmiş, sermaye vermiş, bu adam da gendine göre, beş on tene deve ilen beraber kervancılığ yapıyorlar. Ağasını görür görmez, atından endi.

Secde etti, agasının eline sarıldı. “Aga hoş geldiñ, beş geldiñ”. Ağasının vaziyeti ey degil. Sordı “Aga” dedi. “Seni ey görmirem bu sefer. Zarar mı ettin?” “Yoñ” dedi. “Zarar ne olacañ, dünya malıdır, bugün var yarın yoñ. Bir dert var içerimde yavrum. Bu derdi gidermek için diyâr-ı gurbetin yükü, üzerime binmiş, Bilmîrem göğler üzerinde, altında terpenemîrem.” “Aga hayır ola, nedir-” “Oğlum böyle böyle, Tiflîz diyarına uğradım. Evet. Orada Şağ Senem isminde bir güzel kız, bir de yanında gene gız. Yolumu kestiler. Aşığ Garip isminde, bir aşığı sual etiler. Bene yalvardılar. Onu bul da haber ver gelsin dediler. Hatte bene bir de bir mekupları vardır. O Garib’i bulup ta bu mektubu vereceğim diye. Ecaba o güne gadar, Allah ömrümü verecek mi? Ben bu adamı bulum da o gadınnarı gözlerinin yaşını sükütlendirim, sildirim”. Berzingânın adamı gülümsemi. “Yavrum niye güldün? Bu bir ağır yük emanettir” diyende,” “Ağa, ben onun yerini bilürem.” “Nerede oğlum”. “Halep şehrinde” dedi. “Aslan Dede gâhfesinde, gâhfeyi işgal etmiştir. Hetta Garib’in, üç dört gece sohbetinde de oturdum, sözlerini de diñledim. Malım satılana gadar orada, Garib’in gâhfesinde misafir oldum. Çoğ iyi bir düzeni var. İyi de parası var.” Berzingân başı bunu haber alır almaz “Oğlum” dedi. “Ben sana nasıl dua edim. Allah senden razı olsun”. Zaten duanın en iyisi de odur. Bezirgânın çırağı cevabı verdiğten sôra, berzingan o kadar memnun oldu ki, berzingân ona dua etti. Şöyle: “Al Oğlum, Allah senden razı olsun, Zaten bir insana tek bir Allah razı olsun desen, bundan iyi dua yoñtur.” Berzingân başı ferahlanmıştı. Orada istirahatlerini yaptıktan sôra, başladı bunnar Haleb’e doğru yürümeye.

E, kervan ayağı öyle halmahalde Haleb’e gidilmir. Düşerekten, kağarahtan, konarahtan, köçerekten, günnerde bir gün Halep şehrinde içeri girdiler. Adam kervanını yıhtı. Kervancı başı dedi ki: “Aga, ben sana demedim mi, dur bağalım, mıhı mismar eden Allah var. Bağ, Allah bize bir kolaylık gösterdi. “Kervan yihıldıktan sôra, Aslan Dede gâhfesinin önüne yaklaşmıştı zaman, Aşığ Garip orada çalır çağırır. Gahfede o gader doludur ki, istediğinden ziyade. Adam içeriye girmeye, yol bulamir ki girsin. Bağalım Garip birden bire, o cemaatin içinde mevzuyu değışti. N söyleyecek, o gâhfenin cemaatı ne annıyacañ, ben ne arz edeceğim, burda beylerimiz ne dinniyecek?

Yeddi yıldır gurbet elden
Yârden haber geldi, bene
Ayrılmışam gonca gülden
Bardan haber geldi, bene

Alın berzingân hocayı
Seyrettim gündüz geceyi
Hakk'a eyledim ricayı
Pir'den haber geldi, bene.

Gel içeri kervan hoca
Garip eder, sena rica
Senin vicdanın çok yüca
Sırdan haber geldi bene.

Garip gıtarlarını tamam etti. Berzingân hoca gapının önünde, yaşlarını silerek, Garib'in üç gıtasını dinnemişti. "Ey yarabbi, sene çok şükür. Demekki ben bu adamın, bu gadının arzusunu yerine getirmeseydim, bu iki aşık maşugun arasında geçen maceraya garişmasaydım, belki de gıyamet gününde bu hakkı sen benden soracahtın." Garip hocayı içeri aldirdi. Sanki hocayı zamanında görmüş, tanımış. Hocanın eline gidip, bağrına basıp, melmeketinden sualleri sordı. Çıharttı, Garib'e, hoca, Şah Senem'in vermiş olduğu mektubu verdi. Garip mektubu açıp, mektuba bir göz geçirdi. Gözlerinden, çeşme gibi yaş dökülmeye başladı. Baħalım Garip, burada ne söylemiş, Şah Senem mektuba ne yazmış, ben ne arzedeceğim, beylerimiz ne dinniycek ?

Yardan geldi bene nâme
Oğuyannar hep ağlasın
Sönmemiştir hele şeme
Oğuyannar hep ağlasın

Şah Senem gözden yaş süzer
Sevdâsı bağrımı ezer
Nâmeyi, o bene, yazar
Oğuyannar hep ağlasın

Yazmış, Garip durmiyasan
El çölünde galmıyasan
Dua ettim solmiyasan
Oğuyannar hep ağlasın.

Garip o gece, hocaya çok büyük iltifatlar yapıp. Garib'in gözünde artı para heç. Garip artı tam büyük bir tüccar. Dirler, Halep'te hatta Garib'in Aslan Dede gahfesinde, bir dolabın içerisinde altın dolu tılsımla gapatmış. Daha asli vardır, yohtur, onu da bilmem. Ne gördüm, ne de Haleb'e gittim. Yalnız hikâyede aldığımız malû-

mat böyle. Berzingân babalar, istedi ki, Garip ey bir yardım yapşın. Berzingan başı bunu ğabul etmedi. "Oğlum" dedi. "Senin yardımın, buradan Tifliz diyarına getmek;" dedi. O geceyi geçirdiler, sabah oldi. Hayırlı sabahlar cümle ümmet-i Muhammed'in üzerine açılışın. Berzingân babayı, Garip yolcu ederek, berzingân baba düştü gurbet ele, gine kervanını çalıştırmaya. Garip ise tekmiñ tedarikini gördi. ah Senem'e götüreceğ, ve kendine yetecek ğadar para aldı. Libasları anasına, bacısına, herşeyi tamam ettikten sora, Garip ey bir küheylan at aldı. Hazırlandı, artıñ ğahfeyi Aslan Dede'ye tekrar teslim edeceğ. Baħalıñ Halep'liler ve Garib'in yedi sene Halep'te ğalması, Garib'inen artıñ yüz göz olmuşlar. Garip'te sanki Halep'li olmuştı. Bunun üzerine Halep'liler yığıldılar. "Ey Garip baba, şimdi sen gideceksen, bizi edeceksen burada garip," Aldı Garip baħalıñ, şimdi ne söyleyeceğ, Halep'liler ne annıyacağ, ben ne arzedeceğem, beylerimiz ne dinniyeceğ?

Çoh yedim nanıñ nemetiñ
Halâl eyle Helep şehri
Çekerem senin ğayretiñ
Halâl eyle Helep şehri

Gece gündüz dolaşırdım
Sevdâ ile bulaşırdım
Dostlarımla ğarışırdım
Halâl eyle Helep şehri

Garib'em saraldım soldum
Ēah ağladım ğahi ğüldüm
Selveti burada buldum
Halâl eyle Helep şehri

Garip sözlerini bitirip, artıñ Halep'lilerden, tanıştan, biliştan, bütün halallıñ alarağ, küheylan atın terkisine heybesini yükledi. Garib'i Helep şehrinde dışarı yolcu ettiler. Eş dost bütün gözleri yaşlı. Garip "Allahasımarladık" diyip düştü yolun turabına, sığındı on sekiz bin alemin sahibine. İstedi ki küheylan atınañ o ğün Halep'ten çıhip hemen Tifliz'e getsin. Ne ğolaydır öyle! "Art yumaşah deĒenek ğavi". Hayvan, terkide yük, biraz Halep'ten ayrıldıktan sora, gerildi, patladı. Garip ğaldı çölün ortasında. E, o zamanın haramileri, vurguncuları derebeyleri... Garip heğbir şeyden ğorkmır. Gendişini öldürürlerse, işde Şah Senem de o zaman hasret ğalacağ. Garip düşünır. "Hey yohları var eden perverdigâr, bu gusur da benim olsun. Buna bu ğadar ğamçı vurdum. Bunu sürmeyinen bu ğün ben

Tifliz'e mi gider idim?" Düşünüp öyle bir gaflet alıp, heybenin üzerine başını goymuş yatırdı. Garip uyumuşdı. E, öğlenin sicağı, güneş gızdırmış. Garip birden biri uyandı. Öyle bir sedâyınan bir atlı geldi ki... "Uyan" dedi. "Ne yatırsan burda?" Garip gağdı. Atın üzerinde, gılıç belinde, galhan golunda, insan yüzüne bahtı mı dodahlari çatlır. "Getir bahim, heybede ne var?" Daha birşey diyebilir mi? yooğ. Heybeyi "Ağa" dedi, "Birez param var, birez de eşyam", "Getir at atın terkisine". Garip bir halli atın terkisine heybeyi yerleştirdi. "Nereye gidersin ulan?" "Tifliz'e gidecegем". "Ula Tifliz nere, bura nere?" "Ne yapım?" dedi. Dedi, "Get bahim" Garip mecbur gidecek. Ya Haleb'e dönecek bir daha, ya da Tifliz'e gidecek. Garip başladı yavaş yavaş irellemiyе. Atlı geriden seslendi "Gel ula gel. has üzengime". Bastı üzengiye. "Bin terkime". Bindi terkisine. "Bari, heybeyi bene verdin, ben de sene bir insanñıh edim. Senin biraz yolun kısaldım." Terkisine biner binmez, adam seslendi "Ula adın ne?" "Garip" dedi. "Ulan Garip" dedi. "Goltuhlarımın altından goluñnan guvvetlice destekle, beni dut. Gözlerini de yum açda. Açarsan param parça olursan". Garip gözlerini yumdu, ne gadder getmiş, belli değil. "Aç gözünü lan" dedi. Açdı. "Ula, burayı bilir misen?" Dedi ki, "Hayır, tanımıram". "Ulan, işde burası Erzurum sazı. Öğle, yañın, in burada abdesin sal, namazın gıl. Şu garşıda görünen şehir de Erzurum'dur. Gidersen oraya, orada dinnenirsen." Garip daha diyebilirmi ki, "eybemi ver". Yoğ Atlı, birden bire gayboldu. Heybe terkisinde. Fakat Garib'in içerisinde öyle bir acıma, telaşlanma durumu yoğtur. "Yahu bu nasıl adamıdı. Ben nerdeydim. Burası, öğle, Erzurum. Bu nasıl şey?" Dur bañalım. E, atlı yoğ ortada. Garip, abdesin saldı, namazın kıldı. Gelen yolculardan Garip ekmek istedi. Eyle başını, bir daşın üzerine goydi. Garip uyudi. Uyur uyumaz, gene adam garşısına tikildi. "Gağ, ulan, ne yatırsan, ben sana demedim mi Erzurum'a git". Garip ayağa kalñtı. "Gideceğim ağa" dedi. "Gel bin terkime ulan". Terkisine bindi. "Yum gözlerin", yumdı. Ne gadar, yine gittiyse bilmir. "Aç gözlerini" dedi. Açdı. İkinci namazı Gars'ın düzündedir. "Ulan tanırmisen burayı?" dedi. Dedi "Ağa burası Gars'a benzir". "Hah gene in namazın gıl. Gidersen Gars'ta müsafir olursan". Garip sevinmişdi. "Yarabbi sene çoğ şükür. Gars'a kavuştuğ. Ama ne fayda, Senem'e götürecek param galmadı. Eşyam da getti." Atlı yine gayboldı.

Bu hele orda galsın. İlkinci namazını gılsın. Biz haberi kimden vererek? Şah Veled'den. Günner dolmuş, vadeler tamam olmuş, Tifliz diyarında, ireli gelen adamlar, Şah Veled'in düğününe davet edilmiş. Şah Velet, toy yapır ki, Şah Senem'inen muradına nail olsun. Mah-

mit Bey, bir taraftan oğlunun görkine seyredip, Tiflîz'liler bütün, Şah Veled'in toyunda at oynadır, güleş tutırlar. Aşıklar saz çalır. Her bir çeşit ahenkler, bir gece söra, Şah Senem'in Şah Velet gerdege girecekler.

Neticede aḥşam yaḥın. Garip yine âle, ğalmıḥ Gars'ın düzündö. Gine bir uyḥu, buni almıḥdı. Gine atlı geldi. "Ulan sene demedim mi Gars'a git". "Gideceğdim aĝa". "Gel lan terkime" dedi. Terkisine aldı. "Yum gözlerin". Yumdı gözlerini. Açdı ki aḥşam namazı Tiflîz'in önündeler. Cenâb-ı Allah cümle hasretleri birbirine ğavuḥtursun. Garip, Tiflîz'e ğavuḥmuşdı. Fakat atlı Garib'e döndi. "Ulan Garip" dedi. "Buyur". "Ulan, ben ne eşkiyayam, ne ĥırĥızam, ancak ve ancak Cenâb-ı Haḥ tarafından ğönderilen erenlerden Ĥızır'am, ben oĝlum. Gel heybeni al. Atımın saĝ ayaĝın dibinden de, bir avuç torpaḥ al, mendilin içerisine ğoy oĝlum. Validen, ğözleri aĝlıya aĝlıya, bir siyah pus gelmiḥdir. Daha bir yer ğöremir. Bunu suya tökersen, suynan beraber ananın ğözlerini yıḥarsan. Biiznillah-ı Taalâ, ananın ğözleri açılır." Garip heybe omuzunda Tiflîz'den içeri girdi. Atlı ğayboldi. Mendilinen topraĝı da cebine ğoybi. Garip eyle heybeynen, saziynan beraber, toy evinden içeri girdi. Ne anasının yanına, ne bacısının yanına. Eḥitti ki Şah Veled'in, Şah Senem'in toyu tutulır. Toy evi yıĝılmış, böyük bir yere. Şah Veled'e ahenkler ediler. Garip, heybeynen içeri girer girmez, selâm verdi. Şah Veled ğüveg elbiselerini ğiymiş, belinde ĝılıç, diĝer terefte ĝame, ĝümüḥlü ğayıḥlar, ĝara papaḥ başında. Dayanmış saĝdıcnan beraber duvara. Herkes ahenk yapırlar. Selâm verir vermez, evvelâ selâmı, Şah Veled aldı. "Ve aleyküḥ selâm aşıĝ baba, ne mutlu sana aşıĝ, benim toyuma geldiñ ğavuḥduñ E, aradan ĝeçmiş yeddi sene, Garip simasını deĝişmiş, Garib'in siması belli deĝil. Ne olacağını kimse bilmez. Garip oturdi. Garip bir şerbet içdi. Şerbetini içtikten söra, "Aşıĝ baba yorgunsan da ama, ĝusura baḥma bizim düĝünümüze, bu toyumuza ĝarḥı bir şey söyleyemezmişen?" "olur" dedi. "Beyzade söyleyem" Garip sazını ĝılıftan, çıkḥarıp, bir müddet sazının tellere üzerinde ğözlerini yumdı. Şah Veled'in ĝılıç belinde, ĝendisi aslan ĝibi, "İstersen" dedi. "Zaten ölüm burya ĝader geldi. Nasıl olsa öleceĝim. Hiç olmazsa igide derdimizi annadaḥ. Eger igit ise, derdimize dermân olur. Leke ise ĝoru cehennem vursun, öldürsün, daha ne ben ĝörüm, ne de beni ĝörsün. Aldi baḥalım Garip ne söyleyecek, Şah Veled ne annıyacaḥ, ben ne arzedeceĝim, burda diyniyenner ne diyniyecek?"

ĝapına gelmişem benim efendim
Toy senin deĝil vallah benimdir
Yeddi yıldır ĝurbet eli gezerem
Bar senin deĝildir vallah benimdir

E, dalgavuhçular çoğ. Garib'in üzerine hucum ederken, Şah Veled seslendi "Ey arhadaşlar sizin işiniz değil, bizim işimiz bu. Aşık bana söylir. Size birşey söyledi mi? Aşık baba, söyle bahim. Aldı Aşık Garip bir daha :

Merhamet eyle de bağla golimi
Çek gılcı heman yendir belimi
Elimden sen alma gonca gülümü
Kâr senin değildir, vallah benimdir.

Şah Veled dinniyir. Tırbiz atları da dinlirler. Yani Garib'i didecekler. Aldı Garip son cümleyi :

Ben Aşık Garib'em, geldim yanına
Sığınmışam şöhretine şanına
Çek gılcı, istersen ger ganıma
Yâr senin değildir, vallah benimdir.

Bunu söyler söylemez, Şah Veled birden bire yanında sağdıcına "Babamı bir çağır gelsin" dedi. Derhal Mahmud Beg'e haber getti. Mahmut Beg geldi. "Nedir oğlum?" "Baba, şu aşığı tanıdın mı?" "Yoh" dedi, "Oğlum tanımadım." "Baba" dedi, "İşde Şah Senem'in aşığı Garip. Bizim gendi melmeketimizin çocuğı. E, şimdi de gelmiş, Garib'in toyi, Şah Veled'e yapilir. Baba, ben bu güzeli de istemem, bu toyu da istemem. Garip benim gardaşım, Şah Senemde benim bacımdır. "Haman derhal Şah Veled elbiselerini soyunup, Garib'i hamama göndermek istedi. Güvey elbiselerini Garib'e geydirmek istedi. O zaman Garip Şah Veled'in eline getti. "Ey baba igit, dur hele anamı da bir gedim görüm. Anamı görmemişem" "Haydi baħalım". Garip kahtı, heybesini aldı, sazını aldı, doğru geldi gapısına. Anasının gözleri görmir. Bacısı gapıyı açdı. "Bacı benim bu gece misafir etmez misiniz?" "E, gardaş" dedi. "Erkeğimiz yoh amma gel baħalım, Allah ne verdiyse sen de yersen, biz de yerik." Garib'i içeri aldı. Heybesini goydi. Duvardaki saza bir göz attı. "Bacı bu saz kimin", dedi. Daha gız söze başlamadan, anası seslendi. Yavrum, o da benim oğlumun, o saz öyle orda yeddi senedir aslı." "Ana", dedi. "Bunu bir çalamam mı?" "Yoh oğlum el vurma"; dedi. gadın. Garip dinemedi. Sazı endirdi. Sazı gılıftan çıkardı ki, teller bütün pas dutmuş. Garip üstten vurduğu gibi, yedi tel, yedisi de birden boğaza yüklendi. "Vah oğlum", dedi. "Öldü heyvah". Baħ şimdiye gader teller sağlam idi. Oğlum öldi." "Ana hiç tel gırılmaıyan oğul ölür mü, ölmez" "Hele diyne baħalım Garip şimdi ne söyleyecek, anası bacı-

sı ne annıyacağ, ben ne arzedecegem, burda beylerimiz ne dınnıyacak?

Şükreyle ğani Mevlâ'ya
Ana ben Garib'em ben Garib'em
Geldim yetiştım buraya
Ana ben Garib'em, ben Garib'em

Halep ellerinde, ğaldım
Çoğ ellerde ben dolandım
Geldim ben sizleri buldum
Ana ben Garib'em, ben Garib'em

İşte, Garip oğlun heman
Kesme ol Mevlâ'dan, ğüman
Başımızdan ğalhtı duman
Ana ben Garib'em, ben Garib'em

Sözler nihayeti bulur bulmaz, bacısı Garib'in boynuna sarılıp, bağrına bastı, anası Garib'i göğsüne sırtarıp, sanki Garib'e tazedem, me-me verip, memelerinin uçları sızlamışdı. Bacı hele bir tasınañ su al gel. Tasınañ su getirdi. Hızır Aleyhisselâm'ın emrettiği toprağı içe-risine ğatıp çalhalandı. Garip, Eiizübesmele'yi çekti. Anasının yüzünü gözünü yihadıktan sōra, anasının gözleri biiznillâh-ı Taalâ, Cenab-ı Hakk'ın sayesinde, eskisindne daha eyi oldu. Ana başladı "Yavrum" dedi. "Birez daha er gelemediñ mi? Bağ Şah Senem gocaya getti", dedi, "Yoh ana yoh, Şah Senem gocaya getmedi. Ben o işi yaptım da sona buraya geldim". Anası secdeye ğapandı "Yarabbi, senin büyük hikmetlerin var." Gece ğeçti sabahlar oldu- hayırlı sabahlar ümmet-i Muhammed'in üstüne açulsın inşallah-" Şah Veled, Garib'i alıp hamama götürdi. Şah Senem, bu işi duyar duymaz, yani artığ Şah Veled'in ayağlarının altını öpmeye ğadar, ğarer vermişdi. Garib'i hamama götürüp traş ettirdi. Kendine yapılan güvegi elbiselerini, Garib'in arħasına geydirdi. Toylar başladı, Garib'e. Garip düşündü "Ulan, acaba benim bacımı bu adama versem ğabul eder mi?" E, Garib'in bacısı, Şah Senem'den geri galmır. O zaman, Garip Şah Veled'e "Ey Tiflız ğoçağı, benim de bir bacım var. Onu kör topal olsa, ğabul et de, sen bana bu büyük eyliğı, insanlığı yaptın, ben de sene bacımı verim." Şah Veled oni da görmüşdi. Esas güzelliğe, Şah Senem'in güzelliğinden daha da fazlayıdı, Garib'in bacısının güzelliğı. Toylar ikisini beraber, tutuldi. Mahmıt Beg'in keyfine keyf uymır. Fakat berzingânın biraz bıyıhları aşığ düşdi.

Netice gırh gün gırh gece toy, düğün edip her iki aşık maşug muradına nail oldu. Onlar ömürlerinin boyunca yaşadılar. Ömürleri bittikten sona Allah'ın rahmetine gettiler. Cenab-ı Hağ, cümle ümet-i Muhammed'in geçmişine rahmet etsin. Galanlara da Halık-ı Lemyezel, sağlık, afiyet, ihsan etsin. Hastalar şifa, dertilere devâ borçlulara da edâ ihsan etsin.

İşde benim gardaşlarım, Âşık Garib'in hikâyesi bu gadardır.

AŞIĞ GARİP

Anlatanın :

Adı Soyadı : Kanber Özcan

(İğdır)

Yaşı : 59

Mesleği : Serbest

Günnerin bir gününde, eski zamannarda-Allah sizi de şad etsin- öyle rivāyet iderler ki İran'ın Terbiz şehrinde bir hoca Valeh vardı. Mal, devlet, döşemek, varıyat o kadar olurdu ki-Cenab-ı Allah size de versin- Hoca Valeh'e vermişti. Hoca Valeh'in hayatta bir gızı vardı bir oğlu. Oğlunun adına Maḥsud diyerdiler. Gel zaman, get zaman efendim. Hoca Valeh başını ölüm döşegine, ecel yastığına geyunca, oğlu Maḥsud'u çağırır yanına. Dedi: "Oğlum, dil ve egeh olunca, Terbiz şehrinde benim kimsem, istiyenim yoḥdu. Hısım ağrabem yokdu demek. Men ölüf gettikten sonra, sana burda, amıca, dayı çoḥ çıḥacahdı. Hepsi dedi. Heç birine gulaḥ virme, yemek üçün seni soyacaḥlar", dedi. Oydu ki efendim, Maḥsud'un babası ölüf, götürdüler defin edif geldiler. Gırḫ gün, gırḫ gece öyle bir ihsan verdi ki cölün guşları da yediler. İhsan bittikten sonra, Maḥsud gene ticaret işiyen meşgul idi. Gitti dükânına.

Ama biz bu tarafa gelelim. Derdimize. Büyük bir lotunun ḥabe-ri oldu ki Maḥsud'un babası Hoca Valeh ölüftü. Gırḫ tene lotu topladı. "Yahu ne durursunuz, falan bezirgân ölüftü. Gedelim oriya, yeyip yatmayı yerimizdi." Bu lotunun (böyük lotunun) bir gat aḥund paltari diktirif, parmaḡlarının arasına sarımsaḡı diş diş edif düzdü. Yanındaki arkadaşlarıynan barabar gırḫ lotu geldiler, mezarlıḫta Maḥsud'un babası Hoca Valeh'in mezarı üzerinde, başladılar ağlıyif fegan ediyirler. Maḥsud imaretin penceresinden bele baḫtı. Gırḫ देने adam bir ağıza verif, bir fiḡan eliyif, bir ağlıyırlar ki, geldi dedi, "Ana" dedi, "Babam ölürken bana dedi, Terbiz'de benim kimsem yoḥdu. Mene dedi, o can havline öyle dirmiş. Kimsesiz adam olur mı?" dedi. "Hele bir çıḫ, babamın mezarının üste, baḫ gör neler yapillar?" Anası çıḫtı baḫtı. Dedi "Oğlum onnar hepsi fostu" dedi,, "Seni soymaḫ üçün ele yapillar. Getme" dedi. "Yoḫ olmaz" dedi. Neyse anası otaḫları döşiyip hazırlık yapıf. Maḥsud özünü yetişif,

böyük ahundun yanına yaqın ahund, ondan kaqdı sarıldı. Maqsud'a "Canım beni bu günde görmiyeydin. Sen, benim öz gardaşımın oqlusan. Neqün baban öldi meqe haber vermedin? Biz gidecek senin evine gırq gün gırq gece babana ehsan verecek. Bizin gırqımızda senin emrindeyik". Beqare Maqsud'u gandırif, geldiler eve. Efendim sabahlan, yoq olsun yoqsulluq. Aqtılar Maksud'un paralarının aqzını, döktüler. Demek ehsan veriller. Gırq gün, gırq gece devam etti, bu ehsan. Maksud lap çıqtı ayaza, benim kimi elinde bir metelik galmadı. Gırq birinci günü geldi, dedi "Ana" dedi, "Nedir?" dedi, "Ana bugün amucam gil gedecekti. Hiç onnara da bir yemek yoq mu götürek." Dedi, "Oql peynir ekmekten başqa bişey yohdu" Maksud dedi, "Canım ayıftı. Gedim ben bazara onnara, bari yemek söyliyim aş baz tukanından" Maqsud gedince böyük lotu, ötekilere dedi, "Özümüzden annıyaq daha bir idare galmadı ki, Galqın herkeş getsin işine." Tam Maqsud gelene gadar herkes getti, işine. Herkes gendi işiyen meşgul idi. Maqsud aşbaz tukanından yemek getirif, geldi ki otaqta, ne tas var, ne hamam. "Ana be, emim gil ne oldu?" dedi, "Oqlum emin gil getti." Beqare Maqsud çıqdı çarşıya ki, o böyük ahund olan emisi bir gat gastiyon geyinif. Efendim birini dolandırır ki -bunnan yani cebini gastıp, para umır- "Emi gel yau, men yemek getirdim." Maksud'a kalqtı bir sürü çıkış söyledi, "Emin de böyle olsun" dedi. "Acın bitsin, ben işden tınımirem. Sen kimsen ben kimem" dedi. Beqare Maksud başını döqe döqe eve geldi. Anası dedi "Oql gördün, babanın vasiyeti çıqtı yerine", dedi. "Eve talan çektiler, daha bir idare galmadı". Efendim, Allah kimseyi de yohardan aşaqı düşürmesin! Beqare çocuk, gelif ders otaqında başına gözüne döqüf aqladı. Ahu zâr eyleyif bir gaflete daldı. "Merdin dizinin di-reqi, namerdin gözünün qancıeri, qırmızı göz Mirtaza Ali, cümlemizin dādına yetişsin- ol zaman geldi Maqsud'un ālem-i rüyada durdu gabaqında. 'Ey beqāre' dedi, 'Heç gam eyleme' dedi, "Oqlum, al bu badeyi içince "Oqlum ne görürsün?" dedi. Dedi, "Aga dünya gözü-bebine gelince, bizden gabaq şu badeyi bir neqe aşılqlar içtise de mıradına yetişmedi. Onun içün içmirem." Dedi, "Oqlum, o bādeden degel, al iç". Aqasının elinden birinci badeyi içif, ikinci bādeyi, üçüncü badayı içince "Oqlum ne görürsün?" dedi. Dedi, "Aga dünya gözü-me duman halında görükür." Revāyet olunur ki, aqası, şahadet parmağını tutuf oqlanın "Önüne baq" dedi. Balqtı ki bir āzim şeher görür. Şeherin gün batan tarafında güzel bir baqçe, baqçenin içerisinde, yeddi gat sarayda güzel bir qız duruf, baqçiye seyredir. Dedi "Aga bele bir güzel şeher görürem. Şeherin, gün batan tarafında, böyük baqçanın içerisinde, güzel bir qız görürem." Dedi, "Oqlum, o şeher Tifliz şehridi. O gördüğün qız, Hoca Sinan'ın qızı Şah Se-

nem'di." dedi. "Seni ona âşık eyledim, onu sana maşug ettim" dedi. "Bundan sonra h arada darda galsan, meni  a ırsan, dadına yeti -
-cem". Efendim, agası g z nden gaybolup-Allah kimsenin   re ini
tabahta terketmesin- be are garı a şam geldi. Ba tı ki Ma sud'un,
ders ota ında, a zından gannı k p k gelir. E iye  ı dı, beyle ba tı.
   t rl  garı var: Garı var iman, Gur'an nasip olsun, garı var ilan-
-vuran nasip olsun, garı var ya ı lı  g nde itinen boussun. Ba tı ki
Varsa garı elinde g zel deve g lından tespih, gayd f  evire  evire ge-
-lir. S phanallah, velhemd lillah -tihmeler  z m aldı degil, yıkma-
-lar  z m aldı, vallaha billaha- diye diye gelif. G zel garı b yle ba -
-tı. Dedi, "Gızım niye a lırsan?" dedi. "Goy men a lıyım ki, g n   -
-re ine muhtacem" dedi. "Ey hamd olsun, bezir  n  ldi" dedi. "Se-
-nin o lun Ma sud sa  olsun!" dedi. Dedi, "Garı nene, Maksud da,
bele bir derde d  ar olufdu." "Gedeh g r m," dedi. Varsa garı, bele
bele gelif ota ın gapısından ba ını  zattı. Dedi, "Gızım, bu guduruf,
gudurdu u da var. Bizim ala dananın nazarından" dedi. Dedi, "Ay
garı nene, de, gudurmu  var. De gudurdug  nedi? Ala dananın naza-
-rı nedi?" Dedi, "Bele, benim dedem  o  zengin idi. Kesemen iline
yaylaga  ıttı . Men de o zaman gızıdım", dedi. "Orda, dede malı-
-nın, bir ala danası gudurdu. Hangi malın yanından ge erse, o da
gudururdu. Gır  g n bu hal devam ettikten sonna, gızıl g settiller.
Ba ına k l elediler. Dana da  ld . L kin bu gadar mal hayvan da
gudurdu.  ndi, bu da ele olaca ." dedi "Bari va tında, bunun ba-
-şına k l eleyin, gızıl g sterin, goyun  ls n". Ne ise Varsa Garı deyif
getti. Be are garı, a lama a ba ladı. Ba tı ki a zı dualı, goltu u
Guran'lı  pek, elinde y zl k tespih,  evire  evire gelir. "Gızım, niye
a layırsan?" dedi. "Allah kerimdir", dedi. Dedi "Bele nene, Varsa ga-
-rı geldi bele" dedi. "Ma sud bir derde d  ar oluf", dedi. "Dedi "Ge-
-dek men ba ım". geldiler. Bele  eri girdi.  eri giren kimi, d şendi
o lanın  ste. Neyise efendim, o lanı dus kimi yal dı. "Aman garı
nene, gudurarsan", dedi. "Yoh gudurmam" dedi. "A asının elinden
bada  if, s d n temiz imi ", dedi. "Ana baba a ırahmet.    g nden
sonra g z n  a aca . Ne isterse veresen", dedi. " ma, biraz za met
 ekece , sonu iyi olaca " dedi. "Ay garı nene, Varsa garı guduruf
dedi". "Gızım men y z ya ındayam o nesil  yle, Varsa gelif, Varsa
gedif, onnar he  d z i e dolanmazlar." Oydu ki  pek garı gettikten
sonra, revayet olunur ki d rd nc  g n  akşam  zeri Ma sud g z -
-n  a tı. "Ana men senin o lun deyilem mi, niye yanımda oturuf, ni-
-ye benim nim emi gorumadı ız? Ga ıf gapının a zında durursan." Dedi,
"O ul, yoh gor m ram. Be sene ne oldu?" dedi. Dedi "Ana
ma a, bir   m e getirsen, men derdimi telden s yliyerem". Anası
getti bir b y k   m eleri var idi.   m eyi getirif verince, dedi "Ana

bu çömçeden istemirem. O çömçeden isteyirem ki, mennen hem-derd olsun, danışsın". Arvad annadı ki, saz istir. Menim kimi bir adama, bir neçe lira verif saz-bent tükânından bir saz getirdiler. Maşsud saza bir çeken düzen verif, baçalım anasına ne söyler, biz nediye, sizin sağlığınıza :

Başına döndüğüm ana
Ana men Tifliz'e varmalı oldum
Men galmuşam yana yana
Ana men Tifliz'e varmalı oldum.

Anası dedi, "Oğul Tifliz'e niye gedirsen? Terbiz, Tifliz'den eydir.

Derdim çoşdu, kimseler bilmez
Hiç ahıma daş, daş dayanmaz
Şimden gayri bu yer bize yaramaz
Ana men Tifliz'e varmalı oldum

Kâğızda gördüm suretin
Hak'tan çekilmişti niyeti
Şah Senem'deki niyeti
Ana men Tifliz'e varmalı oldum.

Bu sevdâ yandırır bizi
Aya güne benzer yüzü
Sevdiğim hocanın gızı
Ana men Tifliz'e varmalı oldum.

Elimi verdiler una
Saçı sümbül den ola
Garib'e verdiler buta
Ana men Tifliz'e varmalı oldum.

Söz tamama yetirip,-Allah sizi de şad etsin.-anası bahtı ki Garip gedecek. Dedi, "Ana men gedirem. Kaşın görün" dedi. "Tifliz'e bezirgân gedirse gelin, siz de eleğinizi gayrın. Hazırlaşın, onnarnan beraber gedek," dedi. Evvelâ Aşık Garip yerinden hareket edif, o yere geldi ki, Terbiz'de Bağlarbaşı deyirdiler. Ordan yük bağlanıp yük açılırdı. Tabii o zamanlarda, hepiniz de bilirsiniz ki, kafe gatar-nañ gedirdi. Cannı hayvan üzerine demek, vasayit gederdi. Bir bezirgân da, zengin bir bezirgânıdı. Gırğ nökeri varıdı, gırğ gatarı. Yühleri bağlanmışdı. Tifliz şehrine geleceğ idi. Bağlarbaşı'nda durup bahtı ki 17-18 yaşında, güzel bir genç oğlan gelif. Elinde bir

tabar saz. Bezirgân oğlanı görünce, canı gönülden oğlana âşığı u giriftar oldu. Öz üreginde düşündü. Dedi, “Bu oğlan n’olaydı Tiflîz’e gedeydi. Tiflîz’e getse, men onu pulsuz, parasız aparacağım. Yeyif içmesi de benim sırtıma”, dedi. Aşık Garip, yetişif bezirgânın yanına. “Selam”, “Aleykümselâm”. Dedi, “Oğlum hardan kelif, haraya gedirsen?” Dedi, “Emi Kân’dan gelif, mekâna gidecem”. Bezirgân dedi, “Aferim oğlum, hepimiz kândan gelif, mekâna gidecik. Kân, bu fânî dünyadır, mekân ahirettir. -Allah insannarı rûzda utandırmasın-“Oydu ki “Söyle” dedi, “Oğlum derdin nedi? Aşık Garip dedi, “Amuca kusura bahma ama, benim âşıklığım da var. Men telden diyerem, dilden diyemem.” Saza bir çeke düzen verif, bezirgâna bahah ne deyir, biz ne deyek sizin sağlığınıza :

Başına döndüğüm, gurban olduğum
Orda, men yarımı senden isterem
Oduna yandığım, giryan olduğum
Orda men yarımı senden isterem.

Gurban olim, o gamete, o boya
Haş seni saşlasın bayrama toya
Burdan Merend’e, Merend’den Hıy’a
Orda men yarımı senden isterem.

Bezirgân dedi ki, “Oğlum men Merend’e getmirem”, dedi. Bezirgân da üreginde bunu tutmuştu ki, “O Hak aşığı olsa, bile” deyirdi. “Men oraya gidecem” dedi, “Men Merend’e getmirem”.

Gurban olam seni doğuran anaya
Süd vermişdir senin kimi balaya
Burdan göç eyledi Ağcaala’ya
Orda men yarımı senden isterem.

Garib’in çektiği gamdı, gehardı
Üstümüzde duran perverdigardı
Tiflîz dediceğin de, bir ağır şehardı
Orda men yarımı senden isterem.

Bezirgân dedi, ‘Ey Garip oğlum, men Tiflîz’e gidecem. Seni de götürcem. Yeyip içmen, harcı mesarifin hepisi benim üzerime”, dedi. “Peki, men, men degilem. Başga bir can, anam, bacım var.” dedi, “Get ananı bacını da getir. İki saat sana müsadedir.” Oynar, güler, Maksud şad hıraman eve geldi. Anasıynan bacısı göz yaşları içindeydi. “Oğul”, dedi. “Tiflîz’e gidecek adam taptın mı?” dedi, “Ana

bir güzel bezirgân var, Bağlarbaşı'nda, iki saate gadar hazırlanın gedek. Onunla beraber Tifliz'e gidecēm." Oydu ki bunnar efendim, bezirgân eviydi. Zengin adamdı. "De, bunu götürek, ağır götürek, yüngülü götürek." O gün gelemediler. Aradan iki güç geçti. Bezirgân yola irevan oldu getti Tifliz'e.

Revayete göre, Mahsud, anası Banı'yı, bacısı Zöhre'yi, bir de gardaşı Heydar'ı götürüf yola irevan oldu. Bağlarbaşı'na geldi ki, ne tas var, ne hamam. Dedi. "Ana, Allah'ı çağırır özümüz gedek." Yola irevan oldular. Allah'ın hayli guvvetiynen, yerin damarları çekilip, bezirgân iki gün, Mahsud'dan gabağ, Tifliz'e yetişmişti. İki gün ondan sonra Mahsud da yetişti Tifliz'e. Bezirgânın, isteyen dostları, Tifliz tüccarından dört tanesi, ağır bir gonahlıg eyleyif, Tifliz şehrinin gün batan tarafında, bir çemende, oturuf sohbet eleyirdiler. Aşık Garib, Anası, bacısı, gardaşı Haydar yanında, geldi bahtı ki, Tifliz şehrinin yolu sağ tarafında büyük bir yığınağ var. "Ana, siz durun burda. Hele men gedim şunnardan haber alım gelim, yolu azmamışık ki, yanlış gelmemişik ki". Anası, bacısı, gardaşı orda beklemekte olsun. Efendim Aşık Garip geldi. Bu bezirgân, bele bahtı ki üç gün evvel Terbiz'e gördüğü oğlan budu. Geldi buraya. Bezirgân taaccübe galdı. "Yarabbi, bu uzun yolları, bu nice geldi, gelif yetişti. Aşık gelif selâm verdi. Bunnar dedi ki "Oğlum hardan gelif, haraya gedirsen", dedi, "Valla kândan gelif, mekâna gedirem. Kan fani dünyadır, mekân ahret-i âlidir." "Oğlum Tifliz'de kimiñ var kime gedirsin?". Bunlar sual ettiler. Dedi ki, "Kusura bahmayın men tilden diyerem. Saza bir çeken düzen verif, göreğ Aşık Garip Tifliz'de kimleri deyır. Biz ne deyek, sizin sağlığınıza?

Başına döndüğüm Nehil hoca baba
Şehr-i Tifliz, deyilenner budu mu?
Ayağın da varsın Mekki'ye Haca
Şehr-i Tifliz, deyilenner budu mu?

Bunnar dedi, "Oğlum Tifliz buradı. Emme Tifliz'de kimin var?

Garip geler bu yollarına beled
Oğudum dersimi galmadı galed
Emisi oğlunun adı Şah Veled
Şehr-i Tifliz, deyilenner budu mu?

Alma burda, heyva burda, nar burda
Erih burda, turuş burda, nar burda
Hoca Cümşüd kimi emmim var burda
Şehr-i Tifliz, deyilenner budu mu?

Söz tamama yetirif bunnar dedi ki, “Oğlum, evet, Hoca Cümşlud, Şah Senem’in atasıdı. Şah Veled de onun gardaşı oğludu. Çok zengin bir tüccardı. Tifliz’de en ireli gelen adamlarındandı. Get saña yardım eder”. Bunnar, bir gadar da gelif, para toplayıf Aşık Garip’e verdiler. Aşık Garip gelif, anasıynan, bacısının elinnen tutuf, dedi, “Ana, yannış gelmemişih, Tifliz şeheri bura imiş”? Geldiler bunnar, Tifliz’e girince gün battı. Payızın son aylarıydı. Havada ala çarpa gar yağırdı. Parça parça. -Allah kimseyi yuhardan aşağı salmasın- bu, dedi, “Ana, gelin camiye gidelim.” Bele bahtılar yolun sağ tarafında bir cami var. Bunnar geldiler camiye. Hesirin üste oturdular. Anası, bacısı gözündə baharın bulutu kimi yaş töktü. “Ana, neye ağlıyorsan?” Dedi, “Oğlum niye ağlamayım. Ben Hoca Valeh’in garısı olayım, zengin bir adam olüm” dedi. “Gelim bu camide, bu sahatta ölecēm” dedi. “Burda men gece galammanam”. Garip dedi ki, “Ana eleyse, siz oturun men bir yer bulum.” Garip sazi götürüf eyle eşiğe çıktı hele, caminin sağ tarafına çıktı ki, bir hacı gelir. Gece gözi de. Bir ahci gelir. Belinde bir ağ kuşağ var. Efendim elinde bir baston, bir gaylan başı dolduruf çubuğ çeke çeke gelır. “Hacı emmi, selâm” dedi. “Aleykümselâm” Görek hacıya ne deyir. Biz ne deyek sizin sağlığınıza?

Başına döndüğüm Nehil Hacı baba
Hacı baba nenem camide galdı
Ayağın da varsın Mekki’ye Hac’a
Hacı baba nenem camıda galdı.

Dedi. “Oğlum men bilirem yer isteyirsən, amma benim yerim yohdu”, dedi.

Bir yanımnan yağmır gelir yağar gar
Anam hemşirem meñe bahar
Şimdi onnar da benim gahrımı çeker
Hoca baba nenem camıda galdı.

Sen de maña bir yer virerseñ
Düşenneriñ halından sen de bilerseñ
Nenem öler, sen bu günahda galarsañ
Hoca baba nenem camıda galdı.

Söz tamam yetirif. Zalım oğlu, hacı dedi ki, “Oğul, benim yerim yohdu”. Ama irevayete göre, bir dost sarhoş tahımnann, tabanca hançer sahibıydı, bir on, on iki adam gulağ asirdilar. Bahtılar ki hacı, bu çocuğa yer vermır. Ele bir defa hacıyı aldılar araya. Hacı

bele döndü ki her taraftan tapanca, hançeri çekipler. “Lan” dedi, “Zalım oğlu, o çocuk sana yalvarır. O çocuğ o güzellikte olan. Ne olur bir gece anasıynan bacısını sahlasan, sahlamasan öldürecik.” Hacı bahtı hayır, paltayı taşa çalır, dili tutar tutmaz, dedi, “Oğul get anan bacın getir.” Geldi anası, bacısı, Heydar gardaşı galhıf, efendim, hacıynan barabar geldiler eve. Hacı çörek damına bunnarı birahtıf, geldi arvadına dedi ki, ‘Biraz onnara yemek gönder’” Avrat yemek gönderdi. Garib’in anası, o yemekleri yemez idi. Neyse o geceyi orada geçirdiler. Sabah üzümüze hayırıynan açılısr- sabahnan, Aşık Garip sazı götürüf dedi, “Ana siz durun, men gedif, özüm hele bazardan özümüze bir yer tapabilim mi?” Aşık Garip çıktı Tifliz şehrine, büyük bir şehir idi. Tifliz’de gezirken bir terekemiye ras geldi. “Selam” “Aleykümselâm”, dedi. “Gardaş, maña hangi gahfedde, bir gul belliyerlerse, men orıya gedim. Gendime bir idare tapım” Terekeme bahtı, dedi, “Lan get işine, burda kim âşığın gadir gıymetini bilen” dedi.

Bu sözü diyince, Aşık Garip çoğ alındı. Terekeme biraz düşündü. Bahtı Aşık Garip alındı bunun sözüne. Dedi “Gel!” Aşık Garib’i çağırdı Dedi, “Göğ yapılı gaveyi görürsen, ora Deli Mahmıd’ın gahfedir” dedi. “Get, orada sana, gul beliyeller Kusura bahma” dedi. “Senin de gönnünü gırdım, meni bağışla.” Garip gelif Deli Mahmıd’ın gahfesine. İçeri girerken Deli Mahmıd aynadan dutmuştu. Bele bahtı. Bir gönülden miñ gönüle aşığı giriftar oldu. Çağırdı yanına “Hele gel” dedi. Aşık Garip gelip buna selam verdi. Görsedilen istolun üste, oturdu. Deli Mahmıd dedi ki, “Ahtund, orda usta vardı.” Ahtund dedi “Aç Guran’ı”. “Ele, haralısan” dedi. Dedi, “Terbiz’liyem” “Mennen bu oğlan siga gardaşı olacih. Bize bir siga oğu gardaş olağ.” Ahtund Guran’ı açıp bir siga ohip oldular siga gardaş. Eme burda da büyük gayfe idi. Bütün Tifliz’in ireli gelen tüccarı, ağaları, beyleri hamısı orda oturmuşdular. Herkes, yerli yerinde. Şah Senem’in atası da ordaydı. Hoca Cümşüd, Terbiz’i gören adamlar dediler ki, “Oğlum, madem ki Terbiz’liler kağ Terbiz’i tarifle, biz de bir gulağ asağ. Aşık Garip, Deli Mahmıd’ın emriynen galhıp efendim sazına bir çeken düzen verip. Görek ne diyir. Biz ne diyek sizin sağlığınıza?

Ey ağalar, gelin size söyleyim
Bahardan açılır gülü Terbiz’in
Seksen min mahledir, doksan min küşe
Güscüstan’dan gelir balı Tebriz’in.

Gören adamlar dedi, “Aferim”, görmiyenler de göresin Terbiz’den, Terbiz’in de ekini içinden mi çıhır yohsa başga yerden mi gelir? Üreklerinden geçirirler.

Zülâl'den suyu tklf gelir
Buğdası, pirinci ekilif gelir
Hindî'den ipeği bklf gelir
Muğayı, darçını hili Terbiz'in

Biz de çıhtıh Seyet yaylasına yayladıh
İnip aşgın deryasını boyladıh
Aşık Garip de beş hana söz bağladıh
Budu vasfı, halı, hali, Tebriz'in

Dediler, görsen Terbiz'de güzel var mı yoğ mu?

Altmış min çarşıda, altmış min bazar
Terbiz'e de görünmesin pis azar
Terbiz'in gözelleri yağşı has yazar
Gelini, gızı, dulu Terbiz'in

Dediler, göresen Terbiz'den de yük bağlanıp yük açılır mı? Büyük
şehir olduğu hâlde?

Pehlivanlar kisbet giyer yağlanır
Giden bezirgânlar orda eğlenir
Günde üç yüz altmış yükü bağlanır
Aşır Âl-Osman'a malı Terbiz'in

Günde Terbiz'den 360 yk bağlanır. Demek halı, halça pehdi. Oydu ki gören adamlar dedi ki, "Aferim oğlum, ey söyledin sağ ol" dediler. Ama Şah Senem'in atası Hoca Cümşüd bele bağtı. Dedi, "Mahmıd efendi." dedi. "Buyur" dedi, "Mahmud efendi, gardaşın da, sen de ağşama bana gonaşsan, sizin şirinniğini men verecm." "Peki" dedi. Şah Senem'in atası galhıf gelif eve, dedi ki, "Böyük bir surfa hazırlayın ağşama Mahmut efendiynen, aşg gonağ gelecek." Aşık Garib'in, ana bacası ahlından çıhıf hacının evinde galdı. Ağşam oldu ki Deli Mahmut'nan beraber geldiler, hoca Cümşüd'n evine. Üç gat saray idi, çıhtılar, halı, halçanın ste oturdular. Şah Senem zne on iki kalemnen bezek verif dolanır. Acaba bağım görüm bu kimdir? Bele geldi pencereden bağtı ki aynı ağası, âlem-i rüyada gösterdiği oğlandı. Senem şad oldu. Allah sizi de şad etsin! O du ki ağşam yemeg gelmezken gabağça, hoca Cümşüd, Deli Mahmıd namaz gılır. Aşık Garip'de namazı gılıf, aftaba götürdü. Ele havızın başında ab-tası olunanda bele bağtı. Senem kleh irengiden bahır. Ağası âlem-i rüyada gterttiği gızdı. Garip abdası birağıp içeri geldi. Deli Mahmıd ve Hoca Cümşüd de namazı bitirmiştı. Garip gelen kimi Deli

Mahmud, bahtı Garip bozuldu. "Gardaş niye bozuldu, saña bir şey mi oldu?" dedi. Sazı götürdü görek ne deyir, biz de diyek sizin sağlığınıza.

Derya kırağında Senem gezerken
Göründü gözüme māye gaşların
Deryāyu turabı galdırdı şevgu
Urgattı aghmı zaya gaşların

Bir gaşı bezirgandı, bir gaşı hoca
Başış gülüstandı, uruqları uca
Sevindir Garib'i bari bu gece
Galmasın döşeği baya gaşların

(Birisi yadımdan çıhip.-Anlatan)

Söz tamama yetirip, oydu ki Hoca Cümşüd, şükür eyledi. Dedi, "Val-laha yaşı oldu, bizim Senem'e aşı oluf" dedi. Çörek geldi. Aşığ Garip ele bir tike aldı. İkinci tikeyi de ağzına goyanda, bahtı Senem hanım pencereden temaşa edir. Yavaşça çörekten çekilif sazı götürdü. Deli Mahmud, özü özüne düşündü. "Men deliydim, bu menden better deliymiş", dedi. "Evet çörek gabahtan galhmamış" dedi. "Sazı götürüf söz diyir." Ama habarı yoh ki kız pencerededi. Görek Senem'in bahmasına ne diyir. Biz ne diyek sizin sağlığınıza?

Āl, māl pencereden bağan yar
Bağdıhça sen meni candan ēledin
Ettin vatandan meni derbeder
Gahumdan, gardaştan, ilden ēledin

Gurban olum seni doğuran anıya
Süt verifti senin kimi balıya
Yahasından göttü gattı dalıya
Sen meni hırmay-ı saçtan ēledin

Senem Hanım saçlarını dala atmışdı. Onu deyir.

Garib'em deyir, düşündüm özüm özüme
Negâhundan deyir, gözüm düşdü gözüne
Sonra düşünürsen özüñ özüñe
Sen meni epmehten aşdan ēledin

Söz tamama yetirif surfa gahtıhtan sonra, gaylen gayfe geldi. Sohbetin şirin yerinde, Hoca Cümşüd, Senem'in atası, didi "Hele Terbiz-

de sen kimin oğlusun?" Dedi, "Men, Hoca Valeh'in oğluyam". "Hay seni, kör olasan, men senin öz emiñem" dedi. "Anam hardadı, gardaşın hardadı, bacın hardadı?" Dedi, "Falan hacının evinde". O saat payton gelif, geceynen, Garib'in anasını, bacasını, gardaşını getirdiler. Zal otağına girince, arvad gözünden baharın pulutu kimi tökti. Hoca Cümşüd, bunnarın halına bahtı. O da ağladı. Allah kimseyi yuhardan aşağı salmasın! E, Garip tanimirdi. Avrat bilirdi. Hoca Cümşüd, bir iki defa bunnara, gelip getmişdi. Baştan sona, men neçe size nağılladım. Avrat olup biteni Hoca Cümşüd'e nağılladı. Hoca Cümşüd dedi ki, "Heç gorhma, Terbiz'de Hoca Valeh ölüf, Tifliz'de Hoca Cümşüd sağdı." dedi. "Allah maña çoğ verif" dedi. -Sabah üzümüze hayırlıñnan açılın- sabah açılınca "Oğul", dedi. "Yiyip, içmen, hamısı benim vücutuma", dedi. "Elini ağdan gariya, vurmiyaçağsan". Efendim, bunnar şad oldu. -Allah bizi de şad etsin- Bunnar yiyip içip burada galmahta olsun. Aradan bir neçe zaman geçip. Tifliz'in ahlılı adamları toplandılar, dediler "Ya Şah Senem'de gocaldı, Şah Veled de gocaldı. Bunnarı ne zaman birbirine verecek?" Şah Veled tarafından gırh dene ireli gelen ağyan gonağ gelir. Cuma ahşamı günü Hoca Cümşüd'ün otağında yediler, oturdular. Aşih Garip'te, ahşam evdedi. Günüz gider Deli Mahmıd'ın gayfesine, gayfede oturup Deli Mahmıd'ınan sohbet eleyirdi. Bir dene tanımadıh adam girdi içeri. Dedi, "Garip gardaş, niye bugün düşünürsen?" Dedi, "Bugün senin parañ, çoğ geler eline." "Niye?" "Şah Senem'e elçi gettiler, Şah Veled'e veriller", dedi. Ele Deyince Deli Mahmıd bahtı ki, Garip bozuldu. "Ele niye bozulduñ gardaş?", dedi. "Gardaş", ağladı, dedi, "Bozulmuyum neyleyim?" dedi. "Niye demirsen, sen ne üçün gelifsen?" "Men de Senem üçün gelmişem", dedi. Ele deyince, Deli Mahmıd dedi ki, "Get elçini gönder, verdi men durmuşam" dedi. "Eveli bu" dedi. "Men deyirem hoşlukñan ossun. İkinci, gılıç zoruna da olsa, düğür getireceğim. Get elçini gönder". Garip haman eve gelip, "Ana", dedi. "Nedi?" "Niye durufsan, galh get ele", dedi. Anası dedi, "Oğul gedim". Anası galhıp, Terbiz'den getirdiği bir tene altın üzük var idi. Tahtı barmağına bu da geldi. Çarşaf attı başına, geldi, Zal otağın gapısın açıp, içeri girip bir tarafta oturanda, Hoca Cümşüd ordan gahtı geldi. Dedi ki "Bacı, burda oturma, get zenanānın içinde otur" dedi. Avrat dedi ki, "Allah'ın emriynen, peygamberin şeriatıynan, men de gıza elçiyem", dedi. "Garip tarafınnan elçi gelmişem, nasıyam", ele deyince Hoca Cümşüd, dedi ki, "Ey cemaat burda iş ikiye ayrıldı. Garip de gardaşımın oğludu. Şah Veled de gardaşımın oğludu. Ona versem, onun göğnü galacağ, ona versem onun göğnü galacağ. İş düştü gızım tarafına," dedi. Efendim, Şah Velet tarafından Tifliz'de ne gadar ki gıymatlı daşlar varısa ha-

mısı geldi. Gonşuya, evvam-dem düzüldü. Garib'in tarafından da anası, bir tene altun üzük koydu sininiñ bir tarafına. Bunu kim aparsın? Gızın bibisi aparsıñ. Şah Senem'in öz bibisi Konca'yı verdi bir kenizin başına. Kalkıp sallana sallana Senem Hanım'ın sarayına geldiler.

Bibisi içeri girdi ki, Senem Hanım oturmuş, yirmi gız sağında, yirmisi solunda. "Selâm", "Aleykümselâm". "Bibi neye geldin?" "Gızım benim de aşılığım var." dedi. Görek bibisi ne diyer, biz de diyek sizin sağlığınıza. Aldı bibisi :

Başına döndüğüm ay telli Senem
Gızım elçi beyler gelif ne deyim indi
Sana da gurban dertli nenen
Gızım elçi beyler gelif, ne deyim indi.

Aldı Senem Hanım :

Bibi bu dert meni alıfdı
Saralıf gül benizim solufdu
Elçi beyleriniz kimden gelifdi
Bibi bu sözünü tutmanam

Aldı bibisi :

Gam buhçamız açılmıyıp bağlıdı
Cigerimin başı çalı çarpaz dağlıdı
Şah Veled de senin emin oğludu
Gızım elçi beyler gelif, ne deyif indi?

Aldı Senem :

Bibi men sevdim, igitlerin hasını
Galdıran yoğdu sınığ göynüm pasını
Görüm ölsün emmim oğlu, men tutum yasını
Bibi vallah, bu sözü tutmanam

Aldı bibisi :

Otağında bağın bağ olsun
Yediceğin senin şeker yağ olsun
Sözüm yere saldıñ, üzün ağ olsun
Gızım elçi beyler gelif, ne deyim indi?

Aldı Şah Senem :

Gedirem gelirem haberin olsun
Gümüş pıyalalar muyunan dolsun
Babama diyirem meni Garib'e versin
Bibi bu sözünü tutaram.

Söz tamama yetirif. Bibisi, “Gızım başıma bir garama sardıñ, Ga-rib’in neyi var sen oña gidirsen?” Senem, Garib’in üzügünü öpüp, tahtı parmağına. Dedi ki, “Yigidim yigit olsun, mal veren Allah’tır” Neyse bibisi honçayı götürüp geldi. Meclise gelince, Hoca Cümşüd dedi, “Ne oldu?”. Dedi ki “Garib’in üzügünü öptü”. Hoca Cümşüd dedi ki “Ey cemaat, gördüñüz, gız da benim, oğul da. Her iki ta-raftan harcı mesârif benim sırtıma bindi”. Garib’inen Senem’in ni-şanını yaptılar. Efendim bunnar şad oldu. Aradan zaman geçti. Neyse şirin kelleler gırılıp, şerbetler içilip, gurbanlar kesilip -Allah size de nasip etsin- Demek ki bunnar Garib’e verdiler. Aradan bir kaç gün geçtikten sonra, bilindi Garib’in parası yohtu. Ağca gız al-dı bir kenizine, zabāhan, 500 tümen sayıf töktü eteğine. Dedi, “Bu-nu Aşih Garib’e ver de, benim toyumu tezcikce eylesin”. Ağcagız da özünü, on iki galemnen bezeyiverip, para eteğinde geldi. Aşih Garip bahçasında otururdu. Bele bahtı ki bi Ağcagız gelir. Dedi ki “Neçe olsa Senem’in kendisidi”. Efendim göreh, gelişini tarifliyyir. Biz de diyek sizin sağlıgızına.

Men de öldüm Senem Senem demekten
Sensen gözellerin ağı, Ağcagız
Üstünden geyipsen zer-urubanı
Sensen güzellerin ağı Ağcagız

Ağcagız dedi, “Hele şu saçlarımı görse meni beğenecek”. Saçlarını töktü sağı solandan. Memelerini çıhardı. Aldı Aşih Garip :

O nedi ki almadı nardı
Sınıh göynüme inen gubardı
Ele sallanma, ne-mehrem vardı
Görünür göğsünde memen Ağcagız
Aşih Garip sıya beyaz dersin açanda
Siya zülfün birbirinden seçende
Ol Senem’im sarhoş olup içende
Sen ol, meclisinde sağı Ağcagız.

Ağcagız’a, öyle bil ki, bir gazan gaynar su töktün tepeden turnağa. “Vay köpoğlu, maña pay verirsen. Demek meni Senem’e keniz ey-ledi.” Parayı töktü eteğine. Dili tutar tutmaz dedi “Senem deyir to-yum eylesin”. Ağcagız ordan çıktı gaşdı, Şah Veled’in üstüne. Şah Velet otağında oturmuştu. Başına bir garama saldı. “Gız” dedi, “Ni-ye meni vurursan?” Dedi, “Köpoğlu nedim senin kimi oğulu. İran’-

dan bir adam geldi. Senin garını elinden aldı. Niye durursan? Beş yüz lira da para verdim, gidip toyunu âliyecek", dedi. Şah Veled, âle bil, yatmıştı, ayıldı. "Yoğ olsun yohsulluğu, yükte ağır, gıymette yüngül cebini doldurdu, paraynan. Gelip bir garı bir goca buldu. Dedi, "Senem'nen Garib'i birbirinden ayırabilirsen mi benim için olsun," dedi. "Gel aşışama ayıraram", dedi. Ne ise efendim oydu ki, sabahınan Aşık Garip, gelip o yolunan gidip parça alacağıdı. Goca garı oturdu yolun sağ tarafına. Garı başları erini dögmeye. Aşık Garip geldi, "Bre nene niye dövirsen bu ihtiyarı," dedi. "Ay oğul bu böyle İran'dan geldi. Menim dedem de çok zengin idi. Men de güzel idim. Verdi meni muña. Şimdi meni sağıhyabilmır gocalığı. 500 lira da ki benimdir. Onu vermese canın alacağım. Döve döve öldürecekim". Aşık Garip dedi, "Men de sevdanın içindeyim". Ele, o, 500 lirayı verdi gocagarıya. "Al", dedi. "Kefenini men verim, ihtiyarı bırah". Ordan gaydıp gelip ders otagına. Sazı duvardan astı "Ana bilirmisiz ne var?" Dedi. "Bu sazı burayı asıram özümnden başga kimse bunu endirmiyecek." "Ay oğul, sen parça almaga getmişdin." "Valla, bu gün günnerden nes günüdü, sabâ gedecem", dedi. Aşık Garip oydu ki fikri bozdu. Aşık Garip dedi, "Men gedecem Urum ülkelerine. Gedip Senem'nen görüşüm" dedi. Senem'in büyük bahçası varıdı. Almaların da mevsim zamanıydı. Ağcagız almayı gözdüyürdü, bahçada. Aşık Garip Ağcagız'ın yanına gelince, Ağcagız'ın do-dağı birez eğilmişdi, Aşık Garip'ten. Cevap vermedi. Buna, göreğ Aşık Garip ne deyir, biz de diyeh sizin sağığınıza.

Men de öldüm Senem Senem demehten
Sensen gözellerin ağı Ağcagız
Üstünnen geyibsen zerr-urbanı
Sensen güzellerin ağı Ağcagız

Eşginen düşmüşem men de sevdeya
Gece gündüz yalvarırım Mevlâya
Çünkü Mecnun oldum saçı Leylâ'ya
Bir zaman behlerem bağı Ağcagız

Gerib diyer derdimi yaz galem eyle
Bir yere cem eyle derd-elem eyle
Mennen Şah Senem'e bir selem eyle
Bir zaman behlerem bağı Ağcagız

Ağcagız dedi, "Gerip, ne deyirsen?" Dedi, "Get çağır Senem'i gelsin, bir görüşeh, sohbet eyliyeğ". "Gedecem men, aman almaları behle", dedi. Oydu ki, efendim, bu gettihten sonra Garip de bağı

gözleyen adam değildi ki, selvi ağacının gölgesinde başını atdı yere. Atmahta olsun. Terekemeler bağı istediğin gadar bozsun. Ağcakız geldi. Senem Hanım dedi, “Niye bağı birahtın geldin?” Dedi, “Valah Gerip gelif, bahçededî”. “Gız yalan olsa derin e saman basacâm”, dedi. Senem Hanım bedennen, aynada özüne on iki galemnen bezeh verif. Yirmi gısrığın da yirmisi solunda bahçıya hareket etdi. O zaman geldi ki, Allah versin, Terekemeler almaları eyle purlu putahlı gırdı. “Vay Ağcakız sen maña vay veresen”. Ağcakız geldi-Ne tas var ne hamam- Senem Hanım havuzun başında oturdu, elini yüyürdü. Ağcakız göreh ne deyir, biz de diyeh sizin sağlığınıza.

Saraydan endi yeridi
Oyan ovcu ovun geldi
Şovgu alemleri bürüdü
Oyan ovcu ovun geldi

Havuz başında oturur
Desdini suya batırır
Görenner de ahlın şaşırır
Oyan ovcu ovun geldi

Ağcakız da danışmaz yalan
Bağınıza düşsün talan
Selvağacını bële dolan
Oyan ovcu ovun geldi

Bële dolandı ki, Gerip yatır selvağacının dibinde. Senem’e dedi ki, “Gel burdadı”. Senem geldi. Göreh ne diyer, biz de diyeh sizin sağlığınıza. Aldı Senem :

İki gözüm Ağca Gelin
Garib oyanmaz oyanmaz
Tere gergedibdi özün
Yatıp oyanmaz oyanmaz

Eynine geymiş alların hasınnan
İçmişem eşgı badesinnen
Selvağacının kölgessinnen
Gerib oyanmaz oyanmaz

Senem üç eder sözün
Şimdi de öperdim üzün
Yatıp oyanmaz oyanmaz
Gerib oyanmaz oyanmaz

Senem, “Ağcagız, goy yatsın. Biz de gezeh birez bağı”, dedi. Onnar bağı gezirken Ağcagız dayanamadı, geldi Gerib’in böğrünün bir tepih. Gözünü açdı. Dedi, “Senem geldi de getti de”. Aşık Gerib’in yetmiş iki parça sümüğü. bene godu da aldı sazi. Biz de diyeh sizin sağlığınıza.

(Ey ağalar) Ne hikmetdi bugün habda galmışam
Yâr geldi getdi nece duymadım
Ne acâib gaflete garg olmuşam
Yâr geldi getdi nece duymadım
Kim de bilirdi benim mezlum olduğum
Gerib sevda idi geldi başıma
Onun üçündü benim burda galdığım
Yâr geldi getdi nece duymadım
Gerip diyer derde derman bulmadım
Yarımnen pinhanda galmadım
Öz ehdi peymanıma amel etmedim
Yâr geldi getdi nece duymadım

Senem bunun sesini eşidip her tereften etrefini aldılar. Aşık Gerib’in toplandılar başına. Aşık Gerib’i aldılar ortaya. Senem daldaladan bahıp gülür. Aldı Gerib göreh ne deyir :

Daldalardan bahıp gülür
Menim Senem’in Senem’im
Men gedirem gurbet ele
Galır Senem’im Senem’im

Duman dağa geldi mola
Çeşmim yaşı sildi m’ola
Gerib gedriñi bildi m’ola
Menim Senem’im Senem’im

Senem bahtı ki bu gedicehdi. Senem acı ėledi. Aşık Gerib baħaħ Senem’in göğnünü nece alıf.

Ay gız, gedirsen o bağa
..... tez gayıd indi
Sennen, sümbülden, ter benevşeden
Onnardan da birce desde üz gayıd indi

Gözellerde üz bürümek zamandı
Ölürem derdimnen Allah amandı
Böyün ayrılıhdı, ahır zamandı
Ömür başa varmaz tez gayıd indi

Yaşa sevdüceğim yaşa
Gannı derya möhül vere başınan aşı
Sevdiğim benzer bir yaşı daşı
Uçubdu terlanım el gayıd indi

Senem Hanım gaytarıp, göreh Senem ne deyir, Garib ne deyir? Gabah gabağa oturdular. Biz de diyeh sizin sağlığınıza.

Aldı Aşık Gerib :

Dön beri, dön beri üzün göreyim
Al yanağına gurban olayım
Bir amānatım var, yâr sana vereyim
Gidem yâr eylenem belke gelmiyem

Aldı Şah Senem :

Başına döndüğüm aman ay Gerib
Sensen benim derdime tebib
Lâyih mı meni munda biraşub
Aman Gerib sağlığını gelesen.

Aldı Aşık Gerib :

Yüce dağlar başı bize tozdu dumandı
Bu ayrılığ bize hayli zemandı
Böyün ayrılıhdı ömür tamamdı
Gidem yâr eylenem belki gelmeyem
Yazılmış alnıma aşgın ezeli
Güz geçince bağlar döker gazeli
Men Rum diyarında senden güzeli
Saram yâr eylenem belki gelmiyem

Aldı Şah Senem Hanım :

Gerib, bu sözler Hagg'a yaramaz
Sözünde durmayan da hiç yigit olamaz
Elde de güzel çoğdu, sene yâr olmaz
Aman Gerib sağlığını gelesen

Aldı Aşîh Gerib :

Veren galsın gurbet elde batanı
Hiç aramıllar gurbet elde iteni
Gızıl gül yerine çalı tikenı
Saram yâr eylenem belki gelmeyem

Aldı Şah Senem :

Ağcagız deyilem ancah utanam
Hatırım hayam yohdu sennen utanam
Gıyametde eteğinnen tutanam
Aman Gerib sağlığan gelesen.

Oydu ki söz tamama yetirip. Efendim men çekecem. Gerib üzüğünü Senem'e verip, Senem üzüğünü Gerib'e verib. Şah Senem bir hurcun gözlesiyen Gerib'e tederik görüb, hemen gözün içine yahşı, paltarlar goyup, yemek, içmek goyup, ağzını gıfıllıyıp Gerib'e verdi. Aşîh Gerib bahçadan ayrıldı. Ama, Senem'e söz verdi ki, Urum diyarına gidecem. Anasıyan bacısının haberi olmadı. Ağcagız da meseleyi annayınca, geldi Şah Veled'e haber verdi. Dedi, "Aşîh Gerib'i yolcu âledik. Gağ get öldür", dedi. "Ganni tuman köyneğini de getir at, anasıyan bacısının gapısına. Goy yağan gurtulsun". Efendim, Şah Veled bir arab at minip -Zengin adam- geldi Gerib'e yetişdi. 'Selâm', "Aleykümselâm". "Gerib, haraya gidirsen?" dedi. Dedi, "Bêle, Urum diyarına gidirem." Dedi, "Men de gedirem. ticâret üçün", dedi. "Hurcunu ver, bağlayım atın terkine". Hurcunu aldı, bağladı atın terkine, bunnar yetiştiler. Tona Nehrinin başına. Ele Şah Veled, bêle bahtı ki, bu adam o yerden atı saldı ki, dereye boy vermîr. Êle suyun üzünde, garada ne biçim gidîr, Allah'ın hikmetinen, o biçim çıldı, geçdi öteye. Şah Veled, öz özüne düşündü, dedi, "Bu deliydi, burdan gitdi. Men de deliyem, burdan düşem boğulam", dedi. Atı dönderip geldi. Garib'in haberi olmadan aşçı tuman köyneği, av ganına buluyup getdi, attı anasınan bacısının gapısına. Allah kimseye göstermesin Garib'in bacısı ağılya ağılya tuman köyneği getirip. Anası aldı bahtı. Götürdüler Şah Senem'in sarayına. Dedi, "Gızım, bizim evimizi yıhtıñ. Aşîh Garib'i öldürübler." Senem, ağıllı gızıdı. Bahtı ki bu insan ganı değil, av ganıdı. Su goyup yayhadı. Leke galmadı. Dedi, "Ana bu av ganıdı. Ama tuman köynek, men goyan tümen köynekti göresen" dedi. "Şah Veled'in eline hardan geçip?" Neyse efendim, biz gelelim Aşîh Garib'e Allah kimseyi garib etmesin Başı dumannı, bir galınca meşiye yetişdi. Bir zaman gözünü açtı ki, gecenin yarısıdı. Hurucun ahlına düşüp. "Menim hurucum varıdı acıhdım, çöreh

varıdı. Şah Veled apardı". Gözünnen baharın buludu kimi töküp. Görek ne diyer, biz de diyek sizin sağlığınıza.

Ey agalar, gelin size söyleyim
Feleh meni daşa çaldı neynayım
Ha çalışdım, muradıma yetmedim
Gözlerimden ahan yaşdı, neynayım.

Men ne yerde galdım, hanam galdı ne yerde
Ayrı düştüm vetan galdı ne yerde
Goy desinner Garib öldü bu yerde
Hasret galdı, gıyamata neynayım

Ecel geldi baş ucuma dikildi
Dertli canım, ucuzcana satıldı
Cavan iken, gaddim, keman oldu eğildi
Hayıf oldum dünyada neynayım

Ay zamane Senem
Hılların zamane Senem
Bilmirem nazlı yar yad olup
Yohsa zamane Senem

Söz tamama yetirip. Merdin dizinin direği, namerdin gözünnün hançeri, gırmızı göz Mırtaza Ali, özünü yetirdi Garib'in yanına. Garib beyle bahtı ki, göy atlı, başında yeşil ennamalı, bir pir, gabañında hazır oldu. "Garib" dedi. "Niyetin harayadı?" Aşih Garib, Urum'a gideceyidi. Telesdi, sevincinden, dedi, "Ağa, Halep şehrine gideceğim". "Elini ver maña, yum gözünü", dedi. Gözünnü yumup, elinden tutup ağası. "Aç gözünü", açtı ki, bir büyük şehrin kenarında, bir tepenin başındadı. Dedi, "Oğlum, bura Halep şehridi. O işih gelen gafe, Hesen paşanın gafesidi. Gedersen, o gafeye. Heç gorhıma, ne zaman darda galsan, meni yad elesen, men yanında hazıram", dedi. Aşih Gerib dedi, "Ağa men sensezden, götürmem elimi". "Hele bir ışığa bañ", dedi. Işığa bañanda, ağasının yerinde yeller esir. Aşih Garib yavaş yavaş Hesen paşa'nın gafesine girdi. Bahtı ki burada Hesen paşa tarafından maaş alan aşihler demek oturuplar, beş altı tene, paşanın aşihları. Eyle içeri girende, bahtılar ki Ecem'den bir adam gelif. Bunun gıyafeti, biçimi Ecem usulüydü. Aşihın biri oradan dedi, "Heye çıñ ışığa. Burda yabancı adamın yeri değıl". dedi. "Burası bize aıtdı". Gafeci geldi böle bir bahtı. Dedi, "Hele aşihşan?" Dedi, "Aşigam". Dedi, "Gel otur". Aşihlara dedi, "Bu ne demek olsun, o da aşihdı. Elinin merfetini, gabiliyetini gösterecek" dedi. Bir

çay goydular gabağına, işdi. Gafeci dedi ki, “Oğul serbestsin. Gağ bir dovran hele” dedi. Aşîh Garib, sazına çeken düzen verip. Galhtı gafede dövran elir. Görek ne diyer, biz de diyek sizin sağlığınıza.

Ey ağalar gelin siza söyleyim
Garip, gezen, yerler tamam dar olur
Garip dillense, birbirinnen deli diyeller
Yerli dillense, birbiren mihriban olur

Gerib gardaş, dur buradan köç indi
Yağşıynan yaman seçildi
Kör yapalağ da öz yerinde lâçindi
Tüleğ terlan gurbet ilde sar olur.

Gayfeci dedi, “Aşîhlar, Hesên Paşa’dan çoğ para alırsız. O gün, bu gündü. Bu adam diyeceğ, siz de açacağsız. Açamadığınız takdirde, bu sizin yerinizde oturacağ. Sizi govalıyacığığ.” dedi Aşîh Garib’e de dedi, “Hele söyle”. Garib görek ne deyir.

Söylemesin dilleriniz
Tutmasın elleriniz
Görün gonça bahçada solsun gülleriniz
O sazları neylen tutasınız

Şair oradan dedi, “Söyle”, gırhına bir açar vuracağam” dedi.

Aşîh Garib diyer size gurban canım
Göyde uçar guşlar benim hesapsız malım

.....
Onun hesabına neylen yetersiğiniz?

Cevap, cevap verilmedi.

Yığıp durursuz siz de alayı
Hağ size gönderdi minbir belayı
On iki şeheri, gırğ sekiz galayı
Simsiz, gantarsız neylen dartarsınız?

Efendim,”Biz burda sözümüzü bitiririk” dedilerse de söz tamama yetince cevap verilmedi. Aşîhların hamısını govaladılar. Bunu götürdüler Hesên Paşa’nın sarayına. Hesên Paşa dedi, “Oğlum haralısan?” Dedi, “Vallah Tiflîz’den gelmişem”. Dedi, “Neyin var, eme yalan söyleme” dedi. “Vallah kimsem yoğdu. Bir özünnen, bir sazımdı.” “Me-

nim gafemde galacağsan, sen yiyif içif, saña da bol bir maaş bağladım. Gal orda". Efendim, yeddi sene Aşık Garib Hasan Paşa'nın gafesinde yeyip, içip ömrünüze dua etsin.

Bu terefte biz gelelim. Şah Senem ile Şah Veled'e. Aklıllı adamlar toplandılar, dediler ki, "Garib de gocaldı, Senemde gocaldı, Şah Velede gocaldı. Garib getti. İndi göresen harda öldüse, Allah ondan aldı. "Bir de getirdiler Şah Senem'i Şah Veled'e nikâhladılar. Toya başladılar. Şah Senem de gırğ gün bele galdı. Dedi, "Gırğ gün Garib'ın yolunu bekliyecem. Gelen geldi, gelmezse zehir içip ölecegem." Fikri buydu. Toy devam edİR. Bir gün cuma günüydü. Şah Senem dedi ki, "Heç gedip biz, körlerin yanına yoğlamirih". Garib in anası, bacısı, gardaşı Heydar, Tona çayına garg oldu, ağıdı. Anasıyan bacısının da ağlamağtan gözleri kör olmuşdu. Senem galhıp özüne on iki galemnen bezek verip, kenizlerin elinden tutup, geldi körlerin evine. Garib'in anası ağladı. Dedi, "Gızım Allah sennen ırazı olsun . Bizde bu derdi çekebilmenik. Oğlum öldü, bir oğlum da ağıdı getti. Bizim elimizden dut, bizi Tifliz'in kenarına çıhart. Bırağ meşede, goy, gurt guş yesin", dedi Senem dedi : Allah kerimdi, her sahadin bir hökmü var. Sizi bir gezdiririm" dedi. Senem anasının bacısının elinden dutup, gırğ dene cariyesinnen çıhdılar Tifliz'in kenarına, gezirler. İraveteye göre, bahtılar gün batan taraftan yolun sağ tarafında bir bezirgân enip. O zamanlarda da ticaret gafle gatırnan gederdi. Senem dedi ki: "Nene gedek o bezirgânın yanına. Bezirgân dediğin cihanın her tarafını gezer. Belki Allah bir yanna bağlasa bir yannan açar. Gedek" dedi. Senem bunnarı getip, bezirgân başıyan yahınnaşanda, bezirgân başı da böyle düşündü dedi, "Bunnar her halda sâildi". Biraz açığ gaba para godu. Nökerin birinin eline verdi, dedi "Var onnara ver, gelmesinner, Bura na-mehremdi". Nöker getirdi, dedi, "Nene başbezirgân deyir ki, bunnar gelmesin, na-mehremdi. Gismetlerini alsın geriye dönsünner". Senem boynundan bir daş çıharttı attı tepsie. Dedi, "Götür ağana bu daşı bozsun", dedi. Nöker getirdi. Bezirgân bahtı ki bu daşı bütün variyetini verse bozamaz. Bu lâldi. Telesip, yola bir perde atıp, denklerden bir gaç denesini benzetti, Bir masa biçiminde. Dedi, "Bunnarın itiği var, goy gelsinler". Bunnar geldiler oturdular. Bezirgân başı dedi ki goca garıya, "Sözün sazın neyse söyle". Goca garı göre ne deyir, biz de diyek sizin sağlığınıza. Garib'in anası deyir :

Başına döndüğüm ay aḥ sakal goca
Canım çıhdı oğul Garib demekten
Bu malnan da varasan Mekke'ye, Hac'a
Canım çıhdı oğul Garib demekten

Han Terbiz'den bir çift bala getirdim
Getiriben de boya başa yetirdim
Viran galmış, Tiflîz'de itirdim
Canım çıhdı oğul oğul demekten

İsmim haber alsan, Zöhre Banı'yam
Hagg'ın mihnetine men de ganiyam
Gözüm yoḥ du açam seni tanıyam
Canım çıhdı oğul Garib demekten.

Bezîrgân dedi, “Nene, annadım, Heç gorḥma, oğlum ölmese bulacam saña gönderecem. Ha yana gedip?” Dedi, “Valla oğlumun nişannısı bu gızdı”, dedi. “Ha yana getmesini bu bilir. Maña demeyip”. Senem'e dedi ki, “Gızım söyle”. Senem görek ne deyir, biz ne diyek sizin sağlığınıza.

Hocam geder olsa, Urum eline
Galem alıp, yâre selâm yazaram
Eger ki sorsa men fagirin hali ne
Bir nama da ömrüm tamam yazaram

Ha yana gedersen, meni de aparsan
Sağ elinnen dokuz Kâbe yaparsan
Ya Mısır'da, ya Halep'te gaparsan
Bu namada halım perşan yazaram

Aşlı Garib vetanına gelende
Yaylıg alıp göz yaşını silende
Gızlar da gelif mavacibin alanda
Ağcağız'a beş yüz tümen yazaram

Senem sözünü bitirdi. Sıra geldi Garib'in bacısına. Aldı bacısı :

Hocam sennen üze durmag ayıpdı
Ağlamaḡtan da iki gözüm mayıfdı
Şah Veled de Şah Senem'i alıfdı
Bes nec'oldu benim Garib gardaşım

Gızıl gülü desde desde derdiler
Derip de gün önüme serdiler
Şah Senem'i Şah Veled'e verdiler
Bes nec'oldu benim Garib gardaşım

Bazara yollarım alıca pullu
Üstüme gayıtdı fikir hıyallı
Bes derek boyludu, sağ üzü hallı
Bes nec'oldu benim Garib gardaşım.

Söz tamama yetirip. Bezirgân dedi ki, "Allah'ın izniylen burda bağlayıp, Halep'te açacağam". Dedi. "Eğer oğlun hayatta sağ olmuş getireceğim. Gorhıma. Ölse de o da Allah'ın işidi". Dedi. Şah Senem üzüğü çıkardı bezirgâna verdi. Dedi, "Bu üzüğü adı Garib, üzü de garib O adama verersen", dedi. Efendim, bunnar geriye dönüpler. Garib'in anasıyan bacısı evinde oturmahta olsun. Senem de geldi toy evine. Bezirgân başı emir verip -Sabah üzüñüze hayırlıhnan açılısın- Sabahman nökerine, gafle gaturı yükledip Alllah'ın hayli guvvesiynen yerin damarları çekilif yañın bir zamanda Halep şehrinerine yetiştı. Bezirgân ağıllı adamıdı. Dedi, "Minnerce Garib var, men bunu hardan tapacam? Men ihsan verim. Hamısını da garibiye verim. Belke, bēle tapam. Yoñsa tapabilmem". Halep şehrinerinde bezirgân güzel bir kervansaray tutup, gırh gazan asıf günde ihsan verip. Tamam İran'nlara verip, başkalarına vermır. Ėle ki ihsan yiyilip gurtulduñtan sonra masa goyur, çıkır masanın üstüne, üzüğü alır eline "Adı Garib, özü garib kimdi?" Heç kesten ses çıñmır. Otuz dokuz gün devam etdi. Gırhıncı günü İran'lıların birisi dedi, "Hele Hesen Paşa'nın gafesinde bizim Garib isminde bir arhadaşımız var. E, onu da bir gün aparañ". Berzingân çöreğē gurtulmaz ki bir tike de o yesin. Geldiler dediler, "Garip, sen de gidecık. Bele bir şölen var". Aşlıñ Garib izin alıp, bu da geldi. Geldi bahtı ki, haggaten berzingân, büyük bir pul,para töküf ihsan verir. Yemek gelip, yiyip içtikten sonra, masa geldi ortaya. Garip bahtı ki orta yaşlı bir bezirgân çığdı masanın üste. Üzüğü cebinden çıkarttı. Dedi ki, "Adı Garip, özü garib kimse ona yetiñecek". Yoldaşlar bahtı ki Garib durdu, bezirgâna teref yürüdü. "Hele" dedi, "N' oldu ki" Dedi, "Budı". Dedi, "Arhadaş bu menem de" dedi Neyse gelip üzüğü aldı ki, Şah Senem in üzüğü. Yetmiş iki parça sümüğü mene goydu, başladı tutuşup yanmağā. Göreh ne diyer, biz de diyek sizin sağlıñınıza.

Başına döndüğüm, bezirgân başı
Sen gelende bahar mıdı, yaz mıdı
Çöller dou ördek midi gazmıdı
Şah Senem'im gelin idi, (yoğsa)gız ıdı
Hoca baba nece gördün Senem'i?

Aldı berzigân başı :

Men gelende bahar degel yazıdı
Çöller dolu ördeğidi gazıdı
Şah Senem'in gelin degel gızıdı
Ağlar sızlar gördüm neneni

Aldı Aşîh Garib :

Ne zaman girdin hûblar bağına
Siyahat ittin mi solu sağına
.....
Hoca baba nece gördün nenemi?

Aldı ihtiyar :

Bahar vaslı girdim hûblar bağına
Siyahat ittim solu sağına
.....
Ağlar sızlar gördüm neneni
Bezirgân olup geldiceğim bildiler
Anañınan bacıñ benim ahlım aldılar
Ağlayıp göz yaşını sildiler
Ağlar sızlar gördüm neneni.

Söz tamama yetirip. Aşîh Garib dedi, "Amıca benim için ne ge-
der para mesârif ettin?" Dedi "Oğul neyim varsa senin yoluña ve-
rirem burda. Daha mende idare galmıyıp". Dedi, "Burada behle,
Allah kerimdi. Señin bu haggın benim boynumda galmasıñ". Aşîh
Garib geldi gafiye, gafe arkadaşları toplandı başına. "Ele bezirgâ-
nın çöreğinde ne vardı, sen böyle gamgun durursan, ne oldu sana"
Dediler.

Dinleyin (de) söyleyim çarh-ı felehten
Feleğinen düşman olup ağlaram
Gorhıuram bımurad gedem yarım
Bu dünyada şaşkın galıp ağlaram

Bizim yerler Dağıstan'dı, İran'dı
Her mıradı veren Mevla'mdı
Bu yollar gış günüdü, gardı borandı
Âvâre keş vatan olup ağılaram

İgit olan vetanının gözliyer
Gara bağrın kebab gibi duzliyar
Deli gönül de vetanını özliyar
Geldiğime pişman oldum ağılaram

Söz tamama yetirdi. Bunnar dedi, “Zabahınan Hesên Paşa'nın yanına gedek”. Garib ilk defe gelende yalan söylemişdi. Demişti, kimsem yoğdu. Aşîh Garib, efendim, sabah üzünüze hayırlıhlan açıl-sın, sabahnan geldi, Hesên Paşa'nın Hanımı'nın yanına. Meseleyi hanımına annattı. Hanım dedi, “Evle zamanı gel”. Evle zamanı Aşîh Garib geldi ki hanımnan paşa yemeği yiyif bitirif. Gapiyı vurdu, içeri girdi.

Başına döndüğüm Hesên Paşa
Senem ısmarlayıp, gel ha, gel deyir
Gözel gurban olum, o hilal gaşa
Senem ısmarlayıp gel ha, gel deyir.

“Ula Senem kimdi?” Paşanın hanımı dedi ki, “Nişannısıdı”. “Ya niçün , gelende maña söylemedin, onun gözü orda yolda galdı. Gü-nah değil mi?” Hanım dedi, “Geçip daha”.

Nama gelij Senem yarin yanından
Gurbet elde geçmişem seri canımnan
.....
Senem ısmarlayıp gel ha, gel deyir

Garib canım sene müptelâ guldu
İstersen azad eyle, istersen öldür
.....
Senem ısmarlayıp, gel ha, gel deyir

Söz tamama yetirdi. Paşa dedi “Oğlum seni bunnara bağışladım, ha-nıma, yoğsa seni topa goyup attırardım. Yalan niye söyledin? Gü-nah degel mi? O seni yeddi senedir orda bekleyir”, dedi. Neyse Garib geldi gafiye. Gafe arhadaşları bahdı ki Garib şad geldi. “Ne oldu?” dediler. “Sana ne dedi Paşa?”

Nama gelip vetanımdan
Vaħdı varayım gideyim
Gurbet elin narı meni
Yaħdı varayım gideyim

İgit olan gendi töker ganını

.....
Felek boynuma kemendini
Tahtı varayım gidayım

Nama geldi Senem yarın yarınnan
Gurbet elde geçmişem seri canımnan

.....
Vaħdı varayım gidayım

Bunnar şad oldular. Allah sizi de şad etsin, sabah üzümüze açıldı. Hesên Paşa emir verdi. Büyük toplardan iki dene attılar. Bütün Haleb'in insanı, uşahdan böyüğe, hamısı toplandı siyâset meydanına. Ara yere bir masa goydular. Hesên Paşa çıhdı masanın üsde Dedi, "Ey cemaat, bilirmisiniz, sizi buraya neden çağardım?" Dedi-ler, "İstanbul hükûmetine bağlı, İstanbul hükûmetinden aşağı se- nin emrindeyik, emir senindi". Dedi, "Garib'in hayır işidi, madem eyilik görüpsünüz men istiyorum buna halet". Aşîh Garib'e gızıl, gümüş, halet, o gader olurdu, toplandı. Allah size de versin oydu ki Aşîh Garib, berzigânı da memnun âledi. Sabahnan, cuma günü, Hesên Paşa bunu götürün bezzaç tükânına, üç des paltar, o paltarlar- dan aldı ki Tiflîz şehrinde o paltarlardan yoħudu hiç. Hepsî metah idi. Anasına bacısına, özüne. Cuma günü bir arab atı çekip altına Ga- rib'i yolcu âlediler.

Garip Halep şehrinden çıhdı. Baħdı Haleb'in maħluğı heç bun- nan ayrılmıyır. Dalınca gelir. Görek ne deyir, biz ne deyek sizin sağ- lıgınıza.

Haleb'in dört yanı, güldür
Ohuyan, şeyda bûlbûdür
Menim yârım de şirin dildir
Şen olasan Halep şehri

Haleb'in dört yanı guyu
Guyunun içinde vardır suyu
Şah Senem'in güzel huyu
Şen olasan Halep şehri

Sana diyeller Arabistan
Dört yanın bağı bostan
Nama gelip nazlı dosttan
Şen olasın Halep şehri

Söz tamama yetirip. Haleb'in maıluğu Halep şehrine dönüp. Aşıı Garib dağa tırmandı. İraveteye göre dağa çaıanda, Senem burda gar-gamışdı Aşıı Garib'e. Aşıı Garib bir borana tüşdü. Atı burda çatla-dı. Hırcuna zor götürüp özünü bir gayanın dibine verdi. Gaya dibi-ne penah verince, baıtı geceden de epey geçip sabaha yaıındı. Şa-faı atıp, "Yarabbi benim halım ne olacak?". Görek ne deyir biz de diyek sizin saıığınıza.

Bir yanımnan gar gelir, bir yanımnan faraı
Galmışam yollarda vetanım ıraı
Yolların bekçisi ol Şah'ı Çıraı
Garib'em silaya gönderiı meni

Gözlemehten
Gözlerim gözlemehten
Ne sen, yol eskiyon
Ne de ben gözlemehten

Garib'em oıudum aığdan garadan
Haı bizi gultarsın yaman beladan
On sekiz min alemleri yaradan
Garib'em silaya gönderiı meni

Harda galdım
Boranda galdım garda galdım
Gız ölkende saısan
Özüñ yetiş darda galdım

Söz tamama yetirip. Pir gabaıında hazır oldu. "Garip, heı düşünme men senin yanındayam" dedi "Aıa Tifliz şehrine gidecegem". Efendim oydu ki, aıası çekti terkine, "Aı gözünü" açtı ki Gocer Daıı'nın başına goyuf. Gocer Daıı goca başlı bir daıdı, Tifliz'dedi. Dedi, "Ga-rib, anaıınan, bacııñ sen gördüğüñ kimi degil. Aılamaktan gözleri kör olup. Atın ayagının torpaıından götür. Onnar gözüne çeksin. Bir deıil beş güzellikleri artacaı. Sonra birbir gözleri açılacaı". Aşıı Garip eğildi, atın torpaıınınan göttü. Baıtı aıasının yerinde yeller esir. Goydu cebine Efendim, ele baıtı ki Gocer Daıı'nın ba-şımnan, Tifliz'in her taafı görükür. Şah Senem'in bahçesinde büyük toydu. O günü de zifaf gecesidi. Aldı Aşıı Garip, görek ne deyir, biz de diyek saıığınıza.

İşde geldim himmetinen
Şükür gördüm seni Tifliz
Bağdım sene diggedinen
Şükür gördüm seni Tifliz

Aşîh Garib geldi señe
Geldiği-mi söyle maña
Aşigam sendeki güle
Şükür gördüm seni Tifliz

Çıhdım Gocar'ın dağına
Göründü Tifliz gözelleri
Şah Senem'in güllü bağına
Geldi mi Tifliz gözelleri

Getmez bu dağın dumanı
Sineme çekdim gümanı
Beyaz topuğ mağmer tumanı
Geyir Tifliz gözelleri

Aşîh Garib sinesine
Sazı çekti sinesine
Şah Senem'in odasıa
Dolır Tifliz gözelleri

Söz tamama yetirip. Yavaş yavaş endi şehere gelir. Efendim, Senayn'da bir bulağ vardı. (Senayn Tifliz'dedi) Ağcagız'nan da Senem in kenizinin birisi, Senayn bulağına gelirdiler. Ağcagız ële, bële bağdı, dedi, "Gız gelen bu gardaşın Garip'di." Dedi "Ay gız Aşîh Garib'in ölü sümükleri sürme oluf. O hardan oldu Aşîh Garip" dedi. "Osmanrı melmeketinden gelip, görürsen Osmanrı gıyafetindendi'." Dedi. Aşîh Garib de Ağcagız'ı tanıdı. Görek ne deyir biz de diyek sizin sağlığınıza.

Aldı Aşîh Garib :

Bizden selâm olsun yarin eline
Bu yerlerde gelen eğlenmez
Şain yuva salar gayalarına
Bu yerlere gelen eğlenmez

Senem'in gapısı ördekli gazdı
Çohdu gözelleri mülâyim sözdü
Başına döndüm, sen elâ gözdü
Elin gezdir sinemin yaralarına

Aşîh Garib diyer, Senay'a varsam
Eğlenip Senayın'da bir gece galsam
Yarin meclisinde bir gül olsam
Goy saçsın buhain aralarına

Ağcagız çenegi, goyup gaşdı mustuluğa. Senem'e dedi ki, "Mücdemi ver, Aşîh Gerib geldi". Senem'de garalar giymiş, zehir bardağı yanında Şah Senem dedi "Giz gene Şah Veled seña para mı verdi? Mahsus mu maña deyirsen?" Dedi, "Valla, bu Guran'a, Senayın bulağına enip geldi". Biz gelelim Aşîh Gerib'e. Aşîh Gerib o bağa geldi ki, ilk defa Haleb'e giderken, o bağdan ayrılıfı. Yetmiş iki parça sümüğü bana goydu yanmağa. Baħaħ göreğ ne diyir. Biz de diyek sizin sağlınıza.

Men de geldim, Şah Senem'in yurduna
Bağı bağıdı, men Senem'den ayrıldım
Serim doldu, sevdasına gahrına
Bağı bağıdı men Senem'den ayrıldım

Garip diyer gönlümün guşu uşdu
Uşdu da gurbet ele düşdü
Elâ gözlü Senem ele düşdü
Bağı bağıdı men Senem'den ayrıldım

Aşîh olan maşuğunun lebinden ganmaz
Pervanalar, men tek ateşe yanmaz
Desem men Garib'em, Senem inanmaz
Bağı bağıdı men Senem'den ayrıldım.

Geri döndü ki bülbüller ötür.

Bülbül ne yatıpsan çukurovada
Arar eşin seni bulmaz yuvada
Özün gariplikte gönlüñ slada
Ötme bülbül, garip gönül şen değil

Bülbül ne yatıpsan, bahar gelir. yaz gelir
Bu yerlere özge yerden gaz gelir
Silada sevdiğim menden vaz gelir
Ötme bülbül, garip gönlüm şen değil

Halep şehri, oldu maña zindan
Bülbül ne çekipsen Allah aman
Sen olasan etme, ahınan figan
Ötme bülbül, garip gönlüm şen değil.

Söz temama yetirip. Aşık Gerip bële düşündü. Görgülü adamıdı, dedi, "Men düğün evine gitmem icap etmez, anamınan bacımın evine gitmem icap eder," Yavaş yavaş öz goyup geldi, anasıynan bacısının gapısına. Gapıyı taķılattı. Bacısı dedi, "Gardaş kimsen, get toy evine", dedi, "Bacı men de dertliyem, toy evini görürem, munda meni misafir ēleyin"? Anası dedi, "Oğul bir kör adamı, arvat halayığı, ne istiyirsen bizden?" Bacısı dedi, "Ana, sesi, Garib'in sesine benzeyir, men içeri alacagam". Gapıyı aşdı içeri girdi. -Allah görsetmesin- Aşık Garib bunnarın vaziyetine baħdı. Yetmiş iki parça sümügü, maña goydu alışıp yanmaga. Baħtı sazi duvardan asıp. Hö-rümcek sazın üste dört parmah toz baēlıp. "Ana, men diyenem. O sazi alıp bir iki kelime deyim" Anası dedi, "Oğul, o oğlumun sazıdı, indirebilersen al." Sazi alıp baħtı. Teller çürüyüp, saza çeken düzen verip, göreκ ne deyir, biz de diyek sizin saēlığınıza.

Garip'liğe düşdü daşım
Çoh belâlar çekti başım
Hani benim Heydar gardaşım
Ana men Garib'em Garib
Tanı men Garib'em Garip

Anası baħtı ki Garip'di. Aldı anası :

Sen geldin bizim odıya
Rehmiledin anıya
Heydar garg oldu Tonı'ya
Oğul, Garip haçan geldin?

Aldı Aşık Gerip :

Hep yalan oldu o günner
Şimdi olur düğünner
Nic'oldu taħtıcām teller
Söyle durma benim sazım
Ana men Garib'em Garip
Tanı men Garib'em Garip

Aşık Gerib getdi geldi
Beyaz gülleri kim derdi
Yalan işler doğru oldu
Ana men Garib'em Garip
Tanı men Garib'em Garip

Söz tamama yetirip, efendim -Allah cümle hasretleri böyle gavuş-tursun- Düldülün ayağının altından aldığı toprağından verip, anası bacısı çekip gözüne, gözler oldu anadan doğma. Dedi, “Ana, bu pal-tarlardan geyiniñ toy evine gedek”, dedi, “Oğul, sabahnan gedek” Dedi, “Ana sabahnan ne var?” “Zifaf gecesidi, son gecedi” Anasıy-nan bacısı geyinip.

Senem’de sağdıç gızınan, solduç gızınan gelmişdi. Garib’in pence-resinin gabağına. Aşîh Garip, Senem’in geldiğini annadı. Göreh ne de-yir. Biz de diyek sizin sağlığınıza.

Aşağıdan gelir eli almalı
Üç gözelin birisine men gurban
Almasın alıp, gurban olmalı
Üç gözelin birisine men gurban

Sağdıç gız deyir, “Maña deyir”, solduç gız deyir “Mana deyir”. Se-nem dedi, “Hele sonuna bah ki ne ola”

Birinin ayağında mesti var
Birinin can almağa gastı var
Birisinin de buralarda dostu var
Üç gözelin birisine men gurban
Biri kesilmemiş govundu
Biri Aşîh Garip, senin ovundu
Biri de bizderinen gohumdu
Üç gözelin birine men gurban

Söz tamama yetirip. Senem, emin oldu ki Aşîh Garip’di. Dedi, “Gız-lar geliñ annadım Aşîh Gerib’di.” Bunnar gelip şad oldu -Allah sizi de şad etsin- Biz gelelim Aşîh Gerib’e. Anasıynan bacısını götürüp, geldi toya. Anasıynan bacısı getdi arvat meclisine. Aşîh Gerip ga-pıyı açtı içeri girdi. Deli Mahmud, Aşîh Garib’in siga gardaşıydı. Eme Tiflüz’de yumruk sahabiydi. Deli Mahmud’ın terafı gamgun oturmuş-du. Özü de bële, gılıca dayanap oturur düşünürdü. Eme Şah Veled tarafı şad idi. Gerip bir selam verdi. Selam verende, Şah Velet ba-şının galdırıp bahanda, tanıdı. Dedi, “Ede, irica ederim bura aşîh yeri deel, çıh eşiğe” dedi. Deli Mahmud bële başını galdırıp bahdı, de-di, “Şah Velet otur yerinde, elim gılıca değse başın gedecek. Men terefimde aşîh söyledecem. Hele gel, söyle” dedi. Gerip geldi göre-k ne diyer, biz ne diyek sizin sağlığınıza.

İçeri girip selam verende
Gen dünyalar başıma dar ne için oldu
Bilbil idim ayırdılar gülümden
Gülümün gısmeti, har ne için oldu

Atım öldü, benim cezam çoğudu
Sineme degen pek emli oğudu
Men gedende, bu Şah Velet yoğudu
İndi buralarda var ne için oldu

Deli Mahmud dedi, "Hele toy toydu. Al mesarifini menden, bu Garip-di" dedi.

Garib'em durum gedim yoluma
Yalvarım sultanıma hanıma
Goyun gedim, deyim Şah Senem'ime
Yârim özgelere yâr ne için oldu

Deli Mahmud dedi, "Toy toydu, alın harcını menden, gelini aparacam bu Aşîh Garip'di" dedi. Şah Veled dedi, "Hardan olur, deliliyine salıpsan" dedi. "Halep'nen burası üç aylıh yoldu, bu hardan geldi?" Dedi, Aşîh Garip dedi, ispatım var, dur geldiğimi deyim" dedi. "De baçalım". Aldı Aşîh Garip :

Halep'te çeştani verdiler bize
Gün orta namazında Gars'ınan düze
Ağşam namazında beylikler düze
Üç aylıh yolları üç günde geldim

Dahmı verdim daşdan duvara
Üzümü dönderdim perverdigâra
Sabahtan urgadım bir şahsuvara
Müvlâ'm ganat verdi, uşdum da geldim

Bir toy tutun, Senem gelsin oyuna
Hasret der, gurban yârin boynuna
Aşîh Garip Şah Veled'in toyuna
Ne ecep vahtında düşdüm de geldim

Deli Mahmud dedi, "Toy toydu, al harcın menden, gelini aparacam", dedi. Şah Velet bahtı ki Deli Mahmud el çekmiyeceh. Şah Senem de burda bir hile yaptı. Başına bir tûlbent, geldi mecliste ottu. Şah Veled'in sağında. Dedi, "Men Şah Velet'inem, o da benimdi". Deli Mahmud dedi, "Garip men niyniyim, gız senin sözünü dimedi, onu

didi. Seni başga yerden evlendirecēm” dedi. Aşık Garip, Senem’e garşı görek ne diyer, biz ne diyek sizin sağlığınıza.

Billor piyalalar, dolu badalar
İçenlerin ehtibarı yoğumuş
Bizim gölden uşdu, düşdü yad göle
Yad Sona’nın ehtibarı yoğumuş

Yastığ ettim gurbet elin daşını
Gamgun oldum, üste goydum başımı
Be mürvet, gördüm öz gardaşımı
Gardaşın da ehtibarı yoğumuş

Aşık Gerip, geze geze yad oldu
Dostunu görende, gönü şad oldu
Evvelki aşnalar, imdi yad oldu
Yad aşnanın, ehtibarı yoğumuş

Senem gağdı, geçti perdenin dalına. Aldı Şah Senem, görek ne diyer
biz de diyek sizin sağlığınıza.

Gorhıma Garip, gorhıma gülün solmuyup
Yaylıh alıp, göz yaşını silmiyib
Yedi yıldı, bir selamın gelmiyip
Merhaba Garib’im sen safa geldiñ

Dervişlerin elmi sırrı gayıpdı
Perdemi galdırmanam, ilden ayıpdı
Şah Senem’in yari Aşık Garip’di
Merhaba Garib’im sen safa geldiñ

Men Senem’em, gast ëledim canıma
Yalvarıram, sultanıma, hanıma
Utanıram, duram, gelem yanına
Merhaba Garib’im sen safa geldiñ

Sen gedeli bağmadım güzğüye
Güzel odu düz danışa düz diye
Senin gülünü derdirmedim özgüye
Merhaba Garib’im sen safa geldiñ.

Söz tamama yetirip. Deli Mahmud dedi ki, “Gardaş toy toydu, ne me-sārifin çıhipsa verim” dedi. Orda ahılı adam çoğudu. Dediler “Mah-mud sen dur’ Mahmut durdu. Dediler “Bu işi bële yapah. Garib’in bacısın Şah Veled’e vererek. Şah Senem’i de Garib’e vererek”. Şah Ve-

led dedi ki “Canım ellerin körü maña mı galıp”. Aşîh Garip dedi, “Ey cemaat benim bacım, Senem gelsin meclise. Allah’ın hakkıy-
nan bağı. Eger Senem’den eksik ise, men heç istemirem.” Oydu ki
bacınıyan Senem gelip meclise, Şah Veled gözünün altıca bağı ki,
hele Garib’in bacısı, Senem’den bire beş gözeldi. Dediler “Ne deyir-
sen?” Dedi, “Valla siz bilirsiz” dedi. Dediler “Biz bilirik eledir”. Deli
Mahmud dedi ki, “Kes kebinini”. Kebinler kesilip, -Allah size de na-
sip etsin- Şirin kelleler kesilip, şerbetler içildi. Garib’in bacısını Şah
Veled’e, Şah Senem’i de Aşîh Garib’e verdiler. -Sabah üzünüze ha-
yirlikle açılınsın- Sabah açıldı. Efendim, Halep’ten gettiği paltarları,
Şah Senem geyip, Aşîh Garib’in göz önünde dolanırdı demek. Garip,
görek ne deyir, biz de diyek sizin sağlığınıza.

Yaşşı olur bizim yerin göçeği
Üzüne döküp halıca pürçeği
Üç yüz tümen onun bir neçigi
Yaraşmır mı, ağ buhağa ağ Senem

Yaşşı olur gelinnerin yaşmağı
Meze düşer duvarlardan aşmağı
Üç yüz tümen, onun bir başmağı
Yaraşmır mı, ağ topuğa ağ Senem

Bu görüken de, Tur, Senem’in dağıdı
Bizim illerde sizin ile yağıdı
Üç yüz tümen, onun dizlik bağıdı
Yaraşmır mı, ağ göbeğe ağ Senem

Söz tamama yetirip. Senem Aşîh Garib’e sedegat yemini edir.

Herden herden güllü bağda gezerdim
Neçelerin boyuma heyran ederdim
Evren paltarlarım buhçada basılı galdı
Geyip sallanmadım, yar sen gedeli

Payız olcağ piçenekler piçilir
Emzik kuzu anasından seçilir
On iki ayda, iki bayram geçilir
Na-mehrem üzü görmedim yar sen gideli

Damların dalı sıra tepeler
Orda yağış yağar burda sepeler
Sandılda çürüdü gızıl küpeler
Taşıp sallanmadım yar sen gedeli

Şah Senem'em insafa gel insafa
Yar seninen sürmedim safa
İstersen and içeyim Müshaf'a
Na-mehrem üzü görmedim yar sen gedeli.

Garip de inanıp-Allah sizi de şad etsin- Efendim yediler içtiler
ömrünüze dua ettiler.

S Ö Z L Ü K

— A —

Abdes sal-	: Abdest almak
Abtas	: Abdest
Acizlik getir-	: Usanmak, ügenmek
Aftaf	: İbrik
Ağlar güne dög ol-	: Kötlü güne kalmak
Ağyan	: İleri gelen, sözü geçen
Ahan	: İste
Ahenk et-	: Çalıp, çağurmak, eğlenmek
Ahıl bılığ ol-	: Aldı erer hale gelmek, bılığa ermek
Ahıl dâne	: Akıl hocası, alim
Ahund	: Hoca, İmam
Alâyı	: Hepsî
Âlem-i manâ	: Uyku
Alil	: Hasta, illetli
Âl mâl	: Baygın baygın
Anazhğın	: Birdenbire, aniden
Apar-	: Götürmek
Asık as-	: Saz sairleri an'anesinde muamma asmak
Aşbaz	: Aşçı
Aşnâ	: Tanıdık
Avâz	: Ses
Ayâh	: Uyanık
Ayıt-	: Söylemek
Aynıne-i devrân	: Dünya aynası
Azım	: Niyetli
Azmağ	: Şaşırnak

— B —

Bâde-hağ ol-	: Fâhî bâdeden içmek
Bağın cilası	: Bağın meyvesi
Bala	: Oğul
Bağını yere at-	: Uyumak
Basmağ	: Ayakkabı
Bar	: Meyva, yulık, ağzda harareten meydana gelen sarı tortu
Belg'ûzar	: Hediye, armağan
Belî	: Evet
Belik işle-	: Saç örtmek
Berf	: Kar
Berhava ol-	: Uçmak, havaya uçmak
Ber murat et-	: Murada erdirmek

Bes	: Yanı
Başarat bağlan-	: Zihni durmak
Bezək	: Sûs
Bibi	: Hala
Biğod	: Çılgın, bayılmış
Boca	: Testi
Bürüncek	: Bürüncek, bağa bürünen kumaş
Buğag	: Boyun
Buğca	: Bohça
Bulağ	: Pınar
Buta	: Sevgili, masuka

— C —

Canlı hal	: İbret verici
Cebel	: Dağ
Celallığı ol-	: Sınırlı ve kederli olmak
Cemâl-i âfritab	: Güneş gibi parlak yüz
Cem-i cümle	: Herkes
Cıga	: Gelin başına takılan renkli ve süslü başlık
Olumbûş	: Eğlence

— Ç —

Çabıhcana	: Çabucak
Çal yağa et-	: Yakasına yapışmak
Çalı çarpaz	: Çapraz, aykırı
Çar	: Dört, siyah çarşaf
Çekdi-	: Çılgılamak, kızmak
Çeneg	: Çömlek, çanak
Çengl	: Çalgıcı
Çırpış-	: Mînaklaşmak etmek
Çirdek	: Topraktan yapılmış büyük testi
Çitar	: Bağ sargısı
Çörek	: Yemek
Çünge	: Kepçe, saz
Çölme et-	: Karıştırmak, yuğurmak

— D —

Dād-i Hak	: Badeli aşık, Hak aşığı
Dal	: Arka
Dar dünya	: Dünya yüzü
Däve	: Gaye, maksat
Def-i gam suyu	: İçki, şarap
Derakab	: Derhal, hemen
Derd-mend	: Dertli, kederli
Derdâr ol-	: Bilmek
Destmâl	: Mendil
Deve dengi	: Deve yüklü

Dıraz et-	: Uzatmak
Dibā	: Kıymetli bir kumaş
Dilber-i āftab	: Güneş kadar güzel dilber
Diğel-	: Ayakta durmak
Di-yār-ı aḫır	: Başka memleket, öbür dünya
Di-yen	: Aşık, şair
Döşemek	: Ev eşyası
Duḫan	: Tütün
Dur-	: Başlamak
Dus	: Tuz
Düğür	: Düñür
Düstur	: Yol, kaide
Düz	: Doğru

— E —

Ebāy-ı ecdād	: Atalar, baba ve dedeler
Ebedil	: Ebediyyen
Ede	: Erkeklerle hitap ünlemi
Ednā	: En aşağı
Ehl	: Karı, eş
Ehvāl-ı ezel	: Kâinatın ilk yaratıldığı zamanki halleri
Ekaslık etek	: Kadın, kız
Emṣāl	: Denk, aynı yaşlarda olan, eş
Endāze	: Ölçek
Epmeḥ	: Ekmek
Etbā	: Tabirler
Evelemir	: İlk önce
Evle	: Öğle
Evren	: Dünya
Eyn	: Sırt

— F —

Fend	: Hile
Ferāset	: Anlayış, sezgi
Fındık	: Venedik altını
Firangi	: Kilit
Fingat	: Ayrılık ateşi
Fitlemeh	: Kısırtmak, öğütlemek

— G —

Gabaḫ	: Ön
Babalaḫ	: Baga sarılan sarık
Gadder	: Kadar
Gaglamaḫ	: Tavuğun ötmesi
Gaḫar	: Zahmet, kahr
Gaḫram	: Kahraman
Gāile-i ḡam	: Gam, sıkıntı
Galed	: Hatalı, galat

Galhın ol-	: Zenginleşmek
Gam gömgesi	: Saz
Game	: Kama, bıçak
Gam gün ol-	: Gamlanmak, kederlenmek
Gamına girmek	: Öldürmek
Garama sar-	: Gamlanmak
Garg ol-	: Boğulmak
Garım	: Haram
Gast-	: Büzmek
Gaylan	: Büyüklük ağzılık
Gefle gatır	: Kervan
Gen	: Geniş
Gıl-	: Etmek
Gırağ	: Kenar
Çırçır	: Ayak
Gısrak	: Kız, dişli at
Gızıl	: Altın, ateş
Giriftâr	: Tutulmuş, yakalanmış, düşkün
Goçağ	: Yiğit
Geçl	: Cemekanlı gelin arabası
Goşum	: Akıraba
Gonağ	: Misafir
Göyçeğ	: Güzel
Göğ	: Mavi
Göne göne	: Doyasıya, gönlüne göre
Gubar	: Toz
Gulağ vir-	: Aldırış etmek
Gul belle-	: Adamdan saymak
Ğulle-i gaf	: Şark kozmolojisinde dünyayı çeviren dağın zirvesi
Ğultur-	: Bitmek, tükenmek
Ğılman	: Şüpheli, güc ümitsiz
Ğılmüle-	: Şevkili, ses çıkarmak
Ğündüz	: Gündüz
Ğılağıl	: Ayna

— H —

Ha	: Ne
Hab	: Uyku
Haçan	: Ne zaman
Hacet	: İhtiyaç
Hag	: Vazife
Hal	: Ben
Halayır	: Cariye, kadın hizmetçi
Halça	: Kötülik halı, seccade
Hamısı	: Hepsi
Har	: Düken
Harc	: Masraf
Hardan	: Nerden
Harg	: Su yolu

Hatıra riayet et-	: Hatır saymak
Haya et-	: Utanmak
Hayf	: Yazık!
Hekat	: Hikaye
Herden	: Her zaman
Hezâr	: Bin, bûlbûl, pek çok
Hıraman	: Salınarak, nazlı nazlı yıldıyan
Hibe	: Bağış
Hizme	: Burna takılan halka
Honça	: Büyük bir tepsi içine konulan çeşitli yemekler veya hediyeler
Hurc	: Büyük heybe
Hüztür-ı divâna dur-	: Namaza durmak
Hürrem	: Sevinçli, güler yüzlü

— I —

Iyg-u igrat	: Yiyip içme, eğlenme

— İ —

İgit	: Yiğit
İhtibar	: İtibar
İhtiyar et-	: Seçmek
İkrar	: Söz
İmrehor	: At balacısı, sayıs
İnkisar eyle-	: Beddua eylemek
İstintak et-	: Sorguya çekmek
İstol	: Sandalye

— K —

Kadasını al-	: Kazasını, belasını almak
Kâfu nun	: Kun emri, ki "Ol" demektir
Kall ol-	: Raza olmak
Kân	: Kaynak, menba
Kanda	: Nerede
Kanlı	: Hangi
Papuş-	: Çeldirmek, sohbet etmek
Kâre bak-	: Bir işe girmek
Kasâvet	: Gam, keder
Kasmerlik	: Maskaralık, soytarlık, mkalitlik
Kavî	: Kuvvetli, sıkı
Kavvâs	: Zengin
Kelhan	: Kûlheyhan
Keñiz	: Hizmetçi
Kıssa	: Hikaye
Kolluk	: Zaptiye
Kov-	: Kovalamak
Kör yapmağ	: Baykus
Kucug-	: Kucaklamak, sevmek
Kuşşa	: Gam, keder

Kuqe	: Kõqe
Kutnu	: Bir çeşit kumaş
Kũlhanı	: Çapkın, serseri

— L —

Lâçın	: Bir çeşit kuq
Lap	: Boş
Lotu	: Soyguncu, dalkavuk

— M —

Mahal	: Mehil, mũddet
Mahana	: Bahane
Mahfi	: Gizli
Mah-ı taban	: Parlak ay
Malamat	: Rezillik
Mâne	: Anlam
Mat et-	: Yenmek
Mevâcib	: İstek, arzu
Megam	: Makam, gönũl
Meqe	: Orman
Mestân	: Sarhoş, baygın
Meşveret	: Danışma
Mihı mısınar et-	: Kũçük çiviı, bũyũk çivi haline getirmek
Mızır	: Muzır, zararlı Hizmetli, yardımcı
Mirat et-	: Saygı gũstermek
Mudara	: Minnet
Mukaddem	: Önceki
Mukayyet ol-	: Bağlamak, sahip olmak, tutmak
Murdar eyle-	: Kirletmek
Muştulug	: Mũjde
Muteber	: Makbul
Muy	: Tel, saç telli
Muzevirlik	: Muhabirlik
Mũmâñı	: Nifak çıkaran
Mũsâhib	: Arkadaş, nedim
Mũshaf	: Kur'an

— N —

Nabekâr	: Hayırsız, haylaz, işe yaramaz
Nagâh	: Hemen, ansızın
Nağilla-	: Hikâye etmek, anlatmak
Nan	: Elmek
Nança	: Ne kadar, nasıl
Nâzenin	: İnce, zarif
Neçe	: Kaç, ne kadar
Nerduban	: Merdiven
Neşter	: Bıçak

Nizah	: Mınakaşa, kavga
Nöker	: Hizmetçi
Nüş eyle-	: İçmek

— O —

Otağ	: Oda

— Ö —

Özge	: Başka
Özüm	: Kendim

— P —

Paltar	: Elbise
Payız	: Güz, sonbahar
Paykur-	: Aldırmak
Penâh	: Koriuyucu
Pend	: Nasihat
Pegire	: Pğrev, hikâyenin döğemesi
Peymân	: Yemin
Peyven dur-	: Saygılı durmak
Piyala	: Kadeh, ptyale
Pinhan	: Gizli, saklı
Post	: Taht, makam
Pund	: Fırsat, imkân, mülâit zaman
Purlu putahlı	: Dalı budaklı

— R —

Riâyet et-	: Saymak, gözetmek
Rivâyet	: Söylentî, hikâye edilen macera
Rüz	: Mahşer günü, gün

— S —

Sabı	: Çocuk, sabı
Sağma kara	: Aşıklık an'anesinde, iki veya daha fazla aşğın, belirli bir ayakta (kafiyede) karşılıklı, tehditkârane söyleşmesi
Sâil	: Dilenci
Sap ol-	: Tutmak, satışmak
Sar	: Bir kus
Sedâget	: Sadakat
Saz- bent tükânı	: Saz dükânı
Sakçuk	: Hikâyenin döğemesi
Selvet	: Servet, zenginlik
Semek	: Balık
Serencem	: Başa gelen macera, sergützeşt

Sersebil	: Hayrat olarak
Seydi durnası	: Ötmeyen bir çeşit turna
Seyr	: Rûya
Sığınç ol-	: Sığınmak
Sihula-	: Sıkıştırmak
Siklet	: Ağırılık,
Sum	: Hısum, akraba
Sunıh	: Kırık
Sırtar-	: Basmak, gülmek
Sıtk u hults	: Saf ve doğru
Sin	: Mezar
Sim	: Gülmüş
Sitar ol-	: Sığınmak
Siyâset meydanı	: İdamların yapıldığı meydan
Solduğ	: Gelin veya gûveyin yardımcısı
Sözl birleştir-	: Anlamak
Sözl yere sal-	: Kırnak, sözl tutmamak
Sümük	: Kemik

— Ş —

Şadıman	: Sevinçli
Şakı	: Şikâyetçi
Şavk	: Isık
Şelek	: Bağlı yûk
Şikâr	: Av
Şirînik	: Eğlence mesrafı

— T —

Taaggat	: Tahkikat, araştırma
Taam	: Yemek, yiyecek
Takarrüb	: Yaklaşan, vakitli yakın olan
Talan çek-	: Talan etmek
Tamâma yetir-	: Bitirmek, tamamlamak
Tan et-	: Ayıplamak
Tap-	: Bulmak
Taşın ağırlını göster-	: İgi olmaza sürmek
Tayâ	: Süt ninesi
Tazim	: Saygı, ikram
Teaccüb et-	: Hayrette kalmak
Tebdil al-	: Tedbîr almak
Tebelles ol-	: Satılmak
Tekellüm	: Söz, konuşma, halk şirinde fazla kelime ile kafiye yapma san'atı
Teklifâtı gargı ver-	: Kargı teklifte bulunmak
Teleamek	: Acele etmek, zorhukla nefes almak
Temessük	: Senet
Terkal	: Telcrar
Terlan	: Bir kus
Tepih	: Tekme

Tegne	: Susamış, arzulu
Teyit et-	: Söylemek
Toy tut-	: Düğün yapmak
Tüleğ	: Tüylü öbekliymiş

— U —

Uca	: Yüce
Uğur	: Ön
Ulak	: Haberci
Uruğ	: Yanak
Uşak	: Çocuk

— Ü —

Ülbent	: Tülbent
Ünâyet	: Yaşanlık, aşkkanlık
Üz goyup gel-	: Gelmeye başlamak
Üzülük	: Yüzülük

— V —

Valâ	: Başörtüsü
Var evlâdı	: Zengin çocuğu
Vasâyet	: Vasıta

— Y —

Yağasız kölmek	: Kefen
Yağın	: Şirin, güzel
Yalman göster-	: Başağın vücudun bir tarafından girip öbür tarafından çıkması, uç göstermesi
Yağmağ	: Başörtüsü
Yavan yavan	: İştahsız, isteksiz, neşesiz
Yayha-	: Yıkamak
Yaylığ	: Mendil
Yendir-	: İndirmek
Yezme	: Damat, enişte
Yığınağ	: Topluluk, kalabalık
Yol ile	: An'aneye uygun olarak, kaide gereğince
Yollu	: Haklı, doğru
Yu-	: Yıkamak
Yuğa	: İnce, hassas
Yüngül	: Hafif

— Z —

Zal otağı	: Büyük oda
Zar	: Düğün salonuna gerilen ve kadınlarla erkekleri ayıran perde

Zarf	: Fincan
Zemağa al-	: Alay etmek
Memn it-	: Gömmek
Zemin	: Alacak
Zemmet-	: Kınamak, ayıplamak
Zenānān	: Kadınlar
Zer uruba	: Altın işlemeli elbise
Zevāl	: Düşkünlük
Zarza	: Kapiya takılan kilit, zerze
Zor hāl	: Güçlükle, zorlukla
Zul	: Alçalma

B İ B L İ O G R A F Y A

- Acıpayamlı, Prof. Dr. Orhan : Türkiye Folklorunda hikâye ve Masallar Bibliyografyası Antropoloji, C. I, s. 2 1964
- Afzalov, M. I. : Garip ve Sanam Dastanı, Taşkent 1938
- Ageksandryan, G. Ter : Tiflislilerin Zihni Hayatı, Tiflis, 1885
- Ahundov, Ehlmen : Azərbaycan Dastanları, C. I-III, Bakı, 1967
- » » : Azərbaycan Folkloru Antologyası, C. II, Bakı, 1968
- Ahverdyan, G. : Sayat-Nova, Tiflis, 1852
- Aksel, Malik : Anadolu'da Halk Resimleri, İstanbul, 1960
- » » : Hikâye-i Aşık Garip, Folklor, 69-3, 4, İstanbul 1969
- Araslı, Hamit : XVII-XVIII. esr Azərbaycan Edebiyatı Tarihi, Bakı 1956
- » » : Edebiyat (Gedim dövr ve orta eserler) Bakı, 1954
- Arif, M. : Azərbaycan Halqları Edebiyyatı, ADÜ Neşriyatı Bakı, 1958
- Arsunar, Ferruh : Gaziantep Folkloru, İstanbul, 1962
- _____ : Aşık Garip, Taşkent, 1937
- Aşık Cıvanı : Aşık Garib'in Nağılı, Tiflis, 1880
- _____ : Aşık Garip, Devlet Matbaası, İstanbul, 1930
- _____ : Aşık Garip, Matbuat Um. Md. Neşri, İstanbul 1930
- _____ : Aşık Garip (Dastanlar, Bakı, 1937 içinde)
- _____ : Aşık Garip ile Şah Senem Hikâyesi (Taşbaslan)
- _____ : Tarakçılarda Hacı Hüseyin Efendi Matbaası, yy.
- _____ : Aşık Garip Hikâyesi (küçük boy) Basım yeri, ve yy.
- _____ : Aşık Garip Hikâyesi, İstanbul, Şirket-i Sahhafe Mat. 1303 (Taşbaslan)
- _____ : Aşık Garib Hikâyesi (Kenarında, Tahir ile Zühre, Ferhat ile Şirin, Hürşit ile Mah Mührü Hikâyeleri var) ?, 1302
- _____ : Aşık Garip Hikâye-i Meşhuresi, İkbal Kt. İst. 1930
- _____ : Aşık Garip Hikâye-i Meşhuresi, (Ermeni harfleriyle Türkçe) İstanbul, 1925
- Aşkın, V. Cem : Sivas Folkloru, Sivas, 1941
- _____ : Azərbaycan Şifahi Halk Edebiyatına Dair Tedqiqler, I Bakı, 1961
- Balı, Muhan : Atatürk'ün de Halk Edebiyatı Çalışmaları, Ses bantları ile Tespi edilen Halk Edebiyatı, TFA, S. 13, No: 260, 1971
- Basgöz, İlhan : Biyografik Halk Hikâyeleri, (DTCF Kült. de, basılmamış doktora tezi), 1949
- » » : Turkish Folk Stories About The Lives of Mistrels, JAF. Vol. 65, 1962, P. 331-339
- » » : Dream Motif in Turkish Folk-Stories and Shamanistic Initiation, Asian Folklore Studies, Vol. XVI - I, 1967

- » » : İzahlı Halk Edebiyatı Antolojisi, İst. 1968
Türkische "Hikaye"-Telling Tradition in Azerbaijan,
- » » : İran JAF. Vol. 83, 1970 s. 330
- Belayev, V. : Türkmen Müziği, Moskova, 1928
- Bilgegil, M. Kaya : XVIII. asır Saz Şairlerinden Kusurî, İst. 1942
- Birdoğan, Nejat : Türk Halk Hikayelerinde Hükümdar Motifi, TFA. C. 8, S. 166 s. 3068, 1968
- Boratav, P. Naili : Köroğlu Destanı, İst. 1931
- » » » : Aşık Kerem'e Dair, Bartın Gazetesi, 21. IX.1931 Tarihli nüsha
- » » » : Halk Edebiyatı Dersleri, Ankara, 1942
- Boratav, P. N.-
Fıratlı, H. V. : İzahlı Halk Şiiri Antolojisi, Ank. 1943
- Boratav, P. Naili : Folklor ve Edebiyat, I. İst. 1939, II. Ank. 1945
- » » » : Halk Hikâyeleri ve Halk Hikayeciliği, Ankara, 1946
- » » » : Folklor Arşivinin Bugünkü Durumu, DTCFD, c. 5, s. 3, 1947
- » » » : Les Récits Populaires Turcs (hikaye) et Les "Mille et une Nuits", Orlens, Vol. I-1, 1948
- » » » : L'épopée et la "Hikaye", Ph. Turcicae Fundamenta Vol. II, 1963
- » » » : L'état Actuel des Etudes de "Récits Populaires, Turcs, Junt de Investigações Do ULTRAMAR, Lisboa-1968
- » » » : 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı, İstanbul, 1969
- Büyük Kerimoğlu
Caferoğlu, Ahmet : Grişon Dastanı, Hıva, 1936
- » » : Azeri Halk Edebiyatında Aşık Garip Destanı, Az. YB, III S. 31-32, 1934
- » » : Anadolu Dialektolojisi Üzerine aMözeme I, İst. 1940
- » » : Doğu İllerimiz Ağzlarından Toplamalar, I. Kars Erzurum Çoruh İlbaylıkları Ağzarı, İst. 1942
- » » : Anadolu Ağzlarından Toplamalar (Kastamonu, Çankırı, Çorum, Amasya, Niğde) İstanbul, 1943
- » » : Sivas ve Tokat İleri Ağzlarından Toplamalar, İst. 1944
- » » : Güney Doğu İlerimiz Ağzlarından Toplamalar, İst. 1945
- » » : Kuzey-Doğu İllerimiz Ağzlarından Toplamalar, İst. 1946
- » » : Orta Anadolu Ağzlarından Toplamalar, İst. 1948
- » » : Anadolu İleri Ağzlarından Toplamalar, (Van, Bitlis, Muş, Karaköse, Elazığ, Boku, Zonguldak İleri Ağzarı) İstanbul, 1951
- Demircioğlu, Y. Ziya : Yörükler ve Köylülerde Hikayeler-Masallar, İst. 1934
- Devellioğlu, Ferit : Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, Ankara, 1970
- Eberhard, Wolfram : Minstrel Tales From Southeastern Turkey, Berkeley and Loy Angeles, 1955
- Ebulkasım Firdevs : Asuman ile Zeycan, İst. 1339
- Elçin, Şükrü Murat : Kerem ile Aslı Hikayesi, İst. 1949
- » » » : Halk Roman ve Hikayeleri ile İlgili Bir Tamim ve İki Mektup, TFA. S. 210, 1967
- Elizade, H. : Aşıklar, Cilt, II, Bakü 1936
- (Ergun) S. Nüzhet : Halk Şairleri, İst. 1926

- » » » : Halk Edebiyatı Antolojisi, İst. 1938
- Fischdick, Edith : Das Türkische Volksbuch "Elif und Mahmud". Ein Beitrag zur vergleichenden Märchenkunde, Waldorf-Hessen, 1958
- Fischer, Dr. H. August: : Sohan İsmajil und Gülüzar, Leibzig, 1929
- Fuad Hulusi : Aşk Garip, Ahmed İhsan ve Şurakâm Mat. İst. 1928
- _____ : Garip Md. Türk Ansiklopedisi, C. 17, s. 155
- _____ : Garip ve Sanem Kitabı, Buhara, 1324
- Gazımuratov, H. Gülüğlu, F. Rıza : Garip-Aşk, Nokus, 1960
- Güney, E. Cem : Halk Kitaplarına Dair, İst. 1937
- » » » : Halk Şiiri Antolojisi, İst. 1947
- » » » : Aşk Garip, İst. 1950, 1958 (Varlık)
- _____ : Folklor ve Halk Edebiyatı, İst. 1971
- Gürpınar, Kemal : Deliktaşlı Ruhsatı, Sivas, 1938
- Hacıbekov, Z. : Aşk Garip (Millî Opera), Bakü, 1332
- _____ : Hükâye-i Aşk Garip (Ermeni Harfleriyle Türkçe), Ellikya Kitaphanesi, Atina, 1924
- _____ : Hükâye-i Aşk Garip, Gence, 1916 (Taşbaşkım)
- Hüseyin Kâzım Kadri: Türk Lügati, İst. Cilt: 1, 1927
- _____ Cilt : 2, 1928
- _____ Cilt : 3, 1943
- _____ Cilt : 4, 1945
- Hüseynova, Zübeyde : Oğık Garip ve Şehsonom, Taşkent, 1956
- İlaydın, Hükmet : Behram-ı Gur Menkubeleri, Türkiyat Mec. C. V, s: 275
- İnan, Abdülkadir : Dede Korkut Kitabındaki Bazı Motiflere ve Kelimelere Dair Notlar, Ünlü, X, s. 6, 1938
- » » : Makaleler ve İncelemeler, (TTK Yayınları, Ank, 1968
- _____ : İstoriya İtaratur Naradof Sredney Aslıy Kazakstana, 1960
- Jacob, Georg : _____
- Jirmunsky- V.M.- : _____
- Zarifov, H. T. : Özbekaskiy Narodnyj Gerolşeskiy Epos, Moskova, 1947
- Kaplan, Prof. Dr. Mehmet : Hükâye Tahlilleri, Dede Korkut Hükâyelerinin Türk Kültür Tarihindeki Değeri ve Ehemmiyeti, Yol, S. 3, 1965
- » » » : Hükâye Tahlilleri, İslâmî Devir Hükâyeleri, Yol, S. 5, 1966
- » » » : _____
- Kameri Sırlız-Ken'ani: Aşk Garip, İntiyarat-ı Kitabfırus Firdovsi, Tebriz, yy
- Karriyev, B. A. : Türkmen Edebiyyatı, Edebiyat Analklopedisi, 11. cilt, 1939
- » » : Ekim İhtilaline Kadar Türkmen Edebiyatı, Sovyet Ed. Gazetesi, No: 1, 1943
- Kekilov, A. : Velikly Lirik, Aggabai, 1963
- _____ : Tevattir ile Meşhur ve Mütearrif Olan Kerem ile Aşık Hükâyesinin Tefmil Nüshası, İstanbul, İktisadî Kütüphanesi, 1927

- Kırzioğlu, M.
Fahrettin : Halk Hikayelerinde Döşeme Söyleme Geleneği. Türk Dili, C. XIX, s. 207, 1968
- _____ : Kitab-ı Garib-Senem, Taşkent, 1334
- Kocatürk, V. Mahir : Saz Şairleri Antolojisi. Ankara, 1963
- » » » : Türk Ed. Tarihi. Ankara, 1964
- Klimoviç, L. : İz İstorii Literatur Sovetskogo Vostoka, Moskava, 1959
- (Koşay), Hamit Zübeyr-İshak Refet : Aşk Garip. İstanbul, Kurtuluş Bs. 1931; 1933, 1934,
- Korgunal, M. Z. : 1935 1939, 1941, 1944, 1946, 1958, 1964
- » » » : Aşk Gariboğlu. İstanbul 1936
- » » » : Aşk Garib'in Torunu. İstanbul, 1936
- Korok, Dâniş Remzi : Büyük ve Hakiki Aşk Garip, İstanbul, Yelken Mat. yy.
- Köprülü, Prof. Dr.
M. Fuad : Kayıkçı Kul Mustafa ve Genç Osman Destanı. İst. 1930
- » » » : Dede Korkut Kitabına Ait Notlar. Az. Y.S.S. 1-2-3, 1932
- » » » : Türk Saz Şairleri (5 Cilt) Ankara, 1964
- » » » : Edebiyat Araştırmaları, TTK Negri, Ankara, 1966
- Koroğlu, H. G. : "Şasenem i Garib" Narodni Destan, Moskova, 1955
- Kösemihal, M. Ragıp : Şarkî Anadolu Türküleri ve Oyunları, İst. Konservatu-
arı Negri, No: 2
- Kunt, Bekir Sıtlı : Arzu ile Kanber, Mat. Um. Md. Negri, İst. 1940
- Kunoş, I. : Turkische Volksromane in Kleinasien. Ung. Revue
XII-XIII 1892-1893
- » » : Über die Volkspoesie der osmanischen Türken. Radloff,
Proben...VII. Petersburg, 1899
(Birinci kısmın terümesi için bkz. HEM, I, Ankara,
1928)
- » » : Halk Edebiyatı Nümuneleri, "Türkçe Ninniler", İst.
1925
- Küttükoğlu, Dr. Bekir : Osmanlı-İran Siyasî Münasebetleri, I, İst. 1962
- Lermontov, M. Yu. : Vadım-Aşk Garip (Çeviren: Servet Lunel), M.E.Bs.
Rus Klasikleri 26, Ank. 1945)
- Mahmutbekov, A. : Aşk Kerib. (Tircan'lı Aşk Oruç Anlatması) SMOMPK,
s. 13, Tiflis, 1892
- Mihaylov, M. S. : K Voprosu o Zanyatiyah M. Yu. Lermontova "Tatars-
kim" yazkom Tyurkologicheskoy Sbornik, I. 1951, s.
127-135
- Mollov, Rıza : Aşk Garip. Sofya, 1956
- » » : Paralel Entre Alpamış et Aşk Garip. Acta Orientalia
XXXII, 1970
- Muraviev, N. : Putegestvie v Turikmeniyu i Hivı v 1819 i 1820, Mos.
1822
- Ozankın, Cenap : Kırk Halk Şairi, İst. 1960
- Özön, M. Nihat : Türkçe'de Roman, İst. 1935
- Öztelli, Cahit : Deli Balta, TFA C. 5, S. 97
- » » : Karacaoğlu-Bütün Şiirleri-Milliyet Yayını, İst. 1970
- Özyalçın, Kadri : Deliktaş Ruhsatı. Sivas, 1936
- _____ : Pevtse Keribe. Güney Kafkas Gazetesi, 1911, s. 26-27-
28-30

- Potseluevskiy, A. P. : *Sobranij Turkumenskogo Folkloru* . Turkmenovedenie, Ashgabat, 1927
- Propp, Vladimir : *Morphology of the Folktale*. 2. B., University of Texas Press, Austin and London, 1968
- Radloff, W. : *Aşık Kerib ile Şah Sinenin Türküsü ve Meseli Proben* VII Kırm Metinleri) 1896
- » » : *Aşık Garip Türküleri*. (51 türkü) Proben...VIII (Kunoz, Osmanlı Metinleri), Petersburg, 1899
- Refioğlu, Selim : *Azerbaycan'da Operet, Oluş, 1939*, S. 20, s. 314-315
- Ruben, Walter : *Raznihan ile Mahfiruze*, Ülkü, s. 102, 1941
- Saltkan, F. : *Tebri'li Öven Bir Halk Şairi*, Türk Amacı, s. 2, 1942
- Samaylovic, A. N. : *Oçerki Po İstoriu Turkumenskoi Literaturi*, C. I, s. 131 Leningrat, 1929
- _____ : *Şasenem-Gerib*, Ashgabat, 1947
- Saussey, E. : *Litterature Populaire Turque*, Paris, 1936
- _____ : *Sbornik Kabardinsky Folklor*, Moskova, 1956
- Selman Mümtaz : *El Şairleri*, C. I-II, Bakü, 1930
- (Sevük) İsmail Habib : *Edebiyat Bilgileri*, İst. 1942
- _____ : *Azerbaycan Nağmaları Hakkında*, Azerbaycan Şifahi Halk Edna Dair Tedgigler, Bakü, 1961 s. 152-119
- Seyidov, S. Esat : *Bizde İlk Kahramanlık ve Sevdâ Romanları*, Ulus Gazetesi Sanat Havası, No: 35, (8.1.1944)
- _____ : *Skazka ob Aşuge Garibe*, Bakü, 1918
- Skosyrev, P. : *Turkmenakaya Literature*, Moskova, 1945
- Somyarkın (Banarlı) : _____
- Nihat Sami : *Ferhat ile Şerife Hanım Hikâyesi Altıok* (Edirne Halk Evi Dergisi), s. 22-23, 1935
- Spies, Otto : *Zwei volkstümliche Liebesgeschichten aus dem Orient Helsinki*, 1939 (FFC, Vol. 127)
- » » : *Türkische Volksbücher*, Leipzig, 1929
- _____ : *(Terc. Behçet Gündü, Türk Halk Kitapları, İst. 1941)*
- _____ : *Şehsanam va Garib, Özbekistan SSB Elmler Akademiyası Neşri*, 1965
- Şamsettin Sami : *Kamus-ı Türkî* İst. 1317
- Tahmasb, M. H. : *Muhteser Azerbaycan Edebiyatı Tarihi*, C.I, Bakü, 1943
- » » » : *Azerbaycan'da Narodnye Destan*, Bakü, 1965
- Tansel, Fevziye : _____
- Abdullah : *Tanzimat Devri Edebiyatında Halk Şairlerinin Tahkiri Meselesi*, Türk Dili ve Tarihi Hakkında Araştırmalar, I Ankara, 1960, s. 127-158
- Tapdıg, İlyas : *Aşıklar Gençlik Neşri*, Bakü, 1970
- Thompson, Stith : *Motif Index of Folk Literature*, 6 C. Helsinki 1932-39 FFC, 106, 2. B. Bloomington-Indiana, 1955-58
- » » : *The Types of the Folktale*, 2. B. Helsinki, 1964
- Tolstov, I. P. : *Po Sledam Drevne-Harezmkoı tsivilizatsii*, Moskova, 1945
- Tuğrul, Mehmet : *Mahmutgazi Köyünün Halk Edebiyatı*, İst. 1969

-
- : Türkiye'de Halk Ağzından Söz Derleme Dergisi. (3 cilt)
Türk Dil Kurumu Neşri, 1. İst. 1939
2. İst. 1941
3. İst. 1947
-
- : Türkiye Folklor ve Etnografya Bibliyografyası I.
MEB Millî Folklor Enstitüsü Yayını, Ankara, 1971
- Uğur, Sait : İçel Folkloru, Ankara, 1948
- Uraz, Murad : Halk Edebiyatında Saz ve Aşık. TFA I. Cilt, S. 4 s. 49
- » » : Halk Hikâyelerinde Köşeler ve Keller, TFA, I. Cilt, s. 10 sh. 147
- (Uraz) Murat : Halk Edebiyatı Şiir ve Dil Örnekleri, İst. 1933
- Walker, W. : Türk Halk Hikâyelerinde Mesut Tesadûf, Çeviren, A.E. Uysal, Batı Dilleri Dergisi, C. 2
- Vambéry, H. : Cagataische Sprachstudien Enthaltend... Leipzig, F.A. Bruckhause 1867
- Veliev, Vagif : Azerbaycan Şifahî Halg Edebiyatı. Az. Aevlet Üniversitesi Neşri, Bakû, 1970
- Veselkov, C. : Oçerki Turkmensky Literaturiy, Aşgabad, 1945
- Vurgun, Samet : Azerbaycan Şiir Antolojisi, Moskova, 1939
- Yakubova, Safura : "Aşık Garib" Dastanı ve Onun Başka Halklarda olan Varyantları, Azerbaycan Şifahî Halg Ed. na Dair Tedgigler, Bakû, 1961, s. 210-253
- Yakubova, Safura : Azerbaidjanskoe Narodnoe Skazanie "Aşık Garib". Bakû, 1968
- Yerevanlı, Ekber : Azerî-Ermeni Edebi Eşlegaları, Yerevan, 1968
Aşık Garip, İst. 1936, 1938. Bilyük Resimli Aşık Garip Hikâyesi, Halk Kitapları, İst. 1966
- Zarifov, M. : Aşık Garip, Taşkent, 1937
Aşık Garip, İst. 1938

Fiyatı : 44 TL.